CORINT
ISTORIE

DEAN KING

SAHARA

O POVESTE ADEVĂRATĂ DESPRE SUPRAVIEȚUIRE

DEAN KING

SAHARA
O POVESTE ADEVĂRATĂ DESPRE SUPRAVIEŢUIRE

ISTORIE

Traducere din limba engleză de
Florin-Răzvan Mihai
Prefaţă de Marian Voicu
Colecţie coordonată de
LAVINIA BETEA
EDITURA CORINT
2018

Dean King
Skeletons on the Zahara
Copyright © 2004

Romanian translation rights arranged with Kleinworks Agency and Jody Rein Books, Inc.

All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin EDITURII CORINT books.
ISBN: 978-606-793-473-l SBN ebook: 978-606-793-839-5

Redactare: Flori Bălănescu
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţie copertă: Tabără a tuaregilor. Desen făcut de Lancelot după Barth, publicat în *Le Tour du Monde,* Paris, 1860.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KING, DEAN
Sahara: o poveste adevărată despre supravieţuire
/ Dean King; trad. Din lb. Engleză de Florin-Răzvan Mihai; pref. De Marian Voicu. — Bucureşti: Corint Books, 2018
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-793-473-1
I. Mihai, Florin-Răzvan (trad.)
II. Voicu, Marian (pref.)
821.111

Dean King (n. 1962) s-a născut la Richmond, Virginia, în Statele Unite ale Americii. A studiat la University of North Carolina. De-a lungul vremii, a publicat articole în ziare şi reviste precum *Naţional Geographic Adventure, New York Magazine, Outside, Esquire, Art* & *Antiques, Travel and Leisure Magazine, Connoisseur.* Este autorul mai multor volume, între care: *Patrick O'Brian: a Life Revealed* (2000), *Umbound: a True Story of War, Love, and Survival* (2010), *The Feud: The Hatfields and MeCoys: The True Story*

(2013). *Sahara* a fost ales printre bestsellerurile anului 2004 de ziare şi asociaţii prestigioase americane: *San Francisco Chronicle, The New York Times,* Book Sense, Southeast Booksellers Association, Mountains and Plains Booksellers Association, Northern California Booksellers Association, Southern California Booksellers Association. În noiembrie 2004, *Sahara* a ocupat poziţia a şasea în clasamentul Best History Book of 2004 al site-ului Amazon.com.

Prefaţă la ediţia în limba română

Este nevoie de întâmplări excepţionale pentru a croi un destin excepţional; este nevoie de o dramă de proporţii inimaginabile pentru ca omul să îşi arate forţa colosală, inepuizabila energie vitală.

Povestea de acum două veacuri a supravieţuirii marinarilor americani în Sahara are forţa epică a cântului homeric. Asemenea lui Ulise, căpitanul James Riley îşi conduce oamenii şi către pierzanie, şi către salvare. Dean King face o relatare incredibilă a acestei drame aparent îndepărtate. Este o reconstituire minuţioasă, o adevărată epopee modernă.

Sahara este povestea adevărată a doisprezece marinari americani care au naufragiat pe coasta de vest a Africii în 1815, fiind capturaţi de beduini, vânduţi ca sclavi şi târâţi apoi de-a lungul şi de-a latul Saharei. Americanii cad în mâna celor mai feroce vieţuitori ai deşertului, tribul Oulad Bou Sbaa, nume care ar însemna „Fiii Tatălui leilor”.

Americanii vor fi dezbrăcaţi şi târâţi prin deşert precum nişte animale oarecare. Vor merge în urma cămilelor câte 40-50 de kilometri pe zi, în căldura sufocantă a deşertului, de până la 50 de grade Celsius. Nu vor avea ca hrană,

săptămâni de-a rândul, decât un bol de apă râncedă amestecată cu puţin lapte de cămilă. Slăbiciunea lor va fi în ochii nomazilor dovada că sunt o rasă inferioară, căci nu pot trăi în lumina Soarelui – imaginea însăşi a lui Allah. Atunci când apa se va termina, nu vor avea parte nici măcar de urina cămilelor, pe care arabii nu o vor împărţi cu creştinii. Lăcuste, şerpi, scorpioni – acestea sunt singurele semne de viaţă pe care le vor întâlni în deşert. Un pustiu înspăimântător. Atunci când foamea va deveni insuportabilă, unii vor începe să se autodevoreze, muşcând din carnea ulcerată a braţelor. Riley va învăţa una dintre lecţiile cele mai dure ale Saharei: indiferent de cât de rău merg lucrurile, ele se pot întotdeauna înrăutăţi.

Acesta este tonul cărţii. Este povestea unei catastrofe care creşte în intensitate cu fiecare pagină. Este povestea unor bărbaţi deprinşi cu grozăviile mării, dar care vor plânge ca nişte copii în faţa beduinilor. Lacrimile acestor *kelb en-Nasrani* (câini creştini) nu vor stârni nici măcar compasiunea femeilor, care le vor arunca nisip în ochi, pentru a le şterge ruşinea de pe faţă.

Riley îl va convinge pe Sidi Hamet, unul din supravieţuitorii unei caravane care fusese decimată în drumul către Tombouctou, să îi cumpere. Pentru că luarea de sclavi devenise o afacere în sine, consulii străini se puseseră de acord prin 1810 ca preţul unui creştin să nu fie mai mare de 100 de dolari. Povestea aminteşte uimitor de luările de ostatici din timpurile noastre.

Între Riley şi salvatorul său, Sidi Hamet, se naşte o prietenie ciudată. Deşi cel de-al doilea îi este stăpân primului, iar sclavul este mai puţin preţios decât o jumătate de cămilă în Sahara, mai ales un „câine creştin”, codul onoarei prevalează în cele din urmă.

Precum Ulise, Riley câştigă respectul celor din jur. Se va lupta pentru fiecare om din echipajul său. Unii vor fi

cumpăraţi odată cu el, alţii vor fi înghiţiţi de deşert, câţiva pentru totdeauna. „Îţi vei vedea copiii din nou, *Rais* (căpitane), *inshaUah!”* îi spune, cu admiraţie, Sidi Hamet, convins că Allah îl protejase în chip minunat, dovadă fiind *Baraka* – prezenţa Sa minunată.

După câteva luni, americanii vor ajunge la Essaouira, principalul port maritim marocan. Era pentru prima dată când nişte creştini străbăteau marele deşert. La capătul drumului, unii dintre ei nu vor cântări mai mult de 20 de kilograme.

Este sfârşitul unei epoci: navele cu pânză sunt înlocuite de cele cu aburi, sclavia tocmai fusese abolită în unele state din nordul Statelor Unite, iar în lume se schimba balanţa de putere în favoarea tinerei naţiuni americane. În Africa însă, în pustiul necruţător al deşertului, nimic nu se schimbase de secole. Africa era străbătută de caravane, tuaregi, canibali şi vânători de sclavi.

Cartea este scrisă pe baza jurnalelor căpitanului vasului *Commerce,* James Riley, *Suferings in Africa,* publicată pentru prima dată în 1817, sub titlul *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce.* King a găsit apoi o a doua relatare, publicată de Archibald Robbins, un alt supravieţuitor, care corespundea în mare măsură cu cea a căpitanului. Atât Riley, cât şi Robbins aveau să devină eroi naţionali, iar cărţile lor bestselleruri internaţionale. Abraham Lincoln avea să spună, pe când era preşedinte al Statelor Unite, că una dintre cărţile care l-au influenţat cel mai mult în privinţa aboliţionismului a fost cartea lui Robbins.

Pentru a se documenta, Dean King s-a îmbarcat în 2001 într-o expediţie finanţată de Naţional Geographic Society şi a mers pe urmele echipajului lui Riley. Avea să parcurgă mai bine de 1 300 de kilometri prin deşertul mauritan, pe acelaşi traseu pe care aveam să îl parcurg şi eu, cinci ani

mai târziu.

Epopeea marinarilor americani se întinde între capul Barbas şi capul Bojador, între Essaouira şi Agadir. Fâşia îngustă de pământ dintre Sahara şi Atlantic este un iad amăgitor. Într-o parte, sunt şacalii şi scorpionii, în cealaltă, rechinii. Acum două secole, marinarii americani nu au avut parte nici măcar de asta – au fost târâţi în adâncul deşertului.

Fâşia litorală îngustă dintre Maroc şi Africa verde, din Mauritania şi Sahara Occidentală de astăzi, este în continuare un teritoriu periculos. L-am traversat în 2006, pe ruta raliului Paris-Dakar, a cărui ediţie din 2007 avea să fie ultima. Bandele înarmate fac legea aici şi astăzi. Cât despre sclavie, Mauritania a fost ultima ţară din lume care a abolit-o, în 1981, şi o va incrimina abia în 2007. Sclavii, însă, există încă. Aveam să îi văd şi eu în casele bogaţilor din aristocraţia mauritană.

Cartea aceasta este o odisee modernă, o splendidă relatare despre curaj, onoare şi supravieţuire.

Marian Voicu

Prefaţă

La sfârşitul anului 1995, în timp ce căutam o carte la New York Yacht Club din Manhattan, am remarcat un tom vechi îmbrăcat în piele, cu un titlu incitant. Se numea simplu *Sufferings in Africa.* Am scos volumul din raft şi m-am pierdut imediat printre paginile îngălbenite de timp.

Deşi cartea era scrisă în limbajul şi spiritul originii puritane a autorului, căpitanul de marină James Riley, originar din Connecticut, această poveste adevărată despre supravieţuire – despre naufragiu, captivitate în Sahara şi lungul drum de întoarcere acasă – era intensă, emoţionantă şi dură.

Se întâmpla în 1815. Războiul din 1812 tocmai se încheiase şi bricul *Commerce,* folosit pentru negoţ, pornise în călătorie cu un echipaj de 11 marinari, care îşi puneau mari speranţe să recapete averile pe care le pierduseră în timpul războiului. Nava s-a rătăcit în ceaţă şi a naufragiat pe coasta vestică a Africii, la marginea Marelui Deşert continental, un teritoriu vast, nemarcat pe hartă, despre care se credea că era locuit de canibali.

De fapt, nişte arabi nomazi care călăreau cămile i-au capturat pe marinarii înfometaţi şi i-au introdus în lumea stranie şi aspră a beduinilor care călătoreau de la o fântână la alta în arşiţa năucitoare, îndurând furtuni de nisip şi hrănindu-se cu lapte de cămilă. Dispreţuiţi, folosiţi ca sclavi, marinarii s-au confruntat cu greutăţi inimaginabile, în timp ce încercau să scape din deşert şi să se întoarcă la familiile lor.

Încă de pe vremea lui Homer, astfel de relatări despre călătorii în ţinuturi îndepărtate, în special cele cu momente neplăcute, i-au fascinat pe ascultători, proiectându-i din plictiseala cotidianului într-o lume a minunilor, cu situaţiile violente, cu locurile exotice şi necruţătoare şi cu popoarele sale izolate. Cele mai valoroase dintre aceste relatări demonstrează încă o dată inventivitatea omului în faţa dificultăţilor, voinţa lui de a supravieţui şi, în cele din urmă, dorinţa de a reveni acasă.

Povestea lui Riley avea toate aceste ingrediente şi ceva pe deasupra. La fel ca Richard Henry Dana Jr., în lucrarea americană clasică *Two Years Before the Mast,* Riley istoriseşte călătoria sa cu inocenţa cuiva care nu are nimic de demonstrat. Riley şi oamenii săi nu erau exploratori

profesionişti, precum Cook şi Banks[1] sau Shackleton[2]. Nu fuseseră trimişi în deşert ca T.E. Lawrence[3] sau dornici să îl exploreze ca Wilfred Thesiger[4] sau Michel Vieuchange[5]. Marinarii navei *Commerce* se îndeletniceau cu negoţul lor pe mare, când brusc au ajuns în Sahara. Mulţi dintre ei lăsaseră în urmă neveste şi copii, care îi aşteptau înapoi acasă cu bani pentru plăţi la care aveau deja restanţe.

Fără să fie sub presiunea misiunii de a face istorie ori de a împlini aşteptările publicului, Riley, la fel ca Dana, a descris cu mare claritate un timp şi un spaţiu istoric.

Povestea lui Riley, publicată la New York, în 1817, a devenit faimoasă, fiind apreciată de Henry David Thoreau, James Fenimore Cooper şi Abraham Lincoln. Acesta din urmă a socotit-o chiar printre cărţile care l-au influenţat cel mai mult în tinereţe. Dar au existat şi detractori, sceptici care nu credeau că este posibil să fie adevărat ceea ce prezenta Riley.

Intrigat şi curios, în egală măsură, am parcurs şi memoriile unui alt supravieţuitor al calvarului, marinarul

---

[1] Căpitanul James Cook (1728-1779) şi botanistul Sir Joseph Banks (1743-1820) au făcut parte din expediţia britanică (1768-1771) în sudul Oceanului Pacific, la bordul navei HMS *Endeavour* (n. tr.).

[2] Sir Ernest Shackleton (1874-1922), explorator de origine anglo-irlandeză, care a condus trei expediţii britanice în Antarctica (n. tr.).

[3] Colonelul T.E. Lawrence (1888-1935), ofiţer, diplomat şi scriitor britanic, bine-cunoscut pentru rolul său în revolta arabilor împotriva stăpânirii otomane în Primul Război Mondial (n. tr.).

[4] Wilfred Thesiger (1910-2003), explorator şi autor de cărţi de călătorie englez (n. tr.).

[5] Michel Vieuchange (1904-1930), aventurier francez. A fost primul european care a vizitat ruinele oraşului Smara, situat în deşertul Sahara (n. tr.).

de categoria întâi Archibald Robbins, a cărui carte apărută în 1818, deşi cu mai puţine pagini, a descris o perioadă şi mai îndelungată a captivităţii lor. Aşa a început aventura mea.

În *Sahara,* cele două mărturii de primă mână au fost, în sfârşit, coroborate, pentru a dezvălui povestea naufragiului navei *Commerce* şi soarta căpitanului şi a echipajului său. În acelaşi timp, m-am simţit obligat să călătoresc eu însumi în Sahara ca să însufleţesc povestea lor după atâtea decenii. Din cauza tulburărilor politice, a sincronizării nefericite – am ajuns acolo la câteva săptămâni după atentatul din 11 septembrie 2001 – şi a minelor de teren care erau presărate la acea dată în Sahara Occidentală, fosta colonie spaniolă controlată acum de Maroc, am fost împiedicat să ajung în multe dintre punctele de interes.

Cu toate acestea, în timpul celor aproape 1 300 de kilometri parcurşi călare pe cămile sau cu Land Rover-ul, urmărind cât de fidel am putut traseul lui Riley, prin îndepărtatul deşert de coastă, am descoperit că descrierile făcute de cei doi autori locuitorilor şi condiţiilor de trai de acolo sunt încă valabile şi în prezent.

De fapt, regiunea a rămas atât de puţin explorată şi schimbată, încât cercetătorii folosesc şi acum observaţiile lui Riley – exacte, cu câteva excepţii – referitoare la traiul nomazilor Sahrawi[6], la obiceiurile şi credinţele lor, la condiţiile de viaţă foarte dificile din Sahara Occidentală. Povestea lui Riley constituie unul dintre rarele cazuri în care un dezastru a dat naştere unei descoperiri, şi nu invers.

În vremurile lui Lincoln, istorisirea lui Riley a atins şi un

[6] Nomazii Sahrawi trăiesc în vestul Saharei, fiind, chiar şi în zilele noastre, un amestec de triburi cu diverse caracteristici etnice (arabo-berberi şi populaţii din zona Sahelului) (n. tr.).

alt subiect fierbinte: îngrijorătoarea chestiune a sclaviei. Inversând paradigma americană, a oferit o perspectivă utilă şi a denunţat brutalitatea acelei îngrozitoare practici. În prezent, când una dintre marile provocări este să găsim o cauză comună pentru musulmani, creştini şi evrei, pericolele prin care au trecut membrii echipajului navei *Commerce* capătă o semnificaţie nouă.

Dorinţa mea este ca întâmplările amare ce au urmat naufragiului bricului şi călătoria în urma căreia unii dintre marinari au fost răscumpăraţi să ne deschidă, măcar în anumite privinţe, ochii.

Ofiţerii şi echipajul bricului comercial Commerce *din Connecticut, august 1815*

Ofiţeri

James Riley, 37 ani, din Middletown, căpitan
George Williams, 48 ani, din Wethersfield, secund
Aaron R. Savage, 20 ani, din Middletown, locotenent

Marinari de categoria întâi

Thomas Burns, 41 ani, din Hadlyme
James Clark, 24 ani, din Hartford
William Porter, 31 ani, din Windsor
Archibald Robbins, 22 ani, din Stepney

Marinari simpli

James Barrett, din Portland, Massachusetts; s-a alăturat echi- pajului în New Orleans
John Hogan, din Portland, Massachusetts; s-a alăturat echipajului în New Orleans
Richard Deslisle, din Hartford, bucătar
Horace Savage, 15 ani, din Hartford, băiat de serviciu
Antonio Michel, din New Orleans, pasager care s-a angajat pe vas; s-a alăturat echipajului în Gibraltar

Locuri

1815	**În prezent**
Connecticut	
Chatham	Portland Cromwell
Middletown Upper Houses	Essex
	Rocky Hill
Potapaug	
Stepney	
Africa nord-vestică	
Agadir, Santa Cruz (nume dat de occidentali)	Agadir
	Capul Bojador, Cap Boudjor
Capul Bajador, Capul Bojador	Capul Timris
	Capul Draa
Capul Mirik	Marrakech sau Marrakesh
Capul Noun	
Maroc sau Marocksh (oraş)	Echtouka sau Ait Baha
Shtuka	Mali
Soudan	Essaouira (al-Suwaira)
Swearah sau Mogadore, Mogador (nume dat de occidentali)	Timbuktu sau Tombouctou
	Goulimine sau Goulmime
Tombuctoo	
Wednoon, Wedinoon, Widnoon, Wadinoon	Sahara
Zahara, Zahahrah, Sahara	
(din *„ţahra”,* cuvânt arăbesc pentru „deşert”) sau Marele Deşert	

Pentru Jessica

„Se pare că membrii echipajului navei *Commerce* au fost predestinaţi să sufere, astfel încât, prin pilda lor, lumea să înveţe.”

Archibald Robbins, *A Journal Comprising an Account of the Loss of the Brig Commerce*

Prolog, 1812

În timpul celor cinci traversări ale Saharei pe care le făcuse de-a lungul timpului, Sidi Hamet nu văzuse condiţii mai rele. La patruzeci de zile după ce au plecat din Wednoon, nisipul devenise fin ca praful din casă şi la fel de fierbinte precum cărbunii aprinşi. Cu poverile lor grele, cămilele urcau cu greutate dunele mişcătoare, întinzându-şi şira spinării la urcuş, pentru ca apoi să se poticnească la vale. Cu fiecare pas, dromaderii puneau toată forţa în genunchi, iar pernuţele late de la picioare, concepute de Allah să alunece pe nisip, li se scufundau ca pietrele.

În ciuda experienţei sale în deşert, Hamet nu avusese vreun cuvânt de spus la alegerea rutei celei mai directe către Tombouctou, vreo 1 600 kilometri în total, care ar fi necesitat multe luni pentru a fi parcursă. După ce s-a îndreptat către sud, la Wednoon, apoi către est pe lângă Munţii Antiatlas în şase zile, caravana de o mie de oameni s-a oprit la marginea deşertului, culegând mii de kilograme de fructe de argan de mărimea curmalei. Oamenii au extras ulei din sâmburii de argan pentru a-şi îmbunătăţi alimentaţia. Au fript pulpele sâmburilor şi le-au făcut ghemuri, pe care le-au pus în saci din pânză de cort, pentru a le folosi ca nutreţ pentru cămile şi combustibil pentru focurile lor. După zece zile de pregătiri, caravana s-

a îndreptat către sud-est, orientându-se după lună, soare şi stele prin deşertul lipsit de urme.

Hamet şi fratele său mai tânăr, Seid, negustori din nord, din apropierea oraşului Maroc, aveau doar zece cămile. Opt le aparţineau şi erau pline cu poveri. Celelalte două, care erau proprietatea socrului lui Hamet, şeicul Ali, cărau orz. Mai erau 4 000 de cămile în caravană, dintre care multe având lapte cu care să hrănească oamenii pe drum şi 400 de cămile pentru transportul alimentelor şi al apei. Cam jumătate dintre animale erau ale unei puternice căpetenii, un prieten de-al conducătorului caravanei, Sidi Ishrel.

La fel ca toţi conducătorii de caravane de succes, Ishrel era un individ dur, dar corect. Cu o statură impunătoare şi drept ca lumânarea, liderul arab cu ochi scânteietori purta un turban mare şi o barbă stufoasă până la piept. Era îmbrăcat într-un *haik* alb, lung, dintr-un material de calitate, corespunzător statutului său, strâns bine pe corp şi traversat de curele roşii în care erau prinse obiectele sale de strictă necesitate: un corn în care ţinea praful de puşcă, puşti, un toc din piele plin cu alice şi teaca iataganului său *(scimitar),* mare şi lucios. Nu se despărţea de muscheta lui nici ziua, nici noaptea, fiind pregătit în orice moment pentru un atac brusc din partea beduinilor sălbatici din deşert. Duşmanii săi dintotdeauna erau însă relieful şi soarele.

Timp de şase zile, caravana lui Ishrel a înaintat în dezordine, cu abateri mari de la drum. Uneori, conducătorii de cămile le cântau animalelor, alteori le mânau cu beţele, sărind tot timpul plini de energie dintr-un loc în altul ca să echilibreze povara. Aveau zgârieturi violente de la sacii traşi pe frânghii, care apăsau cu toată greutatea pe corpul lor. În ciuda eforturilor, încărcăturile erau inegale, provocând cămilelor dureri la încheieturi şi oase.

Nu dura mult până când un stăpân neatent ologea o cămilă. Şi o cămilă oloagă ospăta întreaga comunitate. Într-un fel sau altul, Allah se îngrijea de toţi. Era voinţa Lui şi nu exista nicio compensaţie în lumea asta pentru proprietarul animalului. „Noi vă dăm de mâncare de dragul lui Dumnezeu şi nu vrem de la voi nici răsplată, nici mulţumire[7], scrie în Coran.

În cea de-a şaptea zi, *irifi* s-au pornit dinspre sud-est şi s-au format vârtejuri de nisip. Sidi Ishrel a ordonat descărcarea animalelor şi ridicarea taberei. În mare grabă, arabii şi-au pus laolaltă într-o grămadă toate bunurile: fier, lemn, chihlimbar, arme de foc, cuţite, săbii, maldăre de *haik-uri,* haine albe şi albastre, drobi de sare, saci cu tutun şi mirodenii. S-au strâns în cerc în jurul cămilelor şi le-au obligat să se culce la pământ.

Vântul amestecat cu nisip bătea cu aşa putere de jur-împrejurul lor, încât oamenii nu îşi puteau ţine ochii deschişi. Şi chiar dacă ar fi făcut-o, nu ar fi fost în stare să-şi vadă tovarăşii sau cămilele, aflate chiar lângă ei. Era tot ce puteau face pentru a respira. Aşezaţi pe burtă, cu nasurile în nisip, Hamet şi Seid respirau prin *sheshes* care le acopereau capetele şi feţele.

Nu s-au temut pentru viaţa cămilelor lor, care îşi aveau propria strategie de apărare: urechi mici, pline cu păr, şi gene lungi, care le protejau de nisipul purtat de vânt, nări ale căror orificii se puteau strânge, asigurându-le umiditate împotriva aerului fierbinte pe care îl respirau, şi ochi cu pleoape atât de subţiri, încât îi puteau închide în timpul furtunii, dar puteau să vadă în continuare. Nu le-a fost frică nici că animalele se puteau supraîncălzi, pentru că aveau capacitatea excepţională să absoarbă căldură,

[7] Coranul, 76:9, traducere de George Grigore, Liga Islamică şi Culturală din România, Institute for Islamic Thought, Amman, Jordan, http://www.aalalbayt.org (n. tr.).

fără să le fie afectat creierul. Reţin apa din corp deoarece nu transpiră şi nu li se accelerează pulsul. În schimb, păstrează căldura în corp în timpul zilei şi o eliberează mai târziu. În nopţile friguroase, proprietarii se încălzesc culcuşindu-se lângă ele. Aşa cum ştiu toţi conducătorii de cămile, aceste animale valoroase sunt cât se poate de rezistente la condiţiile aspre din deşert. În plus, pe cât de dificile sunt, pe atât de mult trăiesc, unele atingând vârsta de 50 de ani. Multe dintre ele trăiesc mai mult decât stăpânii lor.

În timpul lungilor ore în care vântul a bătut neîncetat, Hamed şi-a amintit cât de reticent fusese în a se alătura caravanei lui Ishrel. După ce se întorsese la Wednoon dintr-o altă călătorie la Tombouctou, care durase 18 luni, socrul său îl pedepsise dur pentru că nu adusese câştigurile scontate la plecare. Caravana, aproape la fel de mare ca a lui Ishrel, a călătorit de la sud spre vest, aproape de mare, unde triburile sărace care trăiau pe coastă erau prea slăbite să-i atace. Şi-au hrănit, adăpat şi odihnit cămilele înainte de a pleca spre nord. Doar 300 de cămile dintre cele 3 000 au murit de sete şi epuizare, dar Hamet şi Seid au pierdut două din patru animale. S-au întors cu doi sclavi, pulbere de aur în valoare de şase cămile şi bijuterii pentru soţiile lor. Socrul lui Hamet, şeicul Ali, a cerut ambii sclavi. Când Hamet a refuzat, Ali i-a distrus casa şi i-a luat soţia şi copiii.

Hamet s-a întors în locurile de baştină ale tribului său, aproape de Maroc, un oraş încă afectat din cauza grozăviei Marii Ciume de la 1800. A renunţat la viaţa plină de riscuri a negustorilor de caravane şi a început să crească animale. Un an mai târziu, Ali i-a înapoiat familia, dar Hamet a rămas în nord. Apoi, după alţi doi ani, un prieten de-al său care îl întovărăşise în caravană i-a convins pe cei doi fraţi să mai încerce încă o dată. Curgerea timpului i-a

spălat amintirile neplăcute: şfichiuirea nisipurilor şi durerea provocată de cererea nedreaptă a lui Ali, urmată de grăbita lui răzbunare. Mânaţi de dorinţa arzătoare de a se întoarce în deşert, sperând să aibă mai mult noroc de această dată, Seid şi Hamet şi-au vândut vitele şi oile, au cumpărat mărfuri pentru negoţ şi s-au alăturat caravanei. Şi acum uite ce se întâmplă. De două zile, mânecile şi glugile de lână ale *djellaba*[8] se umpluseră cu nisip, iar pe spate li se formaseră moviliţe de care se tot scuturau. Hamet, Seid şi ceilalţi neguţători şi conducători de cămile s-au rugat: „Mărite şi îndurătorule Allah, cruţă-ne vieţile!”

Când s-a oprit în sfârşit vântul şi nisipul s-a aşternut pe pământ, 300 de oameni au fost găsiţi morţi în deşert. Hamet şi Seid, rezistenţi, s-au ridicat, s-au alăturat celorlalţi supravieţuitori şi i-au mulţumit lui Allah pentru că le salvase vieţile. Au petrecut încă două zile pentru a îngropa morţii, cu capetele orientate către est, spre Mecca. Deasupra mormintelor au înfipt tufe spinoase, pentru a ţine la distanţă şacalii. Doar 200 de cămile au murit. În timp ce oamenii le scoteau din nisip, animalele s-au ridicat, grohăind şi muşcând înnebunite, vlăguite, şi forăind, ca să alunge paraziţii din nări. În locul unde se opriseră nu exista iarbă pentru animale, aşa că oamenii le-au adăpat şi le-au hrănit din proviziile care scădeau văzând cu ochii.

Timp de 24 de zile, călătorii s-au chinuit prin nisipul adânc şi fierbinte. Ca să uşureze poverile cămilelor, treptat au aruncat tone de sare pe care intenţionau să o dea la

---

[8] Haină cu mâneci lungi, purtată atât de femei, cât şi de bărbaţi, specifică zonei Maghrebului. În arabă, *djellaba* înseamnă „atrăgător”. În trecut, erau confecţionate din lână, dar în prezent se foloseşte şi bumbacul. *Djellaba* au glugi *(qob)* largi, care protejează în timpul arşiţei şi al furtunilor de nisip. În regiunile friguroase din Munţii Atlas, serveşte şi la reglarea temperaturii corpului (n. tr.).

schimb pentru alte produse. Deşi nu a mai fost nicio furtună de nisip, au găsit puţin nutreţ pentru cămilele aflate în suferinţă, ale căror cocoaşe erau tot mai slăbite şi mai lăsate. Până să ajungă la Haherah, un loc pentru adăpat situat cam la două treimi din drumul până la Tombouctou, au mai pierdut încă 300 de cămile.

Apropiindu-se de oază, aceia care mai fuseseră acolo înainte au descris verdeaţa şi fântânile ei mari celor care nu o mai văzuseră. Din acel loc luxuriant, după ce îşi refăceau proviziile, continuau călătoria către Tombouctou şi marile sale bogăţii. S-ar fi întors în nord cu colţi de fildeş de elefanţi, pulbere şi bijuterii din aur, gumă arabică, pene de struţ şi mulţi sclavi. Un sclav arătos ar putea fi cumpărat în schimbul unui *haik* în valoare de doi dolari şi vândut înapoi acasă cu 100 de dolari. Numai că acum gâtlejurile le erau atât de uscate de sete, încât foamea de averi din Tombouctou nu îi mai motiva. Nu mai visau la pulbere de aur, ci doar la cum să-şi cureţe gâtlejul de praf. Ca să-i încurajeze, Sidi Ishrel i-a anunţat că timp de 20 de zile caravana va rămâne pe loc.

Când au ajuns la Haherah, vestea s-a răspândit ca gândul până în spatele caravanei, unde a ajuns la oameni înainte chiar ca aceştia să pătrundă în mult-aşteptata vale: nu mai plouase de peste un an. Faimoasele fântâni de la Haherah secaseră.

Cei care mânau cămilele au intrat în panică. Pentru mulţi dintre ei, precum Hamet şi Seid, cămilele şi mărfurile constituiau singura avere, tot ceea ce aveau pentru sprijinul soţiilor şi copiilor lor. Caravana s-a destrămat, oamenii şi-au abandonat posturile şi au pornit la drum pe cont propriu, scormonind cu disperare valea cafenie în căutarea apei.

După două zile de căutări în zadar, şi-au dat seama că eforturile lor erau lipsite de speranţă. Deznădăjduiţi,

oamenii s-au întors la caravană, unde Sidi Ishrel i-a organizat în echipe care să îndepărteze nisipul şi pietrele din puţurile vechi secate şi să sape mai adânc. Timp de cinci zile, oamenii au săpat la unison, dar tot nu au dat de apă. Sidi Ishrel a ajuns la concluzia că nu mai aveau nicio speranţă să salveze caravana. Puteau încerca doar să îşi salveze propriile vieţi, aşa că a ordonat ca toate cămilele să fie ucise, în afara celor mai bune 300 dintre ele. Urmau să le bea sângele şi celelalte lichide din imensele lor pântece, să mănânce şi să usuce cât de multă carne aveau nevoie.

Deşi abătut la gândul pierderilor pe care le suferea, Hamet şi-a dat seama că aceasta era, într-adevăr, singura lor şansă. Treizeci de bătrâni au selectat animalele care urmau să fie cruţate, apoi a început măcelărirea celorlalte. În febra momentului, în timp ce sângele curgea din dobitoacele care răgeau şi praful învolburat le intra oamenilor în ochi şi le umplea gurile, iritându-i, a început cearta. La început, şi-au fluturat ameninţător săbiile scurte, dar parcă moartea atrăgea moarte. Din momentul în care săbiile curbate s-au ciocnit, prietenii s-au alăturat prietenilor. Nu mai era scăpare din febra conflictului care s-a iscat. I-a înghiţit pe oameni aşa cum focul consumă oxigenul, săltând dintr-un loc într-altul. Unii schilodeau şi ucideau doar ca să-şi potolească sentimentul de frustrare; alţii doar se apărau. Seid a fost străpuns în braţ cu un pumnal şi rănit grav. Cuprinşi de furie, câţiva l-au ucis pe Sidi Ishrel. Mai bine de 200 de oameni au murit în acea zi. Supravieţuitorii au măcelărit şi au băut sângele a 500 de animale.

La începutul serii, după baia de sânge care îi adusese pe toţi în pragul epuizării şi al disperării, Hamet împreună cu câţiva prieteni s-au decis să plece din Haherah pe cont propriu. În caravana anterioară fusese ales conducător,

aşa că ştia cum să se orienteze prin deşert. El şi fratele său rănit i-au anunţat în secret pe aliaţii lor să se pregătească de plecare în acea noapte. Hamet şi Seid au omorât patru dintre ultimele lor cămile şi le-au adăpat cu sânge şi apă pe cele două care le mai rămăseseră. Hamet a adunat cât de mult orz şi mărfuri puteau căra, deoarece nu aveau cum să ajungă la Tombouctou cu mâinile goale.

La miezul nopţii, în tăcere şi prin întuneric, Hamet i-a condus pe cei 30 de oameni şi cele 32 de cămile afară din vale. În timp ce plecau, câmpia vuia de tunetele lui Allah, dar nu a plouat.

La nord de fluviul Niger, în regiunea căreia Seid şi Hamat îi spuneau Sudan (în prezent, Mali), negustorii din Tombouctou scrutau orizontul îngrijoraţi, ştiind că era sezonul caravanelor. Faimosul oraş cu ziduri avea depozite noi, în care erau păstrate aurul şi sclavii ce urmau să fie daţi la schimb pentru mărfurile la care jinduiau, aduse din cealaltă parte a marelui deşert. Tombouctou, pe vremuri tabără temporară a nomazilor tuaregi din centrul Saharei, prosperase în secolul al XIV-lea, ajungând centrul principal pentru schimburile comerciale de pe continent şi un focar al islamului african, în care se găseau cărturari şi cărţi minunate. Dar din cauza acestei bogăţii, oraşul era şi o ţintă, motiv pentru care a fost prădat de invadatorii marocani în 1591, ceea ce a provocat un declin lent, dar constant, al aşezării. În ciuda tuturor acestor întâmplări, două secole mai târziu, caravanele încă soseau aici, fiind uneori mai mari chiar decât aceea a lui Hamet şi Seid. Într-un final, cu dificultate, din grupul celor doi fraţi au ajuns la Tombouctou 21 de oameni şi 20 de cămile. Erau obosiţi, hămesiţi, faliţi şi singuri. Nimeni din măreaţa lor caravană de altădată nu le-o luase înainte şi nimeni nu i-a urmat.

Era un tărâm cu multe nenorociri, aşa încât nu era timp pentru a compătimi soarta străinilor morţi şi exista chiar

mai puţină simpatie pentru cei care avuseseră norocul să fie cruţaţi de Allah. Regele din Tombouctou i-a înrolat pe Hamet, Seid şi pe alţi zece tovarăşi de-ai lor şi i-a trimis cu o caravană către interiorul continentului. Au muncit timp de aproape un an, fiecare câştigând câte două *haik-uri* şi nişte aur, după care s-au alăturat caravanei de negustori din Alger, Tunis, Tripoli şi Fez, care se întorcea în nord cu turbane, fildeş, gumă arabică, aur şi 2 000 de sclavi.

Îi aşteptau numeroşi tuaregi – cei mai temuţi călăreţi ai Saharei, ascunşi în pustiu, înarmaţi cu muschete, suliţe şi săbii. I-au atacat noaptea, în linişte, aşteptând momentul potrivit ca să tragă, după care au ciuruit cu furie tabăra în formă de cerc. Hamed a încasat o lovitură în coapsă. Unul dintre tuaregi l-a înjunghiat pe Seid în piept cu un pumnal. Membrii caravanei au luptat pentru vieţile lor. Călăreţii au ucis 230 de oameni şi au rănit şi mai mulţi, înainte ca atacul să fie respins, dar amândoi fraţii au supravieţuit. Seid şi-a mai potolit supărarea după ce a luat muscheta de calitate a unui bandit răpus.

La doi ani după ce porniseră la drum cu marea caravană a lui Sidi Ishrel, Hamet şi Seid s-au întors la Wednoon cu o cămilă şi cu o cantitate neînsemnată de marfă. Nici acum şeicul Ali nu obţinea profit. De data aceasta i-a trimis pe Hamet şi pe fratele său în Sahara cu baloturi de *haik*-uri şi veşminte din pânză albastră pe care să le dea la schimb temuţilor kabili, triburi din deşert care creşteau cămile, vânau struţi şi, ocazional, salvau naufragiaţi. Ali i-a sfătuit să obţină la schimb pene de struţ pe care să le vândă în Swearah sau în Maroc. Hamet şi Seid au rătăcit spre sud circa 482 de kilometri. În 1815, într-o după-amiază toridă de la sfârşitul lunii septembrie, au zărit un mănunchi de corturi uzate şi au hotărât să se adăpostească de arşiţa soarelui. Au intrat în tabără, unde, spre mirarea lor, au descoperit printre câteva arăboaice doi marinari creştini.

Unul dintre ei era căpitanul unui vas comercial care eşuase pe ţărmul capului Bojador.

Din respect faţă de ei şi din îngrijorare crescândă pentru soarta oamenilor săi, căpitanul a arătat imediat că era curajos şi demn, în ciuda umilinţei pe care o suferise în Sahara. S-a apropiat de ei şi le-a propus să le plătească o sumă de bani, dacă le ofereau un serviciu lui şi tovarăşilor săi care erau împrăştiaţi prin împrejurimi, printre nomazi. Fraţii ştiau însă că era o propunere la fel de riscantă ca strecurarea unui măgar în cuşca unui leu. Ar fi fost nevoie să pună la bătaie toate mărfurile lor şi apoi să călătorească peste sute de kilometri de *hamade,* dune de nisip, şi peste colinele de la poalele Munţilor Atlas. Era posibil ca, până să fie ei recompensaţi, marinarii, slăbiţi din cauza setei, a înfometării şi a expunerii la soare, să moară toţi sau să fie răpiţi.

Dar cel mai mult Hamet şi Seid erau îngrijoraţi că vor fi păcăliţi în cele din urmă. Oare se puteau ei încrede într-un *kelb en-Nasrani* – un câine de creştin? Oare puteau risca să-l dezamăgească din nou pe şeicul Ali?

Sidi Hamet s-a rugat lui Allah să-l călăuzească.

Partea întâi
VREREA LUI DUMNEZEU

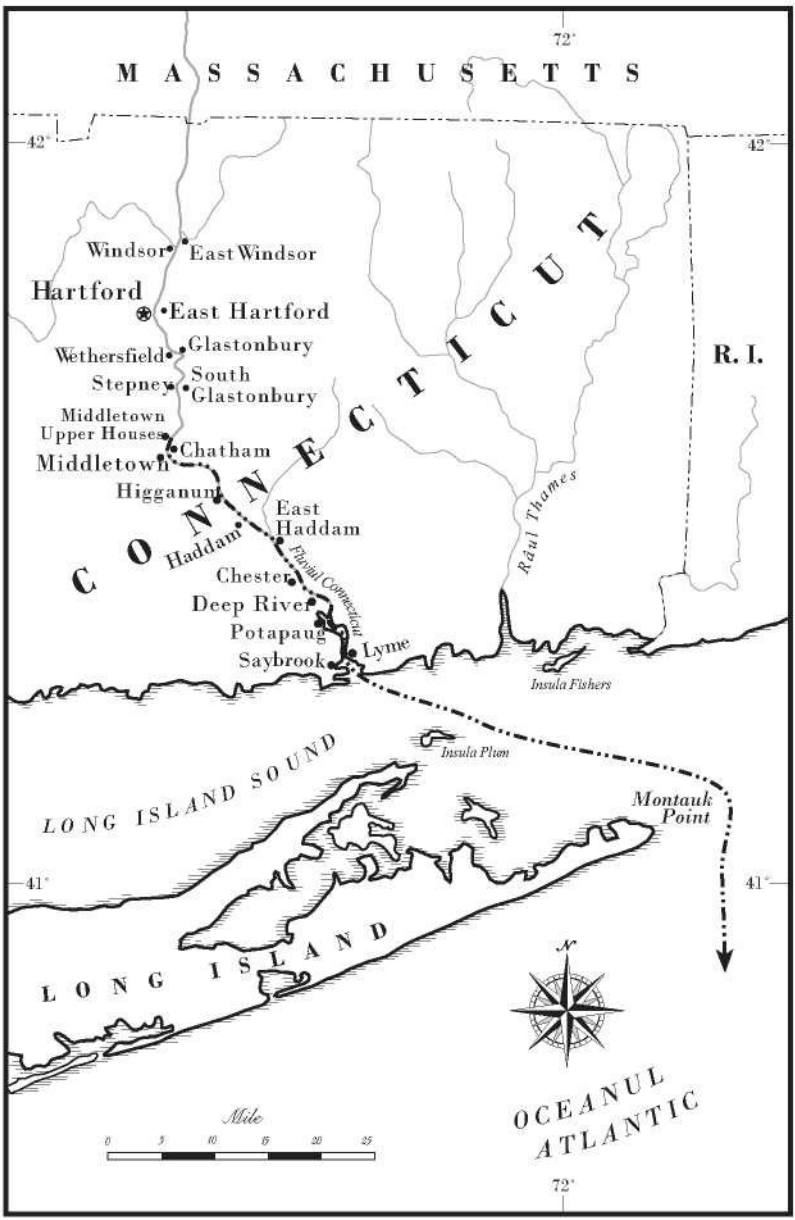
72°
MASSACHUSETTS
42°
42°
Windsor
East Windsor
Hartford
East Hartford
Wethersfield
Glastonbury
Stepney
South Glastonbury
Middletown Upper Houses
Middletown
Chatham
Higganum
East Haddam
Haddam
CONNECTICUT
R. I.
Râul Thames
Râul Connecticut
Chester
Deep River
Potapaug
Saybrook
Lyme
Insula Fishers
Insula Plum
LONG ISLAND SOUND
Montauk Point
41°
41°
LONG ISLAND
OCEANUL ATLANTIC
Mile
0 5 10 15 20 25
72°

Capitolul 1
Un echipaj de yankei destoinici

Într-o dimineaţă plăcută de început de mai a anului 1815, când căpitanul James Riley a dat ordin ca vasul să plece din debarcaderul Savage, situat în cartierul Upper Houses din Middletown, Connecticut, avea la dispoziţie zece oameni care nu îi ieşeau din cuvânt. În sfârşit, se încheiase „Războiul lui Jimmy Madison[9]”, un conflict căruia locuitorii New England-ului i se opuseseră cu înverşunare, care îi ruinase pe mulţi comercianţi şi care îi lipsise de mijloace de existenţă pe cei mai mulţi dintre marinari. Sosise vremea ca toţi să se întoarcă la treabă.

Îmbrăcaţi în portul tradiţional al marinarilor din Connecticut – pantaloni şi bluze din postav sau doc şi pălării cu boruri rotunde bine ajustate, din pânză sau din piele unsă cu gudron –, membrii echipajului bricului *Commerce* de 220 de tone a ieşit în larg. În timp ce marinarii de sus se legănau pe „cai”, frânghiile unse cu gudron au alunecat sub vergi, parâmele au fost dezlegate, lăsând pânza să cadă în valuri. Cei de pe punte strângeau şi înfăşurau frânghiile. Vocile morocănoase şi loviturile de ciocan de pe şantierele navale, acum aglomerate pe măsură, i-au urmărit pe apele reci ale fluviului Connecticut. *Commerce* s-a învârtit în canal şi curentul, umflat de zăpada topită în statele New Hampshire şi Vermont, i-a împins cu viteza de cinci noduri[10] înapoi în

[9] În 1812, preşedintele american James Madison a declanşat războiul împotriva Marii Britanii. Liderii federalişti din New England s-au opus acestui conflict de la bun început, refuzând să sprijine moral şi material eforturile de război (n. tr.).

[10] Un nod este o milă marină, care măsoară viteza navelor – 1852 m/oră (n. red.).

mare. Acum, puteau privi cu melancolie la malul pe care cu atâta disperare îşi doriseră să îl părăsească. Mai întâi călătoreau până la New Orleans, apoi, dacă pacea se păstra, mai departe, traversând Oceanul Atlantic până în Gibraltar şi parţial în jos, pe coasta de vest a Africii, până în Insulele Capului Verde, de unde încărcau sare şi înapoi în Connecticut. Dacă totul decurgea bine, s-ar fi întors acasă înainte de strânsul recoltelor. Câştigurile le-ar fi permis să achite plăţile cu care întârziaseră.

Fluviul Connecticut – „Lungul fluviu supus mareelor”, în limba algonchină – se întinde aproximativ 660 de kilometri din Canada până în strâmtoarea Long Island. Ultimii 103 kilometri, de la linia cataractelor din apropierea localităţii Windsor până la gurile de vărsare de la Saybrook, formează Lower Valley, un centru pentru construcţia de corăbii şi comerţ cu Indiile de Vest, de când puritanii s-au stabilit acolo în urmă cu două secole. Dar în vremea războiului recent, fusese izolat.

În aşteptarea sfârşitului războiului, marinari de-o viaţă, aşa cum era secundul George Williams, care se trăgeau din generaţii neîntrerupte de căpitani de mare, au ales să se întoarcă la ţărm pentru slujbe ciudate. Imaturul marinar de categoria întâi Archie Robbins, pe de altă parte, şi-a încercat norocul împotriva Marinei Regale, şi, ca urmare, a împlinit 21 de ani, apoi 22, în închisoarea Halifax. Secundul Aaron Savage, în vârstă de 20 de ani, era fiul unui important negustor şi coproprietar al bricului *Commerce.* La fel ca Williams, Savage îşi găsise o slujbă pe ţărm, pierzând ani cruciali de experienţă pe mare. La vârsta pe care o avea el acum, Riley deja urcase treptele ierarhice ale flotei comerciale din Lower Valley şi se mutase la New York pentru a prelua comanda unui vas comercial transatlantic.

Acum în vârstă de 37 de ani, având statura masivă a

unui urs, Riley era marinar de 22 de ani. Pe când avea doar 8 ani, tatăl său, un fermier sărac şi bolnav, îl tocmise la un vecin ca să îşi câştige existenţa, ajutând la strânsul recoltei şi creşterea animalelor, munci pe care le găsea mizerabile îndeosebi în dimineţile friguroase de iarnă, înainte de răsăritul soarelui. La 15 ani a fugit pe mare. Hotărât să nu se mai întoarcă niciodată la fermă, a învăţat repede să strângă velele, să ţină cârma şi să navigheze. Riley a ajuns căpitan în numai cinci ani.

Cel mai recent fusese căpitan, dar nu de vas, ci al unei companii de artilerişti voluntari, alcătuită în majoritate din marinari şi din ofiţeri de marină comercială, care l-au ales liderul lor. Riley şi voluntarii săi se săturaseră de hărţuielile britanicilor la adresa vaselor americane şi de înrolarea cu forţa a marinarilor, situaţie care a durat, în mod sporadic, timp de zece ani. Dar planul de răzbunare al preşedintelui Jefferson, prost pregătit, *Embargo Act* din 1808, prin care se interziceau exporturile din SUA şi se suspenda accesul vaselor americane în porturi străine, a avut un efect invers. Marinarii americani au fost abandonaţi. Mulţi negustori au dat faliment.

Au urmat alţi paşi greşiţi şi preşedintele Madison aproape că distrusese negustorimea yankeilor, când a declarat război Marii Britanii în 1812, prin care a provocat blocada Marinei Regale asupra coastei americane. Valoarea exporturilor americane s-a prăbuşit de la 60 de milioane de dolari în 1811 la 7 milioane de dolari în 1814. Între 1808 şi 1813, un comerciant din Connecticut, John Williams din Wethersfield, a pierdut cinci vase, inclusiv goeleta *Merino,* pe care britanicii au luat-o din Saybrook şi i-au dat foc la New London.

În 1814, britanicii au incendiat 28 de vase la Potapaug (în prezent, Essex), aproape de gura de vărsare a fluviului Connecticut, şi au plecat să îl alunge pe Washington,

incendiind Capitoliul, Casa Albă şi multe alte clădiri publice. Apoi, aşa cum spunea Riley, „au tunat că vor distruge orice aşezare de pe coastă, care nu era capabilă să se apere”. Riley a simţit atunci chemarea să îşi apere ţara. A ajutat la înfiinţarea companiei de artilerie, care avea 44 de membri şi, la nevoie, ar fi strâns din nou alţi 22 de soldaţi în numai două zile.

Totuşi, în ianuarie 1815, înainte ca soldaţii companiei sale să fie gata de luptă, au parvenit veşti despre Tratatul de la Gent, prin care se punea capăt unui conflict, dacă nu chiar reuşea să atingă obiectivele Americii „pentru drepturile marinarilor şi libertatea comerţului”. În ceea ce îl privea, Riley spera să înceteze perioada de ghinioane.

Având 282 de metri lungime şi 85 de metri lăţime, bricul *Commerce* fusese conceput nu pentru transport fluvial, ci pentru transport maritim. Cele două catarge din pin elastic se înălţau deasupra cocii cu o singură punte confecţionată din stejar. Avea greement[11] pătrat pe ambele catarge, dar, în loc să ţină cursul pe verga mare, avea o imensă velă longitudinală, la prova şi la pupa, cu velatură pe un bompres, ceea ce o făcea mult mai uşor de manevrat decât vasele clasice cu greement pătrat. Corpul vopsit negru-închis avea puţin peste 39 de metri adâncime şi era destul de spaţios, încât să adăpostească 1 600 de butoaie. În plus faţă de echipajul de 11 marinari, transporta ceea ce Archibald Robbins numea „o mică încărcătură” – 20 de tone de fân, deşi mai avea şi un balast de 25 000 de cărămizi, care ar fi trebuit vândute la New Orleans.

La lumina zorilor, în timp ce în spatele bricului, pe suprafaţa bazinului adânc de trei metri şi jumătate, se forma un siaj, oamenii au aruncat o ultimă privire către Upper Houses, un sat marinăresc prosper, cu 800 de

[11] Ansamblu format din catargele, velele şi parâmele unei nave sau ale unei ambarcaţiuni cu pânze (n. tr.).

suflete, care administrativ vorbind era un cartier din Middletown, dar era separat de acesta printr-o mlaştină şi de râul Sebethe. De decenii întregi, faimoasa familie Savage construise şi expediase de aici, printre altele, vase comerciale. Două ambarcaţiuni noi – un bric şi o goeletă – erau depuse pe butuci, aproape gata să fie lansate la apă.

Echipajul şi-a luat rămas-bun doar de la câţiva angajaţi ai magazinelor şi ai depozitelor lui Josiah Savage, unul dintre proprietarii bricului, care mai deţinea sau avea acţiuni la o fierărie, la un atelier de confecţionat frânghii şi la o măcelărie. Lucrătorii săi tăiau porci şi vite, sărau carnea, o puneau la păstrare în butoaie executate la atelierul său de dogărie şi le rostogoleau până la ambarcaţiunile sale comerciale. *Commerce* a alunecat pe lângă rândul de case tăcute, acoperite cu şindrilă ale căpitanilor de mare, multe fiind construite pentru diverşi fraţi de-ai lui Savage, o mărturie pentru succesul în navigaţie al satului.

La *Commerce* şi la alte afaceri, Josiah Savage şi fratele său Luther erau parteneri împreună cu unchiul căpitanului Riley, Justus Riley, din Wethersfield, care, la cei 75 de ani ai săi, încă era un negustor harnic. Josiah şi Justus prosperaseră de când Josiah, acum în vârstă de 55 de ani, comandase mai multe dintre vasele lui Justus către Indiile de Vest, cumpărând apoi acţiuni la altele. Cei doi erau făcuţi din acelaşi aluat. Ageri şi descurcăreţi, se căliseră în timpul Războiului American de Independenţă. Justus fusese căpitan de corsari şi a luptat împreună cu alţi şase indivizi de genul lui Riley, cu toţii adepţi ai modului oportunist şi enervant de a purta război. La rândul său, Josiah s-a înrolat în armata continentală de tânăr şi, alături de fraţii şi de tatăl său, a avut parte de destulă acţiune. După o bătălie în care au murit cei mai mulţi dintre camarazii de companie, Josiah a fost dezbrăcat şi forţat să

treacă prin două rânduri de indieni Mohawk, fiind lovit, ciomăgit şi bătut în cadrul unui ritual menit să pedepsească bărbaţii puternici şi să-i suprime pe cei slabi. Josiah nu era slab.

Nici James Riley nu era. Atât Justus, cât şi Josiah îşi dădeau seama când un om era demn de încredere, de câte ori vedeau – sau angajau – unul. Se bizuiau pe nepotul lui Justus. Le plăceau inteligenţa, spiritul de acţiune, faptul că nu se încurca în fleacuri şi – nu în ultimul rând – statura lui masivă. Cu cei aproape 1,83 de metri şi 109 kilograme ale sale, James Riley era genul de om pe care ţi-ai fi dorit să îl ai de partea ta. Era atletic şi foarte puternic de la natură, călit încă din anii tinereţii, când cărase fân şi lucrase pământul. Urcând pe scara ierarhică, pricepuse nu numai înţelesul meseriei de marinar, ci pătrunsese şi în inimile şi minţile tovarăşilor săi.

La vârsta de 48 de ani, secundul George Williams era cel mai experimentat marinar de pe vas, un om care putea naviga şi sta de veghe, permiţând căpitanului să se odihnească în deplină siguranţă. Williams, a cărui mătuşă se căsătorise cu Riley, avea soţie şi familie în apropiere de Wethersfield. Era bunicuţul pe care se puteau baza membrii echipajului, fiind legat de oameni prin rudenie, loialitate faţă de căpitan şi o credinţă comună în marea cea mare.

Josiah Savage şi-a dat seama că al treilea fiu al său, Aaron, ar fi putut învăţa multe de la Riley şi Williams, şi era foarte priceput să-şi pună fiii în astfel de situaţii, încât să şi reuşească. Fiul său cel mare îl ajuta să crească Aetna, compania de asigurări. Un altul se îmbogăţise extraordinar de mult investind în căile ferate, iar fiului cel mai apropiat de vârstă cu mezinul, un preot educat la Yale, care a devenit primul misionar episcopal în Africa, i-a fost mai târziu atribuită descoperirea gorilei. Aaron ar fi vrut să

învețe despre afacerile tatălui în domeniul maritim.

Căpitanul Riley mai luase la bord un alt membru al familiei Savage: pe Horace, fiul lui William, cel mai tânăr frate al lui Josiah şi, totodată, cel mai apropiat prieten al lui Riley. În noiembrie 1799, anul în care Horace, cel de-al doilea fiu al său se născuse, William a plecat pe mare cu o goeletă de coastă şi nu s-a mai întors niciodată. De atunci, Riley simţise responsabilitatea de a-l proteja pe băiat şi de a se asigura de succesul lui în viaţă. În această călătorie, adolescentul de 15 ani urma să fie băiatul lui de serviciu.

De pe puntea strălucitoare de la pupa a bricului, Riley îşi putea vedea fosta sa casă din Prospect Hill, în capătul străzii principale. De acolo, de sus, te puteai uita la Upper Houses şi, hăt, departe către Lamentation Mountain şi Mount Higby, la vest şi sud-vest. Într-un turneu pe care l-a făcut în Valley, în 1771, John Adams a stat pe locul care, mai târziu, a devenit proprietatea lui Riley şi a admirat panorama. „Cred că Middletown este cea mai frumoasă comună[12] dintre toate”, a scris vizitatorul mai târziu în jurnalul său. „Prima oară când am venit în localitate, care era dincolo de culmea dealului, s-au deschis în faţa mea cea mai frumoasă vedere asupra fluviului, intervalele şi îmbunătăţirile pe fiecare mal al său, şi munţii, la vreo 16 kilometri depărtare.” Adams a admirat câmpiile din vecinătate şi micile ferme, cu sol „la fel de bogat ca în Egipt”.

În 1807, când totul decurgea aşa cum îşi dorea, Riley a cumpărat locuinţa de la adresa Prospect Hill Road nr. 33, construită cu jumătate de secol în urmă de diaconul Ranney. Casa acoperită cu şindrilă, având două etaje şi mansardă, pe fundaţie de piatră de construcţie cubică, avea şi un teren de 15 acri, spaţiu de mişcare pentru

[12] În New England, *town* are înţelesul de „comună”. Middletown a devenit oraş în 1784 (n. tr.).

familia sa în creştere.

Dar vremurile grele l-au scos cu forţa pe Riley din reşedinţa sa şi l-au adus în case mai modeste. Putea să şi-o imagineze pe Phoebe, soţia sa, încă dormind în patul lor cald de acolo. Era dezamăgit că al cincilea lor copil nu s-a născut înainte ca el să plece pe mare, dar nesincronizarea era adesea destinul marinarului şi nu mai putea amâna deloc plecarea. Trei ani lungi trecuseră de când ridicase ultima oară ancora şi de două ori mai mulţi de când călătorii profitabile îl făcuseră un om cu stare, fie şi provizoriu. Nu mai era timp de pierdut, nici măcar o zi.

Phoebe, fiica lui Hosea Miller, un veteran al Războiului de Independenţă de prin părţile locului, se împăcase cu traiul ei. Şi-a privit soţul, un om pătimaş, cu ochi depărtaţi şi sprâncene negre subţiri, cum s-a zbătut şi a tot ticluit planuri după ce s-a întors acasă la începutul recentului război. Fusese inabil în a câştiga o poziţie în marină. Nu avea bani să doteze o corabie de corsari şi a refuzat să desfăşoare comerţ ilegal cu inamicul în Canada sau în Indiile de Vest, spre deosebire de mulţi alţi marinari din New England, o regiune care se opunea războiului. Nu a făcut comerţ nici sub steag fals, care scăpa controlului autorităţilor ambelor părţi implicate în conflict, fiind, aşadar, în afara legii.

În timp ce el era plecat, Phoebe se dedica tot timpul creşterii copiilor – James, în vârstă de 10 ani, Amelia, 6 ani, Phoebe, 2 ani, Horatio, 13 luni şi un nou-născut –, dar ar fi avut nevoie de ajutor1. Upper Houses era o comunitate foarte strânsă de oameni şi cele două verişoare celibatare ale lui James, Ann şi Eleanor, locuiau în apropiere. Când fratele lor, Julius Riley, vânduse locul din strada principală în 1784, noul proprietar a fost de acord să permită celor două surori să locuiască la etajul al treilea până urmau să se căsătorească. Într-un caz extrem de cumpătare

specifică yankeilor, nu numai că surorile nu s-au căsătorit, dar au şi trăit peste 100 de ani fiecare.

Unul dintre ziarele din oraş, *Middlesex Gazette,* a relatat plecarea bricului *Commerce* din Middletown în 2 mai, pe o vreme senină, cu un vânt bătând în mod providenţial dinspre nord-vest şi o temperatură care la amiază atingea aproape 17°C. La 3 kilometri sud de cheiul lui Savage, *Commerce* a alunecat pe lângă şantierul naval de construcţii de la Chatham de pe malul estic, care împreună cu Upper Houses era considerat parte din aşezarea extinsă Middletown.

Spre nord, de-a lungul a 24 de kilometri de luncă inundabilă vastă, fluviul era curăţat regulat până la Hartford în scopul dării în folosinţă pentru goelete – vase care aveau nevoie de ape adânci de aproximativ doi metri şi jumătate sau poate chiar mai puţin. Vasele mai mari care necesitau adâncimi de peste trei metri puteau ajunge în interiorul continentului cel mai departe până la Middletown, unde guvernul federal înfiinţase în 1784 unul dintre cele patru oficii vamale care să înregistreze profitabilul comerţ maritim. Deoarece vasele din vale se aventurau adesea dincolo de Oceanul Atlantic, aşa cum *Commerce* se pregătea să o facă, negoţul cu Indiile de Vest a predominat.

Negustorii, constructorii de ambarcaţiuni şi fermierii din vale colaborau împreună într-o întreprindere lucrativă: fermierii creşteau animale pe câmpiile unde acestea păşteau trifoi, timoftică şi alte ierburi; untul, brânza, carnea de vită şi de porc le trimiteau împreună cu porumbul, secara, ovăzul şi cartofii în Indiile de Vest. De asemenea, expediau cai, care erau legaţi bine pe punţile vaselor poreclite *„horse jockeys”* şi lemn, în special, doage pentru butoaie din stejar, care erau esenţiale pentru transportarea zahărului din insulă. De acolo, vasele se

întorceau pline cu zahăr, sare, cafea, indigo, rom, precum şi cu produse şi articole de lux din Europa. Până în anul 1790, când s-a scos în afara legii, unele vase din Connecticut reveneau acasă şi cu sclavi, care în această parte a ţării lucrau cel mai adesea ca servitori în casă.

Tot acest comerţ alimenta industria construcţiilor de nave şi maritimă şi crease un flux continuu în cursul inferior al Connecticutului. Binecuvântat nu doar cu ferme bogate, ci şi cu arbori de esenţă tare, care îi înnebuniseră pe constructorii ambarcaţiunilor Marinei Regale în vremurile coloniale, era cel mai important centru comercial de construcţii navale situat între New York şi Boston. Peste decenii, mii de mici şi mari ambarcaţiuni ieşiseră pe bandă de aici. Adesea vopsite în culori închise cu o singură dungă, roşie, albă sau albastră pe lateral, goeletele şi fregatele erau oarecum rotunjite la prova şi admirate mai degrabă pentru rezistenţa lor, decât pentru viteză. Pe la 1815, malurile şi dealurile împădurite de-a lungul cursului inferior al fluviului fuseseră despădurite intens de fermieri şi de constructori navali. Tăietorii de lemne trimiteau în josul apei buşteni pentru construcţia vaselor din locuri situate tot mai la miazănoapte. Cererea pentru vase noi creştea constant, iar constructorii încercau să îi facă faţă.

Marinarii candidaţi au apărut imediat pentru a completa personalul ambarcaţiunilor. *Commerce* a avut un echipaj de elită, pe măsura reputaţilor ei proprietari şi a bine-văzutului ei căpitan. Bill Porter, un individ puternic şi prietenos, în vârstă de 31 de ani, provenea din Windsor, cel mai adânc port din Lower Valley. James Clark din Hartford era un veteran al companiei eroului american de război Daniel Ketchum, din Regimentul 25 de Infanterie, care se distinsese în campania din 1814, din Peninsula Nicaragua. Înalt de 1,78 metri, Clark s-a înrolat cu gradul

de caporal şi a fost numit sergent, era brunet, avea ochii deschişi la culoare şi o cruce tatuată pe braţ. Bucătarul bricului *Commerce,* Dick Deslisle, un negru liber, fusese slujitorul lui Ketchum.

Tommy Burns, în vârstă de 41 de ani, unul dintre cei mai bătrâni membri ai echipajului, era originar din localitatea Hadlyme din aval. În 1813, la New London, el servise ca gornist în Compania 6 din Regimentul 33 de miliţie din Connecticut, pe atunci, condusă de căpitanul Calvin Comstock. După aceea, s-a întors la munca sa, la ferma socrilor săi din Mount Parnassus. În primăvara lui 1814, Lillis, soţia lui, s-a îmbolnăvit şi a murit subit. Îndurerat, Burns a părăsit curând ferma şi s-a mutat la Hadlyme. A fost din nou convocat de miliţia locală în august. La sfârşitul războiului, a decis să plece pe mare, mai degrabă decât să se întoarcă la ferma care i-ar fi răscolit amintiri dureroase.

Marinarii necalificaţi Francis Bliss şi James Carrington com – pletau numărul marinarilor de carieră, cei care stau de veghe. Marinarii de categoria întâi, ca Porter, Clark, Robbins şi Burns, puteau să strângă pânzele, să cârmească şi să o zbughească, pe o mare agitată, să dea drumul sau să micşoreze o velă, la fel de natural cum cei mai mulţi oameni se plimbă pe trotuar. Marinarii necalificaţi, aflaţi la începutul meseriei sau incapabili să progreseze, încercau să rezolve sarcini care solicitau mai puţină îndemânare, cel mai adesea pe punte sau sub ea: ridicau ancora, strângeau parâmele şi spălau pe jos de câte ori era necesar.

Cu toţii cunoşteau fiecare cotlon al celei mai lungi ape curgătoare din New England. Maluri stâncoase, insuliţe, vârtejuri, bancuri de sedimente, copaci scufundaţi, gurile de vărsare ale pâraielor, precum şi stâlpi din lemn care delimitau canalul, toate erau semne de drum ale

marinarilor. Pâraiele de primăvară produceau mereu schimbări, uneori neînsemnate, alteori majore. Ofiţerii şi marinarii rămâneau vigilenţi la toate acestea, precum şi la traficul complex de pe fluviu. Pescari, cherestegii, lucrători de la carierele de piatră şi negustori – care foloseau veliere mici şi goelete mai mici decât *Commerce* – treceau prin canalele navigabile. Şlepurile cu fundul plat ale luntraşilor, fiecare pus în mişcare de un vâslaş iute, făceau curse de pe un mal pe altul, transportând cai şi căruţe, aşa cum o făceau de aproape două secole.

În acea seară, ploi scurte de primăvară au căzut în Lower Valley. A plouat şi ziua următoare, în 3 mai. Unul dintre marinari, James Clark, în vârstă de 24 de ani, care fusese lăsat la vatră din armată şi îşi văzuse din nou familia, soţia Ruth şi cei doi copii, doar în urmă cu şase săptămâni, şi-a aniversat ziua de naştere în ziua aceea. În Upper Houses, Phoebe Riley năştea un băieţel, pe care împreună cu soţul se înţelesese să îl boteze Asher, după tatăl lui James. Dacă nu apăreau motive neprevăzute de întârziere, căpitanul urma să îşi vadă fiul înainte de a împlini şase luni.

Din Middle Haddam, în dreptul cheiului Middletown-ului, au cârmit puternic spre tribord, iar fluviul i-a tras spre sud şi apoi, neîntrerupt, spre sud-est. Apa sărată ajungea la 26 de kilometri în amonte, până la East Haddam. Aici se unea cu apele râului Salmon, lărgind Connecticut-ul, într-un loc care nu era mai puţin încântător decât estuarul său, unde vietăţile fluviului se amestecau cu cele ale mării. Cu greu un marinar din Valley ar fi putut pătrunde în această porţiune a fluviului fără ca inima să îi bată puternic la auzul ţipetelor pescăruşilor şi la mirosul aerului marin care îi umplea plămânii. *„Commerces”* aşa cum vor fi numiţi marinarii bricului *Commerce* – de parcă ar fi fost nişte părţi componente ale vasului – nu făceau excepţie.

Într-o atmosferă de bună dispoziţie tot mai pronunţată, stăteau la taclale şi fredonau cântece. Cu toate acestea, orice plecare din Lower Valley le provoca sentimente amestecate. Pentru ei, niciun peisaj nu era mai verde şi mai sănătos, sau mai plin de feţe prietenoase, ca acesta. Unii dintre ei lăsau în urmă tinere frumoase, alţii urmau să se întoarcă pentru a găsi copii noi în familie. Sau, asemenea tatălui lui Horace, puteau să nu se mai întoarcă deloc. Puţine familii din vale nu au fost ocolite de asemenea necazuri. Febra îi ucisese pe mulţi marinari în Indiile de Vest. Mult prea adesea o ambarcaţiune dădea peste un banc de nisip nemarcat sau era lovită de vreo furtună apărută din senin şi nu se mai auzea de ea niciodată. Triburi ostile, „salvatori” gata să ia gâtul şi piraţi stăpâneau locurile izolate din lumea mare.

Totuşi, acum plecarea lor parcă era mai degrabă veselă, decât tristă. Peste ani, marinarii se obişnuiseră să întreprindă două-trei voiaje dus-întors pe an până în Indiile de Vest. Aşteptau de multă vreme călătoria şi aerul rece şi întăritor din nordul Atlanticului – ca să nu vorbim de schimbarea norocului. Activitatea, conversaţia şi peisajul îi ţineau conectaţi în prezent, în timp ce mirosul pătrunzător al lemnului ars de esenţă tare, de Connecticut, cu care erau obişnuiţi, încă se simţea de pe malurile fluviului.

În ciuda tinereţii sale, Archie Robbins, al cărui tată, Jason, fusese căpitan de mare la Wethersfield, cunoscuse momente grele pe mare şi avea destule poveşti de istorisit. În şase ani, Robbins fusese arestat şi încarcerat de trei ori de către britanici. În februarie 1813, fregata *Surprise* a atacat şi capturat un vas comercial pe care lucra Robbins şi care trebuia să ajungă în Saint-Barthélemy, o posesiune suedeză din Insulele Sub Vânt din Indiile de Vest. S-a întors la New York la bordul unui vas care transporta prizonieri de război. În toamna acelui an,

aflându-se din nou în drum spre Saint-Barthélemy, a fost prins în blocada asupra localităţii New London. De data aceasta a fost trimis la Halifax, unde a fost deţinut timp de două luni. În cea de-a treia încercare de a ajunge la Saint-Barthélemy, Robbins, care fusese tocmit de un negustor newyorkez să rezolve nişte afaceri pentru el, s-a urcat cu înţelepciune la bordul unui vas suedez neutru şi a reuşit să ajungă la destinaţie, dar când s-a întors în nord, îmbarcat pe un vas american, a fost capturat de bricul *Borer.*

Oricum ai privi cazul său, Robbins avusese un ghinion teribil, care a culminat cu cele 18 luni petrecute în închisoarea britanică Halifax de pe insula Melville. Acum era sigur că îl aşteptau vremuri bune. A descris *Commerce* drept „un vas robust, nou”, iar pe proprietarii săi drept nişte negustori foarte respectabili. Îl cunoştea pe căpitanul Riley ca pe un om cu experienţă şi un comandant iubit. De asemenea, prin mama lui, Honor, născută Riley, Robbins avea legături cu ofiţerul său superior, ale cărui mătuşi se măritaseră cu unchii lui Robbins.

La rândul său, şi căpitanul Riley se afla într-o perioadă de recul. Intrase în conflict cu politica internaţională care a afectat vasele comerciale din ţările neutre în timpul Războaielor Napoleoniene. De Crăciun, a plecat din New York la comanda vasului de comerţ *Two Marys* cu destinaţia Nantes, un port situat la gura de vărsare a fluviului Loara din Franţa, de unde se întorsese recent. În timp ce Riley era pe mare, Napoleon a semnat ruşinosul Decret de la Milano, care le acorda francezilor dreptul de a ataca vase aparţinând statelor neutre.

În apele internaţionale, Riley a fost oprit de două crucişătoare britanice. Primul era *Agincourt*, care a urmărit şi a tras în *Two Marys* în 14 ianuarie 1808. Luându-şi o atitudine de superioritate, căpitanul marinei regale a urcat la bordul vasului comercial, prevenindu-l pe Riley să nu

intre în vreun port francez sau controlat de francezi. A notat această avertizare în jurnalul de bord al vasului. Indignat, Riley a cerut să i se spună prin ce drept păşise pe puntea unui vas dintr-o ţară neutră şi să profereze astfel de ameninţări, dar nu a primit niciun răspuns.

Cinci zile mai târziu, goeleta *Pilchard* a procedat la fel în golful Biscaya. Când un al treilea vas de război a deschis foc, Riley a intrat în portul francez Belle-Île. Acolo, autorităţile au verificat jurnalul de bord, în care se consemna că îi permisese unui ofiţer britanic să urce la bord. Folosindu-se de acest pretext, au confiscat bricul şi încărcătura sa ca pradă de război, în timp ce Riley urmărea totul cu o furie neputincioasă. Următorii doi ani i-a petrecut în Europa, încercând să-şi rezolve problemele, dar în final birocraţia stufoasă, pentru care francezii încă de pe atunci erau faimoşi, l-a înfrânt. Când s-a întors acasă la soţie şi la cei doi copii, în 1809, era falit.

Aşa cum Riley a arătat mai târziu într-o petiţie înaintată Congresului, caracteriza comerţul american „lipsit de vigoare şi mărginit; multe dintre stabilimentele comerciale erau distruse; capitalul individual, creditul şi resursele aproape epuizate sau paralizate de conflictul permanent al puterilor aflate în război şi de măsurile adoptate de Statele Unite ale Americii cu scopul contracarării politicii comerciale a Angliei şi a Franţei” 2. Era imposibil să faci comerţ în mod legal.

Pe măsură ce datoriile lui Riley creşteau, Josiah Savage i-a împrumutat 500 de dolari în schimbul proprietăţii şi a casei de la Prospect Hill. Riley le datora 2 200 de dolari comercianţilor newyorkezi N&D Talcott şi alte câteva sute de dolari celor de la Eells Child Co. Şi altor creditori din Middletown. Toţi l-au dat în judecată şi împotriva lui s-au pronunţat sentinţe. Era în pericol permanent să fie privat de dreptul de achitare a ipotecii. Şeriful din Middlesex

County îi lăsa la uşă hotărârile judecătoreşti şi îl ameninţa că îl duce la închisoarea datornicilor, la Hartford.

Riley s-a străduit să găsească o soluţie pentru a face rost de bani şi a-şi păstra preţuitul său cămin. După ce i-a trimis celebrului profesor de chimie de la Yale, Benjamin Silliman, apă minerală dintr-un izvor aflat pe proprietatea sa, pentru ca acesta să evalueze calităţile ei curative, a desenat pe hârtie schiţa unui mare centru balnear, dotat cu băi publice. Încrezător, a plantat 42 de plopi pentru a înfrumuseţa viitorul său stabiliment, despre care îşi imagina că avea să rivalizeze cu faimosul Stafford Springs Hotel din Willimantic. Dar nu a fost să fie. Nu a făcut faţă datoriilor. A speculat financiar casa şi terenul până când le-a pierdut. Riley îşi refăcuse parţial credibilitatea, dar a rămas bântuit de amintirea eşecului său.

Miercuri, 4 mai, ploaia s-a oprit şi norii s-au ridicat, dar vântul bătea dinspre sud, izbind vasul cu greement pătrat. Se aflau lângă Potapaug, un centru de construcţii navale care încă nu-şi revenise după ce fusese incendiat de britanici, în Vinerea Mare din 1814. Vase în valoare de 200 000 de dolari arseseră atunci – cea mai grea pierdere financiară cauzată de război, conform unor estimări. Scheletul carbonizat al masivului vas *Osage,* de 344 de tone, încă se ivea din mâlul Şantierului naval Williams din North Cove, o amintire îngrozitoare a acelei nopţi.

În timp ce treceau prin renumitul Hayden Yard şi printr-o mulţime de mici şantiere navale, devenea clar că se practica în continuare construcţia corăbiilor din materii prime. Încălziţi de obişnuitul păhărel de rom, ca să reziste primăverii răcoroase, mânuind fierăstraiele câte doi, oamenii transformau buştenii în scânduri lungi. Ciopleau cepuri cu barda şi băteau piroane, forjate de fierari chiar la faţa locului. Alţii coseau pânza de vele în atelierele de velărie şi făceau tachelajul pe terenul unde se

confecţionează frânghii.

În 5 mai, briza şi-a schimbat direcţia favorabil către nord-vest şi, în ziua următoare, *Commerce* a ajuns la ultima porţiune de fluviu care se parcurgea în drum drept, cu vântul bătând în rafale peste traversa de la tribord.

La Lyme, oamenii au căutat cu privirea bacul de la Tilleye’s Point, în timp ce se pregăteau să treacă prin apele puţin adânci de la gura de vărsare a Connecticut-ului, largă de o milă. Colmatată cu bancuri de nisip, porţiunea aceasta a fluviului era cea mai complicată. Bricul *Commerce,* ca orice corabie, a rămas pe canalul navigabil dinspre malul vestic, în dreptul localităţii Saybrook, până când a trecut de farul de lemn de la Lynde Point, de unde începea strâmtoarea Long Island. După ce a scăpat de bancurile de nisip şi a intrat în apele adânci, bricul a plutit agale circa 64 de kilometri la est, de-a curmezişul strâmtorii Long Island, şi, ocolind farul din Montauk, a ajuns în Oceanul Atlantic.

Riley se întorcea pe mare, era din nou în mediul său, unde, la fel ca alţii înaintea sa, îşi făcuse un nume, strânsese o avere frumuşică, chiar dacă vremelnică, şi unde i-ar fi plăcut să moară.

La prima sa călătorie pe mare, la bordul unei goelete din Indiile de Vest, Riley fusese băiat de serviciu, rol care acum îi revenea lui Horace Savage. De atunci, puţine lucruri avuseseră vreun sens mai important decât frăţia dintre marinarii şi comercianţii care lucrau în zona fluviului Connecticut. Era mulţumit că putea să îi ia locul vechiului său prieten William Savage şi că putea să ofere fiului acestuia un început în viaţă care i-ar fi plăcut tatălui său.

Capitolul 2
Semne prevestitoare

Anul 1815 a însemnat un moment istoric crucial pentru înflorirea Statelor Unite ale Americii. Odată cu sfârşitul Războiului din 1812, ţara a intrat într-o perioadă de transformare care a avut la bază revoluţia din domeniul transporturilor şi industriei. Nava cu aburi inventată de către Robert Fulton începuse să circule în golful Hudson din 1807. În 1811, folosind noua tehnologie, *New Orleans* a parcurs distanţa de la Pittsburgh până la New Orleans. Cu ajutorul maşinii cu aburi, o nouă generaţie de vase comerciale au populat fluviile Americii, iar atelierele industriale s-au înmulţit de-a lungul Văii fluviului Connecticut.

Totuşi, schimbarea se producea gradual, iar corăbiile cu vele au fost folosite de-a lungul secolului al XIX-lea. Pentru marinarii bricului *Commerce,* a cărui situaţie simboliza în multe feluri începutul sfârşitului epocii corăbiilor cu vele, această perimare ameninţătoare nu era evidentă.

Pentru Riley, să navigheze în largul oceanului însemna pentru totdeauna libertate şi şansă. Pe când era copil, îl urmărise pe tatăl său cum se chinuia să asigure traiul celor 13 copii ai săi, muncind la fermă. Îi ajutase pe el şi, mai târziu, pe vecinul său să planteze şi să recolteze, chiar dacă ar fi trebuit să fie la şcoală, precum ceilalţi copii de vârsta lui. Nu s-ar fi întors niciodată la muncile câmpului, dacă ar fi avut altă şansă. Nici revenirea recentă a lui Napoleon din insula Elba, unde fusese exilat pentru scurtă vreme, anunţată de ziare cu puţină vreme înainte ca bricul să părăsească rada, nici ameninţărea atacurilor piraţilor berberi de pe coasta nordică a Africii nu i-ar fi scăzut entuziasmul care îl cuprinsese la gândul noului său periplu.

După ce Tratatul de la Gent a pus capăt Războiului din 1812, unele chestiuni iniţiale au rămas nerezolvate. Comercianţii americani au rămas precauţi. Consecinţa războiului „scump şi sângeros”, se lamenta în februarie

1815 editorialistul ziarului *Courant Connecticut,* publicaţia principală din Lower Valley, a fost anularea drepturilor comerciale acordate coloniilor britanice în Indiile de Est şi de Vest, ceea ce, oricum, nici după independenţă, nu fusese un lucru sigur. „O corabie americană care intra preţ de o ligă marină pe coasta unei colonii britanice, avertiza autorul, va fi pasibilă să fie atacată şi capturată.”

Totuşi, în timpul războiului, dominaţia britanică asupra mărilor a fost pusă la încercare. Deşi Statele Unite ale Americii nu au contracarat blocada impusă asupra coastelor sale, fregatele marinei sale, căreia nu i se dădeau prea multe şanse de succes, au câştigat majoritatea bătăliilor, uluindu-i pe britanici şi lumea întreagă. După cum remarca scriitorul şi istoricul naval James Fenimore Cooper: „Cei mai destoinici şi curajoşi căpitani ai flotei engleze erau gata să admită că o nouă putere apărea pe mare”.

Războiul îi furnizase tinerei naţiuni „o încredere de sine care era mult de dorit”, a adăugat Cooper, „dar care, în final, probabil, a degenerat într-un sentiment de respect de sine şi de siguranţă care nu se aflau în afara pericolului”. Marea Britanie şi-a construit imperiul său comercial bazându-se pe cea mai puternică marină cunoscută până atunci. Negustorii americani au compensat lipsa infrastructurii şi a experienţei, prin avantajul pe care l-au avut datorită bogăţiilor Americii: solul fertil, materiile prime şi spiritul întreprinzător. Dar pentru a putea intra în competiţie mondială, comerţul american trebuia apărat.

În timpul Războiului din 1812, vasele statelor berbere din nordul Africii – încurajate de britanici, care promiseseră să distrugă marina americană lipsită de experienţă – au atacat şi prădat vasele comerciale, aservindu-şi echipajele acestora. La câteva săptămâni după ce *Commerce* a pornit

în larg, Congresul l-a trimis în expediţie pe căpitanul Stephen Decatur, în fruntea unui grup de nave de război, să cucerească statele berbere: Maroc, Alger, Tunis şi Tripoli. Înainte de război, americanii acceptaseră cu reticenţă vechiul sistem al plăţii tributului pentru obţinerea păcii. Acum erau gata să îl schimbe.

La două săptămâni după ce ieşise pe gura de vărsare a Connecticut-ului, *Commerce* a ajuns în Bahamas, zărind insula Great Abaco şi trecând a doua zi prin dreptul Hole în the Wall, o „stâncă având o scobitură remarcabilă" la capătul sudic al insulei. Apele albastre ale Atlanticului erau liniştite, marinarii fiind mulţumiţi că nu erau evenimente deosebite şi că erau pe mare.

Bricul a intrat apoi în apele transparente ale Great Bahama Bank, care în unele locuri nu este mai adâncă de 6 metri. Păcălite de peisajul frumos al fundului oceanului, multe vase au avut accidente în această porţiune periculoasă, din cauza contracurenţilor şi a bancurilor de nisip primejdioase. După cum îi avertiza pe marinari *Colombian Nagivator* în 1819, principalele ocupaţii pentru locuitorii acestor regiuni erau comerţul pe ţărm, pescuitul, vânarea broaştelor ţestoase şi căutarea epavelor. Băştinaşii erau autorizaţi de guvernator să desfăşoare acţiuni de salvare a naufragiaţilor. Primeau un procent din tot ceea ce reuşeau să salveze şi erau destui cei care trăiau din această îndeletnicire.

Riley, care anterior navigase de multe ori până la New Orleans, a traversat canalul Northwest Providence cu apele sale repezi până în insulele Berry, trecând spre Great Stirrup Cay, punctul cel mai nordic al acestui grup de recifuri de corali şi insuliţe, cârmind către vest-sud-vest pe distanţa de 58 de kilometri, apoi sud-sud-vest pentru 193 de kilometri. Conform revistei *Navigator,* o autoritate în materie de navigaţie, aceasta era cu aproximaţie ruta

standard stabilită de căpitanul Ferrer în 1800 şi potrivită pentru ambarcaţiunile de mici dimensiuni. În 22 mai, marinarii bricului *Commerce* au zărit la tribord următorul punct de referinţă, Orange Cays – un grup de patru insuliţe acoperite de tufişuri, având două stânci golaşe.

Riley a direcţionat bricul departe de bancul de nisip, la o distanţă de 4,8 kilometri. Acum a cârmit la vest-sud-vest către Double Headed Shot Cays. Revista *Navigator* îi plasa la aproape 72 de kilometri distanţă şi îi sfătuia pe marinari să facă manevra „S-V către S”, care însemna că Riley stabilise cursul puţin mai la nord decât recomandau editorii.

După-amiaza, din cauza lipsei de activitate a vânturilor, *Commerce* s-a oprit în locul de intersecţie a canalelor Bahama şi Santaren. Căldura de peste zi şi frustrarea marinarilor au scăzut spre seară, când a început să se simtă briza mării. Riley dorea să profite de acest vânt favorabil şi să recupereze timpul pierdut. Să se apropie de Double Headed Shot Cays pe timpul nopţii era o chestiune riscantă. Aceste insuliţe situate la sud de Bimini nu erau foarte bine cartate. *Navigator* avertiza: „În caz că navigaţi noaptea printre aceste recifuri, păstraţi cu orice preţ distanţa faţă de ele: sunt câteva stânci golaşe, probabil (…)

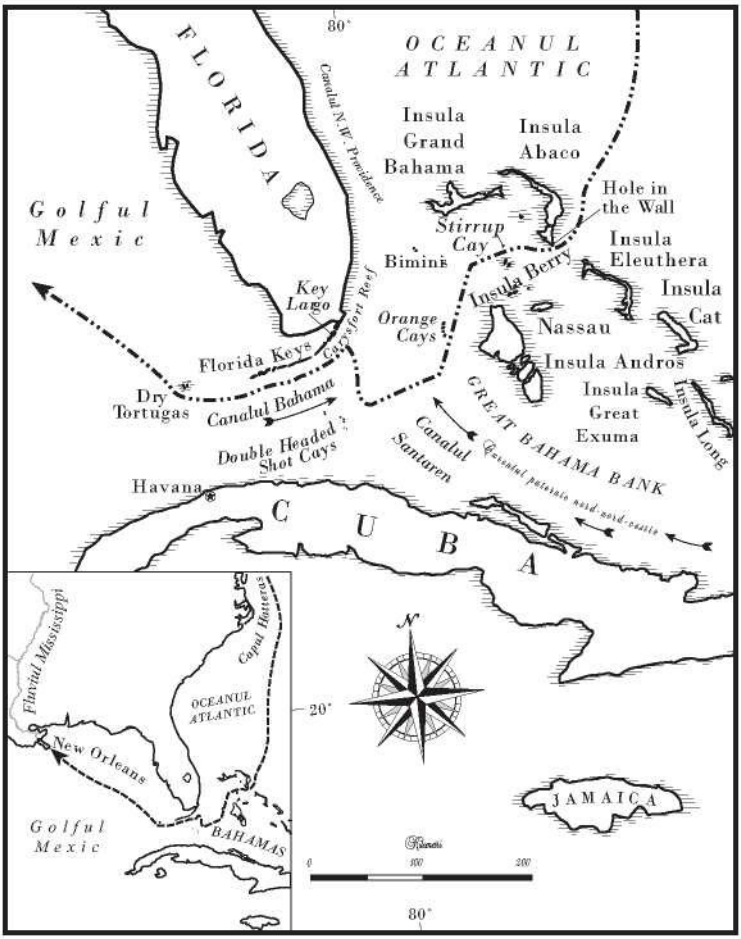

vreo 120, de dimensiunea unei corăbii, iar altele mai mici”. Recomanda marinarilor să amâne trecerea pe acolo până în zori.

Dar era o noapte strălucitoare şi splendidă. Luna, aproape plină, apăruse imediat ce soarele asfinţise. Riley a rămas pe punte, scrutând orizontul toată noaptea, privind cu îngrijorare, fără să ştie cât de mult îşi schimbase cursul curentul puternic din nord-nord-vest în acea după-amiază.

Era sigur că ar fi trebuit să fi ajuns deja în dreptul recifurilor. La 4 dimineaţa, a concluzionat că trecuseră în siguranţă de acestea. Deşi încă simţea o nemulţumire că nu reuşise să zărească flotila de insuliţe care formau un canal greu de străbătut către mare, era frânt de oboseală. În silă, i-a predat comanda lui George Williams, în timp ce el a mers sub punte să se odihnească. Înainte să coboare în dormitorul său îngust, al cărui pat era dotat cu saltea de puf (unul dintre puţinele privilegii de pe vas), i-a amintit lui Williams să se uite atent împrejur la ţărm, la talazuri (sau ape învolburate).

După aproape o oră, o izbitură la chilă l-a trezit pe Riley din somnolenţă. Sunetul ascuţit al lemnului în contact cu reciful de corali i-a înmuiat picioarele în timp ce se dădea jos din pat. În clipa următoare, urca scara grăbind spre punte. Afară era lumină. „Cârmeşte la tribord”, a strigat la cel aflat la timonă. „Toţi marinarii pe punte”, a ordonat. Cu nervii întinşi la maximum şi tremurând, a strâns informaţii cruciale din jur: bricul avansa cu 10 noduri (18,5 km/h) spre sud-vest, pământ la nord, talazuri în faţă şi la sud. A pus mâna pe timonă şi a tras puternic de ea spre babord. În acelaşi timp, le-a cerut marinarilor să lase velele, dar, în schimb, să oprească motorul, şi să pregătească ancora pentru a fi coborâtă în apă.

Din nou reciful de corali de sub ei a zgâriat chila bricului şi, după o tăcere agonizantă, a făcut-o iar. *Commerce* plutea deasupra recifului, în ape adânci de patru metri şi jumătate. Slavă Domnului, era linişte. În apele care creşteau şi scădeau, chila era izbită de coralii tari ca piatra şi ascuţiţi ca nişte lame. „Lăsaţi ancora”, a urlat Riley. *Commerce* se odihnea. Marinarii au coborât velele. Riley a ordonat ca o barcă mică să fie lăsată la apă. Împreună cu patru oameni au căutat un culoar prin recif. În apele adânci ale recifului de la tribord, s-au uitat după un pasaj.

Riley s-a întors la bric, a ordonat ca vasul să fie întors şi bricul a început să se deplaseze. Pe la 7 dimineaţa, starea de urgenţă încetase, bricul naviga către New Orleans, dar Riley era preocupat. În îndelungata sa experienţă pe mare, niciodată nu intrase într-un asemenea bucluc cu o ambarcaţiune. Furios, a studiat harta şi jurnalul de bord, uimit să vadă că singura explicaţie posibilă era că fuseseră împinşi de curent – sau, după cum a spus el, *„horsed*[13]*”* – peste 96 de kilometri, spre partea expusă vântului, timp de 16 ore, aproape 7,4 km pe oră, atât de departe, încât putea să fie înghiţit de ameninţătorul Recif Carysfort, un cimitir al vaselor aflat la marginea Curentului Golfului, la vreo 11 km de Key Largo. Încă două minute, a calculat el, şi *Commerce* ar fi fost azvârlit în colţul sud-vestic al recifului.

Totuşi, Riley nu şi-a mustrat echipajul, nici nu s-a învinovăţit pe sine. „Menţionez acest incident, a consemnat el mai târziu, ca să avertizez navigatorul de pericolul care îl paşte când vasul se deplasează prin aceşti curenţi, unde nu se poate pune baza în niciun calcul şi unde nimic, în afară de observarea adâncimii apei şi o bună supraveghere, nu te poate salva de la consecinţe fatale.” A fost primul semn de ghinion pentru oamenii de pe *Commerce*.

Acum, bricul naviga spre sud-vest, pe lângă Florida Keys, la o distanţă de peste 22 de km de acestea şi la o adâncime liniştitoare de vreo 55 de metri. În 24 mai, pe la prânz, a ocolit Dry Tortugas, mănunchiul de insuliţe care marchează intrarea în golful Mexic, la o adâncime a apei de 18 metri1.

Două zile mai târziu, *Commerce* a ajuns la gura fluviului Mississippi, la Balize, o insulă joasă, mlăştinoasă, care era

---

[13] Joc de cuvinte intraductibil: *„horsed”* – „călăriţi”, în original, în limba engleză (n. tr.).

atât de plată, încât marinarii vedeau la început de la distanţă doar steagul american fluturând pe un băţ care ţâşnea drept din mare. Aici, bricul a fost întâmpinat de un barcagiu, care a trecut-o pe lista oficială a „sosiţilor”.

Cincizeci şi trei de kilometri mai departe, Riley a prezentat documentele, aşa cum se obişnuia, ofiţerului care deţinea comanda fortului St. Philip, lângă mlaştinile cu apă sălcie de la Plaquemine Bend. *Commerce* a înaintat pe lângă bancurile înşelătoare 13 km spre nord, unde pământul era atât de îngust, încât la o înălţime de doar câteva varange[14] în susul hobanelor, Riley putea vedea marea la mai puţin de o împuşcătură de muschetă distanţă.

Având o experienţă îndelungată de navigaţie pe vigurosul fluviu, Riley şi-a potolit într-o oarecare măsură egoul pe distanţa de 175 de km până la New Orleans. Era o artă să înoţi contra curenţilor combinaţi din zona Ohio, Missouri, Illinois şi a celor peste zece râuri care formează Mississippi, mai ales în toiul primăverii. Cu un vânt favorabil, era esenţial să călătoreşti dintr-un loc în altul, evitând pe cât posibil meandrele, şi astfel, nu numai că se scurta distanţa voiajului, ci se şi reduceau efectele curentului şi se ocoleau copacii scufundaţi de-a lungul bancurilor mohorâte care puteau găuri fundul vasului şi încurca ancorele.

La fel ca pe fluviul Connecticut, marinarul de veghe de la prova trebuia să rămână vigilent la potenţialele pericole. Un căpitan în stare de alertă făcea frecvent măsurări ale adâncimii apei pe măsură ce vasul se apropia de fiecare punct. Dacă era vânt uşor, echipajul era pregătit să ţină un garlin[15], o frânghie groasă de aproape 13 centimetri, pe care să îl lege de copaci, ceea ce era de preferat ancorării,

[14] Grinda transversală a fundului unei ambarcaţiuni (n. tr.).

[15] Parâmă folosită pentru legarea vaselor (n. tr.).

de vreme ce permitea o mai rapidă reacţie în cazul unui vânt favorabil şi elimina posibilitatea încurcării ancorelor.

Până la urmă, echipajul vasului era constituit din marinari de apă dulce, iar Connecticut-ul, la rândul său, putea fi periculos de străbătut, în cel mai rău caz putând fi vorba de remorcare de pe malul fluviului. În timp ce vasul înainta în amonte, spre Mississippi, a trecut pe lângă nave ce plecau de acasă spre toate direcţiile: Mobile, Pensacola, Bay St. Louis şi Liverpool. Riley şi-a chinuit echipajul, întrecând zeci de vase care se îndreptau spre nord şi a ajuns la New Orleans în prima zi a lunii iunie.

Recent cumpărat de SUA de la Franţa după ce fusese ocupat de spanioli timp de patru decenii, oraşul fremăta de populaţia de 25 000 de locuitori, atât de diverşi, încât revista *Navigator* a declarat că nicio localitate de dimensiunea sa din întreaga lume nu se caracteriza printr-un „contrast mai mare al obiceiurilor, limbilor şi înfăţişării oamenilor”. Remarca, de asemenea, că puţine locuri rivalizau cu New Orleans în privinţa „plăcerii sau... a profitului”.

Timp de trei săptămâni, cei de pe *Commerce* s-au distrat pe ţărm, unde marinarii se îmbăiau la proaspăt inauguratul Navy Hotel, mâncau cu un dolar la Irish Coffee House, iar cu cinci dolari cumpărau ca amintire gravuri cu generalul Andrew Jackson, eroul bătăliei de la New Orleans, ultima luptă din timpul războiului, una inutilă, de vreme ce s-a desfăşurat după semnarea Tratatului de la Gent, dar înainte ca veştile să traverseze Atlanticul2. Puteau achiziţiona cizme căzăceşti la modă din Pittsburgh, ultimele modele de pălărie din Leghorn sau cognac vechi adus din Franţa. Locuitorii mai rezervaţi ai oraşului puteau sta deoparte şi privi toată această harababură. New Orleans acţiona ca un magnet pentru oameni de nimic, haimanale, fugari şi refugiaţi din întreaga lume. La două

zile după ce au sosit, autorul unui editorial din *Louisiana Gazette and New-Orleans Mercantile Advertiser* critica „proasta administrare” a oraşului. „La aproape fiecare pas podurile sunt fisurate şi mizeria care se strânge pe stradă şi în jgheaburi întrece orice (altă) localitate aflată în administrarea Statelor Unite ale Americii: de fapt, în orice privinţă curăţenia lasă de dorit, s-a plâns autorul. Imoralitatea şi desfrânarea (dacă este contra cost) sunt îngăduite – şi agenţii de pază ai oraşului îi protejează pe cheflii, arestându-i pe toţi cetăţenii care se amestecă în treburile lor.”

Destul de desele anunţuri publicitare din *Gazette* pentru sclavi fugiţi şi marinari care încercau să scape de braţul legii contribuiau la aspectul de oraş în care domneau nelegiuirile. Recompensa pentru un sclav fugar era de aproximativ 30 de dolari, iar pentru dezertorii din marină de 15 dolari. Riley trebuie să fi văzut anunţul unui proprietar de plantaţie care îi avertiza pe căpitani să nu ofere adăpost pe vas unui sclav fugar chipeş şi bine legat, pe nume Shadrack, care putea fi identificat după cicatricea mică de pe frunte şi arsurile de pe mână. Un alt anunţ din *Gazette* se referea la un fugar *mulatto*[16] pe nume Tom, care s-ar fi putut da drept om alb.

Sclavii puteau fi cumpăraţi la licitaţiile care erau des organizate la diverse cafenele. Reclame precum aceasta: „Negresă, în vârstă de vreo 19 ani, şi copilul ei de 15 luni” şi alta, redactată cu un sarcasm aparent neintenţionat, despre „un băiat negru pe nume «Liberty»”, atrăgeau atenţia potenţialilor cumpărători la vânzările publice.

Riley a anunţat Talcott & Bowers, o bine-cunoscută agenţie comercială, despre sosirea sa, şi peste două zile firma a publicat un anunţ în ziarul *Louisiana Gazette,* scris parţial în engleză, parţial în franceză, al cărui titlu cu litere

[16] „Mulatru”, în limba spaniolă (n. tr.).

mari – „America, comerţul şi libertatea” – exemplifica spiritul acelor zile. Reclama, care a apărut în partea de sus a paginii de deschidere a ziarului, în dreapta, înştiinţa că bricul, „puternic şi rapid”, era capabil să transporte 16 000 de butoaie şi gata să primească o încărcătură în trei zile.

Între timp, a descărcat cărămizile şi fânul, cărora le făcuse publicitate Talcott & Bowers. În New Orleans, căpitanii puteau să-şi umple vasele cu orice marfă, inclusiv o grămadă de 200 de piei de urs, disponibile când Riley a ajuns în port. Fiind supraveghetor cu experienţă al încărcării unui vas comercial, Riley ar fi avut la dispoziţie o paletă largă de bunuri pe care le-ar fi putut transporta în etapa numită Middle Passage pe ruta triunghiulară[17]. Ar fi avut scrisori de recomandare la New Orleans şi în alte porturi europene, în baza bunei reputaţii a lui Justus Riley şi a lui Josiah Savage. Deşi proprietarii s-ar fi bizuit pe discreţia lui Riley ca să realizeze cele mai bune afaceri aici, ei i-au dat, poate, instrucţiuni detaliate în privinţa mărfurilor de care aveau nevoie în depozitele lor din Hartford şi

Middletown. Talcott & Bowers i-au înmânat o încărcătură de tutun şi făină, pe care urma să o ducă în Gibraltar, „în principal mărfuri”, potrivit lui Riley, ceea ce însemna că proprietarii bricului erau compensaţi pentru transportul mărfurilor şi nu împărţeau nici riscul, nici profitul realizat din vânzarea acestora la sfârşitul călătoriei.

Sălbatic şi agresiv, dar extrem de elegant, pe jumătate cosmopolit, pe jumătate situat la hotar, New Orleans era o aşezare care oferea oportunităţi. Cei doi marinari

[17] Middle Passage era cel de-al doilea segment al călătoriei comerţului cu sclavi. Cu ajutorul rutei triunghiulare (sau comerţul triunghiular), negustorii transportau mărfuri manufacturate din Europa în Africa, sclavi din Africa în America, respectiv materii prime din America în Europa (n. tr.).

necalificaţi, Francis Bliss şi James Carrington, au cerut să fie eliberaţi de contract ca să profite şi ei de şansa lor. Archie Robbins şi-a amintit doar că „au obiectat împotriva unei călătorii în Gibraltar, pentru care vasul fusese antamat”. În locul lor, John Hogan şi James Barrett, doi marinari necalificaţi din Portland, Massachusetts (în prezent, Maine), s-au hotărât să-şi încerce norocul pe vasul *Commerce.* Riley a dat comanda ca vasul să înceapă călătoria către Gibraltar în 24 iunie, la şase zile după ce Wellington l-a învins pe Napoleon la Waterloo, o ştire care nu ajunsese încă în America3.

În timpul traversării Atlanticului, oamenii au avut timp să se familiarizeze unii cu ceilalţi, aflându-şi tabieturile, tertipurile şi calităţile. Porter şi Robbins au devenit buni prieteni. Burns şi-a folosit din plin talentul muzical. Clark şi Deslisle au amuzat echipajul cu poveştile lor de război. La Chippawa, la 3,7 km de cascada Niagara, compania lui Ketchum rezistase împotriva unui inamic de trei ori mai numeros, în luptele crâncene din păduri contra englezilor. În timpul bătăliei de la Lundy’s Lane, cea mai sângeroasă purtată vreodată pe pământ canadian, care a pus capăt ofensivei americane în colonia britanică loialistă, au întins o capcană la Portage Bridge şi l-au capturat pe generalul britanic Phineas Riall, dar şi o parte a statului său major. În timpul acţiunii, Riall a fost rănit la braţul drept, ceea ce i-a buimăcit pe adversari.

Locuitorii conservatori din Connecticut manifestau reticenţă faţă de poveştile de familie cu o anumită tradiţie. Aşa cum familiile Savage şi Riley aveau o istorie comună de călătorit pe mare, la fel aveau şi familiile Riley şi Robbins. Una dintre poveşti cu siguranţă stârnea oricând hohote de râs. Când Frederick Robbins, unchiul lui Archie, a decis să-şi servească în continuare ţara, la bordul unei corăbii de corsari, l-a rugat pe vecinul său, căpitanul Jabez

Riley, să ia comanda vasului. Este greu de închipuit două persoane mai diferite decât ei. Frederick, fermier bogat şi veteran din Bunker Hill, era un militar vertical, care în anii din urmă se îmbrăca în haine de catifea cu guler de culoare indigo şi cămăşi dantelate, se deplasa doar în trăsuri cochete şi bea vin franţuzesc din pocale de cristal. Jabez Riley, un marinar grobian căruia nu-i plăceau extravaganţele, şi-a îngropat banii strânşi în livada proprietăţii sale, departe chiar şi de ochii nevestei.

În mod deloc surprinzător, colaborarea lor a fost de scurtă durată. La puţină vreme după debutul primului lor voiaj în afara New London-ului au dat drumul ancorei într-o ceaţă groasă, doar ca să descopere, în momentul în care vălul de ceaţă s-a ridicat, că se aflau foarte aproape de o fregată britanică. Cei doi au avut destul timp la dispoziţie la bordul vasului-morţii *Old Jersey,* cu o proastă reputaţie, unde au putrezit câteva săptămâni înainte de a fi daţi în schimbul unor mercenari din Hessa, deţinuţi de Washington.

Marinarii bricului *Commerce* se puteau amuza ascultând din nou rezultatul prudenţei financiare a lui Jabez. În timpul ultimei furtuni pe mare, convins fiind că vasul său urma să se scufunde, Jabez a scris un mesaj care dezvăluia locul banilor îngropaţi şi l-a pus într-o sticlă pe care a aruncat-o peste bord, regretând secretomania sa şi încrezându-se că un om onest avea să îl găsească şi o să-l dea soţiei sale. Totuşi, vasul a reuşit să supravieţuiască furtunii, iar Jabez s-a grăbit spre casă, a dezgropat banii şi i-a depus la bancă. Când banca a intrat brusc în faliment, căpitanul a blestemat cu amărăciune momentul în care a scăpat cu viaţă doar pentru a-şi aduce soţia în pragul sărăciei.

În timpul momentelor liniştite de pe punte, seara sau la asfinţit, Riley a avut răgazul să mediteze la propria

experienţă. S-a gândit la dezastrul vasului *Two Marys.* Să fie prins la mijloc în războiul european fusese un mare ghinion pentru el. Vânat de una dintre tabere, fusese jefuit de cealaltă şi forţat să eşueze pe ţărm, pe continent. Deşi acolo fusese martorul „unor importante operaţiuni în arta războiului”, amintirile sale cele mai durabile erau despre talentul de a deprinde franceza şi spaniola şi, aşa cum a spus el, „lecţiile la şcoala nenorocirii, care au avut tendinţa de a-mi pregăti şi disciplina mintea pentru viitoarele greutăţi ale vieţii”.

Bricul a traversat Atlanticul pe o vreme bună, în şase săptămâni, şi a pătruns în Mediterana prin strâmtoarea Gibraltar, crăpătura de 58 de kilometri care separă cele două continente şi culturi4. La punctul cel mai estic al strâmtorii, oamenii de pe *Commerce* au admirat cele două promontorii, legendarele Coloane ale lui Hercule, despre care se spunea că aparţinuseră aceluiaşi lanţ de munţi, până când fabuloase fiinţe de o putere nemaivăzută i-au smuls, unind astfel cele două mări. Marinarii aveau două săptămâni la dispoziţie să exploreze stânca de 427 de metri a Gibraltarului de pe partea europeană, în timp ce puteau privi capul african Jebel Musa, înalt de aproape 914 metri.

În 13 august, la patru zile după ce a ajuns la Gibraltar, *Commerce* şi-a descărcat marfa: făină şi tutun. Pe ţărm, Riley aranja afaceri cu Horatio Sprague, un negustor din Gibraltar cu care se întreţinea la el acasă. Sprague, un licenţiat care plecase din Boston, era un bărbat brav şi plin de viaţă, cu un păr ondulat şi uşor ciufulit, o faţă lată şi ochi ca de bufniţă. El şi Riley s-au înţeles de minune. Erau vremuri violente pentru americani în Mediterană. În iunie, escadra lui Decatur a capturat fregata *Mashouda,* cu 46 de tunuri, ucigându-l pe amiralul algerian care teroriza

Mediterana şi îndemnându-l pe *dey*[18]*-ul* Algeriei să fie de acord cu înapoierea prizonierilor americani, să facă reparaţii şi să stabilească relaţii normale – renunţând astfel la dreptul de a primi tribut din partea Statelor Unite ale Americii. În iulie, Decatur, în vârstă de 36 de ani, i-a acordat beiului de Tunis 12 ore să accepte termeni similari. Înainte de a accepta, exasperat, potentatul a exclamat: „De ce trimit tineri sălbatici ca să trateze pacea cu vechile puteri?”

Escadra lui Decatur s-a îndreptat către Tripoli, unde, în 1804, în calitate de locotenent, Decatur devenise cunoscut în urma unui raid îndrăzneţ ce avusese ca rezultat incendierea fregatei americane *Philadelphia,* care a eşuat şi a căzut în mâinile tripolitanilor. Apoi Decatur a evitat umilinţa pentru marina americană; acum îl îngenunchease pe Bashaw din Tripoli, printr-o campanie care inaugura o nouă eră a comerţului liber în Mediterana.

Consulul american în Gibraltar a profitat de entuziasmul general generat de aceste evenimente şi l-a rugat pe Riley să accepte pe vas un pasager, un marinar bătrân, lefter, care ardea de nerăbdare să traverseze Atlanticul. Antonio Michel, originar din New Orleans, fusese recent naufragiat în Tenerife, cea mai mare dintre insulele din Canare. Riley a fost de acord, iar Michel a urcat la bord având asupra lui doar hainele de pe el.

De asemenea, Riley l-a întâlnit pe americanul Price, căpitanul goeletei *Louisa,* care tocmai sosise din oraşul New York. Vasul fusese contractat pentru un voiaj spre Barcelona şi aştepta în golf ca Price să se întoarcă şi să o apuce spre est. El i-a spus lui Riley că, dacă îl însoţea până la goeletă, îi oferea un exemplar din revista newyorkeză *Price Current* şi nişte ziare.

---

[18] Titlu acordat cârmuitorului regenţei Algeriei, stat vasal Imperiului Otoman între 1515 şi 1830 (n. tr.).

Având nevoie de informaţie de ultimă oră ca să aprecieze cumpărăturile, Riley a ieşit în golf cu barcazul, împreună cu Porter, Robbins, Barrett şi Hogan5. Era o după-amiază vântoasă, iar goeleta era departe, la 5,5 km în Strait (sau Gut[19]), aşa cum era cunoscută pe atunci, unde un curent puternic curgea către est. Era întuneric, când Riley a luat obiectele pe care căpitanul Price i le promisese. Price era la fel de nerăbdător să ajungă în Barcelona, pe cât era Riley să se întoarcă în port.

În timp ce Riley şi oamenii săi se pregăteau să fixeze catargul barcazului şi să-i înalţe vela, au fost izbiţi de un val gigantic[20]; mai târziu Riley l-a numit „marea care te răstoarnă”. Au sărit toţi peste bord, într-un efort zadarnic de a recupera barca. În contextul în care se însera, iar *Louisiana* prindea viteză şi ajungea deja la o milă distanţă, situaţia părea dintr-odată înfricoşătoare. Săltând în marea agitată, marinarii strigau şi îşi fluturau mâinile cu un ultim efort disperat de a atrage atenţia marinarului de veghe de pe *Louisiana.*

Printr-o întâmplare norocoasă, vântul le-a purtat vorbele. Căpitanul Price le-a auzit şi a întors goeleta. A trimis o barcă, în întuneric. Salvatorii i-au recuperat pe marinarii de pe *Commerce* şi barca lor. Ud până la piele şi tremurând de frig, dar bucuros că era în viaţă, Riley şi membrii echipajului său s-au întors pe bricul lor în jur de ora 22.

Imediat după semidezastrul din Bahamas, iată o altă prezicere, un alt semn rău prevestitor. „Am fost cruţaţi, s-a lamentat Riley mai târziu, doar ca să suferim într-un infern

---

[19] Strait şi Gut – termeni care înseamnă „trecere îngustă”, „strâmtoare” în limba engleză (n. tr.).

[20] Cunoscut şi ca val „vagabond”, „nebun”, „monstruos”, acest val, format în mod neaşteptat, rar şi imprevizibil, poate scufunda chiar şi vase de dimensiuni mari (n. tr.).

mai cumplit.”

Capitolul 3
Naufragiul de la capul Bojador

În timpul Evului Mediu, capul Bojador de pe coasta de vest a Africii, situat la circa 1 287 de kilometri la sud de strâmtoarea Gibraltar, îi îngrozea pe europeni. Această parte de uscat, al cărui nume provine din termenul arab *abu khatar* („tatăl pericolului”), marchează punctul cel mai sudic al lumii în care se putea naviga, unde corăbii şi marinari dispăreau fără urmă. Cauza acestei triste faime avea la bază nu mărimea, ci poziţia geografică: în punctul cel mai sudic al strâmtorii Canare, un canal cu ape repezi care curgeau spre sud, între insulele Canare şi coasta africană. Făcând parte din curentul Atlanticului de Nord, care are sensul orarului, apele reci ale aşa-zisului curent al Canarelor curg cu mare viteză spre bancurile aflate la mică adâncime în apropierea Bojadorului. La toate acestea se adăuga şi credinţa europenilor din Evul Mediu că pe ţărm trăiau canibali păgâni.

Privindu-l dinspre nord într-o zi senină, capul Bojador se înfăţişează ca un pat de nisip roşu, care se înclină uşor spre mare dintre stâncile de coastă, înălţate până la 21 de metri. Acest aspect contrazice natura sa distructivă. Ceaţa şi vremea urâtă sunt fenomene meteo des întâlnite în acest golfuleţ. Acolo unde valurile din nord-vest se întâlnesc cu vânturile puternice de pe uscat, talazurile se izbesc de ţărm. În cel mai rău

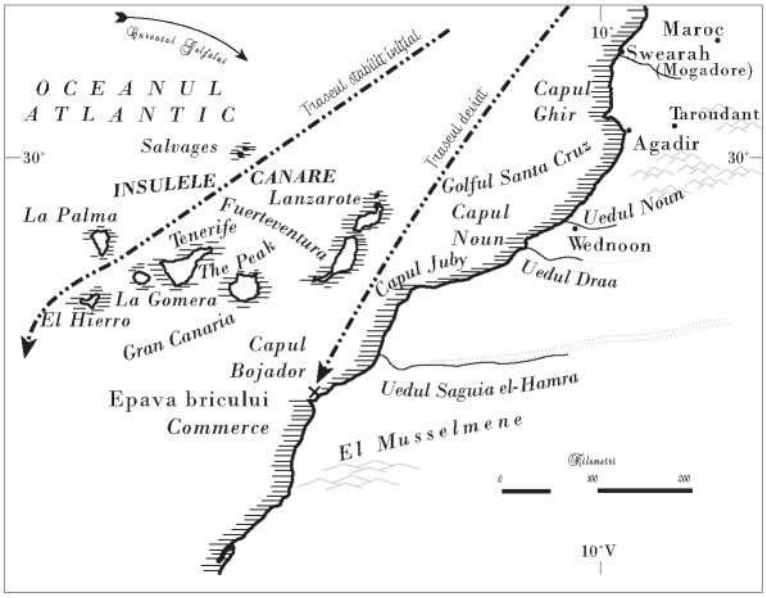

caz, reciful jos care înconjoară capul devine o capcană mortală pentru o victimă a cărei vizibilitate scade din cauza ceţii.

În 1291, navigând dinspre Genova, fraţii Vivaldi au înconjurat capul Bojador, în speranţa că vor descoperi Indiile de Est. Nu au mai fost zăriţi de atunci. Marinarul catalan Jaime Ferrer, care călătorea cu o mică galeră la sud de capul Bojador, în 1346, a murit şi el acolo. De abia în prima jumătate a secolului al XV-lea exploratorii lui Henric Navigatorul al Portugaliei, trimişi în expediţie în „Măreaţa Mare Neagră” pentru a se documenta, găsi aur şi sclavi şi pentru a „aduce prejudicii maurilor”, au reuşit, într-un final, să descopere un pasaj de trecere prin strâmtoarea Canare şi să se întoarcă acasă.

Nu a fost o ispravă neînsemnată, pentru că a lărgit universul navigaţiei pentru totdeauna. Chiar şi aşa, nu a reuşit să prevină ca sute de ambarcaţiuni – fiecare dintre

ele pusă în mişcare cu ajutorul vântului şi la mila curenţilor teribili – să nu eşueze la Bojador în următoarele patru secole.

În primele decade ale secolului al XIX-lea, au avut loc multe accidente pentru că a crescut transportul internaţional pe apă.

În lucrarea sa de pionierat *Account of the Empire of Marocco,* apărută în 1809, negustorul britanic James Grey Jackson a lansat ipoteza că despre multe dintre vasele eşuate pe coasta saharianã „nu se mai auzise niciodată; şi în cazul în care echipajul a supravieţuit tuturor vitregiilor, li s-a părut posibil, în absenţa altei soluţii de emancipare, să treacă la mahomedanism”. Printre cele 30 de naufragii cunoscute că au avut loc între anii 1790 şi 1806, el a estimat că erau 17 vase englezeşti, 5 franceze, 5 americane şi alte 3 aparţinând unor proprietari de altă naţionalitate. Marinarii care au fost destul de norocoşi să scape din deşert au lăsat mărturii înspăimântătoare despre experienţele lor.

Negustorul francez F. Saugnier, la bordul vasului *Les Deux Amies,* şi diplomatul Pierre Raymond de Brisson, aflat la bordul *Ste. Catherine,* au naufragiat la capul Bojador în 1784, respectiv 1785. În 1800, Judah Paddock, căpitanul vasului *Oswego* plecat din New York, a păţit la fel, aşa cum i s-a întâmplat şi newyorkezului Robert Adams, la bordul vasului *Charles,* zece ani mai târziu. Tot în 1810, musul Alexander Scott din Liverpool şi-a început aventura care a durat şase ani, după ce vasul brazilian *Montezuma,* aflat sub comanda căpitanului Knubley, a eşuat la nord de capul Bojador. Cu toţii ne-au lăsat mărturii despre moarte şi luare în sclavie în Sahara şi despre suferinţe atât de atroce, încât autorii au cerut îndurare celor care i-ar fi putut socoti mincinoşi. Iar ei s-au numărat printre puţinii, foarte puţinii supravieţuitori.

Nava *Commerce* nu avea nicio intenţie să treacă pe lângă capul Bojador. Transportând coniac, vin şi dolari spanioli[21] achiziţionaţi din Gibraltar, precum şi mărfurile pentru o afacere personală (i se spunea „aventura[22]”) – un cufăr plin cu voaluri, dantele din mătase şi batiste –, *Commerce* a pornit cu destinaţia Insulele Capului Verde în 23 august, după ce a staţionat două săptămâni în Gibraltar1.

Potrivit mărturiilor lui Riley, încărcătura principală a bricului la întoarcere urma să fie sarea, un produs de export al arhipelagului situat într-o zonă tropicală, uscată şi bătută de vânturi, la 531 de kilometri distanţă la vest de continentul african, care avea un rol important şi în privinţa proviziilor vasului şi a traficului cu sclavi.

Planul lui Riley avea o logică. Comerţul cu sare dintre SUA şi aceste insule portugheze fusese adus în pragul falimentului din cauza războiului. Prăvăliile urmau să îşi umple depozitele cu acest produs, iar cererea pe piaţa americană urma să fie imensă.

Este posibil ca Riley să fi intenţionat să cumpere sclavi. Ar fi putut să o facă în insule sau poate că s-a gândit să acosteze pe ţărmul Africii, unde se practica intens comerţul cu sclavi. În acest caz, probabil că ar fi plănuit să-i vândă în Indiile de Vest, cel mai sigur în Cuba, unde negustorii din zona fluviului Connecticut erau stabiliţi în număr mare, şi să preia de acolo mărfuri precum trestie-de-zahăr, melasă şi rom, înainte de a se întoarce acasă. În ciuda faptului că începând din 1790 importul de sclavi era ilegal în Connecticut şi din 1808 în SUA, unele vase comerciale din New England, inclusiv cele aparţinând unor comercianţi respectabili, practicau această afacere

---

[21] *Real de ocho,* aşa cum le spuneau spaniolii (n. tr.).

[22] Joc de cuvinte intraductibil: *„Rileys private venture (known as an «adventure»)”* în engleză, în original (n. tr.).

lucrativă, aşa-zis tripartită, chiar şi în secolul al XIX-lea.

Conform lui Sherman Adams şi Henry Stiles, autorii volumului *History of Ancient Wethersfield,* mai târziu a circulat zvonul că bricul pornise, în realitate, după sclavi. Ipoteza a fost lansată de Charles Williams, un cetăţean care a argumentat că vasul se îndepărtase „foarte mult de la traseul pe care ar fi trebuit să îl urmeze şi că „încărcătura sa consta, în principal, din carne de vită sărată, cartofi şi multe butoaie cu apă potabilă – o situaţie care trezea suspiciuni". El mai credea că depozitele erau pentru proviziile destinate sclavilor. Totuşi, teoria sa nu este convingătoare. După cum se ştie, Riley deja se îndrepta către Insulele Capului Verde, o destinaţie comună pentru comerţul cu sare, unde se vindeau şi sclavi. Când direcţia de înaintare a vasului s-a schimbat, *Commerce* nu a ajuns mai aproape de vreun alt port în care se comercializau sclavi. Mai mult, proviziile pe care le-a enumerat Williams erau clasice, şi nu specifice unor negustori de sclavi, care, în general, îşi hrăneau „marfa" cu terci de porumb sau cu orez cu ulei de palmier, cu boabe *(vicia faba* – folosită de obicei la hrana animalelor), manioc şi alte mâncăruri ieftine, care se găteau uşor. Negustorii de sclavi ofereau foarte rar sclavilor carne. În fine, în perioada în care avea loc călătoria bricului, în mod oficial, vasele americane nu erau bine-venite în cele mai multe dintre coloniile din Indiile de Vest. De când Indiile de Vest erau o sursă importantă de sare pentru SUA şi locul unde sclavii africani erau îndeobşte duşi pentru a fi vânduţi, este foarte logic ca bricul *Commerce* să nu transporte sclavi către Indiile de Vest, ci să ia sare pe care să o ducă la înapoiere în Connecticut.

În dimineaţa zilei de 24 august, *Commerce* a trecut prin strâmtoarea Gibraltar, pe lângă capul Spartel, cel mai sudic punct de la vestul strâmtorii, la vreo 56 de kilometri.

Cu un vânt prielnic, Riley a stabilit cursul la vest-sud-vest către insulele Canare, cu intenţia de a trece prin canalul îngust format între insulele Tenerife şi La Palma. Cursul obişnuit de la Gibraltar până la Insulele Capului Verde, potrivit lui Archie Robbins, era mai la vest, via Madeira, insula portugheză situată la vreo 644 de kilometri de coasta marocană. Dar, aşa cum a spus Robbins, Riley dorea să străbată pasajul „cât mai iute posibil”.

În Atlantic, bricul a întâmpinat o vreme neobişnuit de ostilă. De-a lungul coastei, între capul Spartel şi Dakar, în Senegal, vizibilitatea la mai puţin de 8 kilometri – considerată proastă – este ceva des întâlnit, dar *Commerce* era învăluit într-o ceaţă ciudată. Echipajul nu putea vedea mai departe de 800 de metri şi nu zărea deloc pământul.

Riley şi tovarăşii săi au făcut observări de două ori la amiază, dar au considerat că „nu se puteau baza pe niciuna”. Vântul era prielnic, iar Riley dorea să profite de această situaţie. A menţinut cursul iniţial după ce a trecut de capul Spartel. În 28 august, utilizând estimarea nautică a distanţelor parcurse – stabilirea cursului, aruncarea lochului în apă[23], pentru a calcula viteza bricului şi timpul scurs de când s-a fixat cursul, dar fără observaţii astronomice –, a estimat că se aflau la latitudinea 29° 30’ N, chiar la nord de insulele Canare.

În acea zi, norii s-au risipit într-un final, îndeajuns cât să ia „altitudini meridiane bune” (măsurarea unghiului pe care soarele îl face cu orizontul la zenit sau la prânz), ceea ce îi permitea să descopere latitudinea poziţiei în care se aflau. În acelaşi timp, Williams, Savage şi câţiva membri ai

[23] Metodă folosită în vechime de marinari pentru a stabili viteza ambarcaţiunii: se arunca o bucată de lemn (loch) sau un alt obiect care plutea peste prova, după care se calcula timpul scurs până când pupa trecea de obiect (n. tr.).

echipajului au remarcat că apa îşi schimbase culoarea, ceea ce însemna că se apropiau de uscat. Marinarii l-au informat pe căpitanul Riley, dar el a rămas indiferent la aceste avertismente. Să judeci după astfel de semne acolo putea fi înşelător. Pe anumite porţiuni ale coastei, nisipul din deşert conferă fundului apei o nuanţă cafeniu-închisă şi nu indică neapărat proximitatea uscatului. Norii constituiau un factor important, după el: orice schimbare a culorii apei aici se datora, i-a asigurat el, efectului nebulozităţii.

Riley era mai îngrijorat de faptul că trebuia să stabilească cu exactitate latitudinea poziţiei lor. Din calculele şi observaţiile sale reieşea ceva surprinzător. Bricul se afla la latitudinea 27° 30’ N, la 222 de kilometri mai la sud de locul unde credea că se aflau şi mai departe de insulele Canare. Oare parcursese *Commerce* 1 481 de kilometri mai jos de Canare potrivit compasului, iar apoi au trecut pe nesimţite printr-un canal mai îngust de 92 de kilometri? Oare navigaseră la dreapta de Tenerife, o insulă vulcanică aflată la 3 657 de metri deasupra nivelului mării, fără măcar să o zărească?

Părea imposibil, dar Riley credea că aşa s-a întâmplat, în baza argumentului că „fusese o noapte foarte neagră şi întuneric beznă”. I-a luat ceva timp până când a înţeles că nu era posibil.

În realitate, bricul *Commerce* se abătuse de la traseu spre est şi fusese tras la sud de curentul Canare. De la Agadir (pe atunci cunoscut în Occident ca Santa Cruz), în Maroc, coasta formează un golf lung, puţin adânc, care se întinde spre vest până la capătul sudic la Capul Juby. Apele acestea care curgeau spre sud erau brusc împinse să treacă printr-un gât îngust de sticlă format de Capul Juby şi Insulele Canare, la 111 kilometri mai la vest. Pe lângă Juby, Curentul Canarelor – care curge cu viteza de până la

11 kilometri pe oră, prea puternică pentru a i te putea opune – duce chiar şi peşti de mari dimensiuni cu el.

Prin această pâlnie a trecut *Commerce* în noaptea de 27 august. La sud, curentul curge pe o pantă spre sud-sud-vest, care schimbă direcţia spre vest, la Lemsid, până la capul Bojador. În fond, în timp ce curentul curge către sud pe lângă teritoriul marocan, coasta o ia către vest. Dar Riley nu avea vreo probă serioasă care să îl convingă că nu era acolo unde îşi dorea să fie, ci doar un sentiment de îngrijorare că ceva nu era în regulă.

La puţin timp după ce au făcut observările în 28 august şi marinarii au menţionat că apa mării îşi schimbase culoarea, vremea a devenit şi mai rea. În acea seară, Riley a studiat din nou devierea de la traseu şi i-a rugat pe Williams şi Savage să îşi verifice din nou propriile calcule. Ştia sigur că, aşa cum a spus Saugnier, „întotdeauna curenţii trag spre coasta Africii, că sunt lungi bancuri de nisip care pătrund mult în apa mării, că dimineaţa şi seara este dificil să le distingi de apa mării”. Dar din calculele sale şi discuţiile cu marinarii, Riley a stabilit că nu se aflau aproape de coastă, că avusese dreptate când a presupus că bricul trecuse printre Tenerife şi La Palma – chiar dacă printr-un loc foarte îngust.

Cu toate acestea, opinia membrilor echipajului şi îndoielile lor l-au iritat pe Riley. Era zăpăcit de contradicţia dintre probele fizice şi ceva ce nu putea fi exprimat în cuvinte, ceva ce niciodată nu „contase atât de mult” în calculele sale atât de logice. A schimbat cursul către sud-vest, gândindu-se că vira către punctul cel mai estic al Insulelor Capului Verde.

La 19.20, soarele a apus. După cum ştia Riley, luna nu apărea înainte de miezul nopţii. În condiţiile în care atmosfera era atât de condensată, încât abia puteau vedea bastonul de bompres al ambarcaţiunii, Riley le-a

ordonat marinarilor să întoarcă vasul, ceea l-a adus împotriva vântului, încetinindu-l. Au măsurat adâncimea apei cu o coardă de 120 de stânjeni[24]. Greutatea nu a dat de pământ, ceea ce demonstra căpitanului că încă se aflau în ape adânci şi că nu se apropiau de coastă. Nu putea să fie înfrânt de „fricile sale”, după cum s-a exprimat el. Nu era plătit să-i fie frică. A ordonat timonierului să rămână la cursul iniţial.

În curând goneau din nou cu nouă-zece noduri, cu o briză puternică şi o mare foarte agitată. Riley a rămas pe punte toată seara, uitându-se după semne şi frământându-se din cauza situaţiei. Îl deranja că nu văzuseră uscat. Nu trecuse niciodată de Canare fără să zărească insulele, chiar şi pe timp de noapte şi prin ceaţă.

La ora 21, a hotărât că nu mai putea să menţină acelaşi curs pentru multă vreme. O oră mai târziu, când jurnalul său de bord arăta că trebuia să fie la doar 55 de kilometri de hulitul cap Bojador, i-a dat ordin lui Savage, ofiţerul de cart, să plutească în direcţia nord-vest. A cerut marinarilor să strângă velele uşoare – pe cele mici, aflate cel mai sus, care conferă viteză foarte mare ambarcaţiunii, dar care o fac mai greu de manevrat – şi să vâre înăuntru, la adăpost, verfafoarele, scondrii aflaţi în afara vergilor, care oferă velelor mai multă putere. Se deplasaseră cu mare repeziciune până acum, aşa că era cazul să ia câteva măsuri de precauţie.

După ce verfaforul a fost retras, Riley a auzit un zgomot violent care i-a îngheţat sângele în vine. Gândindu-se că era o rafală de vânt, care se apropia nevăzută prin întuneric, a strigat „Toţi oamenii pe punte!” şi i-a ordonat lui Savage să întărească vergile. Riley se pregătea să ordone coborârea velelor, când a văzut spuma valurilor izbindu-se de partea bricului expusă vântului. Se înşelase.

[24] Adică 219 metri (un stânjen marin are 1,83 metri) (n. tr.).

Zgomotul nu era o rafală puternică de vânt. Mai rău: era zgomotul produs de talazuri.

Riley şi-a păstrat calmul, evaluând situaţia şi rostind comenzi aproape simultan. Era totuşi şi un semn bun: nu zărise stânci drept în faţă. Le-a ordonat oamenilor să pregătească ancora, iar ei au scăpat de monstrul de 635 de kilograme din fier şi lemn la prova. Înainte ca Riley să le comande să le dea jos, din cauza unei zdruncinături îngrozitoare toţii membrii echipajului s-au năpustit pe punte. Fiecare marinar ştia că cel mai negru coşmar – sfârşitul violent care îl pândise toată viaţa lui, aşteptând ca vigilenţa să-i scadă sau ca norocul să îl părăsească – era pe cale să se împlinească. Doar că, în loc să se ducă la fund, fundul mării a venit spre ei.

Ridicându-se în picioare, Riley le-a comandat marinarilor să arunce în apă ancora de prova, cea mai mare ancoră a bricului, în speranţa că ar putea împiedica eşuarea vasului. Atât de mari îi erau voinţa şi autoritatea, încât aceştia s-au supus imediat. Apoi a ordonat să lase ancora de rezervă şi apoi să strângă velele, cu scopul de a reduce rezistenţa aerului care îi proiecta în stânci. Au reuşit, dar cele 1 179 de kilograme ale ancorei nu aveau niciun efect asupra apelor agitate ale Atlanticului. Valurile enorme loveau repetat bricul de stânci, până când *Commerce,* îndreptat spre plaja dinspre sud-vest, a primit o lovitură într-o crăpătură zimţată.

Valurile se spărgeau unul după altul în pupa şi tribord, inundând punţile ambarcaţiunii. Fiecare lovitură a potopului înspumat răsturna oamenii, care încercau să se prindă de mâini unii pe alţii, ca să nu fie traşi de valuri peste bord. Riley a realizat repede că nu mai era nicio speranţă să salveze *Commerce,* care în curând avea să ia apă la santină. Dar, având o încărcătură uşoară, stătea deasupra stâncilor, iar buştenii de stejar puteau rezista

pentru un timp la lovituri.

A ordonat unora dintre membrii echipajului să aducă provizii sus din cală şi să ia apă din butoaiele mari. Au golit două butoaie de câte aproximativ 50 de litri de vin şi au început să le umple cu apă potabilă. Pe punte, căpitanul împreună cu marinarii au coborât barca mică de la pupa, care era izbită de valuri, şi au suspendat-o aşa încât să fie protejată de lovituri şi să nu fie spartă. Au luat cea mai lungă barcă şi au agăţat-o de palane, pregătind-o pentru lansarea la apă.

Cu fiecare ondulare a mării, *Commerce* se înfigea şi mai adânc în stâncile cu formă de mandibulă. Apa curgea în cală, totuşi oamenii au acţionat disciplinat şi au rămas calmi. Cei care lucrau sub punte deja căraseră jumătate din butoaiele cu apă şi cu vin. Trei butoaie cu pâine şi patru butoaie cu carne sărată se aflau pe punte, gata să fie aşezate în bărci. Au pus la adăpost diverse cufere şi lăzi, inclusiv câteva cu haine şi monede spaniole. Riley tot nu vedea pământul şi nici nu avea idee cât de aproape erau de uscat. Faptul că nu ştia care era următoarea mişcare era partea cea mai rea. Trebuia să acţioneze decisiv – pentru a salva echipajul şi a-i convinge că o *putea face.* Pentru moment, legătura puternică dintre el şi marinari dădea roade. Putea să le simtă vigilenţa, hotărârea nestrămutată de a-i urma ordinele. Dar dacă observau vreo ezitare sau vreo slăbiciune din partea lui, atunci disciplina ar fi putut dispărea şi totul ar fi fost pierdut. În timp ce se gândea care-i următoarea mişcare, Riley le-a cerut să salveze cărţile, hărţile şi instrumentele lui de navigaţie.

În preajma miezului nopţii, în timp ce bricul şi-a coborât pânzele, iar valurile măturau puntea cu tot mai multă putere, Riley a scrutat orizontul umflat de ape din jurul lor în lumina vagă a pătrarului de lună care apărea la nord-

est. În sfârşit, ajunsese la ţărm, a cărui cartare chiar şi în prezent, aşa cum recomandă revista *Africa Pilot* a Marinei Regale, este „considerată inexactă”, în primul rând deoarece peisajul se schimbă constant. Sahara formează în apropierea mării un front schimbător de faleze de culoare ruginiu-cenuşie, stânci negre şi pante de nisip erodate de vânt. Pe măsură ce marea surpă deşertul, pietrele şi nisipul schimbă înfăţişarea ţărmului, creând noi pericole. Riley se chinuia să vadă în întuneric. Întrezărind ceva la lumina lunii, a ajuns la concluzia că ţărmul nu era departe, poate la vreo 182 de metri. Singura lor şansă era să ajungă acolo.

Echipajul a tăiat parapetul, astfel încât să poată lansa bărcile la apă cu mai multă uşurinţă. Riley a legat o coardă de barca mică, pe care au coborât-o în apele mai liniştite din partea ferită de vânt a vasului, în care s-a urcat împreună cu Porter. Cei doi bărbaţi au împins cu putere. Dar imediat după ce au plecat de la pupa, apele înspumate ale mării i-au întâmpinat cu furie, răsturnând barca. Au fost în mod repetat înghiţiţi de valurile agitate. În timp ce încercau să rămână la suprafaţă, curentul i-a tras către sud şi vest, apoi i-a azvârlit pe plajă, la vreo 274 de metri de bric. Barca eşuase lângă ei.

Riley şi Porter şi-au tras sufletul şi au vomat apa sărată a mării pe nisip. După ce au strigat înspre bric, au apucat barca, au scos din ea apa şi au tras-o, aşa, prinsă cu o frânghie de bric, cum era, din apă. Au manevrat-o până pe plajă, orientând-o astfel încât să fie cu faţa spre partea vasului protejată de vânt, şi au legat-o cu nişte lemne recuperate de pe *Commerce,* pe care le înfipseseră în nisip.

Restul echipajului nu stătuse cu mâinile în sân. Mareea creştea, iar Riley îi instruise să arunce în apă tot ceea ce plutea şi nu încăpea în barca lungă, care se îndrepta către

mal. Fuseseră ocupaţi să care lăzi, cufere şi butoaie cu apă şi vin peste bord, când Riley le-a semnalat să arunce peste bord capătul garlinului pe care îl prinseseră deja. Riley şi Porter au ajuns cu greu până la ţărm, trăgând garlinul pe plajă, unde l-au fixat. Apoi au coborât barca de transport, unde au depozitat bunurile şi proviziile, inclusiv trei butoaie cu pâine şi câte un butoi cu carne sărată de vită şi de porc.

Robbins şi Barrett au fost desemnaţi să ducă barca cea lungă la ţărm. Stând la prora şi la pupa, ei au menţinut barca cu corzi ataşate de inele fixate la stâlpii de la prora şi la pupa şi le-au înnodat cu garlinul, ceea ce le-a permis să ţină prora la suprafaţă şi să se tragă înainte. Când s-au apropiat de ţărm şi valurile se înălţau şi coborau, au studiat mişcarea apei astfel încât să se sincronizeze cu aceasta şi să ajungă la mal. Valul de hulă pe care au ales să plutească i-a preluat, i-a proiectat înainte pe nisip şi i-a zdrobit cu o bufnitură surdă pe fundul bărcii.

Riley, Porter, Robbins şi Barrett au cărat cu greutate butoaiele grele până pe plajă şi au răsuflat uşuraţi când au descoperit că, exceptând o cantitate mică de pâine, alimentele nu s-au pierdut în timpul acţiunii. Se lumina de ziuă, când au strâns obiectele care pluteau la suprafaţă după naufragiu. Conform lui Robbins, Riley a ordonat ca lada cu bani să fie transportată la mal. Ofiţerii au desprins una dintre frânghiile care făceau legătura între vas şi ţărm şi au strâns-o în jurul cufărului cu bani. Cei patru bărbaţi l-au tras după ei.

Încă bine prins în recif, bricul s-a umplut cu apă, dar, pentru moment, amâna momentul inevitabilei sale dezmembrări. Riley le-a ordonat ofiţerilor secunzi să taie catargele pentru a uşura tensiunea asupra carenei. Burns, Clark şi Hogan s-au pus pe treabă şi, în curând, velatura s-a prăvălit spre tribord, proiectând în spate prora şi blocând

valurile, ceea ce a ridicat partea protejată de vânt. Deşi bricul se eliberase de povara de sus, echipajul era acum mai expus. Valurile se spărgeau deasupra cocii, măturând puntea goală fără să întâmpine vreun obstacol. Aflându-se în pericol de a fi luaţi de apă, oamenii s-au prins de bompres şi de partea din faţă a portsartului[25] pe latura adăpostită de vânt.

În condiţiile în care barca cea lungă fusese distrusă, iar bărcile mici fuseseră luate de valurile de hulă, Riley le-a sugerat oamenilor săi să vină la ţărm cu ajutorul garlinului. Hogan a fost primul care a încercat. Şi-a dat jos vesta, a apucat garlinul şi a început să înainteze către ţărm. În timp ce părăsea epava, fiecare vârtej al apei negre îl înghiţea. De fiecare dată, se agăţa disperat, ieşind la suprafaţă dintr-un vârtej de apă înspumată, şi se târa mai departe. Conduşi de Riley, marinarii de pe ţărm intrau în apă cu ajutorul garlinului ca să ajute.

În cele din urmă, un val s-a spart deasupra lui Hogan şi l-a smuls de pe garlin. Riley înaintase cu greu prin apă de-a lungul frânghiei groase până când apa i-a ajuns la bărbie, avându-i aproape, în spate, pe Barrett, Porter şi Robbins, care foloseau garlinul ca să se menţină la suprafaţă. În momentul în care camaradul lor s-a rostogolit spre ei, l-au înşfăcat şi l-au tras către mal. L-au aşezat pe Hogan cu faţa în sus şi l-au obligat să elimine apa de mare.

Secundul Savage l-a urmat pe Hogan în jos pe garlin. Echipajul din nou s-a aşezat pe poziţii, în apă, şi l-au prins imediat ce s-a apropiat de plajă. Horace i-a urmat vărului său. Apoi au venit Michel, Williams, Clark, Burns şi Deslisle. Un porc singuratic, un godac de doar 9 kilograme, plutise până la mal şi venea guiţând pe plajă. Era singurul supravieţuitor dintre animalele domestice de pe

[25] Platformă de pe bordajul lateral al unei nave (n. tr.).

Commerce.

Echipajul a ajuns în întregime teafăr la ţărm, dar nu era motiv de bucurie. Coasta Saharei avea o reputaţie care enerva mulţi oameni buni. În 1810, când bricul newyorkez *Charles,* de 280 de tone, comandat de căpitanul John Horton, aflat în călătorie de la Gibraltar până la Insulele Capului Verde, eşuase aici, unul dintre marinari, Robert Adams, a comentat că „deşi căpitanul era un om curajos, a părut complet lipsit de logică după ce vasul s-a ciocnit de uscat". Tulburat şi belicos din fire, Horton a fost ucis de arabi. Înainte de asta, când vasul francez *Les Deux Amies* a eşuat aproape de capul Blanco în 1784, căpitanul Carsin a devenit atât de supărat la gândul că va fi mâncat de canibali, încât a încercat să arunce în aer magazia vasului. În momentul în care a fost împiedicat, şi-a tras două gloanţe în gât.

Riley le-a permis oamenilor să se recupereze câteva minute pe plajă, înainte să le ceară să mute bărcile şi lăzile mai departe de apă. În mod curios, nu au reuşit să ducă la mal nicio armă. Nici Riley, nici Robbins nu menţionează ce s-a întâmplat cu armele lor. Riley scrie doar că, pe plajă, nu aveau „arme de foc sau săbii", deşi aveau manete de cabestan, manete de 1,8 metri lungime din lemn îmbrăcat în fier care serveau la manevrarea vinciului de ancoră – sau, dacă era necesar, să ţină la distanţă de doc sau de altă ambarcaţiune. Un vas comercial sigur avea cel puţin un cufăr cu arme de foc mici şi muniţie şi, probabil, chiar mai mult decât atât. De exemplu, bricul englez *Thomas,* de 171 de tone, care făcea comerţ în Africa când a fost capturat de vasul american de corsari *Yankee* în 1813, avea instalate caronade[26] de 5,4 kilograme, cu toate că se afla în război. De vreme ce, la fel ca mai toţi marinarii, Riley credea că

[26] Tun scurt realizat din fontă, folosit în trecut în marină (n. tr.).

pe coastă trăiau canibali, ne-am putea închipui că ar fi fost o prioritate pentru el să salveze armele mici şi muniţia.

Poate că vasul fusese umplut cu apă sau poate că se scufundase în timpul tumultuoasei călătorii spre ţărm. Sau, poate, oamenii fuseseră atât de ocupaţi să îşi salveze vieţile în timpul naufragiului, încât au uitat de pericolele de pe ţărm. În orice împrejurare, Riley deja se gândise la un plan dur, care punea accent pe mobilitate, nu pe forţă. Spera să nu se întâlnească deloc cu băştinaşii. Avea nevoie doar de timp pe plajă ca să repare bărcile şi, după ce apele s-ar fi calmat, să pornească pe mare. Compasul şi alte instrumente de navigaţie au ajuns cu bine pe ţărm. Folosindu-le, spera să găsească un vas prieten care să-i salveze sau să navigheze în josul coastei până la o aşezare europeană sau până la Insulele Capului Verde. Fără tăgadă, aceasta era cea mai bună soluţie. În această zonă, pe marinarii creştini care refuzau să se predea, arabii îi tratau cu brutalitate şi adesea îi măcelăreau până la ultimul om.

Riley nu şi-a făcut iluzii despre eventualitatea unei evadări, totuşi, dar s-a pregătit imediat pentru ce era mai rău. După ce au strâns obiectele importante, a deschis un cufăr de unde a scos două pungi cu câte 1 000 de dolari spanioli. Deşi banii aparţineau proprietarilor ambarcaţiunii, i-a luat cu speranţa că aveau să fie utili în cazul în care erau capturaţi.

„Ne-a spus tuturor să luăm cât de mult puteam ascunde”, şi-a amintit Robbins, care a recunoscut că nu a luat nimic pentru el, deoarece deja avea lucruri pe care nu le putea ascunde „de ochii unui arab”. Alţii nu au fost atât de timizi. S-au îmbogăţit mai mult decât au fost vreodată sau aveau să fie vreodată.

Dar aveau puţin timp pentru distracţie. Imediat ce soarele a răsărit printre dunele africane şi au îngropat în

nisip cealaltă pungă cu reali de argint (dolari spanioli), au remarcat prezenţa unui bărbat cu aspect de sălbatic la vreo 800 de metri, păşind pe plajă către ei.

Capitolul 4
O primire ostilă

După ce a eşuat la capul Noun, în 1800, Judah Paddock, căpitanul vasului comercial *Oswego,* din Hudson, New York, a înţeles mai multe despre mentalitatea arabilor din deşert de la cel care îl capturase, Ahamed. Acesta i-a explicat că locuitorii de pe coastă „se rugau cu ardoare Dumnezeului Atotputernic să trimită creştini pe ţărm” 1.

Un vas mare naufragiase recent acolo, a detaliat Ahamed. Trei triburi arabe s-au asociat şi i-au măcelărit pe marinarii care i-au sfidat, nu doar pentru că erau necredincioşi şi intruşi, ci şi pentru că nu se supuseseră „adevăraţilor credincioşi şi nu le-au predat bunurile, pe care Sahrawi le considerau acum ale lor de drept2. „Nu se poate pune nicio bază în creştini”, l-a certat pe Paddock, „pentru că de fiecare dată când ajung la ţărm… îşi îngroapă banii în nisip, aşa cum aţi făcut şi voi, ca să prevină să cadă în mâinile adevăraţilor credincioşi”.

Sahrawi luau orice puteau folosi şi căra cu ei de pe o epavă. Potrivit obiceiului lor, ardeau ceea ce nu puteau lua. Pentru victimele care asistau la distrugerea efectelor personale şi a încărcăturii ambarcaţiunilor, aceasta era adesea ultima lovitură crudă înainte de a începe noua viaţă de sclavi ai unora dintre cei mai săraci oameni de pe pământ, trăind în cele mai grele condiţii de viaţă care au putut fi imaginate vreodată.

În momentul când bărbatul cu aspect de sălbatic se apropiase la vreo 90 de metri de marinarii bricului, au putut observa că era bătrân, cu pielea de culoare închisă,

dar nu neagră, şi că părul lui, potrivit lui Riley, semăna cu „o perie de curăţat gudronul, ţâşnind în toate direcţiile, cu lungimea de 15-20 de centimetri”. S-a apropiat de ei cu prudenţă, scormonind prin hainele şi resturile împrăştiate de-a lungul plajei, apucând tot ceea ce dorea. Robbins a observat că părea „agitat de sentimente amestecate de bucurie şi frică” 3.

Riley a prins să păşească încet spre străin. Când a ajuns la zece paşi, omul i-a făcut semn să se oprească.

Acum, Riley era destul de aproape, încât să se uite bine la omul pe care, mai târziu, Robbins îl va numi „o calomnie la adresa speciei noastre”. Avea cam 1,70 metri înălţime şi era îmbrăcat, de la piept până la picioare, într-o haină grosolană din lână. Potrivit căpitanului, ochii săi roşii luceau, fiind încadraţi de o faţă de „urangutan” arsă de soare, acoperită de o barbă neîngrijită, lungă până la piept. Gura îi era largă ca a unui şacal.

Era posibil să fie un Imraguen, un popor cu pielea închisă, care îi precedase pe berberi în această regiune, unde au sosit în vremurile neolitice. Mai sigur era un berber, ai cărui strămoşi s-au pornit din câmpiile Saharei Occidentale în căruţe trase de cai şi care în preajma anului 1000 i.H., cu suliţele lor de fier, începuseră să-i alunge pe Imraguen. În secolele ceva mai recente, valurile de invadatori arabi i-au arabizat sau i-au transformat în vasali pe berberii din Sahara. Berberii arabizaţi şi-au spus arabi şi au adoptat felul de viaţă al beduinilor, folosind cămila pentru a cutreiera şi supune dominaţiei lor câmpiile Saharei; i-au deposedat pe inamicii lor de cămile şi de arme de foc şi i-au alungat pe coastă. Una dintre marile ironii ale Saharei este că ţărmul – unde este cel mai simplu să supravieţuieşti, cu ajutorul mărilor bogate în resurse şi al nutreţului relativ abundent – este teritoriul locuit de cei marginalizaţi: Imraguen şi berberii plătitori de tribut care

prindeau peşte pentru stăpânii lor.

Multă vreme, marinarii portughezi au susţinut că aceşti locuitori ai coastei mâncau ficaţii şi beau sângele europenilor morţi, credinţă care încă mai circula, cel puţin printre marinari. Totuşi, Riley a dat semne de pace şi prietenie acestui „şacal” bătrân. A făcut semn spre resturile epavei de pe plajă şi l-a invitat să ia câteva. Potrivit lui Robbins, acest Sahrawi a luat câte ceva pentru el, apoi s-a retras repede cu prada sa peste dune. Intenţia lui nu era foarte clară.

Deşi încă nu fuseseră atacaţi, această primă întâlnire cu un băştinaş a fost o lovitură pentru marinari. Aşa cum se temeau, era primitiv, hâd şi neospitalier. Nu aveau nicio îndoială că avea să se întoarcă întovărăşit de alţii ca el. Supăraţi, au început să ridice tabăra, construind un cort din vergi rupte, vâsle şi vele. Au adunat toate proviziile şi apa salvate de pe epavă, singurele lor mijloace de supravieţuire pe acest pământ uitat de Dumnezeu.

Totuşi, au avut puţin timp să fie necăjiţi, pentru că „şacalul” s-a întors împreună cu alţii asemeni lui. De data aceasta nu mai era nici urmă din frica pe care Robbins o detectase la el prima oară, ci doar obrăznicie. Cel mai mult i-au enervat pe marinari cele două soţii ale lui. Având caninii proeminenţi, ochi care scăpărau, riduri zbârcite pe feţe şi piepturile dezgolite, arătau bătrâne, reptiliene, la fel ca acei canibali din imaginarul marinăresc. În cârdul de copii despuiaţi, agitaţi, care ţopăiau în jurul lor, se făcea remarcată o adolescentă cu chipul frumos, cu pielea fină, a cărei frumuseţe dezarmantă era în puternic contrast cu ceilalţi membri ai ameninţătoarei hoarde. Unii dintre ei aveau un topor şi un ciocan englezesc. Cuţite lungi, vârâte în teacă, atârnau de capetele frânghiilor.

Marinarii erau mai degrabă de părere că trebuiau să îi alunge cu suliţele, dar Riley i-a oprit. Nu întrezărea vreo

şansă de a scăpa cu viaţă pe uscat sau pe mare. Deşi părea improbabil, aceşti Sahrawi puteau fi singura lor speranţă. În afara de asta, era sigur că, dacă atacau ceata pestriţă de oameni, oricare dintre Sahrawi care scăpa cu viaţă ar fi chemat ajutoare şi i-ar fi distrus pe marinari. Riley era hotărât să apere cu orice preţ proviziile, fără de care ar fi fost oricum condamnaţi la moarte. A cerut ca pâinea şi carnea sărată şi butoaiele cu apă şi vin să fie păzite cu orice preţ.

La început, Sahrawi s-au mişcat cu băgare de seamă, adunând mărunţişuri aduse de valuri la mal. Pentru că nu întâmpinau nicio rezistenţă, au căpătat curaj, spărgând lăzi şi cufere, apucând haine, pe care le-au cărat peste dune, unde le-au pus la soare, de parcă îşi uscau propria lenjerie.

Mai întâi au luat ceea ce era uşor de obţinut. Au descoperit cufărul lui Riley cu voaluri de mătase şi batiste, ceea ce i-a încântat peste măsură. Şi-au făcut turbane din voaluri şi şi-au împopoţonat braţele şi picioarele cu batistele colorate. Neştiind la ce foloseşte pilota cu puf, au tăiat-o şi au râs când puful ud a fost purtat de vântul puternic.

Furioşi şi cu durere în inimă, marinarii i-au privit pe străini cum sărbătoreau. Riley a încercat să-şi convingă camarazii umiliţi să se împrietenească cu băştinaşii, dar nu a reuşit decât să-i oprească de la represalii violente. Apoi unul dintre tinerii care jefuiau le-a oferit foc marinarilor, cărora le era frig, erau uzi şi se simţeau mizerabil: o schimbare de conduită pe care nici Riley, nici Robbins nu au încercat să o explice în memoriile lor, dar care subliniază cât de diferit percepeau marinarii occidentali şi Sahrawi situaţia lor şi împrejurările. Ceea ce marinarii percepeau drept un jaf, Sahrawi vedeau ca un comportament acceptat, chiar normal, în deşert. Pentru

moment, acest gest de simpatie a evitat o înfruntare între cele două tabere.

Odată ce părăsiseră *Commerce,* Riley se întreba dacă mai avea autoritate legală asupra echipajului, chiar dacă, aparent, rămăsese în fruntea lor. Conform legislaţiei americane, căpitanul unui vas exercită puterea de comandă asupra oamenilor săi aşa cum un tată o face asupra copiilor săi. Prin 1880, un tribunal din Maine a scris că trei categorii de indivizi sunt bine guvernaţi în această manieră: copii în familii şi în şcoli, nebunii în aziluri şi marinarii pe vase. Totuşi, Riley nu mai avea o ambarcaţiune.

În timp ce Sahrawi veneau şi se întorceau peste dune cu prada lor, Riley a început să repare cu calm barca lungă, care suferise stricăciuni şi din cauza neglijenţei lor, şi din cauza izbiturilor brizanţilor. A descoperit scânduri putrezite şi cuie atât de mâncate de rugină, încât cădeau singure. S-a ferit chiar să întoarcă barca pentru a-i repara fundul, de teamă că ar putea să se rupă sub propria greutate.

Unii dintre membrii echipajului l-au urmat pe căpitan şi au venit să ajute, în timp ce alţii au renunţat, cuprinşi de disperare. Obosit de inutila aşteptare, Porter s-a oferit voluntar să înoate până la bric şi să ia unelte pentru a ajuta la reparaţii. Era un înotător desăvârşit şi, când vântul s-a potolit la amiază, a ajuns până la cală, unde a cotrobăit. S-a întors din nou la mal cu o cavilă de matisit – o bară ascuţită din metal, lungă de 30 de centimetri, utilă pentru a lovi, dar şi pentru a despica –, şi câteva cuie, foarte necesare. Împreună cu câţiva oameni, Riley s-a apucat de meşterit la barcă. Horace şi Savage s-au grupat alături de „alţi unu, doi”, după cum a notat laconic Riley, probabil Robbins şi Porter, care au întors barca cu fundul în sus şi au călăfătuit crăpăturile.

Ceilalţi, printre care, se pare, şi secundul Williams, s-au

aşezat lângă foc, au deschis un butoi de vin şi şi-au înecat frica. Părea că nu le păsa că astfel deveneau mai slabi în cazul unui atac. Mai târziu, Riley a preferat să nu-i identifice pe cei care s-au discreditat singuri, poate şi pentru că la acel moment orice altă pedeapsă în plus era redundantă. Riley i-a postat pe marinarii care beau, înarmaţi cu manete de cabestan, în jurul taberei ca să-i ţină ocupaţi, dar şi ca să-i descurajeze pe hoţii de Sahrawi. Însă marinarii consumau în continuare băutură, în timp ce Sahrawi apucau lucruri şi le cărau cu ei. După ce au luat prima dintre cele două vele care compuneau cortul provizoriu şi se pregăteau să o înşface şi pe a doua, Riley s-a ridicat în picioare şi le-a făcut semn să înceteze. Şacalul şi ceata lui şi-au tras armele şi le-au îndreptat către Riley, care nu s-a arătat intimidat. El nu a dat înapoi, iar ei s-au retras, într-un final, plecând cu prada lor.

În acea noapte, folosind vergi şi buşteni uscaţi provenind de la alte epave pentru foc, marinarii au fript un pui care se înecase şi fusese adus la mal. Ultima lor masă caldă din ultimul timp a fost garnisită cu carne de porc sărată, pâine şi unt. Şacalul îi sugerase lui Riley că avea să se întoarcă împreună cu banda sa în dimineaţa următoare. Căpitanul a stabilit ca doi oameni să stea de veghe, instruindu-i să ţină aprins focul cu aşchii uscate pe care le adunaseră de pe plajă. Restul oamenilor au adormit pe nisip.

Cu excepţia lui Riley. În bocetul valurilor care se izbeau de nisipul deşertului, a meditat cu durere la soarta soţiei şi – de acum, cu voia lui Dumnezeu – a celor cinci copii ai săi. Cine sau ce i-ar fi putut împiedica să ajungă „în mizerie, umilinţă şi sărăcie”, s-a întrebat el. Sub cerul splendid, Calea Lactee era un arc trasat de respiraţia îngerilor de la sud-vest către nord-est, a simţit o urmă de regret la gândul dorinţei nestăvilite de îmbogăţire care se practica

în ţara sa, „un pământ ce îşi spune creştin, ce-i drept”, a scris mai târziu, „dar unde avariţia, care pune stăpânire pe suflet, lasă prea puţin nefericitei văduve, copilului lipsit de tată sau orfanilor neajutoraţi care aşteaptă să fie cruţaţi de la o viaţă plină de nevoi” 4. Şi, în mod evident, unde, de dragul profitului, oamenii erau trimişi în călătorii lungi şi periculoase.

Noaptea, cerul a fost senin. Şi-ar fi dorit să se bucure de această imagine alături de familia sa, temându-se că nu vor mai savura un astfel de moment împreună. După miezul nopţii, cu luna la pătrar, s-a iţit extremitatea cornului de sus al constelaţiei Taurus, lângă Orion, în eternul său dans cu Pleiadele. Şi mai sus, se afla planeta Marte, înroşită la foc mic. La nord-vest, Vega, Altair şi Denab scânteiau precum privirea unui copil. Eleganta Casiopeea încorona partea de nord-est, în timp ce Hercule se afla la vest. Acestea erau semnele după care se ghida pe cer, harta sa cu planetele. Tremurând în bătaia vântului rece, Riley le invidia statornicia. Acum, nu putea să mai facă nimic pentru familia lui. Era ca o pleiadă pierdută[27]: separat de familie pentru eternitate. Şi-a trecut privirea peste echipajul care dormea. „Era o datorie sacră dată mie de Providenţă, a concluzionat el, să-i apăr şi să-i ţin în viaţă cu toată fiinţa mea.” Nu avea decât să încerce să le salveze vieţile şi să se roage pentru un miracol.

La puţină vreme după răsărit, Sahrawi s-au întors. De data aceasta, au acţionat pe faţă. Liderul lor, şacalul, agita o suliţă enormă deasupra umărului, încordat şi gata să arunce. Arătând cu mâna liberă spre mare şi zbierând, le-a cerut marinarilor să se întoarcă la epavă şi să aducă mai

[27] Trimitere la mitul Pleiadelor, cele şapte fiice ale lui Atlas şi Pleiona, care au fost urmărite de vânătorul Orion şi salvate de Jupiter prin mutarea lor pe bolta cerească, sub formă de stele, pentru a nu mai fi prinse niciodată (n. red.).

multe lucruri pe ţărm. Apoi le-a arătat o turmă de cămile şi de conducători de cămile care se apropiau dinspre est. Femeile alergau pe plajă şi urlau, se aplecau să ia nisip în mâini şi îl aruncau în aer pentru a atrage atenţia călăreţilor.

Şacalul a înaintat către cort, împingându-şi suliţa cu aspect absurd – un cap de fier pe o tijă înnădită, lungă de vreo patru metri – către marinari. Riley a intrat în apă şi a înhăţat o vergă lungă. Profitând de avantajul staturii sale, a parat loviturile Sahrawi „cu un calm desăvârşit”, potrivit lui Robbins. În acelaşi timp, le-a ordonat marinarilor să lanseze la apă barca mică. Oamenii au tras-o în apă, lângă garlinul care încă era legat de epavă. Riley i-a ţinut pe loc pe Sahrawi în timp ce aceştia se strângeau la întâmplare. Înainte ca Riley să poată urca, membrii echipajului, nerăbdători, au răsturnat singura lor ambarcaţiune capabilă să plutească pe mare. Barca s-a umplut aproape instantaneu cu apă şi s-a scufundat. Lăsând-o acolo, oamenii s-au întors anevoios până la plajă, unde s-au strâns în spatele lui Riley. Împreună s-au întors către mal, poticnindu-se în nisip. Şacalul fugea odată cu ei, dibaci precum un crab, blocându-i. Împreună cu doi băieţi înarmaţi i-au împins pe marinari înapoi către mare. Îi ameninţa, mormăind şi gesticulând. În ciuda metodelor sale primitive, mesajul îi era clar: oamenii care călăreau cămile aveau arme şi îi puteau ucide.

Riley a ordonat echipajului să pregătească barca lungă pentru lansare la apă. Spera ca reparaţiile făcute să le permită să ajungă până la epavă. Marinarii au împins barca în apă şi, de data aceasta, urmând instrucţiunile lui Riley, s-au urcat câte unul, pe la pupa, în ordine. Totuşi, în graba lor, uitaseră să ia cu ei şi vâslele. Apucând o scândură ruptă, au lopătat ambarcaţiunea grea prin brizanţi.

În momentul când au ajuns la epavă, barca era pe jumătate scufundată, dar Riley era hotărât să o ţină la suprafaţă. Împreună cu unul dintre membrii echipajului au rămas în ea, în timp ce ceilalţi au urcat la bordul *Commerce-ului* şi le-au dat o găleată şi un butoiaş ca să scoată apa din barcă.

Apoi s-a produs o întâmplare neaşteptată. Porcul, loial ca un câine, a înotat până la epavă. Marinarii l-au urcat la bord. Pe ţărm, doi dintre conducătorii de cămile, probabil arabi, care erau înarmaţi cu iatagane, nu cu ameninţătoarele arme de foc, au ajuns la bivuacul marinarilor şi s-au alăturat prădătorilor. Au îngenuncheat cămilele şi le-au încărcat cu butoaie de pâine şi carne de vită sărată, vele, scânduri şi alte obiecte folositoare pe care marinarii le dosiseră în cort. Aceste descoperiri se pare că i-au aţâţat pe Sahrawi. Şacalul ţopăia febril, lovea cu un topor în butoaiele cu apă şi vin, irosindu-le conţinutul pe nisip cu o atitudine sfidătoare. Tabăra s-a transformat repede într-un rug, după ce Sahrawi cei zeloşi au strâns tot ce nu au putut căra cu ei. Marinarii se uitau cu tristeţe de la distanţă cum cuferele, lăzile, instrumentele de navigaţie, cărţile şi hărţile erau mistuite de flăcări. Într-un final, unii dintre tineri au mânat cămilele încărcate cu poveri peste dune.

Riley şi echipajul său s-au sfătuit. Nu mai aveau hrană şi nimic să le aducă alinare. Nu mai puteau scăpa pe ţărm. Ar fi putut fi măturaţi de pe punte şi să se înece în timpul nopţii, când avea să crească mareea. Şi dacă nu, un banc de nisip mai înalt din spatele bricului le-ar fi permis Sahrawi-lor să se apropie de ei când urma să scadă mareea. Au găsit câteva sticle de vin şi nişte carne sărată de porc pe vas. Bazându-se pe ele, au decis să plece în larg cu barca mare.

În timp ce se pregăteau de plecare, un val s-a spart

deasupra provei. Barca s-a învârtit înapoi, s-a umplut cu apă şi a început să se scufunde. A lovit pupa bricului. Unii dintre marinari au urcat pe punte. Doi dintre ei au apucat parâma bărcii şi frânghia de la prova şi le-au ţinut întinse, prevenind ca barca să se izbească din nou de bric. Alţi doi scoteau furioşi apa din barcă.

Sahrawi de pe mal priveau scena cu gurile căscate. Ideea că marinarii puteau scăpa cu barca era aproape la fel de ridicolă ca posibilitatea să scape prin deşert. Nu aveau unde să se ducă. Totuşi, erau iritaţi de încercarea marinarilor şi au început să gesticuleze, încercând să îl convingă pe Riley să se întoarcă. Şacalul a strigat la tineri, care s-au grăbit cu armele lor peste dune. Sahrawi rămaşi pe mal s-au aplecat la pământ, s-au ridicat zâmbind şi calm, le-au făcut marinarilor semn cu mâinile să se apropie. De pe bric, marinarii se uitau la ei în zeflemea. După un timp, şacalul i-a alungat şi pe ceilalţi tovarăşi ai săi. A luat un burduf din piele de capră plin cu apă şi l-a ţinut deasupra capului, oferindu-l marinarilor. Apoi a intrat cu el în apa oceanului care i-a ajuns până la piept.

Apreciind că şansa de a scăpa cu ajutorul bărcii mari era infimă, Riley nu a avut de ales decât să încerce să stabilească un fel de relaţie cu bătrânul şi să spere într-o îmbunare a acestuia. A coborât pe partea vasului de care era legat odgonul şi s-a târât pe el până la ţărm, unde Sahrawi i-a dat burduful. Riley i-a mulţumit şi s-a întors cu apa înapoi pe vas. În timp ce Riley revenea pe bric, Sahrawi îi arăta că voia să se întoarcă pe mal.

Riley le-a explicat membrilor reticenţi ai echipajului că singura lor şansă era să se împrietenească cu bătrânul şi să se supună Sahrawi-lor. Avea de gând să se întoarcă la mal şi să-i permită să se apropie. Clanul şacalului, care se ascundea în spatele dunelor, s-a întors pe plajă fără arme. Femeile pe jumătate dezbrăcate şi tinerii despuiaţi stăteau

pe nisip aproape de apă, cu expresii paşnice pe chip. Îşi ridicau privirile către Ceruri ca să arate bunele lor intenţii. Şacalul l-a întâmpinat pe Riley după obiceiul tradiţional al Sahrawi: *„Allahu akhbar”* Dumnezeu e mare! 5 Apoi a pornit spre bric.

Riley s-a aşezat lângă familie. Rânjind, i-au scos pălăria de pe cap şi au trecut-o de la unul la celălalt, probând-o şi râzând. I-au mângâiat pantalonii, mâinile, părul, „picioarele cu pielea udă, fascinaţi de textura cu care nu erau obişnuiţi. Unii i-au prins degetele într-ale lor, în timp ce alţii îl buzunăreau fără ruşine. Putea să le miroasă corpurile pline de praf, nespălate, şi părul încâlcit, îşi putea simţi propria frică, în nările care se mişcau necontrolat şi în nodurile din stomac. Schimbarea lor bruscă de atitudine nu îl păcălea. Trădarea lor era evidentă. S-a ridicat în picioare, şi-a fluturat braţele disperat şi a strigat la oamenii lui, dar zgomotul valurilor i-a acoperit cuvintele. Ceea ce dorea să le comunice nu putea fi indicat prin semne. Dorea să îl ţină la ei pe şacal până când i s-ar fi permis să părăsească plaja.

Între timp, marinarii au prins pe şacal de braţe şi l-au ridicat pe epavă, unde el le-a cerut armele şi banii. Marinarii au negat că ar avea vreuna dintre acestea. A scotocit pe puntea ticsită cu lucruri şi a aruncat o privire în cala inundată. În sfârşit, fără să găsească nimic, a intrat din nou în apă. În timp ce şacalul se apropia de plajă, Riley a început să se ridice în picioare. Cei doi conducători de cămile, care îl încadrau în tăcere, l-au ţinut de braţe. Brusc, în mâinile Sahrawi-lor au apărut pumnale. Să se lupte ar fi însemnat, în mod clar, să moară.

Riley a reacţionat aşa cum ar face-o un bun căpitan într-o situaţie critică. S-a prefăcut indiferent. „Chipurile tuturor celor din preajma mea arătau cea mai oribilă şi mai răutăcioasă expresie, a scris mai târziu. Îşi scrâşneau dinţii

când se uitau la mine şi au lovit cu pumnalele la câţiva centimetri de fiecare parte a corpului meu.”

În aceeaşi clipă, şacalul era la gâtul lui. A împins spre spate capul lui Riley şi a ridicat *scimitar-ul.* În acel moment, Riley a crezut că avea să fie decapitat şi că va mai suferi o altă ruşine: va deveni hrană pentru banda barbarilor. Şacalul a plimbat uşor lama în jurul gulerului cămăşii lui Riley, atingându-i pielea. Dar dorea banii, nu sânge. A dat drumul capului lui Riley şi i-a ordonat să ceară oamenilor săi să aducă banii de pe vas.

Marinarii au privit de pe bric cum se desfăşoară această scenă. Când se părea că Riley urma să fie executat, au jurat să răzbune moartea lui înarmându-se cât de bine puteau, năpustindu-se pe uscat şi ucigând oricât de mulţi Sahrawi, înainte de a plăti cu preţul propriilor vieţi. Acum, spre surpriza lor, Riley striga către cei de pe bric. Vocea lui nu acoperea zgomotul produs de valuri. Savage a coborât de pe vas şi, cu ajutorul garlinului, a înaintat spre mal.

„Adu banii”, i-a strigat Riley, când a putut fi auzit. Imediat Savage s-a întors pe bric, fără să audă ultimele cuvinte ale căpitanului: „Nu le da banii până când nu mă eliberează”.

Bătrânul nu a găsit bani la bordul *Commerce-ului* pentru că erau ascunşi în hainele marinarilor. Acum oamenii au strâns aproape o mie de dolari pe care i-au azvârlit în găleată. Porter s-a deplasat cu greu până la mal, împingând căldarea prinsă de garlin în faţa lui.

De teamă că Sahrawi plănuiau să îl ia ostatic şi pe Porter, Riley a ţipat la el să nu vină la mal. Porter s-a supus, iar unul dintre conducătorii cămilelor a intrat în apă să ia căldarea. În tot acest timp, şacalul îşi ţinea *scimitar-*ul la gâtul lui Riley.

Căldarea a fost deşertată pe capătul unei pături în faţa şacalului, ai cărui ochi au licărit. Vederea unei asemenea

comori l-a făcut să se simtă vulnerabil, aşa că le-a ordonat tovarăşilor săi să o care pe plajă, departe de bric. Cu armele scoase din teacă, Sahrawi l-au îmboldit pe Riley, fiind urmaţi de femei, care aţinteau suliţa grosolană a şacalului către spatele ostaticului lor.

După o scurtă plimbare, grupul s-a aşezat, iar omul în vârstă a început să împartă bucuros monedele, în trei grămezi strălucitoare egale, de câte 10 piese: una pentru conducătorii cămilelor, una pentru soţiile sale, iar alta pentru el. În timp ce banii dispăreau în *haik-uri,* Riley s-a gândit că, în lăcomia lor, uitaseră de el. S-a hotărât să profite de situaţie.

Imediat ce a încercat să se ridice, totuşi, un tânăr, alertat, a încercat să îl străpungă cu *scimitar-ul* său. Riley a parat lovitura, dar sabia i-a găurit vesta înainte ca el să se ferească. Tânărul se pregătea de o nouă lovitură, dar şacalul l-a oprit şi a dat câteva ordine, pe care Riley nu le-a înţeles. Grupul s-a ridicat în picioare şi s-a pregătit să părăsească plaja, iar Riley a înţeles că urmau să îl ia şi pe el cu ei. Disperat să nu fie dus în interiorul continentului, i-a făcut semne şacalului că echipajul său mai avea şi alţi bani. Gestul său a avut efectul scontat. În loc să plece, Sahrawi l-au dus înapoi pe plajă şi i-au ordonat să-şi strige marinarii.

Este greu de spus ce plănuia în acel moment Riley. „Mi-am închipuit că, dacă reuşeam să îl aduc pe Antonio Michel pe mal, aş fi reuşit să scap”, a scris mai târziu. Nu şi-a detaliat acest plan mai departe în scrierile sale, afirmând că „nu ştia nici cum, nici dacă ticluisem vreun plan pentru a-l pune în aplicare”.

De ce pe Antonio Michel, bătrânul marinar care dorea să se întoarcă acasă după ani întregi petrecuţi pe mare? Era singurul om de care Riley se putea dispensa? A simţit mai puţină responsabilitate faţă de el decât faţă de membrii

echipajului pe care i-a tocmit el?

De pe bric, marinarii puteau vedea că ambele tabere îşi jucau ultima carte. Sahrawi îl ameninţau în mod repetat pe Riley cu săbiile lor, în timp ce el striga la camarazii săi. Dintre oamenii bravi care, cu puţină vreme înainte, juraseră că vor muri în luptă, niciunul nu s-a aventurat la mal. Vocea disperată a lui Riley s-a transformat în mormăit.

Într-un final, Aaron Savage şi-a luat inima în dinţi şi s-a năpustit spre mal cu ajutorul garlinului. Când s-a apropiat de plajă, Riley i-a făcut semn să rămână printre brizanţi. Şacalul, crezând că Riley îi ordonase lui Savage să aducă banii la ţărm, le-a permis să vorbească între ei. Riley i-a expus lui Savage planul său, care îl va urmări pentru totdeauna de atunci, chiar dacă nimeni nu l-a criticat pentru ideea sa.

Savage s-a întors la epavă şi i-a spus lui Michel că Riley îl chemase la ţărm. Pasagerul care urcase din New Orleans şi se oferise să muncească pe vas s-a supus. Sahrawi l-au înconjurat ameninţător pe Michel din momentul în care a păşit pe plajă. Se aşteptau să aducă banii cu el. Desigur, în spate avea doar haine. Înfuriaţi, l-au bătut cu pumnii şi cu mânerele pumnalelor. Au smuls hainele de pe el, iar tinerii l-au împuns cu vârful săbiilor. Îngenuncheat, Michel i-a rugat să înceteze.

Riley îl instruise pe Michel să le spună că ştia unde îngropase echipajul banii. Era adevărat. Lângă cort, într-o gaură, au băgat în nisip un binoclu nou, un fierăstrău şi alte unelte utile, iar într-alta o taşcă, în care se aflau 400 de dolari. Cu vocea tremurând, îngrijorat, bătrânul marinar s-a făcut înţeles. Cu lovituri din spate, cei care l-au capturat l-au mânat către locul indicat.

Aşezat pe plajă, Riley privea concentrat, având suliţa şacalului îndreptată către piept şi *scimitar-ul* brutei tinere

la câţiva centimetri de cap. Ştia că rămăsese fără atuuri. Mai ştia şi că, atunci când comoara va fi dezgropată, lăcomia le va cuprinde pe gărzile sale, măcar pentru o clipă. Încet, pe nesimţite, şi-a mişcat uşor picioarele sub corp.

Când, în sfârşit, s-au auzit strigătele excitate, paznicii şi-au întors fără să vrea privirile, aşa cum prezisese. Riley a ţâşnit în picioare şi a fugit spre mare. Se gândea doar la propria scăpare, dar picioarele se mişcau încet şi nesigur pe nisip. Urmăritorii s-au apropiat de el. S-a aruncat cu capul înainte în brizanţi. Şacalul l-a urmărit.

Riley a înotat pe sub apă, ţinându-şi respiraţia până când a trebuit să iasă la suprafaţă. În momentul în care a scos capul dintre valuri, s-a rotit astfel încât să vadă unde erau Sahrawi. La mai puţin de trei metri în spatele lui se ivea capul şacalului. Riley a simţit cum suliţa a străpuns apa lângă el. Tocmai atunci un val de hulă l-a prins pe şacal şi l-a împins înapoi. Riley a înotat cât de tare a putut. S-a luptat printre crestele valurilor până când a simţit mâinile oamenilor săi care l-au prins de cămaşă. L-au tras peste bord pe la pupa *Commerce-ului.*

S-a prăbuşit pe punte.

Capitolul 5
Suferinţă într-o barcă deschisă

În timp ce vântul bătea şi apa mătura puntea bricului *Commerce,* izbind mâinile şi feţele marinarilor, au văzut cum Sahrawi îl băteau şi îl înjunghiau pe Michel. Într-un final, l-au încărcat cu poveri şi l-au forţat să păşească dincolo de dune. Era teribil să vezi cum asta le crea oamenilor o stare de disconfort. Nu numai că le era imposibil să îl ajute pe tovarăşul lor brutalizat, dar neputinţa le era stimulată în cel mai drastic mod.

Totuşi, nu era timp să dezbată acest subiect. Fiecare val lovea barca cea lungă de cala bricului distrugând ambarcaţiunea mai mică şi zdruncinând puntea subţire pe care se ghemuiseră. Acum trebuiau să aleagă între opţiunile lor nefericite. Puteau să se întoarcă pe ţărm şi să negocieze predarea lor către Sahrawi; în cel mai fericit caz, ar fi fost bătuţi şi luaţi în robie, ca Michel, şi posibil ucişi dacă îi enervau pe Sahrawi. Sau puteau să-şi încerce norocul pe mare, plutind cu barca cea lungă, în speranţa că ar fi făcut faţă valurilor înalte de şase metri şi ar fi rămas la suprafaţă destul de mult timp, încât să atragă atenţia unui vas care să fie în trecere prin zonă.

Potrivit lui Robbins, a existat o „lungă deliberare” pe această temă, dar mai mult ca sigur că nu a durat decât câteva minute. Nu au întrezărit nicio speranţă dacă se predau Sahrawi-lor, pe care îi numeau cu amărăciune „barbari”, „sălbatici” şi „bandiţi

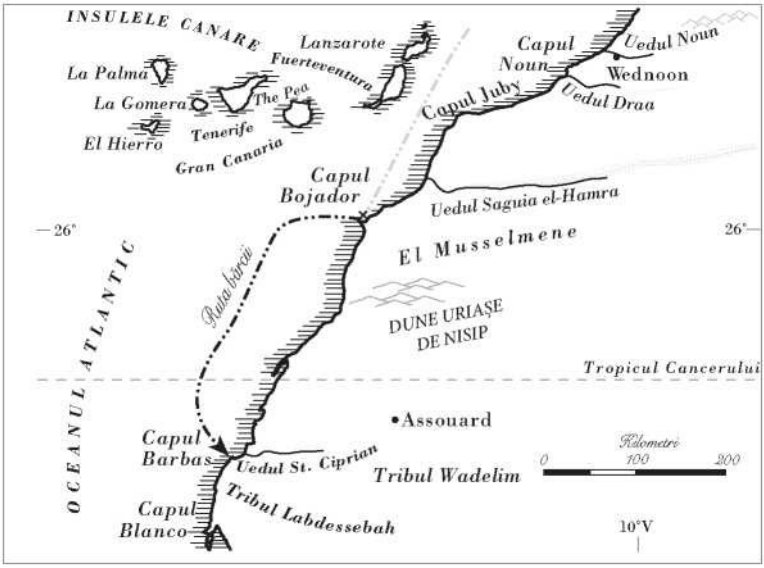

nemiloşi”. În schimb, cea mai mare parte a discuţiei s-a

referit la fezabilitatea planului de a pluti în derivă pe mare cu barca lungă, reparată în mare grabă. În opinia lui Robbins, era „stricată”. Riley a descris condiţia ei ca „şubredă[28]”, un termen tehnic care pe atunci însemna „în stare proastă”, şi a mai spus că „se zvârcolea ca un coş vechi”. Arhiplină cu 11 oameni, barca lungă de 4,8 metri ar fi plutit periculos de jos în apă. Au fost optimişti datorită unui singur factor care era în favoarea lor: vântul bătea mai puternic spre est, ceea ce îi ajuta să se îndepărteze de coasta periculoasă. Chiar dacă probabilitatea de a scăpa pe mare era mică, echipajul a ales elementul pe care îl stăpânea cel mai bine, forţa naturală cu care se luptaseră cu toată fiinţa lor, în opoziţie cu oamenii ciudaţi şi răi de pe ţărm. Preferau să-şi încerce norocul cu barca mare.

Căpitanul a numit doi oameni, probabil pe marinarii simpli Hogan şi Barrett, să golească barca mare de apă cu găleţile. L-a trimis pe Porter, un înotător puternic, până la plaja momentan părăsită de oameni ca să recupereze cele două vâsle rupte, de care aveau nevoie ca să treacă de brizanţi1.

Riley a instruit restul echipajului, aflat ierarhic sub cei doi ofiţeri, să lege două verge şi să le scoată afară, peste pupa *Commerce-ului,* în partea protejată de vânt. Urmau să ghideze barca acolo şi să-i protejeze corzile de la prova şi pupa până la capetele vergilor, astfel încât barca să fie ţinută la distanţă de bric. Când ar fi venit timpul pentru a pleca în larg, Riley spera să poată porni, ferind barca de a fi proiectată de un val în cala bricului.

Riley avea multe de pus la punct înainte să părăsească epava, dar s-a preocupat de cel mai important lucru: să aibă apă potabilă. La bocaportul vasului, şi-a scos cămaşa şi a coborât în abisul întunecat. Pe pipăite, s-a deplasat prin apa mării, captivă jos, prin cală, acum pe o parte,

[28] *„Crazy”,* în original, în limba engleză (n. tr.).

până când a ajuns la o porţiune cu aer. În timp ce îl încercau senzaţii ciudate – mişcarea stranie, liniştită a apei reci, ecoul brizanţilor, scârţâitul sinistru al lemnului supus tensiunii – gândurile lui s-au îndreptat inevitabil către Michel.

Povestea sorţii lui Michel era ceva ce căpitanul, prins într-un ciclu viclean de vinovăţie şi negare, nu reuşea să înţeleagă foarte clar. În ciuda declaraţiei ulterioare că nu ar fi văzut ce i se întâmplase lui Michel, el oferă o descriere vie în memoriile sale, intitulate *Narrative:* Sahrawi furioşi, a scris el, împlântând „o suliţă în corpul său lângă sânul stâng, în partea de jos, l-au lăsat în agonie la picioarele lor". I-au târât corpul „lipsit de viaţă peste dealurile de nisip" şi a simţit „un chin greu, de nedescris" la gândul brusc că el singur era responsabil de „măcelărirea" marinarului. Pe moment, fusese „golit... de orice senzaţie".

În realitate, lucrurile nu s-au petrecut aşa. Într-o scrisoare publicată în *Connecticut Courant,* anterioară naraţiunii sale, Riley a scris că echipajul a scăpat de „arabii înarmaţi, cu excepţia lui Antonio Michael [*sic*], pe care l-au prins şi l-au păstrat". Varianta lui Robbins se potrivea cu scrisoarea lui Riley. Poate că Riley mai târziu a ajuns la concluzia că era mai de condamnat să abandoneze un captiv decât un om mort.

Cu siguranţă, Riley ştia că este încolţit de o dilemă morală2. În calitate de căpitan, un om care avea responsabilitate totală asupra vasului şi a oamenilor săi, el credea că făcuse ceea ce avea de făcut ca să-şi protejeze echipajul. Avea dreptate că efectul practic al acţiunilor sale a fost cel mai bun pentru oamenii săi, păstrând pentru ei un lider de necontestat mai degrabă decât un străin de echipaj, şi un om bătrân pe deasupra. Totuşi, a continuat să se gândească la moralitatea deciziei sale şi la

sentimentul de vinovăţie care încă persista.

După ce ochii i s-au obişnuit cu întunericul din cală, Riley a început să cerceteze printre obiectele amestecate care pluteau – hamace, cufere, scânduri ciudate –, până când a găsit ceea ce căuta. Rostogolind un butoi mare, plin pe jumătate, a simţit că dopul era încă bine strâns. Acest semn bun i-a dat curaj. A pus toată forţa sa astfel încât să manevreze butoiul prin epava inundată şi sus, până la bocaport, la suprafaţă.

Pe punte, Savage şi Clark l-au ajutat să golească butoiul şi să transfere apa într-un butoiaş de 15 litri care încăpea în barcă. Mai rămânea destul pentru fiecare ca să bea pe săturate. Era un moment care trebuia savurat. Unii – cei norocoşi – nu aveau să-şi mai potolească setea pe deplin din nou pentru multă vreme.

Porter s-a întors cu vâslele. Din proprie iniţiativă, el dezgropase şi cărase sacul cu monede de argint, îngropat cu o zi înainte. Aparent, era aceeaşi pungă de dolari după care Antonio Michel săpa când Riley evadase. Dacă aşa era, însemna că Michel dezgropase instrumentele pe care le-au îngropat în apropiere, şi nu argintul, şi atunci ori uitaseră de argint după fuga lui Riley, ceea ce părea puţin probabil, ori Michel nu l-a găsit. În mod ironic, Sahrawi ar fi preferat să ia dolarii, iar marinarilor le-ar fi fost mai utile binoclul şi uneltele. În orice caz, Riley a scuturat din cap, gândindu-se că fie Porter fusese prea lacom, fie era un optimist incurabil. Mai târziu îl va pune pe Porter să-i îngroape din nou.

„Depozitaţi lucrurile”, a ordonat Riley. Umblând prin valuri de la bric la barca mare, sub îndrumarea ofiţerilor, oamenii au încărcat trinchetinul şi vela mare a bărcii mici, velastraiul mare al bricului şi o vergă pentru catarg, precum şi câteva obiecte după care scotociseră deja. În plus, faţă de butoiaşul cu apă şi peste zece sticle de vin,

care fuseseră probabil depozitate la mijlocul vasului, au pescuit din mare mai multe bucăţi de carne de porc sărată şi un sac de 1,8 kilograme cu smochine. Au luat cu ei steagul de pe bric, care pe atunci avea 15 stele şi 15 dungi, şi norocosul godac, chiar dacă slăbănog, care supravieţuise în ciuda şanselor reduse. Bravura lui îl recomanda pentru postura de mascotă – şi ca potenţială sursă de hrană pentru mai târziu.

Încercaţi de sentimente amestecate, de presimţire rea şi, totodată, de înflăcărare, membrii echipajului s-au aşezat în barca lungă doi câte doi, pe cele şase scânduri care serveau de locuri. Deslisle, bucătarul, şi Horace, cel mai tânăr membru al echipajului, împreună cu porcul, probabil că au stat la prova îngustă. Au urmat cei doi marinari simpli, Hogan şi Barrett, după care Burns şi Clark, apoi, la mijloc, cei doi ofiţeri. Porter şi Robbins, amândoi marinari puternici şi experimentaţi, şi prieteni apropiaţi, s-au plasat în mijloc, spre spate, unde vâslele puteau fi folosite cu maximum de eficienţă. Riley a luat locul cel mai important, la pupa, privind drept înainte, pentru a ţine cârma şi a-i avea în vizor pe toţi ceilalţi, în caz că trebuia să dea comenzi. Toţi marinarii, poate cu excepţia oamenilor în prova, se uitau numai la căpitan şi la locul unde se aflau. Fiecare om avea să petreacă zilele următoare într-un spaţiu de 600 centimetri pe 900 centimetri, cu apa sărată a mării până la gleznă şi, uneori, chiar mai sus.

Acum Riley a făcut unul dintre cele mai grele lucruri pe care un căpitan le poate face. Şi-a părăsit într-un final dulcea, noua, acum spartă corabie, cea pe care unchiul său Justus i-o încredinţase, cea pe care Josiah Savage, convins de viitorul ei favorabil, îşi trimisese un fiu şi un nepot. Urcând la pupa bărcii, s-a uitat la feţele triste ale oamenilor de sub pălăriile lor boţite. Înainte să pornească

în larg, i-a rugat să-şi descopere capetele. Riley l-a rugat pe „marele Creator şi protector al universului” să le cruţe vieţile şi să-i lase să străbată brizanţii pentru a ieşi pe mare. „Dar dacă suntem condamnaţi la pieire”, a implorat el, spunând cu voce tare ceea ce gândeau cei care aveau acasă familii, „o, Părinte al întregului univers, apără-ne văduvele şi copiii”.

Riley a cercetat marea agitată în jur ca să descopere un indiciu pentru scăparea lor. Deoarece le lipseau mijloacele de a improviza o cârmă provizorie şi nici loc să fixeze o vâslă cu excepţia inelului de la pupa, care nu era stabil, au ţinut cârma cu o scândură. Nu vedea nicio posibilitate să scape de valurile de hulă fără intervenţia divină. Tot ce putea face era să-şi forţeze norocul. „Daţi drumul bărcii”, a ordonat. Oamenii au eliberat frânghiile şi barca s-a desprins de *Commerce.* La comandă, oamenii dădeau la rame.

Apoi, s-a întâmplat miracolul. Vântul s-a oprit şi între vârtejurile uriaşe – fiecare capabil să răstoarne barca aşa cum o furtună ar lua pe sus o frunză – a apărut un pasaj. Oamenii au tras la unison în timp ce valurile se spărgeau în jurul lor, iar Riley a cârmit către marea largă. După 1 600 de metri, le-a spus să se odihnească. Cu inimile bătând puternic, fiecare a aruncat o ultimă privire la coasta care le adusese ghinion, la epavă şi la brizanţii de care tocmai scăpaseră. Au izbucnit toţi într-un chiot de bucurie spontan. Robbins şi-a amintit că în acea zi şi-au scos din nou pălăriile, iar „căpitanul Riley i-a mulţumit Cerului”. Riley nu avea nicio îndoială că „un gest instantaneu şi milos din partea Atotputernicului” i-a salvat din valurile de la Bojador. Potrivit lui, toţi oamenii au crezut la fel. Mai târziu, când un prieten l-a sfătuit să renunţe la această convingere, pentru că scepticii aveau să discrediteze restul mărturiei sale despre călătoria lor,

Riley a refuzat.

În timp ce întunericul înghiţea barca, marinarii încă trebuiau să lupte cu un curent care îi putea aduce într-o altă porţiune a capului Bojador, dacă nu reuşeau să se îndrepte cu faţa spre mare. Fără cârmă, Riley nu îşi permitea nicio greşeală. Le-a ordonat oamenilor să ridice vela cea mare. Înaintarea lor devenise acum o chestiune de dibăcie marinărească şi de putere a vântului. Măcar aveau noroc, într-o privinţă. Rafalele de vânt băteau în continuare spre est, oferindu-le spaţiu de manevră ca să se îndepărteze de cap. Marinarii vâsleau şi scoteau apă, schimbând sarcinile între ei la fiecare jumătate de oră, în timp ce Riley a reuşit să orienteze barca spre marea largă.

Scăparea lor de acest pericol i-a condus către altul. În acea noapte, puterea vântului a crescut, ajungând la intensitatea unei furtuni, iar valurile tot mai mari riscau să-i răstoarne.

Apa curgea în şuvoaie pe ambele părţi ale bărcii şi pătrundea printre scânduri tot atât de repede pe cât o scoteau din barcă marinarii. Din cauza norilor denşi, Riley nu se putea orienta după stele şi tot ce-i mai rămânea de făcut era să ţină barca în direcţia vântului, ghidând-o cu ajutorul unei vâsle rupte. Lupta din greu cu epuizarea; dacă îşi pleca pentru o clipă capul, risca să piardă controlul asupra bărcii şi chiar şi cea mai uşoară răsucire ar fi putut duce la scufundarea ei.

În zorii zilei următoare, pe 31 august, au apărut mai mulţi nori cenuşii, umflaţi, ape repezi şi nicio limbă de uscat. Având intenţia de a naviga spre sud, fără să piardă din ochi coasta, Riley a cârmit către sud-est prin ceaţă. Barca aglomerată era atât de scufundată în apă, încât nu reuşea să audă sau să vadă departe. Când echipajul a auzit prima oară un zgomot în faţa lor, au fost derutaţi. În momentul în care şi-au dat seama că sunetul era produs

de talazuri, era aproape prea târziu. Încă o dată, curentul îi arunca spre ţărm. La marginea de unde începeau brizanţii, Riley a reuşit să întoarcă barca. În timp ce privea peste umăr prin ceaţă, căutând pământul din privire, fără vreun succes, a înţeles că strategia sa era zadarnică. Din cauza recifurilor, a condiţiilor meteorologice grele, era periculos să urmezi linia neregulată a coastei, cu apele ei puţin adânci. Fără un compas, un cuadrant şi hărţi, toate pierdute în naufragiu sau luate de Sahrawi, s-ar fi aflat în permanent pericol să eşueze.

Riley s-a sfătuit cu membrii echipajului. Puteau continua să plutească pe lângă coastă, situaţie în care riscurile erau acum evidente. Având în vedere condiţiile deplorabile de navigaţie şi distanţa pe care o aveau de parcurs – peste 926 de kilometri – puteau cu uşurinţă să rateze cele două obiective importante: aşezarea franceză Saint-Louis, ocupată de britanici, la gura fluviului Senegal, şi Insulele Capului Verde. Dacă se întâmpla asta, ar fi putut pluti în derivă până în regiunea acalmiei tropicale, acea întindere de apă lipsită de vânturi, aproape de Ecuator, ale cărei chinuri erau bine cunoscute de marinari. Alternativa ar fi fost să se îndrepte mai departe către vest. Insulele Canare se aflau destul de aproape de vânturile din „câmpiile cu arşiţă ale Africii”, aşa cum o numea un lexicon geografic, care distrugeau vegetaţia cauzând secetă şi molime. Dar, deşi arhipelagul aflat sub controlul spaniolilor se afla la doar 96 de kilometri de ţărm şi aproape 160 de kilometri de capul Bojador, era situat spre nord-vest, dincolo de Curentul Canarelor şi alizeele care bat dinspre nord-est: era imposibil să ajungi acolo cu barca mare. În realitate, singura lor şansă dacă o porneau în acea direcţie era să zărească şi să atragă atenţia unui vas din întâmplare. În fine, ar fi putut încerca să ajungă la ţărm cât mai repede şi să înfrunte pericolele câtă vreme mai aveau putere.

Marinarii ştiau la fel de bine ca oricine cât de imensă era întinderea mării, cât de rar circulau vasele în afara rutelor cu un trafic ridicat şi cât de primejdioasă putea fi călătoria pentru barcazul lor cu dimensiuni reduse. Împotriva acestor argumente cântăreau nu numai recentul incident de pe ţărm, ci şi percepţia lor culturală colectivă despre Sahara. Deşi nu erau adevărate, poveştilor despre canibalismul care ar fi fost practicat de-a lungul coastei Marelui Deşert, istorisite în popotele ofiţerilor inferiori şi în cârciumile porturilor din întreaga lume, li se dădea crezare. Pustiul deşertului era proverbial, la fel şi înclinaţia băştinaşilor de a-i tortura, de a-i înfometa şi de-ai lua în sălbatică robie pe albi.

Când *Commerces* şi-au spus părerile unul câte unul, decizia, unanimă, a fost în favoarea călătoriei pe mare.

Folosind velastraiul mare al bricului, oamenii au construit o contraetravă[29], pe care au ataşat-o copastiei barcazului, ridicând fiecare parte a bărcii cu câţiva centimetri. Singura lor răsplată pentru efortul depus a fost că făcuseră ceva să îşi îmbunătăţească situaţia şi dreptul de a primi a 1l-a parte din proviziile rezervate pentru acea zi, pe care oricum ar fi primit-o. Ofiţerii au împărţit cu grijă fiecărui om câte două smochine şi o bucată uscată de carne de porc, care era atât de sărată, încât era înmuiată de obicei în apa mării înainte de a fi consumată, ca să-i scadă conţinutul de sare. Porcul rodea pânzele şi frânghia.

În mod ironic, se aflau în regiunea continentului african care, în secolul XX, este cea mai bogată în peşte, unde sardinele înoată în bancuri atât de compacte, încât marinarii adesea le confundă cu spuma apei din preajma recifurilor. De vreme ce era o tradiţie ca atât vasele comerciale, cât şi vasele marinei să completeze hrana

[29] Piesă din lemn care are rolul de a consolida etrava unei ambarcaţiuni (n. tr.)

marinarilor cu peşte proaspăt, era posibil ca bricul *Commerce* să aibă unelte de pescuit. Dar poate că le-a fost imposibil să ajungă la sculele de pescuit sau poate că, pur şi simplu, nu s-au gândit să le recupereze, când vasul a eşuat. La fel ca multe victime ale naufragiilor în perioada timpurie a navigaţiei, inclusiv vânătorii de balene de pe *Essex* şi oamenii căpitanului Bligh din Marina Regală, marinarii experimentaţi de la bordul *Commerce*-ului nu erau nici ei pregătiţi să prindă peşte cu care să se hrănească în cazul unor situaţii de urgenţă.

Mai rea decât insuficienţa alimentelor era diminuarea rezervelor de băutură. Ca să-şi ostoiască setea, oamenii beau împreună o sticlă de apă şi jumătate de sticlă de vin pe zi. Unui om cele câteva înghiţituri nu îi ajungeau nici pe o măsea. Puteau să adauge puţină apă sărată pe care să o combine cu cea proaspătă şi cu vin pentru a-şi mări raţia, dar înghiţirea apei sărate – aşa cum se tânguia poetul Coleridge în clasicele sale versuri, „Apă, apă, cât vezi cu ochii/Nicio picătură de băut” – a fost multă vreme considerată cauzatoare de moarte. Orice marinar auzise poveşti despre oameni înnebuniţi de sete, care, în ciuda avertismentelor camarazilor, îşi cufundă brusc capul în mare şi beau apă sărată, de parcă ar fi curs dintr-un izvor de munte. Revenindu-i delirul febril, el aiurează tare, pe măsură ce sarea se îmbibă şi extrage umezeala din celule, provocând o durere şi mai agonizantă. În momentul când cel suferind se aruncă în mare, convins că are în faţă o baie de gheaţă, tovarăşii lui, aflaţi la limita propriei agonii, sunt mai degrabă uşuraţi decât întristaţi.

Totuşi, între timp, relatările pline de umor şi testele ştiinţifice au sugerat că îngurgitarea unei cantităţi moderate de apă sărată poate fi benefică pentru cei naufragiaţi pe mare, în cazul în care au cu ei apă potabilă cu care să o amestece. În lucrarea clasică, intitulată *Kon-*

Tiki, publicată în 1950, aventurierul norvegian Thor Heyerdahl nota că la bordul plutei cu care naviga prin sudul Pacificului, în zilele foarte toride, când membrii echipajului pierdeau multă sare din corp prin transpiraţie, adăugau apei potabile între 20 şi 40% apă de mare. Astfel au descoperit că le stingea setea mai bine şi nu avea efecte adverse. Câţiva ani mai târziu, un alt plutaş pe ocean, William Willis, a fost nevoit să bea apă de mare când bidoanele sale cu apă potabilă au ruginit. Timp de 70 de zile, potrivit lui Willis, a băut nu mai puţin de două căni de apă sărată pe zi şi una de apă proaspătă. A susţinut că nu a suferit niciun fel de efecte adverse. Dar se pare că marinarii de pe *Commerce* nu s-au încumetat să bea apă sărată şi astfel au pierdut, în cazul în care ar fi consumat-o cu măsură, o sursă valoroasă de hidratare.

O briză puternică a purtat barca spre vest, în timp ce scăpărări de căldură luminau cerul. Riley a ţinut barca aproape de vântul de nord-est, încercând poate să cotească spre nord-vest, în direcţia Canarelor, deşi niciodată nu a recunoscut această posibilitate în memoriile sale. Din cauza curentului, au înaintat foarte puţin. Valuri uriaşe, cer negru, o mare întinsă şi neîndurătoare: era o imagine descurajantă.

Pentru Riley, care era în pragul extenuării, ziua s-a prefăcut în noapte albă. În mod deloc surprinzător, educaţia lui religioasă îşi spunea acum cuvântul. Când era băiat, era în stare să recite pagini întregi din Biblie. Ştia catehismul şi crezurile pe de rost şi putea cânta din memorie orice pasaj din psalmi. Când era la ananghie, se agăţa de reazămul său spiritual şi nu îi mai dădea drumul. Rememorând confruntarea recentă cu Sahrawi şi modul în care au scăpat din Bojador, s-a convins că Dumnezeu nu îi salvase din aceste crize doar ca să vadă cum mor pe mare. Şi-a dat toată silinţa să-şi încurajeze oamenii. „Este

datoria noastră către Dumnezeu şi către noi să ne străduim din toate puterile ca să prevenim dispariţia noastră, i-a rugat el. Fiţi activi şi veţi ajunge din nou în sânul familiilor voastre.”

În 1 septembrie, a treia lor zi pe mare, vremea s-a îmbunătăţit suficient de mult, încât să taie porcul. Slăbise foarte mult şi, în ciuda afecţiunii pe care i-o purtau, au decis să-l omoare câtă vreme mai avea ceva carne pe el. Ar fi trebuit ca Dick Deslisle să îi taie gâtul şi să-l porţioneze, dar toţi au fost foarte atenţi la această activitate. Au colectat sângele, pe care l-au băut, au împărţit şi au mâncat ficatul şi intestinele care conţineau lichide, ca să-şi aline limbile aspre şi gâtlejurile uscate de atâta sete. Pentru că munciseră întruna, rămăsese puţin timp la dispoziţie ca setea să devină severă. Acum, că aveau o idee despre cum se putea muri de sete, prima lor temere nu mai era legată de incapacitatea bărcii de a străbate distanţe mari pe mare. Imediat ce goleau sticlele de vin, sânge sau apă, le umpleau cu propria urină.

Fusese un lucru bun că au primit un supliment nutritiv în acea zi. După-amiaza, vremea s-a înrăutăţit din nou. În noaptea aceea, cea mai rea dintre toate, şi-au mobilizat toate forţele. Tunete de furtună s-au auzit către nord-est, cravaşând turbat marea şi brăzdând cerul cu fulgere. Între trăsnete, era întuneric beznă. Valuri neregulate legănau barca pe furiş, într-un mod agasant.

Pe la miezul nopţii, vâsleau şi scoteau apa cu teama constantă că următorul val urma să-i răstoarne. Pe măsură ce apa mătura barca, era greu de spus dacă, de fapt, ei mai pluteau la suprafaţă. Toţi cei care nu vâsleau sau ţineau cârma aruncau cu frenezie apa afară din barcă, folosind găleţi, bonete sau orice aveau la îndemână. Pe timpul nopţii, căpitanul şi Aaron Savage s-au rugat, pe rând, tare, împreună cu echipajul, ceea ce, a menţionat

Robbins, „a avut un efect considerabil încât să ne alunge frica şi să încurajeze ultimele noastre speranţe”.

În zorii zilei de 2 septembrie, pe o vreme mohorâtă, marinarii uzi, înţepeniţi şi istoviţi continuau să se achite de sarcinile lor în tăcere. Se mişcau neîndemânatic din cauza epuizării, delirau, se trezeau brusc şi din nou aruncau apă peste bord, vâsleau şi umpleau crăpăturile cu câlţi. Când barca intra mult în apă, ei auzeau doar sunetul produs de valuri; când urcau pe un val, se auzea şuieratul vântului; iar între aceste suişuri şi coborâşuri se auzea doar un scârţâit, din cauza scândurilor care se frecau între ele şi se îndoiau.

Potrivit lui Robbins, pendularea neîncetată a bărcii „scosese majoritatea cuielor” peste nivelul apei. Cele care se aflau sub nivelul apei, credea Riley, care le bătuse cu ciocanul pe multe dintre ele pe plajă, la Bojador, rămâneau prinse doar din cauza presiunii. Potrivit amândurora, ambarcaţiunea nu mai putea rezista prea mult în condiţiile date. Era pe punctul de a se dezintegra, când, la puţină vreme după răsăritul soarelui, vânturile şi-au schimbat direcţia către nord-nord-vest, furtuna a încetat, iar soarele a apărut dintre nori. Vântul le bătea acum din faţă. Orice intenţie de a mai ajunge în Canare trebuia abandonată. Au renunţat să mai scruteze orizontul şi să se roage să zărească vreun vas. Chiar dacă vedeau vreunul navigând în apropierea coastei, nu însemna că ofiţerul de cart ar fi remarcat barca lor joasă, silenţioasă, un morman maro-cenuşiu, plutind în derivă pe marea gri-verzuie, înspumată.

Acum, oamenii glumeau amar între ei că, până la urmă, Michel nu trăsese cel mai scurt pai. Ca sclav, măcar, primea apă de băut. El avea şansa să ducă acasă vestea dezastrului bricului, şi nu ei. Riley avea de înfruntat ironia dureroasă că, în loc să ofere fiului prietenului său de-o

viaţă, William Savage, o şansă în viaţă, se părea că îi oferea aceeaşi soartă nefericită ca a tatălui său: să sfârşească precum o speranţă fantomatică bântuind familia pentru restul zilelor lor. În timp ce gândurile celorlalţi se îndepărtau tot mai mult de amintirea soţiilor sau iubitelor lor, Burns, la cea de-a 16-a aniversare a nunţii sale – 2 septembrie – măcar avea consolarea că era posibil să se întâlnească din nou cu draga sa Lilith după moarte.

Valurile s-au domolit. Pe măsură ce pericolul de a fi răsturnaţi sau înghiţiţi de ape s-a redus, soarele şi plictiseala i-au luat locul. Activitatea solicitantă din timpul nopţii le sporise şi mai mult setea şi greaţa cauzată de deshidratare. În acea zi, au plutit în derivă către sud şi, la un anumit moment, au trecut de Tropicul Cancerului, un moment remarcabil pentru marinari în împrejurări fireşti, de obicei, sărbătorit prin jocuri, muzică, dans şi iniţierea ritualică a novicilor în misterele mării.

Adesea, un Neptun, purtând o perie pe cap, în locul coroanei, şi doamna lui – un marinar travestit – îi obligau pe cei care nu trecuseră linia imaginară înainte să soarbă pe îndelete, din căni, apă din santină, să suporte o săpuneală cu gudron şi unsoare, să se bărbierească, să se clătească în găleată cu apă de mare şi apoi să rostească jurământul sacru: „Niciodată nu voi lăsa pompa până când nu va trage [toată apa]... Niciodată nu voi urca velatura pe partea protejată de vânt pe vreme bună. Niciodată nu voi abandona vasul până când nu se scufundă şi. Niciodată nu voi săruta servitoarea dacă o pot săruta pe stăpâna casei” 3.

În această călătorie, nu era nevoie de o iniţiere înscenată în riturile zeului Poseidon. Potrivit lui Robbins, „razele foarte fierbinţi ale soarelui, în zona tropicală, erau aproape de nesuportat”. Gurile şi gâtlejurile uscate ale

marinarilor parcă erau acoperite cu blană şi respiraţia le era rău mirositoare, din cauza acumulării de reziduuri din corpurile lor, provocată de deshidratare, şi de înmulţirea galopantă a bacteriilor ce rezultaseră. De nevoie, Riley i-a permis fiecărui om să îşi umezească gura de două ori pe zi cu câteva picături de vin şi apă şi de două ori cu urina colectată, insuficientă, având în vedere că oamenii pierd aproape jumătate de litru de apă în fiecare zi doar prin respiraţie.

Se spune că pentru un om care suferă de sete pe o barcă, stropii de apă sărată ai mării sunt un chin necontenit. Îl batjocoresc enorm. Îl stropesc pe frunte şi îi curg în gură, doar pentru a-l înseta şi mai tare. În mod inevitabil, unii dintre membrii echipajului au început să cedeze psihic. Câţiva dintre ei au început să-şi satisfacă fascinaţia tot mai intensă pentru moarte, aplecându-şi capul peste copastie ca să-l scufunde, susţinând că doreau să vadă ce soartă îi aşteaptă.

Fazele deshidratării au fost stabilite abia un secol mai târziu, de remarcabilul W.J. MeGee, un amator care a cercetat efectele setei, care era, totodată, director al St. Louis Public Museum. Descrierea procesului deshidratării la oameni, care a devenit o axiomă în acest domeniu, indică cinci faze distincte: apatia, senzaţia de uscare a gurii (xerostomia), umflarea limbii, zbârcirea limbii şi eliminarea de sudoare cu sânge (hematidroza), fiecare echivalentă cu o scădere a greutăţii corpului de aproximativ 5%. Marinarii de pe *Commerce* trecuseră deja de prima etapă: erau îngrijoraţi, iritaţi şi febrili. Gâtlejurile uscate îi dureau atunci când vorbeau. Din cauza limbilor umflate şi pline de răni limitau conversaţiile la fraze scurte şi articulau prost sau nu pronunţau deloc unele cuvinte. Auzul era tot mai prost, deoarece pierdeau umezeala din urechea internă. În faza de uscare a gurii, mintea

deformează realitatea şi dorinţele. Cei care se află în această etapă a deshidratării îşi aruncă brusc hainele sau obiectele pe care le deţin ori, aşa cum s-a întâmplat cu cei de pe *Commerce*, devin obsedaţi de gândul morţii în apa mării. Este firesc ca, în starea aceasta febrilă, atenţia ta să fie concentrată asupra nevoii de a bea. Foarte însetaţi şi plini de sare, marinarii bricului lăudau malurile bogate ale fluviului Connecticut şi jinduiau la un pahar – sau un butoi – din delicioasa apă minerală a izvoarelor de acolo. În mintea sa, Riley a construit şi reconstruit maiestuoasa staţiune balneară la care visa.

În acea după-amiază, Riley a abandonat orice speranţă că vor fi salvaţi pe mare. Să continue acţiunea lor însemna moarte sigură, prăjindu-se pe nefericita adunătură de scânduri care alcătuiau barca lor, acum transformată într-o celulă de închisoare care le strângea corpurile într-o agonie paralizantă. Puteau să mai îndure pentru câteva zile, dar nu aveau destulă mâncare şi apă ca să-şi păstreze puterile. În curând, aveau să piardă capacitatea de a-şi schimba soarta.

Riley a avut o idee. Ca să motiveze echipajul, le-a propus să se întoarcă la vasul lor. Bricul, construit la Glastonbury, în Keeneys Cove, vizavi de Wethersfield, în 1811, era acum singura lor legătură cu Lower Valley. Dacă, aşa cum se spune, o parte a sufletului unui constructor de vase rămâne cu produsul său, atunci maestrul marangoz Horace Fish era un suflet onorabil; el împreună cu dulgherii din Glastonbury, pe care marinarii *Commerce-ului* îi ştiau, construiseră un vas frumos. Ţinut în port pe timpul războiului, încă era proaspăt şi solid, mirosind a stejar şi pin din Lower Valley. Prin „voinţa Providenţei”, sugera Riley acum, poate că epava fusese descoperită de oameni civilizaţi, care aveau să-i ajute să ajungă în ţara şi la familiile lor. Oricât de necrezut ar fi

fost, acest gând născocit dintr-un oarecare şiretlic oferise echipajului o nouă speranţă, care i-a cucerit pe toţi. După cum a remarcat Riley, invocarea familiei a uşurat starea de agonie a camarazilor săi şi chiar pe a lui însuşi. De parcă se îndreptau direct către Lower Valley ca să-şi vadă soţiile şi copiii.

Sentimentalitatea nu se număra printre trăsăturile de bază ale lui Riley. În trecut, el pornise cel puţin într-o cursă lungă în ziua Crăciunului, iar în actuala călătorie nu s-a gândit nicio clipă să-şi amâne plecarea pentru a aştepta ca Phoebe să nască. Totuşi, îi era dor de casă şi de îmbrăţişarea soţiei sale cu păr castaniu, cu care era împreună de 13 ani. Larma copiilor era acum o realitate stranie, îndepărtată, dar pe care nu renunţase să spere că avea să o mai audă iarăşi.

Prin vot deschis, echipajul zdrenţăros a fost de acord cu Riley. Au întors barca şi, cârmind după soare, s-au îndreptat înapoi spre ţărm. Deşi mai multe furtuni au urmat, marinarii nu şi-au pierdut speranţa. „Oricât de îngrozitoare părea perspectiva, a explicat Robbins, oricât de înfiorătoare era amintirea celor petrecute pe ţărmul pe care îl părăsisem, încă simţeam un fel de satisfacţie disperată că ne întorceam acolo.” Aveau nevoie ca această speranţă care se aprindea să se împlinească, deoarece înfometarea îi slăbise şi îi făcuse apatici. Timp de patru zile au scos continuu apă din barcă, lucrând cu două găleţi deodată în ture de câte aproximativ 30 de minute (chiar dacă nu puteau măsura cu precizie timpul). Muşchii braţelor, ai spatelui şi ai mâinilor, care erau pline de răni şi acoperite cu abcese cauzate de frecarea lemnului cu sare, îi dureau din cauza mişcării neîntrerupte. Ei pierduseră din energie, în schimb, marea nu. Stăruinţa ei făcea ca sarcina lor să fie şi mai greu de îndurat. Mâncaseră şoriciul şi carnea crudă a porcului împărţită în bucăţele preţioase,

dulci-acrişoare. Apoi au mâncat oasele. Şi-au umezit buzele pline de băşici şi abcese de două ori pe zi cu vin, apă şi urină. Capetele lor fierbinţi şi cefele emanau căldură. Pielea se jupuia în fâşii, scoţând la iveală răni sângerânde.

Deoarece navigaseră mai mult de trei zile înapoi spre coastă, echipajul era din nou cuprins de disperare4. Riley le-a spus că aveau să vadă uscatul chiar în acea zi, aşa încât au privit cu vigilenţă în jur. Cu fiecare oră care trecea, totul era mai greu de suportat. La căderea nopţii, nici măcar o umbră nu au văzut la orizont. Au început să bombăne. După cum a notat Riley, era evident pentru toţi că „nu puteau spera să păstreze barca unită cu orice mijloc încă o zi”. În noaptea aceea, probabil când Riley, Williams şi Savage au aţipit, unii dintre membrii echipajului – după cât se pare, convinşi că era ultima lor noapte pe lume sau în ciuda căpitanului ale cărui promisiuni se dovediseră false – au furat una dintre cele două sticle rămase de vin şi au băut-o.

Dimineaţa, Riley a descoperit această pierdere şi a întrebat cine luase sticla. Toţi au negat. Nimeni nu a mărturisit că a băut vreo picătură de vin şi toţi au denunţat furtul drept o „crimă de neiertat”, ai cărui făptaşi ar fi trebuit „aruncaţi peste bord imediat”. În discuţia înfierbântată care a urmat printre marinari, totuşi, lui Riley i-a fost clar cine comisese fapta, deşi nu i-a dat în vileag niciodată. Având în vedere gradul lor în ierarhia echipajului, este greu de crezut că Barrett sau Hogan ar fi îndrăznit să comită o astfel de ofensă. Horace era prea tânăr, iar Deslisle, fiind singurul bărbat de culoare, probabil că nu ar fi riscat să atragă atenţia asupra lui într-un astfel de moment. Savage, Porter şi Robbins şi-au menţinut o imagine pozitivă şi s-au numărat printre cei mai destoinici în etapele timpurii ale crizei, ceea ce îi

scoate din rândul infractorilor prezumtivi. Exceptându-l pe Riley, mai rămân secundul Williams, al cărui comportament ulterior mai degrabă îl culpabiliza decât îl scotea nevinovat, Clark şi Burns.

Deşi pedeapsa capitală ar fi fost justificată conform legislaţiei maritime, Riley a decis că lovitura pentru moralul echipajului ar fi fost prea dură. Vinul se dusese pe apa sâmbetei. Nu mai era nimic de făcut în această privinţă. În plus, era foarte posibil ca în curând vinovaţii să ajungă la ziua judecăţii. „Nu exista alt remediu decât răbdarea şi o vigilenţă sporită pe viitor”, a hotărât el.

Încălcarea disciplinei era, probabil, inevitabilă. Faptul că Riley a încercat să prevină această situaţie cât de mult timp a putut şi că apoi a lăsat-o să treacă fără o discuţie lămuritoare demonstra capacitatea lui de a conduce oamenii. Crescut într-o lume a binelui şi răului specifică protestantismului din New England, căpitanul era sever şi moralist prin natura sa, aşa încât era dificil pentru el să ignore delictul. Totuşi, datorită aceluiaşi mediu din care provenea, era o persoană pragmatică şi un adept al egalităţii în drepturi. Acum el conducea mai degrabă prin asentimentul tuturor decât prin drept divin. În manuscrisul său, Riley a numit rolul său de lider în această etapă drept „consultativ”. Mai mult decât atât, era uman; lupta sa pentru supravieţuire dusese deja la pierderea unui om, în mod intenţionat sau nu, şi nu dorea să mai piardă vreunul. De asemenea, poate că înţelesese la ce putea duce disperarea unui om.

La puţină vreme după această dispută, marinarii au zărit uscatul, destul de departe, dar, spre norocul lor, pe partea în care nu bătea vântul. Încrederea le-a sporit. „Este greu de explicat de ce ne-am bucurat la vederea unui ţărm de pe care recent abia scăpaserăm cu viaţă”, a cugetat mai târziu Robbins. Studiind pământul lucitor ca o fantomă de

la orizont, Riley s-a îngrijorat în secret. În pofida promisiunii sale de mai devreme, că dorea să se întoarcă la locul unde se afla epava, spera să fi călătorit îndeajuns de departe spre sud, pentru a scăpa de deşert. A remarcat că pământul era plat în mod uniform. A presupus că aveau în faţa lor Sahara.

Barca s-a apropiat de ţărm pe la apus, cu razele soarelui strălucind la suprafaţa apei şi mângâindu-i pe spate, ca o mână a destinului. Când au fost brusc aruncaţi către sud-est ca o canoe printre cataracte, li s-a reamintit cu asprime cât de puternic era curentul. Acum puteau să audă formidabilul val care mugea în timp ce se izbea de peretele înalt al continentului. Nisipul şi stâncile cafenii puteau fi văzute foarte clar, ridicându-se direct din mare, „de o maiestuoasă şi distructivă măreţie”, aşa cum a gândit Robbins.

Lui Riley nu i-a plăcut ce a văzut. A propus să mai rămână încă o noapte pe mare şi dimineaţa să caute un loc propice pentru a ajunge pe uscat ceva mai la sud. Echipajul nu a fost de acord. Răbdarea lor ajunsese la limită. Au cerut să ajungă la ţărm. Aveau să reuşească sau să moară în acea seară. Văzând că ofiţerii erau de acord cu marinarii, Riley, reticent, şi-a dat consimţământul.

Dacă ar fi navigat în continuare, fără îndoială că ar fi găsit un ţărm mai primitor sau, printr-un noroc chior, după alţi 97 de kilometri către sud, ar fi ajuns într-un teritoriu ocupat prin tratat de britanici, care deţineau Saint-Louis, la gurile de vărsare ale fluviului Senegal. În acea regiune, triburile ştiau că se plăteau sume de răscumpărare pentru marinarii naufragiaţi şi era obiceiul lor să-i ducă la Saint-Louis pentru a fi răsplătiţi.

Nevoiaşi cum erau, oamenii au făcut repede pregătirile pentru a trece de brizanţi. Indiferent că era sau nu imprudent, Riley nu dorea să rişte pierderea ultimei sticle

de vin printre valuri. A ordonat să fie destupată. Fără prejudecată faţă de vinovaţii din noaptea trecută, fiecare a luat câte o înghiţitură mare.

Acum Riley a cârmit către ţărmul stâncos. „Pentru un timp, nu am reuşit să găsim un culoar prin care să trecem, şi-a amintit Robbins. În depărtare am văzut ceva asemănător unui banc de nisip. Ne-am îndreptat către acea porţiune cu toată puterea ce ne rămăsese.” Peretele vertical al continentului se ivea în faţa lor ca o furtună opacă. Din cauza freneziei ameţitoare a valurilor puternice, spinările pline de răni ale marinarilor se izbeau violent de băncile bărcii. Brusc, barca lungă s-a ridicat, s-a tot ridicat şi a căzut. Valul i-a izbit de dedesubt. Ambarcaţiunea s-a sfărâmat. Scândurile ei greu încercate s-au risipit la picioarele lor. Nisip.

Partea a doua
CORĂBIILE NISIPULUI

Capitolul 6
Purgatoriul

Acum, soarta marinarilor depindea de o fâşie stearpă de plajă, nu mai mare decât barca lor distrusă. Deasupra lor se ridică falnică o stâncă. Printre puţinele lucruri care le rămăseseră erau câteva articole de îmbrăcăminte, câteva hălci de carne sărată de porc, nişte sticle care conţineau apă sau urină şi o pungă cu monede de argint. Urina era mai de preţ pentru ei decât argintul.

Chiar şi pe mare, echipajul de pe *Commerce* alesese să bea urină mai degrabă decât apă de mare. Riley a menţionat că, în momentul când au ajuns în deşert, deja îşi beau urina la comun „distilată" – deoarece trecuse prin corpurile lor – de 12 ori1. El numea băutul urinei o „alinare nenorocită şi dezgustătoare".

Atât ştiinţa modernă, cât şi anecdotica arată că, în cantităţi mici, pentru perioade scurte de timp, înghiţirea urinei poate fi folositoare. Dar în doze mari, dacă urina nu este diluată, otrăvurile şi deşeurile pe care le conţine poate afecta rinichii, cauzând un blocaj al acestora, o stare denumită uremie, care poate duce în ultimă instanţă la afecţiuni ale creierului sau la moarte.

Conform unui tânăr chirurg elveţian pe nume Savigny, care a fost unul dintre supravieţuitorii şi cronicarul călătoriei plutei care s-a salvat de pe fregata franceză *Meduse,* eşuată pe golful

Arguin din Mauritania, în 1816, urina unora era „mai plăcută decât a altora". Un pasager nu a reuşit sub niciun

chip să înghită vreo picătură. „În realitate, nu avea un gust dezagreabil, a recunoscut Savigny, dar în unii dintre noi devenea tulbure şi extraordinar de înţepătoare”. Cea mai ciudată calitate a ei era că, după ce o beau, cei ce o consumau simţeau imediat nevoia să „urineze din nou”, a consemnat medicul.

În 1877, soldaţii unei companii americane de cavalerie care s-a rătăcit în deşert şi-au băut urina îndulcită cu zahăr, ceea ce, după cum au susţinut ei, a îmbunătăţit-o considerabil. Dar un experiment condus de americanul Eddie Rickenbacker, un as al aviaţiei din Primul Război Mondial, care, după o aterizare forţată, în 1942, a navigat pe o plută în Pacific timp de 23 de zile, nu a fost la fel de convingător. El şi colegii săi de pe plută şi-au colectat urina în cartuşe goale şi au lăsat-o în aer liber şi la soare timp de mai multe zile, în speranţa că avea să se purifice. „A fost ideea mea”, a mărturisit Rickenbacker. „Una proastă.” Mirosul a devenit absolut de nesuportat şi gustul nu s-a îmbunătăţit.

Foarte puţine cazuri cunoscute par să dezmintă ceea ce susţine ştiinţa. În relatarea sa despre naufragiul vasului *Ste. Catherine,* din 1785, Pierre Raymond de Brisson a scris că brutarul navei a supravieţuit doar cu melci şi cu urina proprie timp de zece zile. În 1905, W.J. MeGee, care îşi avea tabăra lângă Yuma, Arizona, unde studia efectele luminii asupra vieţii în deşert, a salvat un mexican care se rătăcise timp de opt zile în deşert, dintre care cinci zile supravieţuise mânat de dorinţa de a-l tăia pe partenerul său care îl părăsise acolo – pe el şi propria-i urină. După ce l-a cercetat pe omul „împuţinat şi costeliv”, a cărui piele „căpătase o culoare violacee, dezgustătoare, chiar o paloare cadaverică”, şi ale cărui gingii, nări şi pleoape se înnegriseră, MeGee a notat faptele acestui caz în detaliu şi a condus un studiu de referinţă despre sete. Tot ce putea

face era să se confrunte cu evidenţa, când venea vorba de *uriposia.* În mod obişnuit, consumul de urină „cu greu poate ajuta, în cazul în care nu dăunează pe de-a-ntregul”, a scris el, dar în cazul acestui om se pare că i-a salvat viaţa2.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru marinarii de pe *Commerce,* care s-au trezit prizonieri într-un loc îngrozitor. „Deasupra capetelor noastre, a scris Riley, atârnau conglomerate enorme de roci sparte şi zdrobite.” Multe dintre ele ar fi putut cădea şi ar fi transformat într-o clipită plaja într-un mormânt plin cu pietre. A studiat stâncile lugubre de deasupra, de la est-nord-est spre vest-sud-vest, atât cât a putut vedea el, şi a realizat că erau pe undeva aproape de capul Blanco. De fapt, au ajuns la 145 km mai la nord, lângă capul Barbas, dar lipsiţi de hartă sau de instrumente de navigare putea fi o presupunere justă.

Capul Barbas reprezintă cel mai sud-vestic punct al golfului cu formă de semilună St. Cyprian. La 18 kilometri la est-nord-est, în partea nordică a golfului, se află Morro Falcon, o stâncă teşită care seamănă cu un fort şi ajunge la înălţimea de 30 de metri deasupra nivelului mării. „Râul” St. Cyprian, de fapt un *wadi* – un făgaş uscat care se umple cu apă doar în eventualitatea, puţin probabilă, a unei ploi – se află la nord de acesta. La ambele capete ale golfului, stâncile sunt formate din straturi de nisip alb şi cafeniu, care sunt brune în profunzime. Între ele se găseşte o plajă de nisip cu dune având pante abrupte şi accidentate. Vântul şi brizanţii modelează întregul peisaj.

Riley nu ştia ce anume se afla cu exactitate deasupra peticului lor de plajă cu nisip, doar că trebuiau să găsească o cale de acces până sus, câtă vreme mai aveau putere să o facă. Şi-a instruit oamenii să pregătească o tabără peste noapte. El împreună cu Savage aveau să exploreze de-a lungul ţărmului spre vest, unde spera că stâncile se

înclinau către apă la punctul unde se afla promontoriul. Au urcat pe rocile ude şi crestate până când au ajuns într-o fundătură – nu era chip să avanseze, nici să se mişte în dreapta sau în stânga. S-au întors după lăsarea întunericului şi au răspândit vestea că nu găsiseră nicio cale să ajungă sus.

Marinarii şi-au umezit buzele cu urină şi au mâncat bucăţele de carne sărată de porc. S-au rugat împreună, înainte de a merge la somn, într-un culcuş cu lucruri aruncate de-a valma pe un petic de nisip, protejaţi parţial de câteva roci care îi fereau de bătaia vântului.

În 8 septembrie, în zorii zilei, în cea de-a douăsprezecea zi de la naufragiul de la Bojador, mareea în creştere era la jumătate şi unul dintre oameni a descoperit midii pe roci3. Cu toţii au mâncat câteva, dar sarea le ardea gurile uscate atât de mult, încât au renunţat. Au început pregătirile ca să pornească spre est, de-a lungul aflorimentului stâncos al promontoriului. Potrivit lui Robbins, încă nu renunţaseră la speranţa deşartă că aveau să zărească o corabie pe mare şi, într-un fel sau altul, să-i facă semn cu mâinile. Fără să ştie exact unde se aflau, credeau, de asemenea, că erau în stare să se întoarcă la epavă pe jos. De fapt, se găseau la peste 370 de km mai la sud de bricul eşuat.

Oamenii şi-au împărţit puţina apă care le rămăsese, fiecare cu sticla lui, stăpân, aşadar, al propriului destin. Cu ajutorul bricegelor şi al unei aţe dintr-o frânghie, au tăiat şi au cusut bucăţi din vela bărcii şi cămăşile care le prisoseau şi au confecţionat mici saci. Fiecare om şi-a depozitat raţia de carne de porc sărată şi sticla de apă înăuntru şi şi-a trecut sacul peste umăr. Nu îşi permiteau să irosească lichide. Printr-un ciclu în care rezerva se diminuează treptat, aveau să bea din sticle şi să urineze tot în ele.

Ca să reducă greutatea şi volumul lucrurilor pe care le

cărau, oamenii au lăsat totul în urmă, inclusiv haine de schimb, cu excepţia vestelor. Au scăpat de carnea care începea să se strice. Convins că banii îi făcuseră pe Sahrawi mai lacomi şi mai cruzi, Riley i-a rugat pe oameni să arunce şi monedele pe care le mai aveau asupra lor. A argumentat că, dacă un Sahrawi descoperea la unul dintre ei mai mulţi bani, îl lua ca pe un semn favorabil şi l-ar fi abandonat sau ucis pe cel pe care îl prădase; pe când, dacă găsea doar omul, îl păstra pe acesta ca să îi servească drept sclav. Americanii au îngropat sacul cu dolari şi i-au aruncat pe cei care erau prea deterioraţi. Cu reticenţă, au renunţat şi la steagul corabiei; nu îşi mai permiteau luxul de a căra şi datoria de a apăra steagul naţional.

Înainte s-o pornească la drum, au făcut un jurământ solemn să rămână împreună şi să se ajute unul pe celălalt. „Nu din cauza pericolului legaserăm prietenie, a meditat Robbins. Ne-am ataşat unii de alţii prin suferinţele anterioare şi prin gesturile de bunăvoinţă reciproce.”

Porter şi Robbins au preluat comanda. Peisajul spre est era şi mai puţin promiţător decât spre vest. Continentul se iţea în faţa lor fie vertical, fie, mai rău, săpat la bază de vânt şi de valuri şi profilându-se găunos deasupra lor la înălţimi ameţitoare. Bulgări de mărimea unor gheţari se desprinseseră şi căzuseră în mare, creând o cărare formată din galeţi, roci, prundiş şi nisip. Au ales să înainteze printr-un tunel format de căderile ulterioare şi să ocolească locurile greu accesibile, traversând fâşii înguste de plajă temporară sau înaintând prin apă. Unde nu aveau altă opţiune, urcau crestele grohotişului, uneori adunate grămadă la jumătatea drumului până în vârf. Urcau centimetru cu centimetru crestele netede, nesigure, ştiind că o singură mişcare greşită putea să-i trimită în talazurile de dedesubt.

Câştigau poziţie cu poziţie, unde nu exista nicio fâşie pe care să meargă, nicio stâncă care să poată fi urcată cu uşurinţă, aşteptau ca valurile să se retragă şi apoi înaintau prin apa până la piept, de-a lungul peretelui, până la următoarea stâncă sau grohotiş, pe care se cocoţau între valuri, fiecare om ajutându-l pe cel din urma lui.

„Depăşeam un obstacol doar ca să descoperim un altul şi mai periculos”, şi-a amintit Riley mai târziu. Două locuri păreau imposibil de trecut. Primul oferea o imagine îngrozitoare. Oamenii se aflau la baza unui perete perpendicular, înalt de vreo 15 metri înălţime. Acesta cobora în marea adâncă, agitată, dar o margine îngustă – pe care Robbins o estima la vreo 150 de metri lungime – o traversa. Pe stâncă şi suspendate deasupra ei atârnau colţuri de piatră instabile, unele de mărimea unor ghiulele, aflate parcă la jumătatea drumului lor către mare. Riley şi echipajul său s-au oprit pentru a analiza situaţia. Încălţările lor erau sfâşiate, picioarele pline de zgârieturi şi însângerate. Soarele bătea în trupurile lor deja încălzite. Singurul lucru mai rău decât să înainteze – şi să rişte să cadă în mare – era să se oprească, doar ca să moară expuşi la soare, pe stânci. Dedesubt, în apa mării, îi aştepta moartea. Nu aveau de ales decât să treacă de acest perete.

După ce şi-au întors sacii, astfel încât să le atârne pe piept şi şi-au umplut cu obiecte buzunarele din faţă, cu spatele la stâncă, au înaintat cu grijă de-a lungul marginii. Robbins, care încă se afla în faţă împreună cu Porter, a descris-o ca fiind „nu mai lată decât o piatră de pavaj”. Riley a apreciat grosimea ei cam la 20 de centimetri. În anumite locuri, a trebuit să păşească doar pe călcâie, cu degetele atârnând deasupra prăpastiei. Cu ceafa simţeau fiecare mică ieşitură a stâncii din spate. În faţa lor, jos, se aşternea orizontul mării şi al spaţiului cu aspect lăptos, cu

valuri care se izbeau de roci şi se retrăgeau. Dar Robbins şi-a amintit mai ales de căldură. Într-o stranie antiteză cu marea care se umfla, spumega şi scuipa, aerul nu se clintea, era înăbuşitor. „Nici măcar o adiere, a scris Riley, care să ne răcorească sângele clocotind.”

Într-un loc al marginii înguste, Robbins şi Porter au găsit o scobitură în perete. Echipajul s-a înghesuit în acel spaţiu suficient de mare, încât să se odihnească toţi acolo. O adâncitură într-o stâncă de forma unei oale de gătit se umpluse cu apă caldă. Deşi era prea stătută ca să fie bună de băut, oamenii şi-au scufundat capul în ea, găsind-o foarte răcoritoare.

În timp ce se târau afară din crevasă, Riley a comis o greşeală cumplită. Trecerea era îngustă şi oamenii au fost obligaţi să se frece de perete. Înaintând, dintr-odată a simţit ceva umed pe o parte. Fără să se uite, a ştiut că îşi spărsese sticla cu apă.

Deja la Riley se manifestau simptomele descrise de MeGee în cea de-a patra şi penultima etapă a deshidratării, în care nu se mai produce salivă, pulsul scade, iar respiraţia este tot mai greoaie. În timp ce membranele mucoase se usucă, buzele şi gingiile se strâng, iar limba „se întăreşte ca o povară inutilă”. Pleoapele şi nările se trag înapoi. Lipsiţi de umezeală, ochii şi nasul ard de durere. Riley nu suferea încă de toate simptomele de mai sus. Nu avea dureri de cap repetate şi chinuitoare şi nici halucinaţii. Deşi limba lui devenise „inutilă ca un băţ uscat”, reuşea să vorbească şi să înţeleagă. Dar nu era nicio îndoială: lipsit de porţia lui de apă, se afla în mare încurcătură.

Spre sfârşitul amiezii, au înaintat prin apă spre o altă stâncă înaltă. Priveliştea oferită de lăcustele moarte, împrăştiate pe jos, le-a dat speranţa că, odată ajunşi în vârf, puteau găsi vegetaţie4. În realitate, suprafaţa de

deasupra era atât de aridă, încât Sahrawi considerau apariţia unui nor de lăcuste – una dintre nenorocirile biblice – un dar de la Allah: prindeau insectele pentru a le mânca. Chiar dacă marinarii şi-ar fi dorit să procedeze la fel, nu erau în stare să o facă – lăcustele, a observat Riley, „se prefăceau în praf la cea mai uşoară atingere”.

La venirea nopţii, abia de parcurseseră vreo şase kilometri şi jumătate şi nu vedeau nicio breşă prin faleză. „Niciodată nu a existat vreo călătorie mai grea făcută de vreun om”, a scris Robbins, deşi cea de-a doua zi a fost la fel de grea, cu obstacole care le-au oprit înaintarea.

Cu mare uşurare, potrivit lui Riley, au găsit o porţiune de plajă pe care să înnopteze. În adăpostul încropit între stânci, la vreo 30 de metri depărtare de talazuri, şi-au uns gurile cu grăsime din carnea sărată de porc şi au luat mici îmbucături. Cu excepţia lui Riley, toţi au luat şi înghiţituri de apă din sticlele lor. Acum, că sfârşitul era aproape pentru fiecare dintre ei, nu putea cere nimănui să împartă apa cu el, nici nu ar fi fost drept să se aştepte la un asemenea gest. Şi totuşi, doi dintre oameni i-au oferit sticlele lor. Recunoscător, Riley şi-a umezit gura.

S-au rugat împreună şi s-au întins la somn în hainele lor ude. În timp ce aerul rece şi umed al mării îi învăluia, Riley a meditat la suferinţa lui Horace. O asigurase pe mama băiatului că urma să aibă grijă de el, iar acum îşi jurase că avea să îl adopte în caz că se întorceau cu bine acasă, să „vegheze asupra lui în anii maturizării sale” şi să împartă împreună orice avere ar fi dobândit el sau familia lui. Mintea i-a rătăcit către fiii lui, pentru care Horace ar fi un frate minunat. Înainte să adoarmă, Riley l-a cuprins cu braţele pe băiat, într-o îmbrăţişare liniştitoare.

În 9 septembrie, marinarii s-au trezit înţepeniţi şi amorţiţi, tremurând de frig în hainele lor jilave, care nu se uscaseră în aerul foarte umed al oceanului. Nu putuseră să

facă foc şi mâncaseră doar carne sărată de porc, dar cea de-a doua noapte pe uscat i-a ajutat să se recupereze după perioada petrecută pe mare. Rănile de la picioare se vindecaseră îndeajuns încât să repornească la drum. Mersul de-a lungul coastei măcar punea în mişcare sângele.

Nu ajunseseră prea departe, când au zărit în depărtare licărirea unei plaje vaste, sub o faleză înclinată. Ţinând cont de ciorile care zburau acolo, nu era departe, dar trebuiau să rămână pe malul ţărmului, într-un loc unde suprafaţa era dură, din cauza stâncilor care se prăvăliseră în apă. În timp ce înaintau, Riley studia plaja, în căutarea unui loc aproape de faleză, care le-ar fi permis să sape un puţ, ceea ce i-a adus minte de o acţiune similară, încununată cu succes, în golful Bahaman. Au găsit apă despre care el, din greşeală, credea că e apă de mare potabilă, datorită nisipului care o filtra.

Pietrele sparte le-au redeschis rănile de la picioare, motiv pentru care înaintau lent. Nu după multă vreme, au dat peste un promontoriu imens, modelat de mare, care se întindea pe o porţiune de 800 de metri, presărată cu bolovani căzuţi de deasupra. Ca să ajungă la plajă, ar fi trebuit cumva să treacă prin crăpătura adâncă fără să fie luaţi de apa agitată de sub stânci. Era o imagine care le tăia avântul. Riley a evaluat situaţia în care se aflau: „Dacă înaintam prin ceea ce părea singura posibilitate, era ca şi cum ne-am fi căutat singuri moartea; dacă rămâneam unde eram, însemna să murim lent; şi dacă ne întorceam, era şi mai rău”.

Marinarii au căutat cu disperare o soluţie. În acel moment, unul dintre ei a zărit un bolovan mare cam la jumătatea crăpăturii, care s-a arătat ochilor lor doar pentru o clipă, când valurile se spărgeau de ţărm. În orice caz, le-a oferit o şansă.

Fiind aproape ora 9 dimineaţa, Riley a realizat că refluxul era la nivelul cel mai adânc. Le-a spus oamenilor că încearcă să ajungă la lespedea de stâncă. Un val s-a izbit de ţărm. Marea a inspirat adânc, ca un uriaş, iar Riley a plonjat pe sub apă. A ajuns la roca netedă şi s-a agăţat de suprafaţa străbătută de şanţuri mici cu apă a acesteia. Următorul val l-a înghiţit şi l-a trecut prin zimţii grotei, dar căpitanul s-a ţinut tare. Imediat ce a avut şansa, Riley s-a ridicat şi s-a scufundat până în cealaltă parte. A ajuns la digul îndepărtat în timp ce următorul talaz s-a produs. Disperat, s-a agăţat cu putere de faţa abruptă a stâncii. Când valul s-a retras, a înaintat anevoios până la suprafaţă, epuizat dar în siguranţă.

Restul echipajului l-a urmat. Riley crezuse că mareea scăzuse total, dar apele au continuat să se retragă pentru încă jumătate de oră, ceea ce făcea ca valurile să fie din ce în ce mai puţin violente. Primii oameni care au ajuns de partea cealaltă i-au ridicat pe camarazii lor, uzi până la piele şi rupţi de oboseală.

După ce şi-au revenit, au început să exploreze plaja. Peretele continental părea neregulat în acest loc, iar panta mai puţin înclinată, dar mai întâi trebuiau să caute apă. Cu mâinile goale au săpat un puţ, folosind, la nevoie, pălăriile pe care le umpleau cu nisip. Au descoperit apă, dar era sărată. S-au întors pe stâncă, dar tot fără succes. Această acţiune descurajatoare s-a repetat în câteva locuri, până când, lângă stâncă, au săpat şi au dat de piatră.

Riley a mai ales un loc şi şi-a pus oamenii la treabă, dar acum nu mai avea vreo speranţă că aveau să găsească apă. „Voi merge să văd dacă se poate urca malul”, le-a spus. A promis să se întoarcă în curând cu veşti.

În căutarea falezei, Riley a găsit o fisură. Deşi se afla la mare distanţă, în sus, peretele se înclina destul de mult astfel încât să-şi încerce norocul. Şi-a folosit toate puterile

şi s-a cocoţat până acolo. Chiar dacă văzuse orizontul de deasupra platoului pe când se afla în barcă şi se temea că ajunseseră înapoi în deşert, nu era pregătit pentru ce avea să descopere deasupra. Atunci, avea doar grija de a ajunge cu barca la ţărm. Acum, privea ţintă la „câmpia stearpă, care se întindea cât vedeai cu ochii, fără un copac, o tufă, un fir de iarbă care să aducă cea mai mică alinare naturii aflate pe moarte”. Peisajul dominat de uscăciune i-a zguduit sufletul: era pământul înainte de Eden; erau oase fără carne; era natura care înnebunise şi se devorase pe sine. De supărare şi de durere, Riley s-a aruncat la pământ.

După un timp – nu ştia cât de mult a durat –, s-a ridicat, confuz şi aproape delirând. Şi-a unit palmele, şi-a colectat urina şi şi-a umezit gâtul care-i ardea. A simţit imboldul de a sări în mare, în căutarea morţii, dar gândul a dispărut imediat ce feţele oamenilor săi, ale soţiei şi ale copiilor i-au trecut pentru o clipă prin minte. Şi-a amintit prin câte trecuse deja şi a găsit putere în aceste amintiri. A rătăcit la est de marginea stâncii, pe fâşia foarte îngustă dintre valurile care luceau şi nisip. Când i s-a arătat privirii o cărare către mare, a apucat pe ea. La fund, între două roci, a găsit un bazin cu apă limpede. Şi-a aruncat de pe el hainele îmbibate cu apă sărată şi s-a îmbăiat în apa mării bătută de soarele arzător vreme de jumătate de oră, curăţându-şi pielea murdară, dar fantoma deşertului care se strecurase în mintea lui nu putea fi îndepărtată.

Când în cele din urmă s-a întors la camarazii săi, Riley s-a aşezat pe nisip.

— Putem să mergem încă 3 kilometri pe plajă, înainte să ajungem la perete, le-a spus. Pe drum, veţi găsi un bazin ca să vă îmbăiaţi şi o cale de acces către o faleză mai accesibilă decât aceasta. A schimbat repede subiectul, evitând să vorbească despre ce se afla deasupra lor. Aţi

găsit apă proaspătă unde aţi săpat? i-a întrebat. Dar cunoştea deja răspunsul.

Echipajul şi-a strâns sticlele şi sacii şi s-a îndreptat spre plajă, ajungând în jur de prânz la locul din care Riley spera să urce. Acum i-a avertizat pe oameni asupra peisajului dezolant de deasupra. Obosiţi, înfierbântaţi şi descurajaţi, oamenii au decis să se odihnească pe un petic de nisip, la umbră, sub o stâncă. Marea era retrasă, iar aerul atât de liniştit şi de umed, încât aveau probleme cu respiraţia. Pentru două ore, s-au cufundat într-un somn asemănător stării de comă.

Când s-a trezit, Robbins a simţit cum îl cuprinde deznădejdea. „Mă deprinsesem atât de mult cu nefericirea, încât mă adoptase ca pe un copil”, a meditat el mai târziu, „şi nu am simţit nicio pornire să-i evit îmbrăţişarea.” Simţea că rămăseseră fără nicio opţiune şi credea că aceasta era opinia tuturor. Şi totuşi, s-au târât pe panta abruptă, agăţându-se de tot ceea ce puteau apuca. Robbins a descris căţărarea lor în aceşti termeni: „Ca şi cum ne îndreptam către eşafod – căţărarea devenise călăul nostru”.

Când au ajuns sus, le-au picat feţele la vederea peisajului arid despre care îi avertizase Riley. Şi în sufletul lor s-a strecurat fantoma, insistentă ca o răceală. Precum căpitanul lor, au fost străbătuţi de spaimă, confuzie şi o durere visceralã, de necontralat. Unii s-au prăbuşit la pământ, plângând din cauza deznădejdii, pentru familiile lor, pentru o moarte nedemnă la o distanţă atât de mare de casă. Ştiuseră tot timpul că asta avea să se întâmple. Acum, se întrebau de ce nu se pregătiseră oare mai bine pentru acest moment. Şi-au luat lacrimile pe vârfurile degetelor şi le-au lins cu limbile lor întărite.

— De ajuns, a murmurat unul dintre ei, dezgustat. Aici trebuie să ne dăm ultima suflare.

Altul se văieta:

— Nu avem nicio speranţă să găsim nici apă, nici provizii, nici fiinţe omeneşti, nici măcar animale sălbatice. Nimeni nu poate supravieţui aici.

Locul pe care îl priveau nu fusese niciodată explorat ştiinţific şi era prea copleşitor pentru a fi imaginat. Se aflau în faţa capătului vestic al celui mai mare deşert din lume. Ocupând o treime din teritoriul Africii, acesta acoperă peste 4 820 de kilometri către est, spre Marea Roşie, şi 1 930 de kilometri de la sahel – marginea savanei în sud – până în nord, la Munţii Atlas, care opresc întreaga umezeală adusă de vânturile din nord-est. Nivelul de umiditate, care foarte rar urcă peste 30%, se situează cel mai adesea în jurul procentului de 5%, o temperatură îndeajuns de uscată astfel încât să ucidă bacteriile şi să mumifice cadavrele. Pe ţărm, masele de aer cald ale Saharei intră în contact cu apa rece a Atlanticului, creând de multe ori bancuri dense de ceaţă care împresoară coasta şi, se întâmplă ca, în numeroase zile, *irifi,* un vânt puternic şi uscat, să acopere regiunea cu un văl gălbui, deprimant, de praf.

Sahara nu fusese întotdeauna aşa. Din 5500 până în 2500 i.H., pământul era relativ fertil, umed şi îmbietor. Până pe vremea romanilor, antilopele, elefanţii, rinocerii şi girafele hoinăreau prin savana împânzită de acacia, în timp ce crocodilii şi hipopotamii se bălăceau în ape îmbelşugate. Struţi, gazele şi antilope încă mai puteau fi întâlnite în 1815, dar încă de atunci, fără îndoială, clima din Sahara era cea mai dură de pe Pământ. Temperatura putea ajunge la peste 48°C la umbră, temperatura de la sol fiind resimţită cu 10°C mai mult în soare; noaptea, termometrul atingea nu mai puţin de 29,4°C. Aceste condiţii de climă, la care se adăugau furtuni dese şi precipitaţii medii anuale de aproape 12 cm3, făceau

aproape imposibilă viaţa în multe părţi ale deşertului. Pe măsură ce flora şi fauna au dispărut ori s-au adaptat, pământul în sine s-a deteriorat. În timp ce doar o zecime din teritoriul Saharei este acoperit cu dune sterpe de nisip (sau *erguri),* aproape la fel de înspăimântătoare sunt câmpiile semiaride cu roci bătute de vânt, acoperite cu galeţi, pietre şi praf – coline joase cunoscute, în general, ca *reg* şi altele înalte, numite *hamade.*

Pentru marinari – pentru ceilalţi locuitori – era un imens tărâm necunoscut. Hărţile acelor timpuri reprezentau Sahara – pe atunci adeseori menţionată ca „Zahara" sau „Zahahrah", dar mai bine cunoscută ca „Marele Deşert" – ca un spaţiu vast, gol, cu câteva nume de triburi mâzgălite în dreptul său. Marinarii de pe *Commerce* au ajuns într-un loc denumit în 1884 protectoratul spaniol Rio de Oro. În 1958, spaniolii au unit acest district cu altul, din nord, Saguia el-Hamra, înfiinţând astfel Sahara Spaniolă, în schimb, a devenit cea mai disputată regiune a Saharei Occidentale, după ce spaniolii au fost forţaţi să se retragă în 1976.

În 1789, Brisson de pe vasul *Ste. Catherine* a descris Sahara Occidentală în termeni necruţători:

În aceste regiuni nu există varietate, ţara fiind în întregime plată, fără posibilitatea de a cultiva plante. Acolo, orizontul este învăluit într-o ceaţă sângerie. Arată de parcă ar avea nişte vulcani arzând pe fiecare parte. (...) Nici pasăre, nici insectă nu se zăreşte prin văzduh: stăpâneşte o linişte profundă, care ascunde ceva înspăimântător. Dacă, pe ici, pe colo se simte o adiere de vânt, atunci călătorul imediat resimte o stare de leneveală; buzele îi crapă, pielea se arde şi mici vezicule, care provoacă usturime foarte dureroasă, îi acoperă corpul (pp. 381-382).

Potrivit lui Robbins, când marinarii au ajuns la *hamadă,*

minţile începeau să le joace feste. Scrutând orizontul cu ochii bine antrenaţi, în căutarea unei amânări a sorţii lor în pustiu, au crezut că observă un lac spre sud. Repede s-au sfătuit cum să ajungă acolo, când şi-au dat seama că era „doar reflectarea razelor soarelui pe nisipul uscat”. Unii dintre oameni au propus să se oprească. Riley, Williams şi Savage i-au îndemnat să se ridice, dar sfaturile ofiţerilor nu găseau ecou. Când a fost întrebat ce era de făcut, Hogan, marinarul necalificat din Massachusetts, a răspuns:

— Nu ştiu, dar care este sensul să ne întindem jos şi să murim, atâta vreme cât putem să ne ridicăm şi să mergem?

Nu era important ceea ce spunea, ci mai ales modul cum o spusese: „cu o indiferenţă totală”, după cum şi-a amintit Robbins.

În mod paradoxal, lipsa totală de entuziasm a lui Hogan i-a motivat pe oameni. Nicio speranţă amăgitoare nu îi mai putea îndemna acum, ci doar ideea calmă că puteau merge, pur şi simplu pentru că o puteau face. S-au adunat şi şi-au târât picioarele pe pământul roşu de cremene, un sediment marin vechi de 60 de milioane de ani, care formase dune doar cu 2 milioane de ani în urmă: unele mişcătoare, grăunţoase, galbene, instabile, şi altele fixe, bombate, tari, maronii, înalte de 9 metri, acoperite cu travertin şi săpate în relief de vânt. Marinarii au rămas pe coasta lor familiară, unde deşertul se sfârşea brusc, iar suprafaţa îi era fărâmiţată şi spălată de marea de dedesubt, dizolvând pământul arid.

Deşi părea lipsit de viaţă, deşertul din jurul lor adăpostea mai multe creaturi decât şi-ar fi imaginat. Mamifere mari emigraseră demult spre sud, în schimb, hienele, şacalii, pisicile-sălbatice, reptilele şi scorpionii s-au adaptat la mediu, adeseori cu extraordinară eficienţă. Ghepardul din Sahara poate cutreiera 80 de km şi are

nevoie doar de sângele şi de urina prăzii sale pentru a-şi potoli setea. Vipera cu corn, cel mai periculos şarpe din Sahara, vânează stând ascunsă în nisipul răcoros şi ţinându-şi capul în formă de V culcat pe nisip, ca o piatră. Când este înfometat rău, ferocele varan de deşert este în stare să atace o cămilă, luptă din care, uneori, şopârla lungă de 30 de cm iese învingătoare.

Sahara le-a oferit marinarilor câteva semne ascunse de acomodare. La început le-au ignorat: carcase sfărâmicioase de lăcuste moarte şi tulpini joase, uscate, ca ale păstârnacului sălbatic. Dar curând au început să-şi îmbunătăţească spiritul de observaţie. Pe la asfinţit, au remarcat mici găuri pe suprafaţa tare a pământului, potrivit lui Robbins, despre care au crezut că erau făcute de vreun animal care dorea să ajungă la rădăcina unei plante buruienoase.

Au găsit mai multe plante dintre acestea şi au străpuns solul nesfărâmicios cu pietre ascuţite5. Efortul le-a fost răsplătit cu o rădăcină care avea gust de ţelină, dar plantele erau prea puţine şi prea uscate, iar săpatul prea dificil, ca să le dea vreo speranţă.

Mai târziu, Robbins şi-a amintit că a văzut „mormane mari de scoici cărnoase *(sic)* şi urmele unui foc, unde, probabil, băştinaşii le gătiseră”. Au crezut că dăduseră de urmele paşilor unor oameni. Cu mintea tulburată de înfometare, epuizare şi sete, era tot mai dificil pentru marinari să se concentreze şi să analizeze ceea ce descopereau.

Apoi, au văzut în zare o breşă printre stânci şi o coborâre lină către o cărare pe plajă. Era diferită, deşi semăna cu restul peisajului, ispititoare după ce călcaseră pe suprafaţa ca un pat de cuie, care le lăsase vânătăi şi le înţepase picioarele. Le-a oferit imboldul de a înainta şi, în întunericul nopţii, au avansat. Ajunseseră să spere că

aveau să găsească speranţă şi încurajare pe nisip – destulă însufleţire ca să mai meargă încă vreo cinci kilometri până într-un loc unde puteau măcar să se întindă cât de cât confortabil şi să moară.

În timp ce mergeau, iar aerul rece al nopţii îi învăluia, deşertul a devenit negru. În întuneric, James Clark, care îşi pusese privirea ageră în slujba lui Ketchum înainte de Riley, a văzut-o primul. Cu un mormăit răguşit, le-a spus celorlalţi: „Cred că zăresc o lumină!”

Capitolul 7
Capturaţi

Oamenii au fost de acord că lumina slabă pe care au văzut-o licărind în depărtare era un foc de tabără. Un sentiment de bucurie şi de frică, în egală măsură, i-a adus înapoi la viaţă. Măcar era o posibilitate să scape de setea şi de foamea care le ardea intestinele ca febra. Teama, zicea Robbins, era că medicamentul putea fi mai rău – dacă aşa ceva putea fi posibil – decât boala. Deşi erau nefericiţi, măcar se bucurau de libertate, şi se ştia că, în general, captivii nu erau bine primiţi de Sahrawi care trăiau pe coastă. Negustorii cu caravane din nord erau jefuiţi şi asasinaţi. Spaniolii ale căror vase de pescuit din Canare eşuau aici erau de obicei măcelăriţi, iar alţi occidentali îndurau robia sălbatică. Ceata de Sahrawi care l-a capturat pe Pierre de Brisson s-a amuzat privind cum corbii hămesiţi ciuguleau dintr-un ofiţer, care era inconştient, dar încă în viaţă. Mai târziu, Brisson a descoperit cadavrul descărnat al căpitanului luat în robie, cu dinţii adânc înfipţi în mână: stăpânul încetase să îl mai hrănească când era prea bolnav ca să mai muncească.

Deşi Riley a simţit cum îi renasc speranţele la vederea focului, a rămas precaut. A recomandat să se odihnească

în noaptea aceea şi pentru că nu dorea să-i surprindă pe cei care stăteau în jurul focului şi să declanşeze vreo furie ucigaşă. Echipajul a fost de acord.

Prin spărtura dintre stânci, au înaintat cu grijă, încet, printr-un labirint de roci rostogolite şi sparte până la nisipul pe care îl văzuseră, situat deasupra mării, pe o pantă dificilă. Solul tare pe care l-au traversat s-a răcit rapid când soarele a asfinţit, dar nisipul reţinea căldura. Potrivit lui Riley, era încă destul de fierbinte, încât să „prăjeşti ouă pe el”, dar erau prea extenuaţi ca să mai înainteze. Marinarii de pe *Commerce* s-au îngropat în nisipul răcoros de dedesubt, făcând puţuri puţin adânci pentru ei şi aruncând nisipul fierbinte pe banc. Au împărţit puţin din apa rămasă, s-au rugat şi apoi, în tăcere, au adormit, toţi, cu excepţia lui Riley, a cărui minte se învârtea. În ciuda oboselii, stătea întins fără să adoarmă, frământându-se în legătură cu viitorul lor şi setea de care sufereau. Simţea o mare responsabilitate faţă de oamenii săi, mai ales faţă de tineri: Savage şi Robbins, ale căror familii aveau legături atât de strânse cu a sa, şi Horace, al cărui tată decedat, pe care îl iubise, şi a cărui mamă aveau să piardă, după toate probabilităţile, un fiu. În ziua următoare Sahrawi ori îi ucideau, ori îi luau în robie. Puteau spera doar să fie răscumpăraţi într-un final. Aproape că era prea mult de îndurat pentru el.

Riley îşi dorea orice, numai să înceteze odată setea, chiar şi să moară. Regretul dispărea în agonia setei lui. Prin minte s-au derulat puţine imagini ale vieţii sale, ale copiilor, nu şi-a luat rămas-bun în linişte de la soţia sa. Toate gândurile la familia sa, a mărturisit mai târziu, cu acea candoare a omului demn de încredere, erau „alungate aproape în întregime din mintea mea”; şi-ar fi vândut viaţa, a recunoscut, pentru „un *gill*[30] de apă

[30] Unitate de măsură echivalentă cu aproximativ 0,11 litri (n. tr.).

proaspătă”.

Deşi se ruga să adoarmă, măcar o oră, dorinţa nu i s-a împlinit. Gânduri amare îl chinuiau. Îi invidia pe oamenii săi pentru starea lor de letargie. Într-un final, de disperare, a clacat psihic. În loc să îşi vândă viaţa pentru un *gill* de apă, a renunţat la demnitatea sa pentru câteva picături de urină. „Am furat o înghiţitură din cea a bucătarului, pe care o făcuse şi o păstrase într-o sticlă”, s-a confesat Riley mai târziu. Substanţa sărată doar i-a acutizat starea de sete1.

La revărsatul zorilor, în 10 septembrie, Riley i-a trezit pe oameni. Situaţia lor era dintre cele mai disperate: nu se putea spune că aveau hrană sau băutură – unii dintre ei încă aveau sticle cu urină şi bucăţi de porc –, erau lipsiţi de adăpost, haine de schimb, arme, stăteau într-un mediu ostil şi lipsit, în ochii lor, de resurse. Ecuaţia era acum foarte simplă şi eventualul rezultat foarte clar. O forţă din exterior era necesară pentru salvarea lor şi ei cunoşteau doar una singură.

Pentru a-i pregăti pe oameni, Riley le-a transmis informaţii practice.

— Dacă vreodată vă stă în putere, trebuie să-i scrieţi domnului James Simpson, consulul general american din Tanger, şi să-i spuneţi despre soarta vasului nostru şi a echipajului. Sau scrieţi oricărui negustor creştin din Mogador, Gibraltar sau de oriunde altundeva, a mai spus el. Adresaţi-vă consulului de la Algiers, Tunis sau Tripoli dacă auziţi aceste locuri menţionate.

— Ţineţi minte, a adăugat el, Providenţa a acţionat în favoarea noastră. Supuneţi-vă destinului vostru ca nişte bărbaţi şi, în cazul în care suntem luaţi în sclavie, fiţi supuşi, aşa cum se recomandă, stăpânului vostru. Trebuie să ne supunem ca să ne salvăm vieţile. Rezistenţa şi încăpăţânarea vor duce doar la nefericire şi, probabil, îi vor

aţâţa pe băştinaşi să ne ucidă din duşmănie.

În timp ce se pregăteau să meargă spre focul de tabără pe care îl zăriseră cu o noapte în urmă, oamenii şi-au plecat capetele, iar Aaron Savage a rostit o rugăciune:

— Dumnezeule ceresc, te implorăm să ne aperi şi să ajuţi în orice împrejurare ne vom afla, în orice situaţie am ajunge şi orice suferinţă vom fi nevoiţi să îndurăm.

— Amin, au spus cu toţii.

Oamenii au coborât pe o plajă şi au mers spre nord-est, în direcţia focului de tabără. După vreo 3,2 kilometri, au ajuns la o dună uriaşă. Când au urcat-o, au văzut o vale separată de mare de o coamă de nisip şi de deşert prin faleza de coastă. La vreo 800 de metri de ei, cămile şi Sahrawi se învălmăşeau în jurul unei fântâni.

Marinarii s-au retras când i-au văzut pe aceşti oameni ciudaţi şi animalele lor mătăhăloase. Una era să mergi către un foc licărind în depărtare, care, la sfârşitul unei zile deznădăjduite, părea o rază de speranţă. Alta era să ceri îndurare de la oamenii pe care îi considerai nişte sălbatici. Acum opiniile membrilor echipajului difereau. Unii dintre ei doreau să aştepte şi să privească.

— Ne-ar putea ajuta, au argumentat alţii. Este posibil să fie o caravană care se îndreaptă către nord.

Riley era convins că nu aveau de ales. Au mers înainte.

Un arab îmbrăcat în *haik* şi două femei în rochii cu falduri, care rătăceau în direcţia lor cu nişte copii, i-au zărit primii. Imediat după ce a înţeles ceea ce vedea, omul şi-a tras *scimitar-ul* din teacă şi a ajuns la ei cu femeile şi copiii, care îi urmau la mică distanţă. Cei din jurul fântânii au înţeles repede că erau în dezavantaj şi au pornit cu avântul celui care are de recuperat distanţa.

Riley a înaintat împreună cu ofiţerii Williams şi Savage. S-au plecat până la pământ şi s-au ridicat uşor. Riley le-a sugerat în continuare că se supuneau lor, dar repede s-a

vădit că nu aceasta era problema. Averea lor era problema.

Omul, numit Mohammed, după cum au aflat mai târziu, l-a amenințat cu multă agresivitate pe Riley, ținând *scimitar-ul* gata pregătit deasupra capului. Riley a crezut că omul urma să-l taie. A așteptat, știind că orice semn de împotrivire i-ar aduce sfârșitul. S-a plecat din nou. Omul a introdus arma în teacă și a început să rupă hainele de pe Riley.

Cele două femei turbate au procedat la fel cu Williams și Savage. Apoi, împreună cu odraslele lor, i-au atacat cu tupeu pe ceilalți membri ai echipajului, luându-le hainele. Doar Robbins și alți câțiva au reușit să-și păstreze pantalonii pe ei. Mohammed a înaintat spre echipaj, împungându-i cu *scimitar*-ul în piept și fluturând sabia curbată deasupra capetelor lor până când s-au aruncat la picioarele lui. Înhățându-l pe Deslisle, s-a întors la ofițeri înainte ca hoarda furioasă să ajungă la ei. Și-a smuls propriul *haik,* rămânând gol, și a îndesat în el toate hainele împrăștiate pe jos. A pus încărcătura pe umerii lui Deslisle, sugerând că el și Riley îi aparțineau acum și că, în caz că o pierdeau, avea să-i ucidă pe amândoi.

O furtună stârnind nori de praf și confuzie s-a apropiat amenințător de ei. Erau membrii tribului, care, îmbrăcați în piei de animale sau *haik*-uri cu falduri și turbane albe, urlau și fluturau sulițe, iatagane, ciomege și muschete scânteind în soare. Unii erau pe jos, alții cocoțați la înălțimi incredibile călare pe cămilele lor cu spume la gură. Când animalele s-au oprit brusc, călăreții au sărit jos și au atacat.

Omul dezbrăcat și cele două femei și-au revărsat nervii, urlând din toți rărunchii, luând de jos nisip pe care îl aruncau sfidător în aer ca să-i țină la distanță pe atacatori.

„Toți păreau nerăbdători să fie primii la împărțirea

prăzii, a remarcat Robbins, privind cu înţelepciune în trecut, când, vai, nu au putut găsi nimic de jefuit, ci doar corpurile noastre nenorocite.” Riley încă stătea în faţă, alături de Williams şi Savage, când nou-veniţii i-au înconjurat şi, fără să ţină cont de pretenţia anterioară a lui Mohammed, au început să se lupte pentru ei. Vreo şase oameni rivalizau pentru a-l obţine pe Riley, apucându-l şi trăgându-l în toate direcţiile. Acelaşi lucru se petrecea şi cu Deslisle.

Ca un ciclon într-o furtună, Mohammed a ţâşnit, apărându-se de agresori cu ameninţări şi cu fluturarea *scimitar*-ului său. A răcnit la ceilalţi să-i împartă pe marinari cum doreau ei, dar să stea departe de cei doi. Unii au luat în seamă gesturile sale categorice şi au plecat să ia alţi oameni, dar erau prea puţini marinari naufragiaţi ca să fie împărţiţi pentru toată lumea. Au continuat să se lupte pentru Riley: în jurul lui şi la câţiva centimetri de cap străluceau arme, încât le auzea mai bine vâjâitul armelor decât strigătele. El era pivotul neajutorat al unei teribile bătălii, în timpul căreia a observat cum adversarii „se muşcau reciproc de braţ aparent până la os, dezvelindu-şi apoi coastele pline de cicatrici, în timp ce pe capete, mâini şi coapse apăreau nenumărate tăieturi şi răni”. Hainele albe s-au umplut de sânge. Era îngrozitor. Tot ce puteau face americanii oripilaţi era să se roage ca vreo sabie să nu-i pună la pământ.

Timp de o oră, taberele de arabi i-au luat în stăpânire pe diverşi marinari, i-au separat de restul şi s-au întors cu ei la fântână, până când grămada de oameni s-a desfăcut în încăierări izolate. Pe la ora 8, disputele s-au rezolvat, cel puţin temporar, şi toţi s-au strâns în jurul fântânii. Unii dintre nomazi au exultat de bucurie că luaseră o parte din pradă. Alţii îşi îngrijeau rănile, urzeau şi complotau. Unii s-au întors cu trofee mai mici, după ce jefuiseră sacul de

haine încredinţat lui Deslisle şi orice alt obiect putuseră smulge de la proprietari în timpul tărăboiului. Bucătarul reuşise să păstreze doar *haik-ul* noului său stăpân, pe care nimeni nu îndrăznise să i-l ia.

Grăbindu-i pe Riley şi pe Deslisle spre fântână, surorile lui Mohammed, femei neînfricate care purtau tunici deschise pe margini şi văluri albastre, îi băteau cu nişte beţe. În timp ce mergeau poticnit, Riley a făcut semn spre gura sa însângerată, jupuită de sarea mării şi care căpătase culoarea albă din cauza deshidratării. Dorea doar să-şi stingă setea.

Unul câte unul, marinarii au ajuns la hărmălaia din jurul puţului. Printre norii de praf, în mirosul greu de animale, arabii scoteau apă, umpleau adăpătoarele din piele de cămilă şi mânau înainte şi înapoi dobitoacele cu o singură cocoaşă, cu strigăte guturale şi cu lovituri uşoare peste crupe şi gâturi. Cămilele, hârâind şi scrâşnind din dinţi una spre alta şi spre stăpânii lor, încercau să-şi facă loc la adăpători, care conţineau circa 80 de litri fiecare, oferind spaţiu pentru şase cămile deodată. Imediat ce o cămilă câştiga un loc, gâtul ei lung, aplecat, devenea rigid, capul îngheţa de parcă intra în extaz, fălcile largi se mişcau ritmat, sorbind apa zgomotos şi indecent.

Epuizaţi, înfometaţi, injectaţi cu adrenalină, speriaţi dar fără să mai fie cuprinşi de gânduri negre, marinarii se învârteau în cerc, ca nişte dobitoace ţinute în ţarc. După aproape două săptămâni de expunere zi şi noapte la vitregiile naturii, erau nebărbieriţi, costelivi şi despuiaţi. Copiii cu piele aurie, amuzaţi, dezbrăcaţi şi ei, îi batjocoreau. Femei cu sânii dezveliţi şi bărbaţi îmbrăcaţi doar pe jumătate ţipau la ei, adresându-li-se în modul cel mai umilitor posibil: *„kelb es-sahrawi”* („câinii deşertului”) şi *„kelb en-Nasrani”* („câini de creştini”).

Într-un final, Robbins nu a mai suportat setea. S-a

aplecat între două cămile şi şi-a scufundat capul într-o adăpătoare. Mişcarea lui le-a speriat pe masivele animale, înalte de aproape trei metri, care au început să se mişte şi să sforăie, ceea ce a atras atenţia Sahrawi-lor, care l-au împins şi l-au înjurat pe Robbins. Impresionaţi de statura, puterea şi energia marinarului, arabii au început să se ia din nou la harţă pe seama lui, trei sau patru dintre ei trăgându-l în direcţii diferite, aşa cum făcuseră şi mai înainte.

O femeie a adus un blid de lemn plin cu un lichid de culoare închisă şi cu un miros fetid, pe care Riley l-a comparat cu apa din santină. În timp ce ea aşeza strachina pe pământ, în faţa lui Riley şi Deslisle, surorile lui Mohammed i-au obligat pe cei doi să stea în genunchi. Anterior, Riley îi sfătuise pe oamenii săi ca, în cazul în care ajungeau la un puţ, să aibă grijă să nu se lăcomească. În ciuda avertismentului şi a murdăriei apei, el şi Deslisle au băut ca animalele, sorbind câte patru litri aproape, fără să se ridice2.

S-a adus mai multă apă, iar femeile au adăugat şi puţin lapte acru dintr-un burduf de capră. Riley a descris drept „delicios” acest amestec, pe care arabii îl numeau *zrig.* Căpitanul şi marinarii şi-au umplut burţile. Aproape instantaneu, i-a apucat diareea şi s-au murdărit pe picioare. În mizeria sordidă din jurul puţului, excrementele lor nici nu mai contau. Mirosul puternic de cămile în combinaţie cu duhoarea de baligă şi urină de animale se simţea pretutindeni. Banchetul marinarilor „cerşetori” a continuat până când, cuprinşi de crampe violente de stomac, nu s-au mai putut ridica în picioare.

Arabii i-au separat pe marinari şi i-au luat deoparte spre a fi păziţi. Un membru al tribului, înalt şi slăbănog, l-a obţinut pe Robbins şi l-a plasat în supravegherea atentă a surorilor sale. În apropiere, Robbins i-a văzut pe Savage,

Williams şi Barrett bând *zrig* şi li s-a alăturat. Setea lor era de nestins. În timp ce arabii adăpau turma, formată din circa 400 de cămile care mugeau, marinarii beau copios. La 10 dimineaţa, începeau să se simtă de parcă de-abia îşi potoleau setea. Acum, au remarcat ei, apetitul lor era nestăvilit.

Ştiinţa modernă confirmă această succesiune de întâmplări. Din cauza fluidelor în cantităţi mari, o persoană care este serios deshidratată se poate hidrata cu 80% într-o jumătate de oră, dar nu poate să se hidrateze total dacă nu mănâncă. Exact ce le indica marinarilor organismul lor. Aveau mare nevoie de mâncare; cerşeau pentru ea, dar nomazii le-au explicat că nu aveau ce să le ofere. Era o veste şocantă: chiar şi imaginarii lor salvatori erau lipsiţi de provizii. Cu alimente şi mai multă apă sau *zrig,* ar fi fost în stare să se hidrateze aproape complet în 12 ore, în cazul în care dizenteria lor nu era foarte severă. Aşa cum era, marinarii şi-au început captivitatea în Sahara cu lipsuri grave atât în hrană, cât şi în lichide3.

Acum, soarele ce bătea asupra deşertului lipsit de vegetaţie sfredelea şi oamenii, şi dobitoacele, iar transpiraţia ieşea la suprafaţă prin porii marinarilor. După cum observa Riley, „pielea noastră părea, de fapt, că se frige precum carnea la foc”.

Nomazii se întreceau între ei ca să termine adăparea animalelor. Cei mai rapizi dintre ei şi-au izolat cămilele şi şi-au adunat captivii: Williams şi Barrett cu un stăpân, în compania lui Robbins şi a stăpânului său; Porter, Hogan şi Burns cu cei care îi deţineau, în timp ce Riley, Savage, Clark, Deslisle şi Horace priveau neputincioşi.

Separarea membrilor echipajului a dat naştere unei alte stări de suferinţă. Deşi *Commerce* le adusese ghinion, supravieţuiseră împreună. Până acum, bricul încă mai exista, măcar ca principiu de organizare; tot mai erau

tovarăşi marinari, marinari şi ofiţeri, cu ranguri şi responsabilităţi. Dintr-o lovitură, toată această structură dispărea. Brusc, fiecare om era de unul singur, fără camarazii pe care să se bazeze sau pe care să îi sprijine. Nu ştiau unde mergeau sau dacă aveau să se mai vadă unii pe alţii vreodată.

„Este absolut imposibil să descriu sentimentul din adâncul inimii când ne-am luat adio”, a scris Robbins, care a fost printre primii care şi-a luat rămas-bun de la tovarăşii lui şi a simţit cum l-a cuprins disperarea, de parcă îşi simţea sfârşitul. „Am ajuns într-o stare de groază şi caznă sufletească căreia, apoi, am crezut că îi voi supravieţui doar pentru o scurtă perioadă de timp.”

Fiecare stăpân îngenunchea o cămilă şi îndemna un captiv să se suie pe ea, în spatele cocoaşei din curbura de la spate şi coccis. Mai întâi, în timp ce se ridica, animalul îşi arunca spatele în aer, aşa că marinarul stătea acolo, împotriva gravităţii, holbându-se peste capul cămilei fix către pământ. Apoi animalul se înclina spre spate, picioarele osoase din faţă lungindu-se şi blocându-se în timp ce marinarul se prindea cu disperare de părul scurt de vară. După ce s-a ridicat, era de parcă plutea pe marea agitată. Fără scăriţă şi şa, oasele de la fund ale marinarilor stăteau direct pe partea tare, care se mişca, a animalelor. Unul câte unul, oamenii şi dobitoacele ieşeau din valea unde se afla puţul, printr-o crăpătură adâncă, strâmtă, a falezei până la deşertul aflat deasupra.

Dintre cei patru oameni care au rămas la puţ cu Riley, doar Savage a reuşit cumva să rămână cât de cât îmbrăcat, într-o veche flanelă de lână – un pulover pe corp, din lână albastră, specific marinăresc – şi nişte pantaloni zdrenţăroşi. Clark, Deslisle şi Horace lucrau la fântână despuiaţi, scoţând apa şi cărând-o la adăpătoare, până când fiecare cămilă a băut cât de mult a putut şi până

când burdufurile din piele de capră s-au umplut.

Arabii au legat două dintre aceste piei de picioare şi le-au aruncat pe spinarea cămilelor, unde le-au atârnat de fiecare parte a animalului, ca pe nişte cadavre umflate. Aceste *guerba* sunt folosite la transportul apei cel puţin din Neolitic şi Sahrawi erau specialişti în decapitarea caprelor: introduceau un braţ în cavitatea caldă, îl roteau ca să dea la o parte pielea şi apoi extrăgeau carnea şi oasele fără să strice pielea. Grumazul, folosit ca un tub, era legat cu o funie de piciorul din spate ca să îl menţină vertical în timpul transportului.

Nomazii au înşeuat cămilele, punându-l pe Riley să lege un coş din piele de cămilă, care a fost aşezat în vârful cocoaşei şi care ţinea până la patru femei, copii sau oameni în vârstă. (Unii dintre arabii în etate arătau atât de îmbătrâniţi din cauza expunerii la soare şi la vânt, încât Riley, mai târziu, a crezut legendele conform cărora aceştia trăiau până la 300 de ani.) Balonat şi suferind de crampe, Riley spera să se alăture celorlalţi pasageri în coş, dar a fost dezamăgit. Stăpânul său a încălecat animalul cu ajutorul unei şei mici din lemn şi din piele de cămilă în faţa cocoaşei, după tradiţia călăreţilor vest-africani4. Riley se ţinea de spatele cocoaşei, unde nu se afla nicio şa. Se afla la o înălţime mai mare decât fusese vreodată pe vreun animal; mişcarea cămilei cumulând cele mai rele caracteristici ale unei căruţe şi ale legănatului catargului.

Sub povara atât de mare, picioarele depărtate ale cămilelor se scufundau în nisipul afânat, pe măsură ce animalele urcau prin fisura adâncă şi abruptă ce ducea către deşert. Turma mergea împleticit înainte, tot mai furioasă cu fiecare pas incomod, lătrând ca leii-de-mare şi spumegând de parcă le clocoteau măruntaiele. Arabii au descălecat şi le-au ordonat marinarilor să procedeze la fel. În timp ce primii se mişcau cu agilitate, cei din urmă

mergeau pe bâjbâite, afundându-se până la genunchi în nisipul fierbinte. Transpiraţia le curgea pe spinare.

Arabii erau cu adevărat surprinşi de neîndemânarea captivilor lor. La început, au râs şi îi huiduiau cu dispreţ. Apoi i-au bătut cu ciomegele pe spate, până când i-au umplut de sânge. Marinarii erau tot mai disperaţi, înălţându-şi braţele ca să îşi păstreze echilibrul. Lumina soarelui le pârlea ochii tot mai slăbiţi. Totuşi, arabii îi băteau.

Comparând cele două suplicii îndurate – naufragiul pe mare şi expunerea la soare –, avantajul apei şi al laptelui de cămilă primit şi speranţa pe care le-o dăduseră marinarilor dispărea. Un nod dureros li se formase în stomac: acum ştiau că soarta de care încercaseră să scape la capul Bojador era la fel de rea precum se temeau.

Capitolul 8
Setea

De când au străbătut ţărmul vestic al Saharei – de cel puţin 7 000 de ani –, oamenii au rătăcit şi s-au războit. În acele vremuri, niciun stat şi nicio autoritate centrală nu reuşise cu succes să-şi impună stăpânirea asupra câmpiilor deşertice izolate. Chiar şi astăzi, prezenţa sufocantă a forţelor de miliţie şi de armată ale Marocului stârneşte o uşoară nemulţumire din partea populaţiei Saharei Occidentale. În ciuda faptului că Marocul a mobilizat sute de mii de locuitori, în timpul Marşului Verde din 1976[31], şi a învins în războiul de uzură care a durat

[31] Prin această demonstraţie de masă paşnică, marocanii au încercat să forţele Spania să cedeze teritoriul provinciei Sahara Spaniolă, aşa cum se numea la acea dată. Foarte repede au izbucnit însă lupte între marocani şi miliţiile Frontului Polisario, ale Sahrawi-lor, care au declanşat Războiul din Sahara Occidentală (1975-1991) (n. tr.).

douăzeci de ani, ca să nu mai amintim de pretenţiile istorice asupra unei părţi din acest teritoriu.

„Este adevărat, împăratul reclamă suveranitatea deşertului Zahara şi a teritoriului Vled de Non [Oued Noun]”, consemna medicul britanic William Lempriere, care a călătorit în Maroc în 1789, „dar autoritatea sa asupra acelei părţi din ţară este doar nominală, deoarece depinde în întregime de capriciul şi dispoziţia locuitorilor arabi de acolo”. Aceşti arabi, scria

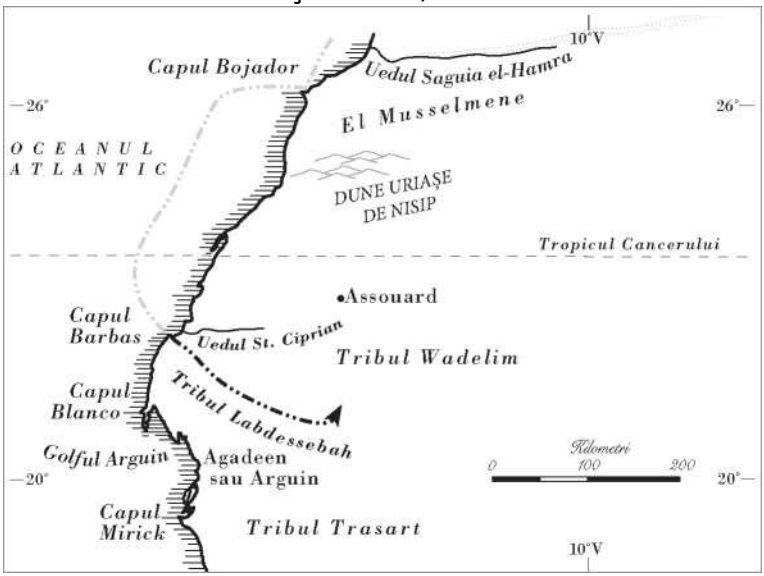

Lempriere, „rătăcesc prin ţară ca să jefuiască şi se presupune că, în anumite cazuri, ajung cu prădăciunile lor până departe, în Nigritia[32], de unde aduc negri” 1.

În momentul când Riley a ajuns în deşert, a crezut că era pe moarte. Şi-ar fi dorit să fie. Fiecare pas era un supliciu.

Remarcând chinurile marinarilor care încercau să

[32] Regiune din centrul şi vestul Africii, în prezent, în componenţa Sudanului (n. tr.).

răzbească prin crăpătura adâncă, arabii au realizat cât erau de epuizaţi. Au luat cinci cămile din turmă, le-au forţat să îngenuncheze şi i-au învăţat pe marinari cum să încalece, în spatele cocoaşei.

Gesticulând şi discutând în Hassaniya, un dialect înrudit cu araba literară care a servit ca limbă oficială în Maroc până la sfârşitul secolului al XIX-lea, arabii le-au cerut marinarilor să le indice direcţia în care se afla epava bărcii. Marinarii au arătat şi şi-au folosit mâinile ca să aprecieze distanţa. Pe ton răstit, arabii le-au dat femeilor câteva comenzi, apoi şi-au biciuit cămilele şi au zorit către sud-vest, lăsându-i pe marinari în spate, cu femeile.

În timp ce femeile au mânat turma în deşert, spre sud-est, naufragiaţii au descoperit cât de dureros era să călăreşti o cămilă pe o distanţă lungă. Spre diferenţă de cal, cămila mişcă ambele picioare pe fiecare parte la unison, ducând la un balans neîntrerupt al călăreţului. Nu este o coincidenţă că mersul acestui animal se numeşte „trap[33]” 2.

Lipsiţi de şa, aplecându-se în faţă, agăţându-se de părul de pe cocoaşă, cei cinci marinari se chinuiau să îşi găsească echilibrul. Simţind lipsa de experienţă a călăreţului, cămila lui Riley ieşea din turmă şi revenea, lovea cu copitele şi mugea, în timp ce căpitanul se ţinea de ea cu toate puterile. Din cauza şoldurilor înguste şi a stomacurilor ca nişte butoaie ale cămilelor, umflate de apa băută în timpul dimineţii, oamenii nu se puteau prinde cu picioarele şi nu puteau să se sprijine pe ceva. Despuiaţi, cu picioarele mult desfăcute, săltau pe şira spinării ascuţite a animalelor. Pe interior, pulpele şi coapsele lui Riley se frecau foarte tare. Sângele curgea de-a lungul picioarelor şi se prelingea de pe călcâie. Soarele ardea părţile expuse

[33] Joc de cuvinte: în limba engleză, „rack” înseamnă şi „trap defectuos”, dar şi „tortură, caznă” (n. tr.).

ale picioarelor şi restul corpului.

Când marinarii le-au cerut să meargă pe jos, femeile au mânat cămilele cu şi mai multă îndârjire. Inevitabil, marinarii, a căror durere ajunsese la limita suportabilului, au dat intenţionat drumul animalelor, alunecând pe crupa abruptă, ţinându-şi echilibrul cu ajutorul cozii înainte de a cădea pe nemiloasa *hamadă,* apoi s-au ridicat şi au alergat în spatele turmei. Deşi pietrele erau „la fel de ascuţite ca nişte cremene”, potrivit lui Riley, şi le tăiau picioarele până la os, pentru intervale scurte de timp mersul pe jos părea să fie de preferat călăritului.

Pe măsură ce soarele apunea, iar femeile nu dădeau vreun semn că voiau să oprească, disperarea lui Riley creştea. Aerul rece, o izbăvire în unele privinţe, irita pielea plină de răni a oamenilor. Înnebunit din cauza epuizării şi a durerii, Riley nu mai putea călări şi nici nu putea să mai meargă. A rămas tot mai mult în urmă. Începuse să-şi piardă puterile fizice, dar şi dorinţa de a trăi.

„Mi-am blestemat rău de tot soarta, a recunoscut Riley, şi mi-aş fi dorit să mă arunc în mare înainte să mă predau în faţa acestor fiinţe nemiloase.” Dar pierduse ocazia. Căpitanul a început să caute o piatră, „cu intenţia, după cum a mărturisit, în cazul în care găseam una destul de mare, să-mi sfărâm ţeasta cu ea”. Dar nu a găsit piatra potrivită şi, pe măsură ce criza de „nebunie” trecea, şi-a recăpătat uzul raţiunii. Realizând că era imposibil să se agaţe de pretextul controlului, a reflectat că viaţa lui „era în puterea celui care a dat-o”. Gândul acesta i-a luat o povară de pe suflet şi l-a însufleţit; s-a decis „să mă supun şi să mulţumesc pe cei pe care... îi alesese destinul şi să-i conving, prin vorbe şi prin fapte, pe nefericiţii mei camarazi să procedeze la fel”.

S-a lăsat noaptea. Marinarii îşi târau cu greu picioarele în beznă. Într-un final, de teamă să nu-şi piardă captivii,

femeile au oprit cămilele şi le-au forţat să îngenuncheze. Oamenii le-au încălecat. Au călătorit din nou până aproape de miezul nopţii, când au pătruns într-o depresiune puţin adâncă a deşertului. Femeile au oprit turma şi le-au cerut oamenilor şi animalelor să se aşeze. „Alunecă, alunecă”, le spuneau marinarilor, împingându-i către pământ cu aceeaşi duritate impasibilă cu care tratau animalele. Riley a apreciat că parcurseseră vreo 64 de kilometri. Acesta avea să fie bivuacul lor. Fără adăpost împotriva vântului. Fără hrană.

Savage, care călătorea de la început cu grupul, a dispărut în acea zi. Clark, Horace, Deslisle şi Riley s-au aşezat împreună pe solul sfărâmicios, adunându-se unul lângă altul până când au format o grămadă, astfel încât să se apere de bătaia vântului. S-au ridicat din nou, totuşi, când femeile au adus un bol cu lapte de cămilă şi, cu grijă, i-au împărţit fiecăruia partea – cam o pintă[34]. Lichidul înspumat, cald încă, alina gâtlejurile lor mult mai bine decât apa dezgustătoare şi plină cu nisip, păstrată în burdufurile din piele de capră şi le amintea mai ales de bucuriile care le lipseau: pipele şi ghetele lor, paturile şi soţiile.

În acea noapte, Sahara le-a arătat marinarilor cât de departe erau acele bucurii. Vântul a bătut fără oprire asupra lor. Pietrele tari le-au intrat în spate şi în picioare. Praful s-a depus pe suprafaţa umedă a rănilor. De-a lungul nopţii, li s-au auzit gemetele de durere şi horcăielile, huruitul supărător al plămânilor deshidrataţi. Disperarea a învins epuizarea fizică, împiedicându-i să adoarmă. Se mişcau toţi deodată încolo şi încoace, când pentru a găsi o poziţie comodă în culcuşul tare, când pentru a expune frigului, pietrişului şi nisipului altă parte a corpului.

Riley a descris-o drept „una dintre cele mai lungi şi mai

[34] Cantitate echivalentă cu circa 0,6 litri (n. tr.).

chinuite nopţi petrecute vreodată de o fiinţă omenească”.

Soarta lui Robbins, separat de camarazii săi, s-a schimbat de mai multe ori în acea zi. Iniţial, a fost pus laolaltă cu Williams şi cu Barrett. La puţină vreme după ce au străbătut prin arşiţă crăpătura adâncă şi au traversat *hamada* vastă, proprietarul lui Robbins, despre care a aflat că îl cheamă Ganus, şi cel al lui William şi Barrett şi-au dat seama unde se găsea barca şi, la fel ca stăpânul lui Riley, au luat-o către vest, lăsând femeile să se ocupe de marinari. Cu turmele lor reunite, vreo patruzeci de cămile, femeile au înaintat către sud-est, în timp ce marinarii sufereau din cauza trapului cămilelor şi au ales, la fel ca Riley, să o ia pe jos de câte ori era posibil. În ambele cazuri, femeile se pare că aveau ordine stricte să avanseze cu repeziciune şi au ignorat strigătele de durere ale captivilor.

În preajma orei două după-amiaza, o pereche ameninţătoare de cămilari s-a ivit din spatele unei dune. Oamenii fuseseră la puţ în acea dimineaţă şi acum se năpusteau asupra lor. Înfuriate, femeile au încercat să-i alunge, dar erau neînarmate, iar bărbaţii le-au dat la o parte cu uşurinţă. Membrii aceluiaşi trib nu îşi furau unii altora cămilele, care puteau fi recunoscute şi cerute înapoi în cadrul unei adunări a tribului, dar după învălmăşeala de la fântână, proprietatea asupra marinarilor putea fi discutată, iar faptul că reclamantul se afla în posesia unui bun, conta mult în acest caz. Într-o clipită, oamenii i-au obligat pe Williams şi pe Barrett să încalece în spate, pe cămilele lor, şi au călărit spre sud.

Robbins a fost devastat de pierderea subită a tovarăşilor lui. Surorile agitate ale lui Ganus au înrăutăţit lucrurile, când au decis să îşi însuşească un articol rar întâlnit în deşert: pantalonii săi de calitate. Alţi oameni puteau veni să le ia şi ultimul sclav creştin, s-au gândi ele în mod

raţional, dar măcar nu ar fi găsit asupra lui îmbrăcămintea preţioasă. Femeile au umplut cu apă pălăria lui Robbins şi i-au oferit o bucată dintr-o pătură veche, pe care şi-a prins-o cu spini în jurul taliei.

Seara, grupul redus a ajuns la două corturi care se aflau într-o vale a deşertului. Imediat ce au fost reperaţi călătorii, la vreo jumătate de kilometru de tabără, membrii familiei au ieşit repede din corturi ca să-i întâmpine. Şi-au strâns mâinile, s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat. Robbins se chinuia să-i înţeleagă pe oamenii ciudaţi cu care rătăcise prin deşert. Îi considera cruzi şi barbari, dar sensibilitatea lor l-a tulburat. Până şi el a fost întâmpinat. Copiii zglobii, toţi dezbrăcaţi, i-au întins mâinile ca să li le sărute. O femeie bătrână, zbârcită, cu sâni atârnând până aproape de talie, i-a prins mâinile într-ale ei şi apoi şi-a dus degetele la buze, o formă specifică de salut la arabi, spunându-i să facă la fel. În ciuda înfăţişării ei sălbatice, a recunoscut el, dădea dovadă de „ceva umanitate”. Dar cinismul lui Robbins a recidivat repede. Erau mulţumiţi că aveau un nou sclav care „să-i servească şi, probabil, că sperau să obţină nişte bani în schimbul lui”, a concluzionat el3.

Cămilele au fost mânate până la cort, care era instalat pe un filon de nisip într-un bazin de pământ cu macadam tare. Unele dintre cămile transportau câte două burdufuri din piele de capră cu apă, altele câte patru, agăţate câte două pe fiecare parte a animalului.

După ce au luat poverile animalelor, lui Robbins i s-a permis să se odihnească pentru puţină vreme în cortul familiei, confecţionat din douăsprezece bucăţi de pânză din păr de cămilă cusute împreună, susţinute de stâlpi. Se intra printr-o deschizătură înaltă de 1,2 metri, orientată în partea opusă a bătăii vântului predominant din zonă. Ganus, soţia lui şi cei trei copii – două fete şi un băiat, cel

mai în vârstă fiind de 12 ani – trăiau cu toţii acolo, dormind pe o rogojină, sub o pătură din piele. Aveau blide din lemn, *geddacks,* pentru gătit şi mâncat, şi câteva unelte, printre care un topor şi un cuţit. Altfel, înăuntru era la fel de pustiu ca în deşert. Puteau să strângă lucrurile şi să le descarce în mai puţin de jumătate de oră.

Afară, în jurul acestui cort şi al altora, unde trăiau mama lui Ganus, Annbube şi surorile lui, cămilele rodeau tufele înalte care se găseau peste tot cam până la nivelul genunchilor. Bestiile mătăhăloase, molfăind cu fălcile lor enorme, arătau absurd mai ales alături de tulpinile deja sărăcăcioase în frunze. Mirosul de balegă uscată şi de urină de cămilă răzbătea pretutindeni.

Mizeria din tabără l-a descumpănit pe Robbins. Nu mai era pe drum, ci ajunsese într-un loc care nu doar că era dezolant, ci îl proiecta în vremuri de demult. Una dintre fete l-a îndemnat să o urmeze afară. A tot lovit cu toporul în nisip, la baza tulpinii unui tufiş, până când acesta a căzut, apoi i-a spus să taie şi el altele. Fără să se gândească prea mult, s-a ocupat de prima lui sarcină de sclav într-o gospodărie, iar la sfârşit, după ce a dus trei încărcături, i s-a spus să aştepte în faţa cortului.

Femeia zbârcită se numea Sarah. Era soţia lui Ganus, deşi mai degrabă părea atât de bătrână, încât putea să-i fie mamă. Femeile, care se ocupau de toate muncile casnice şi trebuiau să se îngrijească de copii, însoţindu-şi, în acelaşi timp, bărbaţii în călătorii, păreau cele mai obosite. Nici măcar nu se opreau din trebăluit ca să alăpteze copiii. Sânii lor „atârnau atât de mult”, a observat Robbins, încât „puteau să hrănească copilul ţinut în spate, împingându-şi sânii pe la subsuori”.

Sarah a săpat o groapă în nisip şi a aprins focul cu nişte buruieni uscate, izbind cremenea de amnar. A luat balegă uscată de cămilă în mâini şi a pus-o în flăcări, suflând până

când s-a aprins. Apoi a aruncat deasupra vreascurile şi câteva pietre de mărimea unui pumn. După ce a tăiat o bucăţică din carnea sărată de porc a lui Robbins într-o strachină de lemn, a scos pietrele din foc şi le-a pus, de asemenea, în blid. Văzând carnea sfârâind, Robbins a început să saliveze. Arabii nomazi găteau foarte rar şi mâncau puţină hrană solidă. La nevoie, se hrăneau aproape exclusiv cu lapte de cămilă. Deoarece era musulmană, Sarah nu consuma carne de porc, dar i-a hrănit pe fiul ei, Elle, şi pe cele două fiice, iar pentru Robbins a pus o bucată de carne în pălărie. Nefiind musulman, Robbins nu putea în niciun caz să mănânce sau să bea din aceleaşi tacâmuri cu arabii. Încă o dată, a ratat şansa să bea apă, din cauză că nu avea propriul blid.

Robbins şi-a petrecut noaptea pe nisip, într-un colţ al cortului familiei lui Ganus. A fost prima oară când vreunul dintre marinari a avut un adăpost de când se petrecuse naufragiul. În jurul orei 11, după ce cămilele s-au liniştit îndeajuns încât să poată fi mulse, arabii l-au trezit şi i-au oferit o strachină de *zrig.* Dintre cele douăzeci de cămile ale stăpânului său, trei alăptau, şi în fiecare noapte dădeau cam 13 litri, lapte care era amestecat cu o cantitate egală de apă şi consumat de opt oameni. Lui Robbins i s-au dat 2 litri – cea mai mică raţie şi doar o porţiune din necesarul unui om pentru a supravieţui în deşert4. Nu putea decât să accepte ceea ce i se oferea. Iar Robbins era cel mai bine întreţinut dintre toţi membrii echipajului.

Mai târziu în acea noapte, Ganus s-a întors. Robbins era uimit de faptul că stăpânul lui fusese în stare să găsească argintul ascuns pe plajă, unde abandonaseră barca cea lungă, şi că revenise atât de repede. Dar avea pradă cu care să dovedească. Ganus şi presupusul stăpân al lui William şi Barrett, cu care plecase însoţit, au fost primii

arabi care au ajuns la epavă. Cei doi luaseră tot ce găsiseră acolo. Potrivit lui Robbins, partea lui Ganus conţinea, printre altele, un sac de orez la care marinarii renunţaseră pentru că stătuse în apa mării.

Ganus recuperase, de asemenea, o halcă de carne de porc, pe care marinarii nu reuşiseră să o ia cu ei, precum şi diverse mărunţişuri, inclusiv bucăţi de velă şi de frânghii şi ceva ce Robbins a privit cu nostalgie: steagul bricului, în culori roşu, alb şi albastru.

În dimineaţa următoare, Riley şi cei trei camarazi ai săi au primit cu toţii doar jumătate de litru de lapte de cămilă, câte o înghiţitură de fiecare. După apus, arăboaicele le-au ordonat să mâne cămilele. În momentul în care s-au pus la drum, au simţit dureri insuportabile în picioarele goale şi pline de răni. În curând, mergeau repede şi cu paşi mărunţi, cu tălpile însângerate, ca să nu se piardă de turmă.

După un timp, au ajuns la un mănunchi de trei, patru corturi, într-o vale unde îi aşteptau stăpânii lor. Se amestecaseră cu alţi bărbaţi, cu toţii înarmaţi până în dinţi, cu muschete cu două ţevi, iatagane şi pumnale. În ciuda zâmbetelor şi a aparentei decenţe, ceva nu era în regulă aici. Riley a simţit că ochii lacomi ai străinilor îi scrutau cu atenţie pe el şi pe echipajul lui şi realiza că tensiunea plutea în aer. Patru iepuri tocmai intraseră în vizuina lupilor.

Nu a durat mult până când lupii au început să muşte – unul pe celălalt. În timp ce strigau şi se certau tot mai vehement, arabii şi-au scos armele şi au început să le fluture. Fiecare tabără trăgea de marinari, care ajunseseră din nou motivul unei lupte pentru supremaţie.

În timp ce se desfăşura lupta, Riley a încercat să înţeleagă legile care îi guvernau pe aceşti oameni ciudaţi. Nu era chiar o încăierare generală. A remarcat că, în timp

ce trăgeau unii de alţii, încercau să se convingă reciproc în baza temeiurilor autorităţii morale. Stăpânirea unui lucru era importantă, dar faptul că unul dintre nomazi luase un marinar nu era suficient ca să îl şi păstreze. Se certau în continuare cu înverşunare, chiar dacă toţi s-au pornit la drum în aceeaşi direcţie.

În decursul următoarelor ore, marinarii au fost traşi când într-o parte, când în cealaltă. În final, Clark şi Horace au fost luaţi deoparte de noii lor stăpâni. Riley, care şi-a jurat să îl apere pe Horace ca pe fiul lui, nu avea nicio putere. El şi Deslisle au rămas în posesia stăpânului iniţial.

La prânz, au ajuns într-o tabără cu mai multe corturi. Femeile i-au studiat pe creştinii zdrenţăroşi, a căror piele se uscase foarte tare, din cauza expunerii la soare. În loc să le trezească simpatie, înfăţişarea lor a provocat scârba acestor femei, profund ancorate în superstiţii. Într-o cultură în care femeile erau adesea considerate instrumente ale diavolului, orice contact cu creştinii era periculos. I-au insultat cu blesteme grele şi i-au scuipat.

Acest comportament uimitor a fost dezvăluit de Pierre de Brisson, înainte de Riley: „Doi dintre tovarăşii mei de suferinţă au fost aduşi în cea mai jalnică stare; femeile, în special, mult mai crude decât bărbaţii, aveau o mare plăcere să-i chinuiască”. Charles Cochelet, supravieţuitorul francez al unui naufragiu pe coasta vestică a Africii, în 1819, a consemnat şi el că femeile, „în cazul în care, din întâmplare, ne atingeau... imediat scuipau în palme, ca să se spele, arătând astfel ororea şi dezgustul pe care le inspirau prezenţa noastră”.

Potenţialul femeilor Sahrawi pentru brutalitate a fost raportat încă din 1934. În timpul unei lupte în preajma fortului spaniol de la capul Juby, un avion care aducea corespondenţa a sosit şi a speriat un trib aflat în ofensivă. Femeile Izarguien – un trib care se socotea printre cele

mai civilizate din regiune – au profitat de oportunitate pentru a se năpusti pe câmpul de bătălie şi a scoate ochii unui inamic mort.

Pe înserat, marinarii şi stăpânii lor au ajuns într-o vale mare, plină cu zeci de corturi. Acum, Riley realiza că se îndreptaseră spre acest loc unde ar fi trebuit rezolvate pretenţiile divergente ale membrilor tribului în privinţa lor. A înţeles că grupul de certăreţi era unit de ceva ce nu putea fi observat din afară. Din câte a putut Riley să spună, aveau un singur simbol exterior al înrudirii lor: patru iepe albe, slabe, care păreau să fie proprietate comună şi marea lor mândrie. Pentru nomazi, caii însemnau viteză şi capacitate de manevrare în timpul unei bătălii, dar şi la vânătoarea de struţi, foarte apreciaţi pentru penele lor, folosite ca monedă de schimb în Sahara. Chiar dacă nu beneficiau de metodele naturale de apărare ale cămilelor împotriva nisipului, căldurii şi uscăciunii aerului, iepele erau totuşi răsfăţate. Într-adevăr, erau tratate mult mai bine decât marinarii.

Grupului lui Riley i s-a alăturat Robbins, care a venit pe jos, semănând cu un om al cavernelor, nebărbierit, cu părul neîngrijit şi cu nişte piei fine de capră atârnându-i până la genunchi. Ganus le obligase pe surorile sale să-i înapoieze lui Robbins pantalonii, acum scurtaţi până la genunchi, i-a mai dat nişte încălţări şi o bucată din steagul vasului. Fiul lui Ganus îl forţase pe Robbins să accepte un schimb: i-a cerut stindardul, oferind pieile cusute. În buzunar, Robbins freca nervos o aţă cu noduri: începuse deja să ţină o evidenţă a captivităţii sale. Alţi membri ai echipajului, obosiţi, descurajaţi şi cu pielea cojită, au sosit în timpul zilei şi au fost duşi la adăpost, într-un cort, în timp ce arabii dezbăteau asupra sorţii lor5.

Riley a estimat că 150 de nomazi de toate vârstele, inclusiv câţiva foarte vârstnici, se strânseseră pentru

yemma, sau adunarea tribului. Pentru prima dată, a fost în stare să asculte cu atenţie conversaţia lor şi să înţeleagă clar cuvintele şi numele lor. Stăpânul lui era Mohammed. Pe alţii îi chema Hamet, Abdallah, Seid, Sideullah. A mai auzit cum erau pronunţate numele femeieşti Fatima, Ezimah şi Sarah. Astfel şi-a dat seama că erau „mahomedani", aşadar „arabi sau mauri" 6.

Adesea, arabii sunt descrişi ca vorbitori de limbă arabă; deci Riley avea dreptate. Erau musulmani, ceea ce îi asimila lumii arabe. Strămoşii lor se convertiseră în urma valurilor succesive islamo-arabe care au străbătut nordul Africii, pornind din Orientul Mijlociu, la începutul secolului al VII-lea; în special, în vest, unde acţionase Beni Hassan, o ramură a beduinilor Maqil, călăreţi de cămile, care prădaseră ca nişte nebuni nordul Saharei până când au ajuns în 1218 la apele Atlanticului, la Oued Draa. La început, triburile Sanhaja, care călătoreau între Munţii Atlas şi Sahara, i-au numit pe Maqil „lăcuste", nişte calamităţi care loveau şi dispăreau, dar războinicii Maqil s-au statornicit acolo.

Cu timpul, Maqil, nemiloşi din fire, dar puţini la număr, s-au amestecat sau au fost asimilaţi de triburile Sanhaja, o populaţie de berberi care erau, totodată, principalii strămoşi ai Sahrawi – inclusiv kabilii din Algeria şi tuaregii din zona centrală a deşertului. Totuşi, s-a petrecut un fenomen straniu: cultura grupului mai mic a ajuns să domine cultura grupului mai mare. Sanhaja din vestul deşertului au devenit arabi, adoptând religia islamică şi dialectul Hassaniya al limbii arabe. În jurul anului 1800, triburile arabizate se răspândiseră în Sahara occidentală şi în sudul Mauritaniei, transformându-i în vasali pe locuitorii lipsiţi de apărare şi creând un sistem de caste.

La baza societăţii erau sclavii, cei mai mulţi dintre ei provenind din Africa Neagră; urmau meşteşugarii,

majoritatea de origine evreiască; muzicanţii itineranţi; triburile vasale, cunoscute ca *zenaga* sau *lakhme,* „carne fără oase”. Aceste grupuri se aflau în stăpânirea unor *chorfa* – triburi de credincioşi, care reclamau obârşia Maqil şi care pretindeau că îşi puteau demonstra descendenţa chiar din profetul Mahomed – şi a triburilor de războinici sau „fiii armelor”. Într-o altă situaţie paradoxală specifică Saharei, clasa războinicilor avea cea mai pură linie de descendenţă Maqil şi cea mai îndreptăţită pretenţie de a-şi revendica coborârea din Mahomed, în timp ce *chorfa*, ale căror pretenţii genealogice erau de-a dreptul inventate, se remarcau prin violenţa şi brutalitatea lor.

Tradiţiile animiste şi venerarea oamenilor sfinţi, despre care se credea că deţin puteri supranaturale, s-au manifestat puternic în regiunile deşertice, chiar şi la membrii *chorfa.* Sahrawi nu priveau deşertul ca pe un pustiu descurajant, precum marinarii, ci în altă manieră: ca pe un spaţiu cu numeroase faţete, cu spirite bune şi rele, sau *yenun;* cu oameni sfinţi, capabili de magie albă, *baraka;* şi cu duşmani în stare să-i deoache. Superstiţia era omniprezentă în viaţa de zi cu zi. În cinstea spiritelor bune, fântânile şi copacii erau împodobiţi şi se sacrificau păsări şi animale mici. În schimb, spiritele rele, care luau forma hienelor sau a furtunilor de nisip, trebuiau ocolite cu grijă. Oamenii aveau să se ferească de umbre şi să fie cu mare băgare de seamă la semnele rău prevestitoare: să fii salutat la pregătirea unei călătorii sau să întâlneşti un corb pe drum (în schimb, era de bine să vezi doi corbi deodată). În special nou-născuţii, mai ales cei frumoşi, erau vulnerabili la deochi şi erau ţinuţi departe de ochii străinilor, în murdărie şi fără să li se rostească numele.

Când începea o *yemma,* membrii tribului se aşezau pe pământ în cercuri de câte zece sau douăzeci de oameni, cu picioarele încrucişate sub şezuturi şi se puneau la sfat.

Vorbeau în linişte, într-o arabă elegantă şi cursivă. Totul semăna cu nişte „adieri... ca şuieratul uşor al vântului”, după cum a scris Riley. Dar când se înfuriau, limba se asemăna cu „răgetul răguşit al leilor iritaţi”. După discuţii vii, unul dintre bătrâni s-a apropiat de cortul unde aşteptau marinarii şi le-a vorbit. Deşi nici căpitanul, nici vreunul dintre tovarăşii lui nu cunoşteau araba, Riley avea un talent la limbile străine, pe care le auzise în porturi pe ambele maluri ale Atlanticului, mai ales în timpul şederii sale îndelungate pe bătrânul continent. Bărbatul în vârstă a vorbit clar, în ceea ce părea a fi pentru Riley spaniola. Cu ajutorul semnelor, Riley a fost în stare să îl înţeleagă. Era prima lui lecţie de arabă. Deoarece viaţa lui şi a camarazilor săi depindea de asta, trebuia să înveţe repede.

— Din ce ţară veniţi? i-a întrebat bătrânul.

— *Somos ingleses,* a răspuns Riley, exersându-şi spaniola. A pretins că erau englezi, pentru că ştia că Sahrawi nu auziseră de America şi nu aveau nicio cunoştinţă despre pământul situat de cealaltă parte a Oceanului Atlantic. Ar fi putut încerca, de asemenea, să explice că venea de la Polul Nord, unde dealurile erau din gheaţă.

— *OFransah, OSpaniah,* a răspuns bătrânul, arătând cunoştinţele sale despre europeni.

— *Şi, Ingleses,* a repetat Riley, desenând un compas în aer şi arătând că veneau din nord.

— Am văzut barca voastră, i-a spus lui Riley într-o arabă presărată cu semne, folosind termenul *zooerga* pentru barcă. Aţi venit tot drumul cu aia?

Riley a dat din cap că nu. Apoi a detaliat răspunsul: a adunat nisip într-o grămăjoară şi a format linia ţărmului; folosind beţe, a indicat mărimea şi forma bricului. A arătat că au naufragiat la nord de capul Bojador din cauza

vântului puternic. Şi apoi a şters desenul cu mâna, ca să sugereze că vasul fusese distrus şi că pierduseră totul.

În jurul celor doi bărbaţi se strânsese o mulţime de nomazi. L-au ascultat cu atenţie pe Riley şi l-au ajutat pe bătrân să interpreteze spusele sale. *Sfenah,* după cum şi-a notat Riley, într-o încercare de a memora termenii în arabă, aşa îi spuneau bricului. La sugestia lor, le-a povestit către ce destinaţie se îndrepta vasul *Commerce* şi ce încărcătură avea. I-au dat o strachină cu care să indice câţi dolari avea la bord. Luând pietre în căuşul palmelor, a umplut şi a golit bolul de trei ori7.

„Au fost foarte surprinşi de această cantitate, a remarcat mai târziu Riley, şi păreau nemulţumiţi că nu primiseră şi ei partea lor.” Când l-au întrebat dacă alţii l-au văzut, el le-a povestit cum fusese tratat împreună cu echipajul lui de locuitorii acelei regiuni, cum hainele, banii şi proviziile le fuseseră furate şi cum unul dintre oamenii săi a fost bătut şi luat în captivitate.

În schimb, arabii l-au informat pe Riley despre recentul naufragiu al unei corăbii spaniole. L-au întrebat dacă ştia ceva despre *Marocksh,* despre care a presupus corect că era oraşul Maroc. A răspuns că ştie. Atunci ei l-au întrebat dacă îl cunoştea pe „sultan”. Riley a clipit din ochi, după obiceiul lor.

— *Soo mook,* i-au cerut ei, încercând să afle de la el numele sultanului, dar el nu înţelegea. Când au rostit numele Moulay Sulayman, el i-a asigurat că îl cunoaşte, că îl văzuse cu ochii lui, că era un prieten de-al său şi, de asemenea, un prieten al Angliei. L-au întrebat pe Riley unde se afla Marocul, iar el a indicat cu degetul corect spre nord-est, ceea ce i-a sporit credibilitatea. Dacă l-ar fi dus pe el şi pe prietenii lui acolo, le-a spus el, îi va răsplăti cu generozitate.

Nomazii s-au încruntat şi şi-au scuturat capetele:

— Este prea departe, au explicat ei, şi în această perioadă a anului, nu găseşti hrană şi apă pentru cămile pe drum.

Discuţia s-a încheiat. Arabii s-au întors la adunarea lor, iar Riley la oamenii lui, care nu putuseră urmări conversaţia. În ciuda refuzului arabilor de a călători către nord, Riley s-a îmbărbătat la gândul că s-au consultat cu el. Le-a spus marinarilor că trăgea nădejde că vor fi răscumpăraţi. „Totuşi, toţi păreau să creadă că îi amăgesc cu iluzii false”, a mărturisit el. Nu putea să-i convingă că era altfel.

La fel ca tovarăşii săi, Robbins nu reuşea să-i înţeleagă pe nomazi. Pentru el, *yemma* părea o întrunire haotică şi confuză, un for pentru hărţuieli personale, mai degrabă decât de conducere obştească. A consemnat laconic: „Căpitanul Riley pare să nutrească speranţe că am putea fi eliberaţi şi ne-a sfătuit pe toţi să fim optimişti”. Dar Robbins nu putea să iasă din starea de depresie. Când a plecat alături de Ganus – conform socotelii zilelor pe care o ţinuse, care era diferită oarecum de a lui Riley –, în jurul orei 3 după-amiaza, în cea de-a treia zi, „se despărţise cu mare durere” de camarazii săi, fiind convins că nu avea să-i mai vadă vreodată.

În timpul *yemma,* Riley a fost înmânat noului său stăpân, un bărbat pe nume Bickri, care i-a ordonat să se întindă pe jos pe durata nopţii, afară, în praf, de parcă ar fi fost cămilă.

Singur, Riley a tremurat de frig în beznă câteva ore. La miezul nopţii, Bickri i-a adus un blid cu lapte şi apă. După ce l-a băut, Riley a căzut într-un somn profund.

A visat că era gol-puşcă şi în stare de sclavie. Arabi cu suliţe de fier înroşite în foc îl înghionteau spre un incendiu care îi ardea ochii şi pielea. Fâşii de carne arsă îi atârnau de pe oase, iar hălci întregi cădeau pe pământ. A privit

cerul şi s-a rugat lui Dumnezeu să îi primească sufletul. Nu dorea altceva decât să-i curme suferinţa. Totuşi, flăcările nu piereau. Apoi un punct strălucitor a apărut printre nori deasupra lui. Raze strălucitoare de lumină coborau din cer. Era un ochi, care l-a îndrumat către nord-est. S-a întors, iar focul s-a făcut nevăzut. Arabii alergau în urma lui, împungându-l cu suliţele către dunele de nisip şi pustiul plin cu pietre. Pielea arsă îi cădea în continuare. A coborât într-o vale înverzită. Au apărut copaci, tufe înflorite, vaci, cai, oi şi măgari păscând, iar în faţa lui susura un pârâu. A băut până când a simţit că burta îi plesneşte. A tot băut până când gâtlejul i s-a răcit. A băut pentru membrele sale mutilate, pentru plămânii uscaţi, pentru părul ars. Apoi s-a rostogolit în pârâu şi şi-a stins trupul său care ardea mocnit.

I-a mulţumit lui Dumnezeu pentru mântuire.

Dar arabii încă erau prezenţi. L-au prins şi l-au chinuit în continuare. Ochiul atotvăzător încă veghea deasupra lui, arătându-i calea. Drumul nu mai ardea, ci era întortocheat, dificil şi îngust. Urca în munţi înalţi şi cobora în văi adânci. Era epuizat, dar ei nu se opreau. Oameni pedeştri şi călare înarmaţi erau aliniaţi de o parte şi de alta. Impunătoare oraşe fortificate aşteptau să-l înghită, în caz că se oprea. La un alt pârâu, un bărbat înalt şi tânăr îmbrăcat în straie apusene, călare pe un cal nobil, îl aştepta. Văzându-l, omul a descălecat, s-a grăbit spre el, foarte vesel, l-a îmbrăţişat şi, vorbindu-i în limba maternă, i-a spus: „Frate”.

După ce a pătruns într-o cameră de zi opulentă, Riley a fost îndemnat să se înfrupte cu mâncare şi să bea vin. „Dumnezeu a hotărât că îţi vei revedea soţia dragă şi copiii”, i-a spus omul cel înalt. Apoi Riley a auzit altă voce, a lui Bickri, şi a deschis ochii în friguroasa *hamadă.*

Capitolul 9

Fiii „Tatălui leilor”

În iunie 1785, când *Ste. Catherine* a naufragiat pe coasta saharianã, reprezentantul Pierre de Brisson s-a rugat din răsputeri să fi ajuns la colonia franceză din Saint-Louis, Senegal. Era familiarizat cu triburile de acolo şi credea că acestea l-ar fi putut ajuta. Deşi nu-şi putea da seama din cauza ţărmului lipsit de forme distincte, el bănuia că nu au reuşit să ajungă atât de departe, avertizându-şi camarazii:

— Mi-e groază să nu ne întâlnim cu vreo hoardă a triburilor Quadelim şi Labdesseba, o rasă de sălbatici care se hrănesc doar cu lapte de cămilă şi care hoinăresc prin deşert.

Când într-un final s-au întâlnit cu nomazii, camarazii lui, inclusiv secundul şi locotenentul, s-au panicat şi au luat-o la fugă. Înarmaţi cu iatagane şi ciomege, arabii „s-au repezit asupra lor cu o cruzime extraordinară”, scrie Brisson, „şi, la scurt timp, am văzut că unii erau răniţi, iar alţii erau dezbrăcaţi la pielea goală şi întinşi pe nisip, abia mai respirând”.

Calm, Brisson s-a predat unui om bine îmbrăcat şi cu privire paşnică. El îi oferi omului cadouri sub formă de ceasuri şi aur pe care le ascunsese în buzunare şi îl întrebă cine este.

— Sidi Mahammet del Zouza, răspunse omul. Labdesseba este tribul meu.

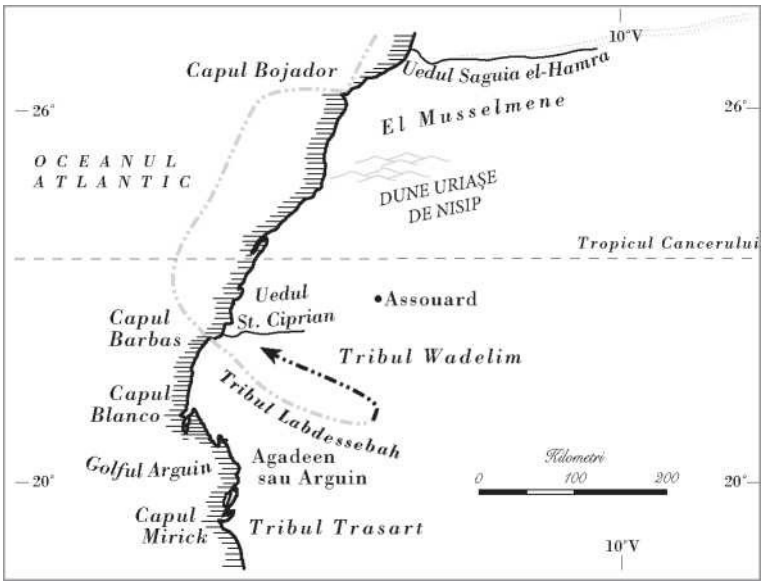

„Fuseserăm prinşi de cei mai feroce locuitori ai deşertului Arabiei”, se văita francezul, care avusese dreptate atunci când prevăzuse doar „necazuri şi greutăţi”. Pe parcursul anului cât a fost ţinut captiv, a fost bătut, înfometat şi aproape omorât în timpul raidului unui alt trib. El a fost de faţă când doi camarazi au fost ucişi cu brutalitate şi un altul a fost spânzurat după ce a fost prins bând lapte de cămilă.

Acelaşi trib imens, cunoscut azi mai degrabă după transcrierea franceză a numelui său, Oulad Bou Sbaa, capturase şi oamenii de pe vaporul *Commerce1.*

Unul dintre triburile *chorfa,* Oulad Bou Sbaa, îşi identificase originile într-un trib din secolul al XV-lea, din Munţii Antiatlas, numit Ahmer Ould Hamel. Într-o noapte, când Ahmer, descendent al lui Idris, fondatorul statului marocan, a presimţit că turma lui va fi furată de către *ghazi* sau de către un alt trib, s-a rugat la Allah ca oile lui să se transforme în lei. Dorinţa i-a fost îndeplinită şi leii i-

au pus pe fugă pe prădători. De atunci înainte, Sidi Ahmer a fost cunoscut drept „Tatăl leilor” şi a fost venerat ca omul care primise *baraka,* puteri magice, ca răsplată pentru credinţa sa. „Oulad Bou Sbaa” înseamnă „fiii tatălui leilor” şi se referă la cei trei fii ai lui Ahmer – Amar, Amran şi Numer, care conduceau numeroasele diviziuni ale tribului stabilit în jurul oraşului Maroc. La începutul secolului al XVIII-lea, tribul s-a răsculat împotriva sultanului Ismail. Temându-se de răzbunare din partea puternicei armate a lui Ismail, formată din negri africani instruiţi de către armata franceză, ramura Oulad el-Hadj a tribului Oulad Bou Sbaa s-a refugiat la nord-est de Oran. În cele din urmă, ei au fost graţiaţi şi s-au întors în zona Maroc.

Oulad Brahim, ramura tribului care îi ţinea prizonieri pe Riley şi pe oamenii lui, s-a refugiat în deşert, unde şi-a sporit trupele pentru ca, în cele din urmă, să se extindă de la *wadi-ul* Saguia el-Hamra, lângă capul Bojador, pe vasta întindere a deşertului, către sudul Mauritaniei. Numeroasele grupări au ajuns să se considere triburi independente, deşi toate foloseau numele Oulad Bou Sbaa. Nefiind niciodată iertaţi de către sultan, aceştia au cutreierat pământul timp de un secol. Ei au împărtăşit un caracter neînfricat şi auster, au prosperat şi au pierit de mâna *ghazi-lor,* măsurându-şi bogăţia în cămile şi sclavi.

Pentru oamenii de pe *Commerce,* transhumanţa prin deşert a tribului Bou Sbaa la care luau acum parte era la fel de misterioasă ca manevrele de navigaţie ale unei flote comerciale pentru nomazi. Tribul era împărţit în mai multe *friq-uri,* grupuri de jumătate de duzină de familii sau mai puţine, unităţi care erau suficient de mari pentru a se putea proteja unele pe altele, dar şi suficient de mici pentru ca animalele să pască bine. În cadrul unui *friq,* familiile care nu aveau sclavi călătoreau pe cămile,

unindu-se uneori între ele, cu tot cu turmele lor, pe care le puteau separa ulterior cu o uşurinţă pe care marinarii o considerau uluitoare. Acele familii care aveau multe cămile şi sclavi care să le mânuiască cutreierau mai la distanţă de animalele lor. *Friq-urile* călătoreau împreună, dar separate, într-un fel de armonie haotică. Cu toate acestea, marinarii de pe *Commerce,* care erau împrăştiaţi în aceste grupuri mici, considerau nechibzuit un asemenea aranjament. Ei nu ştiau niciodată pe care dintre camarazi aveau să-i vadă noaptea sau nu aveau să-i mai vadă vreodată.

Lor li se părea inutilă hoinăreala de la un desiş cu tufe de mărăciniş la altul, oprindu-se pe parcurs la mici porţiuni cu mărăciniş pentru a lăsa cămilele să pască. Aveau impresia că situaţia se înrăutăţea, cu cât mergeau mai departe. De fapt, pe măsură ce înaintau către est alături de nomazi, aveau impresia că se deplasează doar cu scopul de a găsi tufişuri din ce în ce mai mici pentru a hrăni cămilele, care produceau din ce în ce mai puţin lapte, atât de vital pentru nomazi. În loc ca ei să trăiască de pe urma pământului, pământul părea să trăiască de pe urma lor, devorându-le trupurile şi minţile.

Nomazii datorau mult cămilelor arabe. Până ca strămoşii lor Sanhaja să facă rost de ciudatele creaturi cocoşate din est – între secolul I şi secolul al IV-lea i.H. —, deşertificarea se intensificase de mult, grupând oamenii în jurul oazelor, acolo unde puteau cultiva alimente. Pe măsură ce pământul devenea din ce în ce mai arid şi nefertil, triburile de negri au migrat în sud, în timp ce tribul Sanhaja s-a adaptat la stilul de viaţă nomad cu cămile, trăind ca beduinii cu mult timp înainte ca primul val de beduini să sosească. Deşi cămilele nu sunt considerate rumegătoare, datorită stomacului cu trei compartimente, ele regurgitează şi mestecă din nou furajerele, transformând vegetaţia săracă în proteine şi energie chiar mai bine

decât o fac rumegătoarele. Datorită cămilei, care a putut să transforme tufişuri de mărăciniş în lapte bogat în substanţe nutritive, tribul Sanhaja a putut să stea în deşert.

Destul de ciudat, camelidele îşi au originea în America de Nord, nu în Africa. În timpul Erei glaciare, în Pleistocen, lamele, alpacalele, vigoniile şi lamele guanaco au migrat în sud către America de Sud, în timp ce strămoşii cămilei au traversat ceea ce în trecut a fost un istm, iar în prezent este strâmtoarea Bering, către Asia. Întrucât camelidele erau pe cale de dispariţie în America de Nord, cămilele au migrat către estul Europei, Orientul Mijlociu şi nordul Africii. Cu toate acestea, până în anul 3000 i.H., cămilele sălbatice au dispărut şi în nordul Africii. Ele au fost reintroduse în Sahara, deoarece deşertificarea a sporit utilitatea lor în zonă şi în scurt timp au devenit cel mai important bun pe care omul de aici îl are în posesie. Cel care stăpânea o cămilă, stăpânea pământul.

În 12 septembrie, la răsăritul soarelui, tribul Bou Sbaa a pornit la drum. Bickri i-a ordonat lui Riley să mâne cămilele. Separat de echipajul lui şi neavându-l în preajmă pe Mohammed, temnicerul lui, cu care se obişnuise, Riley se simţi demoralizat. Bickri nu dădea semne de omenie şi Riley nu mai nutrea speranţe în privinţa lui. Căpitanul se târa ghemuit, pregătit să-şi schimbe centrul de greutate al corpului de fiecare dată când simţea o altă înţepătură în tălpile sale schilodite.

Riley nu a înţeles niciodată cum intrase Bickri în posesia lui. Ceva se întâmplase la întâlnire. Mohammed, care îl reţinuse pe Deslisle, fusese forţat să îl predea pe căpitan sau se hotărâse să îl vândă lui Bickri. Acum Mohammed îl vedea pe Riley târându-se pe câmpie. A venit călare pe cămilă şi s-a tocmit cu Bickri. După o vreme, îşi dădu jos pătura de pe umeri şi o întinse lui Bickri, apoi se apropie

cu cămila de Riley, căruia îi spuse să se oprească din mers şi îşi înghioldi cămila să îngenuncheze. Mohammed puse o blană pe spinarea cămilei, în spatele şeii, pe care o prinse sub chingi, apoi îl ajută pe Riley să se urce şi îl ţinu să nu cadă atunci când cămila se ridică. Bickri trecu călare în viteză, în compania altor oameni înarmaţi până în dinţi. Riley fusese cumpărat pe o pătură.

Cu toate acestea, îi fu imposibil lui Riley să se bucure de acest mic noroc. Sângele îi pulsa prin picioarele umflate, provocându-i o durere surdă, în timp ce soarele îi biciuia partea de sus a corpului şi capul, până când simţea că „îi crapă din cauza durerii insuportabile”. Pentru a scăpa de această suferinţă, Riley îşi aminti de visul din noaptea precedentă. Spre deosebire de majoritatea marinarilor, el nu se încrezuse prea mult în prevestiri, viziuni sau vise, însă acesta se agăţase de el sau invers. În timp ce răsucea visul în minte pe toate părţile, era sigur că în el era un mesaj, că „ochiul atotvăzător” îl îndruma să meargă către nord. Dacă ar fi putut să găsească drumul către Maroc, cineva i-ar fi salvat. În mintea lui era convins că exista un motiv pentru care atât el, cât şi echipajul lui reuşiseră să scape ca prin urechile acului de atâtea ori. Dumnezeu veghea asupra lor.

Această credinţă l-a ajutat să parcurgă kilometrii care au urmat, până într-o după-amiază când au ajuns călare în mijlocul unui *friq,* format din şase corturi aşezate într-o depresiune cu câteva tufişuri izolate. Mohammed făcu cămila să îngenuncheze şi fu asaltat de copiii lui veseli. Riley avea nevoie de umbră şi se îndreptă, clătinându-se, către un cort. Femeile şi fetele, a căror animozitate deveni brusc evidentă, începură să îl ameninţe cu beţe şi cu pietre. Deşi Mohammed îl îndrumase pe Riley către cort, nu veni în apărarea lui şi astfel căpitanul fu împiedicat să intre în cort. Riley nu avea unde să se adăpostească de

razele puternice ale soarelui de după-amiază şi cu siguranţă nu avea să fie compătimit pentru chinul prin care trecea.

Seara, Deslisle reveni în tabăra lui Mohammed împreună cu cămilele pe care le dusese la păscut. Mohammed îl pusese de la început la muncă, făcându-l conducător de cămile. Deslisle învăţă meseria în scurt timp şi fu răsplătit cu o porţie mare de lapte în fiecare zi şi cu un colţ de cort unde să doarmă. Riley consideră că starea bună de sănătate a bucătarului se datora acestui lucru şi faptului că, fiind sclav intern, el putea să fure apă şi lapte acru.

În cele din urmă, Deslisle se putea aştepta mai mult sau mai puţin la acelaşi tratament pe care îl primeau sclavii negri africani ai arabilor, atât timp cât era dispus să-şi facă treaba şi să se convertească la islam. Asta putea să îi aducă destul de multă libertate prin tabără, precum şi aceeaşi hrană pe care o primeau membrii familiei. Într-un final, după o perioadă îndelungată de sclavie sau după o muncă ce presupunea transmiterea de mesaje pentru stăpânul său, el putea fi eliberat, acceptat în trib, i se permitea să se însoare şi să aibă cămile.

Cu toate acestea, adoptarea religiei lor nu presupunea doar un legământ şi participarea la rugăciuni; un bărbat trebuia să fie circumcis pentru a fi musulman, iar procedura marca acea persoană pe veci drept un creştin renegat. Reprezentanţii statelor vestice alungau astfel de bărbaţi. Arabii se luptau să îi păstreze.

Mohammed îl cumpărase, de asemenea, şi pe Hogan, care li se alăturase în acea noapte şi care îi spuse lui Riley că Horace era şi el în tabără. Căpitanul plecă să îl caute pe băiat şi nu după mult timp îl găsi pe stăpânul lui Horace, pe care îl descrise ca fiind „un bătrân ticălos şi bolnăvicios”. Arabul i se adresă lui Riley, numindu-l *Rais* sau Căpitan.

— Cum îl cheamă pe băiat, Rais? întrebă el.

— Horace, răspunse căpitanul.

— Oh, Rais, îl imită Bou Sbaa, încântat de pronunţia lui, ceea ce lui îi dovedea gradul de rudenie al băiatului cu căpetenia albă. Arabul începu să strige în gura mare numele băiatului în mod repetat. Cu toate acestea, când Riley încercă să îi vorbească lui Horace, nomadul irascibil îl fugări, ameninţând că îi va bate pe amândoi cu băţul.

Riley, care nu era întru totul lipsit de prejudecăţile rasiale specifice epocii sale, avea pretenţii mai mari din partea lui Mohammed, datorită tenului său deschis la culoare. În Sahara, multe din preconcepţiile lui Riley aveau să fie puse la încercare. Orice iluzii şi-ar fi făcut în privinţa mărinimiei lui Mohammed, ele fură risipite în acea noapte. Deşi un petic de nisip se afla la aproape cincizeci de metri de cort, stăpânul lor îi obligă pe Riley şi Hogan să doarmă pe pietre. Chinuindu-se să scoată pietrele de sub ei, cei doi îşi zgâriară buricele degetelor până la sânge. Apropiindu-se de stăpânul său, Riley îi arătă rănile de pe corp şi mâinile sângerânde. El îi spuse că ar dori să doarmă pe nisip, însă Mohammed, neînduplecat, îi avertiză:

— Staţi aici, îi ameninţă el, sau nu veţi primi lapte diseară.

Riley şi Hogan încercară să doarmă pe pământul tare, dar pietrele îi înţepau în răni, iar aerul nopţii, rece şi umed – „la fel de sărat precum oceanul”, după cum scrie Riley –, îi ardea. Bărbaţii tremurară de frig şi se răsuciră de pe o parte pe alta până la miezul nopţii, când Mohammed le aduse fiecăruia câte o jumătate de litru de lapte, iar apoi se retrase în cortul lui. După ce îşi băură laptele, despre care Riley scrie că „era cu adevărat lapte cald de cămilă”, se furişară amândoi până la nisip şi dormiră-buştean.

De la răsărit până la lăsarea întunericului, Robbins mersese călare pe cămila stăpânului său. Pentru că

alesese să stea pe pielea de animal, în loc să o poarte pentru a se simţi mai comod pe cămilă, soarele tropical îi devorase trunchiul corpului. După ce merseseră aproape o sută de kilometri către est, până şi nomazii erau prea obosiţi pentru a-şi mai înălţa corturile. În schimb, ei leneviră şi vizitară alte focuri de tabără din zonă. Când sora lui Ganus, Muckwoola, se întoarse la cort şi îi spuse lui Robbins că ştie unde sunt doi dintre camarazii lui, el se ridică din nou în picioare. În timp ce îi bolborosea nişte lucruri de neînţeles, ea îl conduse la un cort aflat lângă un petec cu mărăciniş uscat.

Acolo îi găsi pe Williams şi Barrett, ghemuiţi lângă un foc mocnit şi gătind ce mai rămăsese dintr-o bucată sărată de porc pe care stăpânul o recuperase de pe plaja unde eşuase barca lor. Cei doi se ridicară şi dădură mâna cu Robbins, a cărui bucurie se transformă rapid în dezgust, când apucă să-şi vadă camarazii mai de aproape.

— Aţi văzut căprioarele cu picioare lungi pe care ei le numesc gazele? întrebă el, încercând să facă conversaţie pentru a nu părea şocat. Au venit direct la noi, blânde ca nişte oi, dar stăpânul meu nu a vrut să împuşte niciuna. A zis că nu e încă sezonul pentru piei. În lumina roşie a focului, Williams semăna cu un diavol lepros, atât de jigărit şi de umflat era. Soarele, foamea, setea şi mersul pe cămilă îi imprimaseră pe faţă o imagine degradantă. Pielea moartă atârna în straturi, iar noul strat de piele de dedesubt era deja acoperit cu băşici roşii. Faţa îi era ciupită.

Concentrat pe ceea ce făcea, Williams nu spuse nimic la început. Ştia că arată hidos şi părea resemnat în faţa morţii. La patruzeci şi opt de ani, el îşi pierduse deja părinţii şi mai mulţi fraţi şi surori. Când se îmbarcase pe *Commerce,* lăsase în urma sa, în Wethersfield, nu numai o soţie, dar şi două nepoate orfane, Almira, în vârstă de

doisprezece ani, şi Elizabeth, de şase ani, fetele fratelui său mai mic Richard şi ale soţiei acestuia, Hannah, care muriseră în război. Williams vorbea cu afecţiune despre cele două fete şi părea foarte preocupat de viitorul acestora. În faţa focului de tabără care pâlpâia, el aiură încontinuu, până când se opri din cauza durerii.

În 13 septembrie, la răsăritul soarelui, Riley şi Hogan îşi scuturară nisipul de pe răni cu mare grijă şi porniră la drum către sud-est, mergând în urma lui Deslisle şi a cămilelor. Erau atât de ţepeni din cauza deshidratării şi a nopţii grele pe care o înduraseră, încât cu greu se puteau abţine să nu se vaiete la fiecare pas pe care îl făceau. Pe măsură ce se lumina, soarele arzător al Saharei le biciuia din ce în ce mai tare spatele.

La trei ore după ce porniră la drum, Riley îl observă în depărtare pe unul dintre oamenii săi călare pe o cămilă mare, care părea să plutească în mod ciudat deasupra turmei şi a prafului. Riley porni în direcţia acestuia şi îşi dădu seama că ceva nu era în regulă pe măsură ce se apropia, şchiopătând cu picioarele lui pline de vânătăi. Călăreţul se mişca fără direcţie, asemenea vergii unei bărci plutind în derivă. Capul şi braţele i se legănau în ritmul mersului cămilei. Riley şchiopătă mai repede şi reuşi să-l ajungă din urmă, când cămila se opri să rumege la un tufiş. Călăreţul stătea proptit de animal, asemenea unui cadavru umflat. Pielea îi era arsă, iar soarele sclipea în mod ciudat pe corpul lui, de parcă ar fi fost luminat pe dinăuntru. Îngrozit, Riley examină faţa de nerecunoscut a omului. Bărbatul, fără nicio haină pe el, se văita în agonie, vocea lui fiind greu de auzit. Era Williams. În acea dimineaţă, soţia stăpânului său îi unsese corpul cu grăsime animală încercând să îl salveze, însă acum pielea lui era friptă.

— Nu mai apuc încă o zi, îi spuse gâfâind lui Riley, care îi

apucă mâna cu blândeţe. Dacă o să reuşeşti să scapi vreodată din acest loc îngrozitor şi te vei întoarce în ţara ta, spune-i scumpei mele soţii că m-am rugat pentru fericirea ei, cu ultima mea suflare. Şi începu să suspine.

Riley încercă să găsească acele cuvinte care să îi consoleze secundul, dar înainte să poată spune ceva, indiferent de cât de neadecvată ar fi fost replica lui, apăru brusc stăpânul lui Williams, care îi mustră vehement şi apoi biciui cămila. În timp ce cămila se răsuci, Riley văzu dungi de un roşu aprins pe blana animalului, acolo unde piciorul lui Williams „atârna în fâşii de carne frecată şi sfâşiată”.

— Dumnezeu Atotputernicul să te binecuvânteze, îi spuse el muribundului. Primul lui ofiţer îşi dădu duhul într-o clipă. Riley rămase singur, contemplând această imagine macabră, meditând la neputinţa lui.

Gândurile sale fură brusc întrerupte de propriul chin. Întâlnirea nu durase mai mult de un sfert de oră, însă în acest timp deşertul parcă înghiţise turma de cămile a stăpânului său, dispărând fără urmă. În această singurătate neaşteptată, Riley fu lovit de disperare.

— Dumnezeule, ţipă el privind împrejur, curmă-ne suferinţa de a trăi în chinul ăsta!

Împleticindu-se, începu să alerge, schimonosindu-se de durere, în direcţia în care cămilele stăpânului său se îndreptaseră în urmă cu ceva timp. De fiecare dată când picioarele lui loveau o piatră, urla, dar nu lăsa durerea să-l încetinească. După ce fusese martor la agonia prin care trecuse primul lui ofiţer, aproape că devenise indiferent la propria durere. Mohammed îl văzu venind şi opri turma. Când Riley se apropie, clătinându-se pe picioare ca un om nebun, arabul ridică în aer toiagul pentru a-l lovi. Apoi, de parcă nu ar fi meritat efortul, se răzgândi. În schimb, urlă la el pentru că plecase de capul lui, fără să ceară voie.

Arabul le ordonă lui Riley şi lui Hogan să mâne cămilele cât de repede puteau, apoi plecă furios.

Când Mohammed se întoarse după o oră, era însoţit de un bătrân înalt, înfricoşător, pe care Riley îl descrise ca fiind „negru ca o cioară”. Bătrânul venea cu cei doi fii ai săi şi câţiva oameni bine înarmaţi, care mergeau pe jos. Arabul cu pielea închisă la culoare, care era stăpânul lui Clark şi ale cărui trăsături indicau, potrivit lui Riley, „o ură adânc înrădăcinată”, se uită la el şi îi făcu o ofertă lui Mohammed. Cei doi căzură de acord în scurt timp. Riley nu menţionă niciodată pentru ce a fost dat la schimb, dar Mohammed probabil şi-a recuperat investiţia – o pătură – şi era mulţumit să scape de o bătaie de cap. Îi rămâneau, oricum, Hogan şi Deslisle.

Noul stăpân al lui Riley, al cărui nume era Sideullah, şi însoţitorii lui mergeau pe jos mai repede decât cămilele, iar Riley nu putu ţine pasul cu ei2. Sideullah mârâi la el, spunându-i să se mişte mai repede şi îl lovi cu un toiag pe spate. Riley se clătină, dar instinctul lui animalic de supravieţuire ieşi la suprafaţă şi reuşi să ţină pasul, până când unul dintre fiii lui Sideullah îl împovără şi îi ceru să-i care muscheta şi plosca de praf de puşcă. Datorită greutăţii, amplificată de oboseală, Riley începu să se mişte iar tot mai greu. Îl ura pe băiat şi se aştepta ca Sideullah să vină să-l bată din nou. Cu toate acestea, bătrânul era preocupat de alte probleme. El mergea în continuare la fel de repede, lăsându-i pe ceilalţi să vină singuri în tabără.

Bântuit de imaginea încă vie a lui Williams înainte de a-şi da sufletul şi în acelaşi timp îndârjit de ea, Riley continuă să meargă. Cum putea să-şi plângă de milă, când secundul lui arăta în halul acela? În orice direcţie se uita vedea orizontul îndepărtat, fiind întrerupt doar de cămile, care se ridicau deasupra liniei orizontului asemenea unor vapoare îndepărtate. În jurul lui, cămilele erau vizibile

când pe jumătate, când în totalitate. Pentru a nu-şi pierde simţul orientării, trebuia doar să se ţină după ele. Nu trebuia să se oprească din mers. S-a rugat pentru Williams, dorindu-şi ca el însuşi să fie bine.

Se făcuse după-amiază târziu când a ajuns în tabăra lui Sideullah. Nomazii l-au uşurat de obiectele grele pe care fusese nevoit să le care şi i-au spus să se întindă la umbra cortului. Riley i-a implorat să îi dea nişte apă, dar fără niciun rezultat. Sideullah şi fiul său s-au rugat, apoi au plecat să viziteze alte corturi. „Am încercat să înmoi inimile femeilor să îmi dea puţină apă, spunea el, dar n-au făcut decât să râdă de mine şi să mă scuipe.” L-au alungat de lângă cort fără milă. Riley s-a aşezat pe pietrişul mocnind de căldură, care absorbea ultimele raze de soare. Nu se putea gândi la nimic altceva în afară de setea lui.

La apusul soarelui, noul stăpân al lui Riley se întoarse împreună cu fiii lui şi cu alţi douăzeci şi patru de oameni şi îi conduse la rugăciune. Acesta părea să fie liderul lor spiritual. Cu toată pioşenia lor – ei se rugau frecvent şi cu evlavie, aşa cum le cerea religia lor –, Riley se întreba cum de puteau arabii să ignore faptul că, aflaţi în grija lor, lui şi oamenilor săi le lipseau necesităţile de bază şi sufereau într-un mod inuman.

Riley s-a trezit din gândurile lui când James Clark a sosit cu cămilele lui Sideullah. Aceste întâlniri erau aşteptate cu nerăbdare de oameni, pentru că îi menţineau pe linia de plutire, însă în faţa lui a apărut un camarad a cărui stare nu era doar deplorabilă, ci sfâşietoare. Clark avea doi copii mici acasă. „Aproape că nu mai avea piele pe el”, şi-a amintit Riley mai târziu. Fiecare bucăţică din corpul lui fusese expusă la soare; carnea era sfârtecată în totalitate, arsă şi inflamată. Arăta aproape la fel de rău ca Williams.

— Mă bucur să vă văd, domnule, îi spuse Clark lui Riley, pentru că mă tem că nu voi mai supravieţui până mâine

dimineaţă. Dacă mai ajungeţi înapoi în ţară, vă rog, spuneţi-le soţiei mele, fraţilor şi surorilor mele cum am murit.

— Nu vei muri acum, îl asigură căpitanul relaxat. Mâncarea pe care o avem, deşi sărăcăcioasă, este suficientă pentru a ne ţine în viaţă, iar deşertul, deşi ne arde de vii, ne ţine în viaţă în acelaşi timp. Uită-te la rănile noastre. Ca să se asigure, ne dau nişte dureri crunte, dar nici chiar în cea mai cruntă rană nu există semne de putrefacţie. Suntem salvaţi pentru că suntem sortiţi unui alt destin.

Clark arăta speriat. Riley se gândea la alte cuvinte încurajatoare, cuvinte pe care el însuşi nu le credea, căutând să spună ceva ce l-ar putea convinge pe Clark să mai reziste încă o zi. I-a zis cu sinceritate că un bătrân îi spusese că, atunci când va ploua, vor merge cu toţii înspre nord-est pentru a-i vinde pe marinari.

— L-am asigurat, îi spuse Riley lui Clark, că o mare răscumpărare îi va răsplăti dacă vor duce întregul echipaj pe tărâmul maurilor.

Riley l-a implorat pe Sideullah să-i lase să doarmă într-un colţ al cortului, la fel ca pe cei doi sclavi negri care aveau grijă de turmă. Bou Sbaa au fost de acord, arătându-le cu degetul un loc unde se puteau întinde, însă din nou femeile s-au împotrivit şi i-au alungat din cort. Sideullah nu s-a împotrivit femeilor, dar noaptea el şi fiii lui le-au adus lui Riley şi Clark lapte cald, un sfert de litru fiecăruia, şi după ce femeile au adormit, Omar, cel care îl pusese pe Riley să îi care armele, a venit la ei şi i-a băgat în cort, ca să doarmă pe nisipul moale. Maniera în care procedase Omar l-a făcut pe Riley să creadă că îl judecase greşit, că îi dăduse să care armele nu pentru că el ar fi fost leneş sau pentru că dădea dovadă de cruzime, ci pentru a-i oferi lui Riley un motiv să meargă mai încet. Omar avea

suflet bun. Sau măcar o parte din sufletul lui era bună.

Grupul rămase pe loc a doua zi. Dimineaţa, femeile din cort au ţipat şi i-au lovit pe Riley şi pe Clark, care le-au ignorat până când loviturile au devenit dureroase. Deşi femeile arabe deţin autoritatea în cort, Sideullah, care voia ca marinarii să îşi recapete puterile, le-a mustrat. Riley şi Clark au rămas în cort toată ziua, împărţind jumătate de litru de lapte de cămilă dimineaţa şi bând fiecare jumătate de litru de apă la prânz. După-amiază, Riley simţea deja cum corpul lui, mai ales picioarele, începea să se mai dezumfle.

În timp ce marinarii stăteau în cort, puternicul sclav negru al lui Sideullah, Boireck, şi doi băieţi arabi şi-au petrecut ziua mânând cămilele pentru a găsi tufişuri. Seara, Boireck s-a aşezat, întinzându-şi picioarele lungi şi obosite de o parte şi de alta a focului. Văzându-i pe Riley şi pe Clark în cort şi purtându-le pică pentru că ei se odihniseră toată ziua, s-a ridicat în picioare ca să-i pună pe fugă. Când Sideullah l-a oprit, Boireck s-a enervat şi mai tare.

În acea seară, a distrat familia şi pe câţiva musafiri bătându-şi joc de creştini, arătând cu degetul către organele lor genitale, despre care spunea că sunt moi şi le compara râzând cu ale lui. Remarcile lui sarcastice la adresa lui Riley cel jigărit, pe care îl numea *„el rais”* au provocat râsete isterice. Le înţepa rănile cu un băţ ascuţit şi râdea de pielea lor, care putrezea şi se împuţea sub lumina soarelui, întruchipându-l chiar pe Allah. De ce altă dovadă mai era nevoie că aceşti mizerabili de păgâni albi nu meritau altceva decât să fie sclavi şi să fie batjocoriţi?

Clark era negru de furie.

— E suficient de rău să fiu dezbrăcat, să fiu jupuit de viu, să fiu sfârtecat, îi şopti el lui Riley, nu trebuie să mai suport şi bătaia de joc a unui nenorocit de sclav negru.

— E bine de ştiut că încă nu ai murit, Jim, răspunse Riley, dând din cap.

Laptele şi apa pe care le băuseră în acea zi, odihna şi umbra le ridicaseră moralul. Încă nu voia să lase bufoneria lui Boireck să îl pună la pământ.

— Simţi nevoia să răspunzi la insultă, dar lasă-l pe negrul ăsta amărât să se amuze dacă aşa îi pică lui bine, îi mai spuse Riley lui Clark. Dumnezeu mi-e martor că aici ai puţine motive de a râde. El doar încearcă să intre pe sub pielea stăpânilor şi stăpânelor lui. Sunt dispus să-l las să facă acest lucru, chiar dacă o face pe spinarea noastră.

În următoarele trei zile, se deplasară către sud-est, din ce în ce mai departe în deşert, parcurgând aproximativ patruzeci şi opt de kilometri pe zi. Terenul devenea din ce în ce mai plat, cu depresiuni din ce în ce mai puţin adânci şi tufişuri de mărăciniş din ce în ce mai rare, majoritatea uscate. Molarii puternici ai cămilelor măcinau tulpinile lemnoase cu puterea unor roţi de moară, dar nici aşa nu reuşeau să îşi umple stomacul. Plantele pe care nomazii le foloseau pentru a-şi suplimenta dieta erau şi ele din ce în ce mai puţine. „În fiecare vale în care ajungeam, scria Riley, băştinaşii alergau şi căutau sub fiecare tufă de mărăciniş, sperând să găsească nişte plante, pentru că ajunseseră aproape la fel de înfometaţi ca noi.” Pentru Riley, o plantă mică similară cu traista-ciobanului fu dezamăgitor de amară şi sărată. Rădăcina în formă de ceapă şi cu gust plăcut a unei plante pe care Bou Sbaa o numeau *taloe* era greu de găsit. Sub firul asemănător cu cel de iarbă, înalt de o palmă, se ascundea o rădăcină de mărimea unei nuci, pe care ei o dezgropau cu un băţ; într-o zi bună nu reuşeau să găsească mai mult de şase, ceea ce nu le era de prea mare ajutor. Riley şi Clark îşi pierdeau din ce în ce mai mult puterea. Într-adevăr, Riley mâncase atât de puţin, încât nicio mâncare solidă nu-i trecuse prin

stomac de când fusese capturat.

Lipsa hranei nu era singura problemă. Rezervele de apă erau pe terminate, iar cămilele nu mai produceau lapte. Marinarii erau, bineînţeles, primii care aveau de suferit. Raţia lor de lapte fusese redusă la o singură cană pe zi, iar apă nu mai primeau deloc. Până şi nomazii erau nervoşi şi se opreau din mers mai devreme, ridicând corturile pentru noapte în mijlocul după-amiezii şi ignorându-i pe marinari, atât timp cât aceştia culegeau beţe pentru foc. Riley şi Clark îşi petreceau amiezile şi nopţile într-un colţ al cortului.

În mod ironic, lipsa hranei a uşurat, într-un fel, mersul pe jos; ei puteau să suporte pietrele de sub picioare mai bine, întrucât deveniseră mai uşori. Dar pe măsură ce deshidratarea cronică se intensifica, articulaţiile lor deveneau mai rigide şi statul în picioare ajunsese pentru ei o corvoadă. Riley observa cum efectiv se ofileşte. În fiecare zi pe care o petrecuse în deşert, el îşi potolise setea bându-şi propria urină. „Dar acea resursă, scria el, mă lăsa acum baltă din cauza lipsei de umiditate.”

Situaţia lui Robbins era la fel de rea. Rezerva de apă a lui Ganus era şi ea pe terminate, iar cerşetoria sclavului său avea drept urmări doar mustrări grele. Robbins era convins că fiecare pas pe care îl făcea îl ducea şi mai departe de civilizaţie. Nu-şi mai întâlnise niciun camarad de multe zile şi era convins că nu-i va mai întâlni vreodată.

Când Savage a apărut deodată în spatele lui, însoţit de doi arabi, lui Robbins nu i-a venit să creadă. El nu-şi mai văzuse locotenentul de la fântână; acesta rămăsese în urma turmei stăpânului său pentru a vorbi cu Riley. Savage era piele şi os. Nu mâncase niciun pic de hrană solidă de când fusese capturat. Robbins regreta că nu avea cu ce să îl ajute.

— Ţi-aş da de la mine resturile de carne de porc, spuse

Robbins, dar stăpânul meu nu mă lasă niciodată să le car eu.

Nu au mai putut vorbi. Robbins trebuia să-l ajungă din urmă pe Ganus.

Două zile mai târziu, Ganus a plecat înainte în recunoaştere, lăsându-l pe Robbins lângă un tufiş. În ultimele patru nopţi, nomazii nu se mai deranjaseră să ridice corturile şi dormitul afară îi marcase şi pe ei. În fiecare dimineaţă, Robbins se trezise ud de la rouă şi cu încheieturile de la mâini şi picioare înţepenite. Frigul, umezeala şi nisipul îi iritaseră corpul plin de băşici. Acum, s-a prăbuşit la pământ, inconştient.

Pe la mijlocul amiezii, a fost trezit – nu de vreun ordin ameninţător din partea unui arab, ci de către Savage. Robbins s-a bucurat să-şi revadă din nou locotenentul şi că avea ocazia să petreacă ceva timp împreună şi să vorbească. Savage era într-o stare de spirit mai bună acum, dar i-a spus lui Robbins răspicat că era la un pas de „înfometare cruntă” şi şi-a înjurat cu amărăciune stăpânul nemilos. Cei doi au plecat împreună să caute melcii care îşi adăposteau cochiliile rotunde, spiralate, în plantele Euforbia în formă de cupolă sau în tufişurile de mărăciniş. Aceste cochilii – cu un diametru de doi centimetri şi jumătate, groase pentru a nu permite elementelor din natură să pătrundă, şi albite de la soare – produceau o bucăţică mică spiralată şi comestibilă care avea gust de noroi. Savage dădu câteva pe gât, însă niciunul dintre marinari nu avea energie pentru a continua vânătoarea. Oboseau repede şi căldura îi determina să caute adăpost, unde nu făceau mare lucru, în afară de a-i critica pe nomazi. Înainte să se întoarcă la corturi, i-au închinat lui Dumnezeu o scurtă rugăciune.

Niciun grup nu a plecat ziua următoare. Robbins a vizitat cortul lui Savage, de unde cei doi au furat nişte apă

dintr-o ploscă. Savage i-a spus lui Robbins că stăpânul lui tăiase gâlma unei cămile în acea dimineaţă şi că el ştia unde o aruncase. S-au dus şi au găsit-o pe nisip, deja tăiată în două şi arătând, potrivit lui Robbins, „nu foarte diferit de icrele de scrumbie”. Au început să o gătească pe furiş în nisip, sub cărbunii luaţi de la foc, dar când au văzut-o pe stăpâna lui Savage apropiindu-se, au dezgropat-o şi au înghiţit-o pe loc.

În 18 septembrie, noaptea, tribul Bou Sbaa s-a reunit pentru o altă yemma. Întrucât luna plină lumina nisipul din jurul lor, au hotărât să se întoarcă la fântâna de lângă mare. Riley a fost devastat de această veste, care îi confirma că nomazii nu găsiseră apă acolo unde erau. Potrivit estimărilor lui, aveau de străbătut patru sute optzeci de kilometri înapoi, un drum de şapte zile şi jumătate de mers încontinuu. „Întrucât cămilele rămaseră aproape fără lapte, se gândea el, mi-era teamă că atât eu, cât şi camarazii mei vom pieri înainte de a ajunge acolo.”

În dimineaţa dinaintea plecării, Sideullah a adăpat cele patru iepe. La fiecare două zile, o familie din trib, când îi venea rândul, le dădea cămilelor să bea apă până când acestea se săturau. Sideullah şi-a golit ultima ploscă într-un blid. Când cămilele au terminat de băut, Riley, care nu mai băuse apă de zile întregi, şi-a implorat stăpânul să îl lase să bea apa de pe fundul blidului, dar Sideullah a refuzat. În schimb, a împrăştiat restul pe pământ, în semn de sacrificiu pentru Allah, în timp ce arabii se rugau pentru ploaie.

În următoarele zile, au mers pe jos şi au căutat hrană. Riley nu putea înţelege cum arabii erau în stare să menţină un astfel de ritm, la cât de puţin le oferea deşertul să mănânce. El şi Clark aveau şi mai puţin de mâncat decât ei. Într-o depresiune nisipoasă ocolită de cămile, au găsit melci în tufişurile de mărăciniş. La

majoritatea dintre ei, cochilia pocnea, indicând faptul că de ceva timp erau morţi, uscaţi, necomestibili, dar apoi au descoperit lipitori, una după alta. Au ascuns melcii vii în haine până s-a lăsat întunericul, când i-au prăjit pe foc, însă, au descoperit că abia dacă îi puteau mânca. Pentru a digera mâncarea, corpul are nevoie de lichide, iar ei nu băuseră mai mult de o gură de lapte în acea dimineaţă. Arzând de sete, Riley şi Clark au căutat o cămilă care se urina, au prins cu mâinile jetul de culoare maro şi l-au băut. „Gustul ei era amar, dar nu sărat, a scris Riley, şi astfel ne-a mai potolit starea de leşin.”

Foametea începea să ia minţile marinarilor şi ameninţa să transforme în realitate mitul potrivit căruia canibalii ar fi trăit în Sahara. Când nu au mai putut răbda foamea, câţiva dintre oameni şi-au mâncat pielea care se cojea de pe braţe, rozându-şi propria carne. Îngrozit, Riley i-a legat unui om braţele la spate. Alţi doi oameni au ademenit copilul unui arab dincolo de corturi. Riley i-a descoperit şi a sărit asupra lor când aceştia erau pe cale să omoare copilul cu o piatră. „I-am convins că e un semn de bărbăţie să moară de foame, decât să devină canibali şi să-şi mănânce propria carne sau pe a altui om”, a notat el mai târziu. I-a asigurat pe oameni că stăpânii lor îi vor hrăni, pentru a-i ţine în viaţă până îi vor vinde. Pentru moment, Riley a reuşit să-i convingă.

Ziua de 21 septembrie a adus pentru Riley o schimbare şi mai lipsită de înţeles decât reîntoarcerea bruscă la fântână, pe care era convins că nu vor mai apuca să o vadă din nou. Arabii pribegi, disperaţi după apă, s-au oprit din hoinărit. Sideullah şi câţiva membri din tribul lui şi-au instalat cele şapte corturi, s-au odihnit ori s-au îngrijit de cămile şi s-au rugat la orele obişnuite, curăţându-se cu nisip. Riley se întreba dacă nu cumva greşiseră drumul. Nu putea găsi nici o altă explicaţie logică pentru această

oprire din drum. Oare membrii tribului Bou Sbaa îşi pierduseră speranţa? Se predau ei, pur şi simplu, deşertului?

Capitolul 10
Ospăţul lui Sidi Hamet

La prânz, după ce nomazii s-au adăpostit de soare în corturile lor închise, doi străini călare pe nişte cămile foarte împovărate au ajuns în vale. Potrivit obiceiurilor deşertului, ei ar fi trebuit să oprească la mare distanţă de corturi, să descalece şi să-l aştepte pe capul familiei să iasă din cort şi să-i întâmpine. Aceşti bărbaţi, care pândeau prin deschizăturile vălurilor de pe cap şi stăteau cu mâna lângă puştile cu două ţevi de pe şei, au venit călare până în *friq.*

Din colţul unui cort, moleşit de căldură, Riley îi privea pe cei doi cu ochi bănuitori. Indiferent de cât de rău le mergea, el învăţase că în Sahara este întotdeauna loc de mai rău. Lângă el, cufundat şi mai mult în umbră, Clark era pe moarte, zăcând aproape inconştient. Era „o epavă perfectă de oase fără carne, după cum s-a exprimat Riley, având pântecele şi spatele aproape lipite şi horcăind ca o persoană care stă să-şi dea ultima răsuflare”.

Potrivit obiceiului, stăpânii cortului ar fi trebuit să le ofere apă, dar nu mai aveau deloc.

Nimeni nu a ieşit din cort. Cei doi bărbaţi fioroşi, ale căror *haik-uri* ascundeau rănile suferite în urma pierderii a două caravane la Tombouctou – în ambele cazuri murind mulţi oameni şi multe cămile –, şi-au îngenuncheat animalele în faţa lui

Sideullah. Au descălecat şi s-au aşezat pe pământ, proptindu-şi fiecare puşca de genunchi pentru a o feri de nisip. Riley îşi dorea ca stăpânul lui să fi fost acolo, însă el

şi fiii lui îşi luaseră armele şi plecaseră călare cu ceilalţi oameni la răsăritul soarelui. Sau poate că ajunseseră la capătul răbdării şi îi abandonaseră atât pe ei, cât şi pe soţiile şi copiii lor. Dacă aşa stăteau lucrurile, cei rămaşi la corturi mai aveau de trăit doar o zi sau două.

Riley îşi simţea palpitaţiile corpului fragil şi asculta respiraţia şuierătoare a lui Clark. Uneori, Riley avea impresia că respiraţia lui Clark semăna cu zgomotul îndepărtat al lemnelor tăiate într-o pădure, zăpăcindu-l şi făcându-l astfel să uite unde se afla. Crucea tatuată a lui Clark părea că levitează pe carnea lui vie, roşie. Cei doi marinari ajunseseră pe un tărâm unde moartea, în mod inexplicabil, îi ia pe unii oameni, în timp ce pe alţii îi cruţă. Corpul uman conţine apă între 60 şi 70%. Se cunosc cazuri în care oamenii au murit având în corp doar 20% din apă (sau 12% din greutatea corporală); alţi oameni au supravieţuit după ce au pierdut până la 40% din apă (sau 28% din greutatea corporală). E posibil ca înrăutăţirea înceată şi continuă a stării de sănătate a lui Riley şi Clark, până ce aceştia ajunseseră la o deshidratare severă, să îi fi ajutat să îndure mult peste ceea ce era normal.

Clark era pe marginea prăpastiei, iar Riley ajunsese şi el la ultimele faze ale deshidratării, în care corpul stoarce organele auxiliare pentru a canaliza lichidul din corp către sânge, pentru ca acesta să poată îndeplini activităţile de mare prioritate, precum trimiterea oxigenului şi a substanţelor nutritive către celule şi transportarea căldurii pentru a putea fi eliberată prin piele. La ambii bărbaţi sistemul circulator golise articulaţiile de ulei, făcându-i tot mai ţepeni şi fără vigoare. În gură nu mai aveau salivă, iar în ochi nu mai aveau lacrimi.

„Te simţi de parcă cineva a focalizat o lentilă încălzită pe tine”, scria odată un om care suferea cumplit de sete. „Ochii îţi ard la fel ca atunci când stai în faţa unui foc

dogoritor. Limba şi buzele se îngroaşă, se crapă şi se înnegresc. Din cauza setei, în momentele finale de agonie sângele devine vâscos şi nu mai poate elimina căldura prin piele. Victima este răpusă de propria căldură corporală, suferind un fel de topire a organelor.

Femeile nomade şi-au păstrat aceeaşi indiferenţă demnă de un sfinx faţă de suferinţa marinarilor. Soţia şi fiica lui Sideullah au ieşit din cortul lor, ţinând în mână o piele mare de animal şi o rolă de material de cort din păr de cămilă, şi s-au îndreptat către cei doi străini. Bărbaţii s-au ridicat în picioare.

— *Labez, labez-salem,* salutară ei femeile. *Labez-alikom.* Pacea, pacea fie cu voi.

Femeile au adus zece stâlpi şi au construit un adăpost. Au descărcat cămilele bărbaţilor şi au aranjat lucrurile şi şeile la umbră. Apoi au adus un postament pentru a aşeza cea mai de preţ încărcătură a străinilor: două ploşti umflate. Riley s-a chinuit să audă ce vorbeau femeile cu cei doi bărbaţi care, îi era clar acum, erau negustori şi a prins întrebările care se puneau de obicei în deşert: „De unde veniţi? De cât timp călătoriţi? Ce vindeţi?”

Cel mai în vârstă dintre cei doi, un bărbat solid, cu barbă căruntă şi urechi ascuţite care îi ieşeau de sub turbanul mare ce îi proteja ochii de soare, arăta cu mâna spre celălalt bărbat, care scotocea printre pachete. A adus pături, pene de struţ şi pânză albastră pentru ca femeile să se uite la ele. Pânza albastră, pe care femeile Sahrawi o folosesc pentru a-şi acoperi capul şi cu care se mândresc, a fost pe loc apreciată: ele nu s-au putut abţine să nu zâmbească în timp ce atingeau cu degetele pânza şi au dat din cap aprobator.

După aceea, soţia lui Sideullah şi-a vârât capul în cortul în care Riley şi Clark lâncezeau în aerul stătut.

— Sidi Hamet a venit din imperiul sultanului, a spus ea

sugestiv. El vă poate cumpăra. Apoi a plecat, iar Riley a reflectat la cuvintele ei. El nu avea încredere în nimeni. O mişcare greşită îl putea trimite într-un loc şi mai crunt decât cel în care era acum – dacă poate exista aşa ceva: în iad.

În următoarele ore, a rămas ascuns şi s-a gândit încontinuu la o singură întrebare: ar trebui sau nu să-i abordeze pe negustori? Însă mintea lui era prea înceţoşată pentru a se putea lămuri. În cele din urmă, setea l-a împins să ia un blid, cu care să se ducă în cort. Stând în picioare jegos, zdrenţuit şi fără să scoată un cuvânt în faţa lor, le-a arătat cu mâna către gura lui umflată. Ştia că în ochii lor arăta ca un păgân dezgustător. Cu pielea care i se decojea de pe corp şi corpul plin de răni, era la fel de fermecător precum un şobolan care încerca să li se alăture la masă. Fratele mai mic al lui Sidi Hamet, Seid, a vrut să-l lovească pentru obrăznicia lui şi să-l gonească din cort, dar Hamet s-a uitat lung la Riley.

— *El Rais?* întrebă el. Tu eşti căpitanul?

Riley a dat din cap. După o clipă, Hamet i-a făcut semn fratelui său să ia blidul. Seid a refuzat. Hamet s-a ridicat şi a umplut chiar el blidul. Riley l-a luat în mâinile lui osoase şi a privit conţinutul acestuia cu veneraţie: aproape un sfert de litru de apă curată.

— *Sherub, Rais,* ordonă Hamet, ridicându-şi în aer palmele apropiate. Bea, căpitane.

Riley a băut cu poftă jumătate din apa din blid. Era cea mai bună apă pe care o băuse de când plecase de pe bric. Apa îi înţepa buzele crăpate şi îi trezea la viaţă gura amorţită.

— *Besmillah,* Sidi Hamet, şi Dumnezeu să te binecuvânteze, a mormăit el într-o arabă stricată, lăsând blidul jos1. Voia să ducă restul de apă lui Clark. Când se întorcea să plece, Hamet l-a oprit şi i-a făcut semn să o

bea pe toată.

Riley a indicat cu mâna către cortul lui şi a explicat cât de bine a putut că dorea să ofere apa unui camarad aflat pe moarte. Se temea de obişnuita mustrare, dar Hamet nu dădea semne de enervare. A aprobat din cap. Riley s-a mirat. El văzuse arabi – chiar şi pe cei mai brutali dintre ei – dăruind de pomană apă sclavilor altor oameni, ceea ce Hamet tocmai făcuse, dar nu văzuse niciun arab să tolereze un afront din partea unui sclav creştin.

Clark era cu faţa în jos pe covorul lui. Riley l-a întors şi l-a sprijinit de umeri.

— Uite apă, spuse el. A dus bolul la gura lui Clark, ai cărui ochi duşi în fundul capului s-au luminat când a băut.

— Apa asta vine dintr-o ţară mai bună, spuse Clark căpitanului, gâfâind. Dacă am fi în acea ţară şi aş putea să beau multă apă, mi-aş da viaţa cu plăcere.

Sideullah se reîntoarse după-amiaza târziu. Riley nu era surprins că acesta nu adusese nimic înapoi de pe unde fusese. Nu era nimic neobişnuit faţă de ce văzuse Riley până acum. Indiferent de munca cu care se ocupau, membrii tribului păreau să nu producă nimic, să nu strângă nimic, cu excepţia laptelui de la cămile sau a apei în ploşti, ultima dintre acestea fiind o activitate acum abandonată. Niciun om nu mai fusese la un puţ de mai bine de o săptămână.

Veştile despre sosirea negustorilor din nord s-au răspândit şi Bou Sbaa au apărut ca prin minune din deşertul pustiu. Până la apusul soarelui, Riley a estimat că în jur de două sute de oameni, mai mulţi decât văzuse la orice altă reuniune, veniseră în tabăra stăpânului său, stând la discuţii cu nordicii sau între ei şi gesticulând în maniera lor specifică.

La apus, Sideullah i-a condus la rugăciune. Mai întâi şi-au dat jos *haik-urile* şi s-au spălat cu mult nisip.2 Apoi,

făcând plecăciuni repetate către est, au cântat: *„Allah Houakibar”* – „Dumnezeu este mare”. A urmat Shahadah, declaraţia lor de credinţă şi chemarea la rugăciune: *„Hi el Allah Sheda Mohammed Rahsool Allah”* – „Mărturisesc că Muhhamad este profetul lui Allah” 3. Apoi Sideullah a citit o rugăciune lungă. Au încheiat recitând împreună un capitol din Coran. Încă o dată, Riley s-a minunat de contradicţia dintre pioşenia lor şi indiferenţa faţă de suferinţa semenilor, mai ales faţă de Clark, a cărui lumină apunea odată cu soarele.

La ora zece, în *friq* s-a aşternut din nou liniştea. Riley şi Clark au fost izgoniţi din cort. Riley şi-a ajutat camaradul să se mute într-un loc nu departe de cort, unde cei doi s-au prăbuşit pe nisip şi au adormit, tresărind şi tremurând, combustibilul necesar pentru a le menţine temperatura corpului fiind pe terminate. În ultimele trei zile, mâncaseră doar melci şi rădăcini de plante. La miezul nopţii, Sideullah i-a trezit şi i-a dat fiecăruia câte o jumătate de litru de lapte dulce de cămilă, proaspăt muls. Riley avea să afirme mai târziu că asta i-a salvat viaţa lui Clark.

Dimineaţă, Hamet l-a luat deoparte pe căpitan şi i-a pus mai multe întrebări. Din nou, Riley nu a încercat să explice că provenea de pe partea cealaltă a Atlanticului, spunând doar că el şi oamenii lui veneau din Anglia. Hamet a dat din cap în semn că înţelege. Folosindu-se de mâini, de faţa lui expresivă şi de puţinele cuvinte din limba arabă pe care le învăţase, împreună cu o brumă de franceză şi spaniolă, Riley a relatat evenimentele în urma cărora ajunsese acolo, arătând cu mâna în direcţia epavei. Şi-a descris soţia şi copiii, oftând din greu. A afirmat că Horace era fiul lui cel mare.

Pentru arabi, înrăiţi de viaţa din deşert, lacrimile unui bărbat erau o ruşine. Când francezul Brisson a plâns în faţa membrilor tribului Bou Sbaa, „câteva femei care mă

văzuseră, a scris el ulterior, în loc să arate compasiune, mi-au aruncat nisip în ochi, pentru a-mi şterge lacrimile, potrivit spuselor lor" (p. 369). Riley nu se aştepta la compasiune, însă Hamet, recent reîntors dintr-o caravană dezastruoasă în care stătuse doi ani, îşi văzuse familia – soţia, doi fii şi o fiică – doar pentru puţin timp înainte de a se întoarce din nou în deşert, încercând să scape de datorii. Impresionat de suferinţa lui Riley, atât de asemănătoare cu a lui, negustorul a lăcrimat şi el.

— Oamenii cu barbă, ca mine, nu trebuie să verse lacrimi, spuse Hamet, ştergându-şi faţa cu mâna înainte de a pleca.

Riley s-a simţit încurajat. Exista o posibilitate ca acest om să-i ajute. El a început să pună la cale un plan.

La scurt timp după aceea, l-a găsit pe Hamet singur.

— Am un prieten în nord, îi spuse el. Dacă ne vei cumpăra pe mine şi pe camarazii mei şi ne vei duce pe teritoriul sultanului Marocului, prietenul meu îţi va plăti mulţi bani.

Când Hamet s-a uitat în ochii lui Riley, arabul nu a reacţionat în niciun fel. El şi fratele lui îi erau datori socrului său, Ali, un şeic necruţător care trăia lângă Wednoon. A cântărit oportunităţile pe care marinarii creştini i le puteau oferi, în cazul în care acestea existau. Provenind dintr-o ramură a tribului Bou Sbaa al Oulad el-Hadj Ben Demouiss din Marrakech, Hamet era din ce în ce mai convins că îl trimisese la această bandă de speţă joasă a lui Oulad Brahim, verii săi Bou Sbaa, pentru a scăpa de necazuri. Instinctul îi spunea să se încreadă în căpitanul îndrăzneţ.

— Nu, răspunse Hamet. E imposibil. Aş putea să-l duc pe El Rais doar la Swearah.

Acest oraş înconjurat de ziduri, numit Mogadore în vest, era centrul comercial internaţional de la Atlantic al

împăratului.

— L-am văzut pe sultan, îi spuse Riley lui Hamet. Este un prieten al poporului meu.

Hamet a ascultat, apoi a ridicat miza.

— Mohammed Rassool? întrebă el. Muhammad profetul? Riley a înclinat din cap. A arătat cu mâna către est, apoi către rai, indicând că ştia că profetul venea din est şi că el credea că urcase la ceruri. Ceea ce a fost pe placul lui Hamet. Câţi bani? a întrebat arabul.

Riley a luat în palmă câteva pietre mici şi a numărat cincizeci.

— Atâţia dolari spanioli pentru mine şi la fel pentru fiecare dintre oamenii mei.

— Nu-i voi cumpăra pe ceilalţi, spuse Hamet. Cât mai dai pentru tine? Riley a adăugat încă cincizeci de pietre lângă celelalte.

— Banii sunt în Swearah? a întrebat el, folosindu-se de mâini şi de cuvinte. Sau trebuie să fie trimişi din ţara ta?

— Prietenul meu din Swearah va plăti, răspunse Riley, deşi nu cunoştea pe nimeni acolo.

— Minţi, l-a luat în râs Hamet.

— Nu, spuse Riley, ducându-şi un pumn în dreptul inimii şi scuturând din cap. El Rais nu minte.

Hamet l-a ţintuit cu privirea lui pătrunzătoare.

— Dacă mă păcăleşti, îţi tai gâtul, spuse el şi făcu un semn cu mâna.

Fără să clipească, Riley a dat din cap în semn că era de acord. L-a rugat din nou pe Hamet să-l cumpere şi pe „fiul” lui, Horace, dar negustorul îi spuse că nu mai putea scoate pe nimeni altcineva din deşert.

— Nu spune nimic din ce am vorbit stăpânului tău, nici fratelui meu sau altcuiva, încheie el.

În ciuda reticenţei lui Hamet, Riley era încurajat de modul cum vorbise. Fusese direct şi deştept şi vorbise cu o

convingere subestimată. Riley era sigur că orice hotăra el avea să fie aprobat.

Căpitanul s-a dus să caute melci şi a dat peste Savage, pe care nu îl mai văzuse de multe zile, şi peste Hogan, ambii căutând acelaşi lucru. Se învârtiră degeaba, pentru că deja găsiseră toţi melcii care fuseseră acolo. Cămilele sfâşiaseră puţinele tufe de mărăciniş, devorând toate ramurile mai puţin groase de un centimetru.

Reîntorcându-se în tabără, Riley l-a luat pe Clark, care îşi revenise destul de mult, deşi încă se mişca cu greutate, asemenea unui om bătrân. Cei patru marinari de pe *Commerce* s-au aşezat în faţa cortului lui Hamet.

— Am mari speranţe, le spuse Riley, în ciuda atitudinii negative a negustorului, că vom fi cumpăraţi de acest om şi vom fi duşi în civilizaţie. Sidi Hamet a ieşit din cort şi s-a aşezat lângă ei şi, tăcut, dar fără ruşine, i-a examinat pe oameni. Chiar şi el, care văzuse o suferinţă cruntă în Sahara, s-a strâmbat când a văzut starea deplorabilă în care se aflau oamenii.

— Nu ne va lua, şoptiră oamenii. Dar aşa cum sperase Riley, Hamet era interesat. Acesta a început în mod făţiş să îi evalueze din punct de vedere al rezistenţei şi al valorii lor. L-a întrebat pe Riley dacă vreun om din grupul lor murise, dacă aveau neveste şi copii şi s-a interesat cu ce fuseseră hrăniţi. Riley a răspuns în numele lor, asigurându-l pe Hamet în mod cinstit că până şi Clark, care era atât de vlăguit, era soţul unei femei frumoase pe nume Ruth, tatăl a doi copii şi un soldat care luptase onorabil pe câmpul de luptă.

Aşa cum Riley era pe cale să descopere, valoarea unui creştin calculată în calitatea acestuia de marfă răscumpărabilă depindea de gradul, bogăţia, sănătatea şi provenienţa acestuia. În deşert, unde un cort care rezista patru ani valora cât o cămilă, iar o cămilă valora cât

douăsprezece capre sau şase oi, valoarea unui creştin se regăsea, cu mici excepţii, undeva între o pătură zdrenţuită şi o cămilă matură. Ofiţerii valorau mai mult decât marinarii, deşi arabii, disperaţi după abilităţile practice, erau capabili să ţină prizonier pentru totdeauna un fabricant de praf de puşcă, un doctor sau un fierar care îşi dădeau de gol meseria. Bărbaţii căsătoriţi aduceau mai mulţi bani decât cei necăsătoriţi pentru că se considera că aceştia sunt mai avuţi. Arabii observau repede îmbrăcămintea de calitate a unui om. Brisson, care risipise ceasuri, catarame de argint şi bani pe care le dăduse primului său răpitor pentru a intra în graţiile acestuia, a fost vândut de la un stăpân la altul pentru cinci cămile, în timp ce brutarul vaporului a fost vândut pentru o cămilă. În cele din urmă, Brisson a regretat dărnicia sa, care nu l-a ajutat cu nimic, în afară că umfla preţul răscumpărării.

Pentru a răscumpăra un creştin, un Sahrawi trebuia să îl ducă în portul imperial din Swearah, unde negustorii străini sau consulii puteau face plata. Pentru a ajunge acolo, trebuiau să traverseze deşertul, să treacă de triburile ostile de beduini şi de oraşele de berberi din regiunea Souss şi, în cele din urmă, să păcălească spionii sultanului Marocului, unde sclavia creştinilor era, teoretic, ilegală, deoarece sultanului îi plăceau „cadourile” pe care le primea de la ţările occidentale în schimbul libertăţii cetăţenilor acestora. În tot acest timp, răpitorul nu avea nicio garanţie că la final chiar va primi suma de bani pentru care bătuseră palma. În loc să facă această călătorie lungă şi riscantă, un Sahrawi îşi vindea adesea sclavul în zonă pentru un profit mic dar sigur unui cumpărător care vindea sclavul la rândul lui pentru un mic profit.

În acest mod, într-o mişcare continuă agonizantă, Sahara ceda trecerea creştinilor către nord, care,

străbătând câte un teritoriu pe rând, cu cât se apropiau de Swearah, cu atât valorau mai mult, moneda de plată schimbându-se de la troc cu produse la bani, în momentul când ajungeau la Wednoon, aşezare de la marginea deşertului. În Sahara, negustorul francez Saugnier a fost odată dat la schimb pentru un butoi de mâncare şi o bară de metal de doi metri şi jumătate, iar mai târziu pentru două cămile tinere. A fost vândut de două ori la Wednoon, prima dată pentru 150 de dolari, iar apoi pentru 180 de dolari. Marinarii care îl însoţeau aduseră un profit între 50 şi 95 de dolari. Robert Adams de pe *Charles* a intrat în cea de-a doua categorie, fiind vândut o dată pentru păturі în valoare de 50 de dolari şi a doua oară pentru păturі, curmale şi praf de puşcă în valoare de 70 de dolari.

În 1810, negustorul englez şi scriitorul James Grey Jackson a propus plata unei taxe fixe pentru occidentalii aduşi la Mogadore. „O sumă modică ar fi suficientă”, susţinea el, asta în cazul în care banii erau la îndemână şi strategia cunoscută de toţi. Astfel, ar fi fost eliminată nesiguranţa care îi determina pe arabi să revândă creştinii în mod repetat şi să ceară preţuri exorbitante de răscumpărare. Jackson estima că 150 de dolari de om ar fi suficient, această sumă fiind „peste preţul unui sclav negru”. Englezii au adoptat o asemenea practică la sud de Saint-Louis, pe fluviul Senegal, unde, în 1816, recuperarea rapidă a câtorva pasageri de pe *Meduse* a dovedit că politica funcţiona, însă pentru creştinii care erau duşi în nord nu exista o astfel de prevedere.

În dimineaţa zilei de 24 septembrie, Bou Sbaa au ridicat tabăra şi au călătorit spre nord-vest toată ziua. Când s-au oprit la apusul soarelui, femeile lui Sideullah au instalat corturile pentru familia lor şi pentru Hamet şi Seid, care merseseră călare alături de ei. În următoarea zi, grupul a rămas pe loc şi Hamet şi Sideullah au discutat afaceri. S-

au tocmit în privinţa lucrurilor pe care Sideullah le voia de la negustori şi în privinţa lui Riley. Pentru acesta, Sideullah cerea două *haik-uri* groase, un sac de pene de struţ şi pânza albastră la care râvnea soţia lui. În deşert, unde astfel de bunuri erau rare, acest preţ era usturător şi arăta cât de important era gradul de căpitan al lui Riley. După ceva timp, Hamet a acceptat. Pe coastă, aceste lucruri valorau mai puţin de jumătate de liră britanică sau doi dolari spanioli. Riley promisese să plătească de *cincizeci* de ori mai mult pentru libertatea sa.

Mai târziu în aceeaşi zi, Horace împreună cu stăpânul lui şi Savage au venit la cortul lui Hamet. Cu ochii înlăcrimaţi, Riley l-a luat în braţe pe Horace şi le-a dat lui şi lui Savage nişte melci pe care îi găsise în acea dimineaţă, impresionându-l din nou pe Hamet datorită legăturii strânse dintre el şi băiat. După ce vizitatorii au plecat, Hamet i-a spus lui Riley că vor pleca în două zile şi că stăpânul lui Horace, cu a cărui cruzime şi natură posesivă Riley era deja familiarizat, nu voia să-l vândă pe băiat cu niciun preţ. Vestea l-a şocat pe căpitan, a cărui dorinţă de a avea grijă de Horace îl salvase de la disperare.

— Lasă-mă pe mine în locul lui, se rugă el. Voi fi un sclav credincios stăpânului lui până la moarte – du-l *pe el* până la Swearah. Prietenul meu te va plăti şi îl va trimite acasă la mama lui. Nu aş putea niciodată să dau ochii cu ea fără să-l aduc pe băiat înapoi acasă.

Hamet era impresionat de suferinţa lui Riley.

— Îţi vei recăpăta fiul, jur pe Allah, spuse el.

A mers să discute problema cu mai-marii tribului, care au întrunit un consiliu. Hamet şi stăpânul lui Horace şi-au susţinut pe rând cauza cu ardoare, după care au început să urle unul la altul şi să se bată cu pumnii. Şi-au scos săbiile, dar înainte să ajungă la vărsare de sânge, cei doi bărbaţi au fost separaţi. Aşa cum Riley prevăzuse, într-un

final Hamet a triumfat.

— Însă preţul stabilit de consiliu a fost piperat, îi spuse Hamet lui Riley. Trebuie să plăteşti pentru băiat aceeaşi sumă ca şi pentru tine.

Neclintit, Riley i-a cerut lui Hamet să îi cumpere pe Savage şi Clark.

— Este imposibil, îi spuse Hamet din nou, pentru doi oameni să transport patru creştini la Swearah. Mai uşor ar fi să mâni nişte gazele prin vizuina unui leu.

Pentru a ajunge la Swearah, ei ar trebui să parcurgă repede în jur de 1 300 de kilometri pentru a nu fi prinşi de bandiţi şi războinici, care nu s-ar gândi la nimic altceva decât să-i omoare pe el şi Seid pentru a le fura sclavii. Nu era doar o chestiune de lăcomie, ci şi o chestiune de putere şi control al teritoriilor. Niciun şeic nu i-ar fi lăsat să treacă cu o încărcătură atât de valoroasă fără să plătească un tribut. Iar acest lucru l-ar fi distrus. Hamet şi Seid aveau doar o sumă mică de bani şi nicio putere să creeze alianţe şi să promită bunuri sau servicii în loc de bani. Erau o pradă bună pentru oricine. Cu cât aveau mai mulţi creştini cu ei, cu atât mai încet aveau să călătorească şi cu atât mai mult aveau să atragă atenţia.

Riley a refuzat să asculte raţionamentul. El s-a aruncat în genunchi şi l-a implorat pe Hamet să îi cumpere pe Savage şi pe Clark, însă de data asta a mers prea departe.

— *Skute. Ferknâ ferknţe,* a urlat Hamet. Taci din gură. Lasă-mă în pace! L-a lovit pe Riley cu mânerul sabiei în semn de avertizare.

Cu toate acestea, în dimineaţa următoare, Riley, asemenea unui buldog, l-a abordat din nou pe Hamet. I-a recitat numele tuturor membrilor echipajului său, chiar şi pe al acelora a căror locaţie era necunoscută, cerând negustorului să se intereseze de ei. De data aceasta, Hamet a spus doar că nu-l va cumpăra pe Clark, care,

oricum, va muri în trei zile. Riley a jurat că va plăti aceeaşi sumă de bani pentru Clark, chiar dacă acesta va muri pe drum.

Era, într-adevăr, posibil ca acest lucru să se întâmple. Deşi îşi revenise puţin, nemaifiind la fel de deshidratat, pielea capului opărită de soare a lui Clark se crăpase, formându-se răni purulente. Hamet şi Seid i-au dat la o parte părul încâlcit folosind nişte beţişoare şi au examinat pielea neuniformă. Aceasta a determinat o inspecţie mai riguroasă din partea lui Riley, precum şi un dialog mormăit între fraţi. Seid nu era convins că ar trebui să cumpere vreun marinar. Toţi erau slăbiţi şi pielea lor era la fel de găurită ca a unui cort în al cincilea an de folosinţă.

Realizând că marinarii înfometaţi trebuiau hrăniţi înainte de călătorie, Hamet a cumpărat de la Sideullah un *jmel* bătrân, un mascul de cămilă, la preţul unei singure pături. În deşert nu exista conceptul de tocmeală. Ambii bărbaţi ştiau că animalul bătrân, care nu mai putea ţine pasul cu restul turmei, era bun doar de sacrificat şi, de vreme ce, după tradiţia islamică, mesele erau comune pentru toţi locuitorii deşertului, oricine ajungea acolo avea dreptul să mănânce. În realitate, Hamet nu negociase pentru cumpărarea unei cămile întregi, ci pentru dreptul de a face pe gazda: pentru a controla momentul şi locul sacrificiului, pentru a-şi hrăni sclavii şi pentru a păstra orice mai rămânea, resturi pe care voia să le usuce pentru călătoria ce urma. Până şi acel *jmel* îmbătrânit, cu o cocoaşă fleşcăită, putea produce câteva sute de kilograme de sânge, măduvă, carne şi organe hrănitoare, ceea ce reprezenta mâncare din abundenţă pentru nomazi, care erau obişnuiţi să trăiască doar cu lapte de cămilă, apă şi rădăcini de plante săptămâni sau chiar luni întregi. Asta nu însemna că Hamet nu va încerca să facă pregătirile de sacrificiu pe furiş.

La miezul nopţii, el îi trezi pe Riley şi Clark cu un cotcodăcit. Îl cumpărase pe Clark pe o nimica toată şi îl cumpărase, de asemenea, şi pe Savage, deşi nu intrase încă în posesia lui. Hamet i-a pus pe cei doi să aducă surcelele de foc şi bălegarul pe care le strânseseră înainte. La lumina lunii şi a stelelor, el, Seid şi Sideullah i-au condus în tăcere pe ceilalţi şi cămila într-o râpă izolată, unde au forţat animalul să se pună în genunchi. Seid a legat un ştreang, i l-a băgat cămilei sub falca grasă şi a tras de el până când botul animalului a ajuns la fund. A legat capătul celălalt al frânghiei de partea mai fermă a cozii cămilei. Hamet a pus un cazan de cupru sub gâtul cămilei, la aproximativ treizeci de centimetri distanţă de piept. Masculul bătrân s-a încordat puţin când Hamet şi-a trecut sabia prin carnea lui, tăind o venă în partea dreaptă a gâtului, lângă umeri. Un şuvoi închis la culoare a ţâşnit în cazan, ecoul sunetului melancolic a răsunat în dunele tăcute, în timp ce Riley privea cum flacăra care cuprinsese beţele şi bălegarul sfârâia şi creştea, trosnind şi trimiţând scântei în noapte, semănând cu nişte licurici.

Când cazanul s-a umplut cu aproape cinci litri de sânge, Hamet şi Sideullah l-au pus pe foc. Riley s-a ghemuit în faţa strălucirii portocalii a flăcării, încălzindu-şi tibiile picioarelor rămase aproape fără carne pe ele, în timp ce negustorii amestecau sângele care fierbea în cazan.

Mirosul plutea pe deasupra dealurilor până la corturi, trezindu-i pe nomazii înfometaţi, care se revărsară peste duna de nisip. La început, ei s-au prefăcut că ajută la măcelărit, dar până când Hamet a pus oala în faţa căpitanului, spunând *„Kul,* Riley” – „Mănâncă, Riley” –, aceştia se adunaseră de jur-împrejur ca hienele. Riley şi Clark s-au înfruptat cu mâinile goale din sângele fierbinte. Gloata devenea din ce în ce mai mare. Hamet şi Seid au încercat să o alunge, dar erau prea mulţi oameni. Cei doi

marinari au devorat sângele coagulat, acum la fel de gros precum ficatul unui viţel, cât de repede au putut, în timp ce nomazii dădeau în ei, înhăţând cu mâinile din mâncare. Când sângele s-a terminat, frenezia s-a potolit la fel de repede cum începuse. Nomazii şi-au îndreptat atenţia către jupuirea pielii şi gătirea cămilei. Au pus intestinele mici, cu tot conţinutul acestora, în cazan, alături de ficat şi plămâni. Un bărbat a despicat stomacul cămilei – prima şi cea mai mare cameră a stomacului, unde îşi digeră parţial mâncarea înainte de a o regurgita sub formă de furaj rumegat –, în care a introdus o strachină şi a scos o parte din lichidul verde şi gras. La scurt timp, amestecul clocotea pe foc.

În niciun moment nu au fost mai puţin de şase membri ai tribului Bou Sbaa lângă leşul cămilei. Cei care sosiseră primii i-au îndepărtat pe cei care au venit mai târziu. Apoi aceştia dispăreau cu prada lor, fiind înlocuiţi de alţii. Cu puţin timp înainte de răsăritul soarelui, reuşiseră să care mai mult de jumătate din pielea, oasele şi carnea cămilei. Hamet şi Seid lucrau şi pândeau în acelaşi timp. Prin prezenţa lor, ei preveneau furtul şi, în acelaşi timp, evitau nişte confruntări care puteau da naştere unor lupte înverşunate pe care ei nu le puteau câştiga.

Riley nu mai văzuse niciodată aşa ceva şi mai târziu şi-a exprimat stupoarea: „Deşi stăpânii noştri îi prinseră pe băştinaşi furând şi plecând cu carnea, ei nu îi puteau opri, temându-se de lucruri mai rele decât pierderea cărnii: potrivit unei maxime respectate de toţi arabii, cei care aveau puterea să o facă trebuiau să-i hrănească pe cei înfometaţi, să le dea de băut, chiar dacă asta însemna ca stăpânul proviziilor să ia de la gura sa şi a familiei sale”.

Wilfred Thesiger, renumitul explorator britanic al deşertului Rub al Khali din Arabia în anii 1940, era la fel de perturbat de această practică. „Ştiam... din proprie

experienţă că, atât timp cât ne aflam pe un teritoriu locuit, beduini de la zeci de kilometri distanţă veneau să se hrănească pe spinarea noastră, scria el. Era imposibil să îi refuzăm: în deşert, nimeni nu poate alunga un musafir, oricât de nedorit ar fi acesta.” (p. 79) T.E. Lawrence a observat că „în deşert se manifesta un comunism nebun, în care Natura şi elementele acesteia existau pentru libera utilizare a oricărei persoane paşnice şi nu doar pentru satisfacerea propriilor nevoi” (p. 84).

În timp ce Riley considera barbar acest obicei, Hamet înţelegea realităţile deşertului şi nu era afectat de ele. Indiferent dacă era drept sau nu, cei din tribul Sahrawi împărtăşeau aceeaşi credinţă, cei mai puternici dându-le celor mai slabi, inclusiv copiilor, bătrânilor şi sclavilor. Acest pact social le permitea să supravieţuiască în cel mai dur mediu de pe pământ. Potrivit învăţăturilor Coranului, Hamet nu se aştepta la nimic în schimb şi nici nu primea nimic. Când măruntaiele au fost gata, el şi Seid s-au luptat pentru partea lor de mâncare.

La ceva depărtare de foc, Riley şi Clark moţăiau iepureşte. În timp ce corpurile lor deshidratate se luptau să digere sângele coagulat, s-au încălzit foarte tare, iar pofta de apă îi tulbura. În lumina gălbuie a dimineţii, Riley a văzut cum un băiat tânăr îşi băga capul în stomacul larg deschis al cămilei şi bea lichidul din el. Hamet, văzând încotro se uita Riley cu interes, i-a spus să-l dea pe băiat la o parte şi să-i ia locul.

Riley a introdus un blid în cavitatea dezgustătoare şi a dat pe gât lichidul verde alterat. Ceea ce înghiţea nu ar fi putut fi mai revigorant nici dacă ar fi fost apa de izvor pe care visase odată să o transforme într-un spa. „Deşi gustul ei era extraordinar de puternic, scrise el mai târziu cu acelaşi calm specific, nu era sărat şi mi-a calmat setea” 4. Clark i-a urmat exemplul.

În timp ce Hamet, Seid şi ajutoarele lor tenace continuau să sfârtece cămila şi să aşeze carnea la soare, pentru a se usca, ceilalţi nomazi şi copiii lor se învârteau pe lângă ei, linguşindu-i, cerşind şi şterpelind ce puteau. Rezultatul era la fel de inevitabil precum *irifi.* Până la căderea nopţii, lui Hamet îi rămăseseră mai puţin de şapte kilograme de carne. A pierdut orice speranţă de a călători cu stomacul plin.

Cu toate acestea, notorietatea ospăţului lui Hamet avu un efect pozitiv pentru marinari. Întrucât se răspândise vorba prin trib că negustorii se pregăteau să plece şi că ei cumpărau marinari, alţi stăpâni ai echipajului de pe *Commerce* se agitau să ajungă la ei. În jurul prânzului, Horace a fost adus de vechiul lui stăpân, care nu-l mai hrănise după ce fusese forţat să-l vândă. În trei zile, el nu băuse aproape nimic şi nu mâncase nimic în afară de câţiva melci, nişte alimente jalnice chiar şi după standardele din Sahara. Hamet îi păstrase nişte carne fiartă şi măruntaie de cămilă şi Riley i-a adus un blid cu lichid din stomac ca să poată înghiţi mâncarea.

În timp ce venirea băiatului fusese aşteptată, apariţia lui Burns îi surprinse. La scurt timp după ce a sosit Horace, un arab a apărut cu marinarul epuizat, îmbrăcat în zdrenţe. Hamet l-a întrebat pe Riley dacă acesta era unul dintre oamenii lui. Riley a confirmat.

— Este bătrân şi nu mai e bun de nimic, dar îl pot cumpăra la preţul păturii acesteia, îi spuse Hamet lui Riley, ridicând în mână o pătură de mai proastă calitate decât cea pe care o dăduse pentru *jmel.* Riley l-a asigurat că va primi pentru Burns aceeaşi sumă de bani pe care o primea pentru restul echipajului. În ciuda aspectului său, Burns nu-şi pierduse voinţa. Bucuria lui la gândul că schimba izolarea groaznică cu tovărăşia camarazilor săi, că primea o masă de măruntaie şi speranţa la libertate i-a molipsit pe

toţi şi le-a ridicat moralul.

Următorul Oulad Brahim care a sosit a fost Mohammed, fostul stăpân al lui Riley, primul care îi revendicase la capul Barbas. El venea împreună cu Hogan. Hamet a negociat pentru Portlander şi l-a cumpărat pentru o pătură bună. Dar în timp ce Riley l-a felicitat pe Hogan şi Hamet îl hrănea, veni un alt arab care începu să se certe cu Mohammed, susţinând că Hogan era şi al lui pe jumătate. După o discuţie aprinsă, el şi Mohammed s-au întors către Hamet şi i-au mai cerut o pătură.

Hamet a fost revoltat. Disputa celor doi nu îl privea pe el. Dar cei doi Oulad Brahim continuau să îşi susţină cauza.

— Este un bărbat solid, susţineau cei doi.

În curând toţi trei au început să ţipe unii la alţii. Mâinile lor alunecau către teaca armelor, dar cu Seid în apropiere, niciunul dintre ei nu avea un avantaj hotărâtor. Nimeni nu şi-a scos sabia. În acest moment de impas a intervenit Riley, pledând în favoarea lui Hogan, dar cel din tribul Brahim şi negustorul nu au renunţat. Se ajunsese la o chestiune de mândrie şi niciuna dintre părţi nu voia să renunţe.

Într-un final, Mohammed i-a azvârlit lui Hamet pătura înapoi şi l-a măsurat din priviri pe Hogan. Prinzându-l pe marinar de părul lui lung, l-a lovit pe spate cu ţepuşa de cămilă, o bâtă subţire lungă de şaizeci de centimetri, şi l-a mânat în afara taberei5. „Mă durea inima când vedeam loviturile aplicate pe corpul lui sfrijit şi mutilat, dar nu puteam face nimic pentru el, a recunoscut Riley cu tristeţe. Tot ce am putut face a fost să mă întorc cu spatele, ca să nu mai văd tortura la care era supus.”

A doua zi de dimineaţă, căpitanul a făcut un alt semn pe picior cu ghimpele pe care îl păstrase pentru acest scop. Potrivit calendarului său înfiorător, erau în 27 septembrie. După optsprezece zile fără nicio sursă de apă, cei din

Oulad Brahim plănuiau să plece a doua zi la răsărit către un puţ aflat la două zile de mers către nord-vest – acelaşi puţ unde Riley şi oamenii lui gustaseră pentru prima dată în deşert apa aducătoare de viaţă. Vrând să ocolească acest punct de întâlnire, Hamet voia să se îndrepte către est, către un alt puţ de care ştia, şi de acolo să plece către nord-vest.

Riley îşi dorea cu disperare să plece la drum, dar în acelaşi timp se temea de plecare. Cei cinci – Riley, Burns, Clark, Horace şi Savage – urmau să plece în urma altor şase marinari. El nu-i mai văzuse pe Williams, Barrett sau Deslisle de multe zile şi nu credea că Williams mai era în viaţă. Riley nu-l mai văzuse pe Porter de la puţ şi nici pe Robbins de la adunarea de a doua zi. Şi, bineînţeles, mai era şi Hogan, acum dispărut şi el.

În acea dimineaţă, Hamet l-a luat pe Riley deoparte şi i-a spus că el răspundea acum de lucrurile lor, de cămile şi de marinari. În semn de încredere, i-a înmânat un cuţit mic pe care i l-a pus într-o teacă şi i l-a atârnat la gât. Căpitanul a simţit în curând povara noilor sale responsabilităţi. Hamet se aştepta din partea lui să atribuie sarcini celorlalţi, însă oamenii lui erau majoritatea incapabili de muncă obositoare. Optimismul din ziua precedentă, insuflat de noua lor şansă de a supravieţui, a dispărut în căldura dogoritoare de la prânz. Confruntându-se cu ceea ce părea o călătorie imposibilă, erau aproape la fel de muribunzi ca înainte. Riley îşi înfrunta problemele la fel cum o făcea pe mare. Muncea fără întrerupere, îngrijindu-se de sarcini şi fiind atent la cele mai mici detalii care, luate individual, nu păreau de mare importanţă, dar care luate împreună puteau face diferenţa dintre viaţă şi moarte. A cusut hainele sărăcăcioase ale lui şi ale lui Clark cu fire de păr de cămilă şterpelite de la cort; a curăţat cu nisip blidele cu care beau; le-a stors băşicile de la picioare

şi s-a rugat.

Printre pregătirile pe care Hamet şi Seid le-au făcut în acea zi pentru călătorie s-a numărat şi stoarcerea a şapte litri de lichid din burta cămilei şi punerea acestui lichid într-o ploscă. Folosindu-şi degetele pe post de sită, ei au scurs murdăria din ceea ce avea să fie, timp de o săptămână, singura lor sursă de lichide în afară de urina cămilelor. Au confecţionat sandale din pielea de cămilă pentru marinarii desculţi, dându-le pe cele mai bune, cu două straturi de piele, lui Riley şi lui Horace, iar pe cele cu un singur strat lui Burns şi lui Clark.

În acea seară, Hamet l-a chemat pe Riley şi l-a informat că Savage urma să sosească în curând şi că el riscase tot ce avea pentru căpitan şi oamenii lui. Le-a zis că nu mai putea să mai cumpere pe nimeni. Hamet i s-a confesat lui Riley, spunându-i că spera ca banii de răscumpărare să îl ajute să-i plătească socrului său pentru pierderile suferite după ce o caravană către Tombouctou se dusese pe apa sâmbetei. Coborându-şi vocea, el a spus că avea nevoie de ajutorul lui Riley nu doar pentru ameninţările din exterior:

— Seid este un om rău, îl avertiză el.

Apoi şi-a strigat fratele, care manifesta în continuare acelaşi dispreţ faţă de marinari şi îngrijorare faţă de planul fratelui său.

— Riley, repetă promisiunea făcută, i-a ordonat Hamet.

Riley a spus că prietenul lui din Swearah va plăti răscumpărarea.

— Dacă vă mint, îi asigură el, puteţi să-mi tăiaţi gâtul.

Sosirea lui Savage, târziu în noapte, ar fi trebuit să le mai ridice moralul, mai ales pe al lui Riley. În calitatea sa de fiu al unuia dintre cei doi proprietari ai bricului, Savage era cât de cât egalul căpitanului şi confidentul acestuia, dar în timp ce ceilalţi se bucurară, deşi pentru scurt timp,

de reîntâlnirea cu tovarăşii lor, Savage se posomorî. El aflase din bârfe de prezenţa negustorilor de o săptămână, dar stăpânul lui tânăr, Abdallah, nu-i spusese nimic despre asta; Savage se frământase în tot acest timp la gândul că tovarăşii lui îl lăsaseră în urmă. Gândul la libertate şi intestinele pe care Hamet i le păstrase nu l-au înveselit prea mult. Nervos şi temător, posibil la un pas de a înnebuni, Savage devenise posac. Umilinţa robiei era amplificată la el de o educaţie strictă, baptistă. Religia mamei sale nu accepta niciun compromis şi, aşa cum scrisese ea într-o scrisoare sub formă de predică, adresată soţului care se afla pe mare, ea nu tolera „niciun prieten al Babilonului [sic] sau pe anticreştini”. Indicând cu capul către Hamet şi Seid, el spuse mârâind:

— Nu cred niciun cuvânt spus de nenorociţii ăştia.

Aproape că l-a acuzat şi pe Riley că ar fi minţit în legătură cu posibilitatea ca ei să fie eliberaţi.

— Nu înţeleg nimic din ce spun ei, bombăni el, şi nu cred nici ce spune căpitanul.

Savage punea, de asemenea, sub semnul întrebării planul pus la punct de Riley şi chiar critica suma de bani pe care o promisese ca răscumpărare.

— Nu va găsi pe nimeni care să vrea să îi dea acea sumă de bani, pentru că el însuşi este sărac, spuse Savage râzând – o remarcă enervantă, întrucât Savage era singurul care ştia despre gravitatea problemelor financiare ale lui Riley.

Riley era furios. Nu numai că felul lui Savage de a vorbi era impertinent, dar submina, de asemenea, autoritatea căpitanului. Dacă ar fi fost la bordul bricului, acesta ar fi fost un act de revoltă. Chiar şi în condiţia lui fizică precară, ar fi putut să-l frângă pe Savage ca pe o nuia uscată. Însă realiza că ar fi fost mai mult decât inutil. Ceea ce conta cu adevărat era efectul pe care neînţelegerile dintre marinari

l-ar fi putut avea asupra lui Hamet şi a lui Seid. Încrederea lor în Riley era elementul central al pactului dintre ei. Dacă aceasta dispărea, evadarea lor ar fi fost pusă în pericol. Aşa că Riley şi-a muşcat limba.

În aceeaşi noapte, Robbins încă mergea prin deşert la ora zece. Temperatura scăzuse cu treizeci de grade de la apus, iar luna avea să răsară peste alte două ore. Îmbrăcat doar cu pantalonii ciopârţiţi şi o pălărie de piele cu boruri mari, Robbins tremura în timp ce călărea pe cămilă în spatele lui Ganus. Singura parte a corpului său care rămăsese caldă erau picioarele pentru că stăteau lipite de cămilă. În timp ce mergea către nord pe un teren denivelat, un vânt din nord-est îi bătea în faţă. Mintea lui Robbins era cufundată într-o oboseală cruntă. Stelele se întindeau de la o linie a orizontului la cealaltă, dându-i senzaţia ciudată că ar străbate raiul.

Nu ştia încotro se îndreptau, ştia doar că Ganus îl întrebase dacă voia să meargă să îl vadă pe „Aarone”, care după înţelesul lui însemna Aaron Savage. Îi răspunsese că voia, dar apoi a început să creadă că Ganus avea alte intenţii. Timp de şaptesprezece zile, stăpânul lui îi acordase prea puţină atenţie şi nu îi ceruse niciodată să îl însoţească în afara taberei. Acum, Robbins se temea că intenţiona să-l vândă – o posibilitate de care se temea, întrucât Ganus, spre deosebire de alţi stăpâni, măcar era sârguincios în privinţa apei şi a mâncării.

În următoarele trei ore s-au deplasat cu viteză, parcurgând aproape treizeci de kilometri. Într-un final, s-au oprit lângă un petec cu tufişuri pitice de mărăciniş, unde au lăsat cămila să pască. Robbins s-a întins pe nisip ca să se odihnească. Cu aproximativ o oră înainte de răsăritul soarelui, a simţit un ghiont în lateral. S-a trezit cu nisipul lipit de barbă până la falcă şi cu Ganus stând deasupra lui, gata de plecare. Deşi Robbins era într-o formă mai bună

decât tovarăşii săi, corpul lui zvâcnea din cauza efectelor produse de o deshidratare de lungă durată, agravată de mersul continuu pe cămilă şi de noaptea friguroasă. Înţepenise.

S-au urcat pe cămilă şi au mers până când a răsărit soarele. Au intrat într-un *friq* în care bărbaţii prăjeau o cămilă. Gura lui Robbins tânjea după carnea arsă, dar tot ceea ce a putut Ganus să îi aducă a fost un blid cu sânge fiert. Robbins a aşezat castronul în coroana pălăriei.

— *Kul,* Robbins, i-a ordonat Ganus.

Dar gura lui era atât de uscată, încât îi era teamă că nu va putea să înghită sângele.

Au pornit din nou la drum când soarele se apropia de marginea pământului şi lumina oblică a dimineţii se furişa peste crestele tremurânde ale dunelor de nisip, lăsând depresiunile în întuneric. Oboseala şi frigul amorţitor l-au hipnotizat pe Robbins. Mintea lui rătăcea. Dacă ar fi fost la bordul bricului *Commerce,* pe mare, acum ar fi fost tura de dimineaţă şi ar fi urmărit cum prova urcă şi coboară pe valurile agitate, iar junghiurile de foame din stomac ar fi fost curând potolite de micul dejun şi cafeaua fierbinte pregătite de Dick.

Când cămila a ajuns în vârful unui deal, Robbins s-a trezit din visare. La est, soarele, o minge de un roşu-portocaliu aprins, se ridica deasupra orizontului, asemenea unui cap strălucitor de căpcăun venind de la capătul lumii. În faţa lui, silueta unor cămile se întindea peste o vale şi o dună. Într-un loc cu puţine puncte de reper şi foarte puţine hărţi, unitatea standard de măsurare a distanţei folosită de nomazi era depărtarea de la care putea fi văzută cu claritate o cămilă, puţin peste un kilometru şi jumătate. Robbins, obişnuit să desluşească un obiect şi să-i calculeze direcţia şi distanţa cu ajutorul vârfului catargului aflat în balans, îşi dădu seama rapid că se aflau la distanţă de o

cămilă.

S-au oprit câteva clipe pentru a se orienta şi apoi Ganus a lovit cămila în zona gâtului, direcţionând-o către turma de cămile pe care o văzuse. În mai puţin de o oră, au ajuns într-o vale îngustă plină de corturi, unde Robbins a ascultat cu atenţie când Ganus a întrebat o femeie în vârstă:

— Unde sunt *kelb en-Nasrani* – câinii creştini? 6

Ea a arătat cu mâna înspre un deal din est. Pe măsură ce se apropiau de deal, Robbins a văzut fumul unui foc. Cămila lor, care mersese peste şaizeci de kilometri în acea noapte, s-a împiedicat de marginea dunei, afundându-se în nisip adânc şi îndreptându-se instinctiv către tabăra de la poalele unei alte văi înguste. Pentru a doua oară în acea dimineaţă, Robbins a simţit mirosul de carne prăjită, care aproape că îi lua minţile.

Dându-se jos în urma lui Ganus, s-a apropiat de foc asemenea unui orb, numai pe jumătate conştient, intenţionând să cerşească sau să fure. Imaginea din faţa ochilor lui l-a înmuiat complet: Clark, Burns, Horace, Savage şi Riley erau împrăştiaţi prin toată tabăra, ocupaţi cu împachetatul lucrurilor7. Robbins a uitat pe loc de foame, de sete, de durere şi s-a aruncat în genunchi. „Ceva îmi spunea că sunt aproape de eliberare, îşi amintea el mai târziu, că a sosit ziua mântuirii.”

Ganus, un individ scund, s-a apropiat de Hamet şi de Seid, mult mai înalţi decât el, şi cei trei au început să discute. Ganus intenţiona să-l vândă pe Robbins. În timp ce ei îi hotărau soarta, Robbins, încă minunându-se de revederea prietenilor săi, dădu la schimb o parte din sângele fiert de deasupra pălăriei sale pe o bucată de zgârci de la Horace. Zgârciul era necomestibil, aşa că l-a înghiţit cu totul.

Riley stătea între noii lui stăpâni şi Ganus. Când înţelese

că Hamet refuza să-l cumpere pe Robbins, căpitanul s-a pus în genunchi şi l-a implorat. Hamet i-a cerut să se ridice, insistând că nu-i mai rămăsese nimic să dea la schimb. Deşi înţelegerea pentru Hogan picase cu o zi în urmă, el cumpărase între timp o cămilă tânără. Ceea ce tocmai afirmase era adevărat. S-a enervat, a aruncat cu nisip în Riley şi a ordonat grupului său, inclusiv stăpânului lui Savage, Abdallah, care i se alăturase ca partener, să urce duna de nisip.

Robbins era înmărmurit. Camarazii lui începură să îşi întoarcă privirile, de parcă era un condamnat pe care nu-l puteau privi în faţă în cel mai greu moment din viaţa lui. Ajunsese să creadă atât de tare că va fi salvat. În schimb, era pe cale să fie abandonat.

Riley nu-l mai putea influenţa pe Hamet. Ştia că e periculos să mai insiste. L-a îmbrăţişat pe Robbins.

— Ţine-te tare, şopti el cu o voce îndureratã. Fă tot ce poţi pentru a rămâne sănătos şi pentru a-i încuraja pe ceilalţi. Vei găsi o cale de a te elibera. Dacă voi scăpa, voi face tot ce îmi stă în putinţă să te recuperez.

În timp ce cei cinci camarazi se chinuiau să urce duna pentru a începe marşul crunt prin deşert, Robbins a izbucnit în lacrimi. „Chiar dacă mă bucuram de norocul lor, va scrie el mai târziu, îmi plângeam, cuprins de cea mai mare deznădejde, soarta disperată.” Cea mai mare şansă de a scăpa din deşert tocmai îi trecuse prin faţa ochilor. Robbins rămăsese încă o dată singur.

Partea a treia
CĂLĂTORII ŞI FURTUNI DE NISIP

Capitolul 11
Este dulce?

Phoebe Riley nu mai văzuse niciodată aşa ceva. O căldură insuportabilă, asemenea unei vizite misterioase din regiunile ecuatoriale îndepărtate, care ajunsese în Middletown în urmă cu câteva zile. Apoi vineri, în 22 septembrie 1815, furtuna a lovit coasta regiunii New England ca o rafală de mitralieră. Valuri înalte de aproape doi metri au inundat străzile din New London. La Potapaug, un copac căzut la pământ a zdrobit o porţiune dintr-o alee, acoperişul bisericii episcopale a fost spulberat, iar două vapoare, scufundate. Când vântul furios a început să biciuiască marea, o ploaie sălcie a umplut cu sare câmpurile aflate la un kilometru şi jumătate depărtare de ţărm şi a învelit merele din pomi cu o chiciură sărată. Vânturile se îndreptau către fluviul Connecticut, distrugând acoperişurile, punând la pământ hambarele şi împrăştiind fânul pe păşuni. De-a lungul coastei, marinarii de pe vasele de comerţ, care legaseră şi depozitaseră deja orice se putea căra, înjurau şi se rugau pentru vapoarele lor.

Rămasă singură acasă cu cei cinci copii, dintre care unul sugar, Phoebe avea multă treabă, la fel ca în fiecare zi; să vadă însă valea inundată şi vântul doborând tot în jurul lor, trebuind în acelaşi timp să calmeze spaimele micuţilor, era prea mult pentru ea.

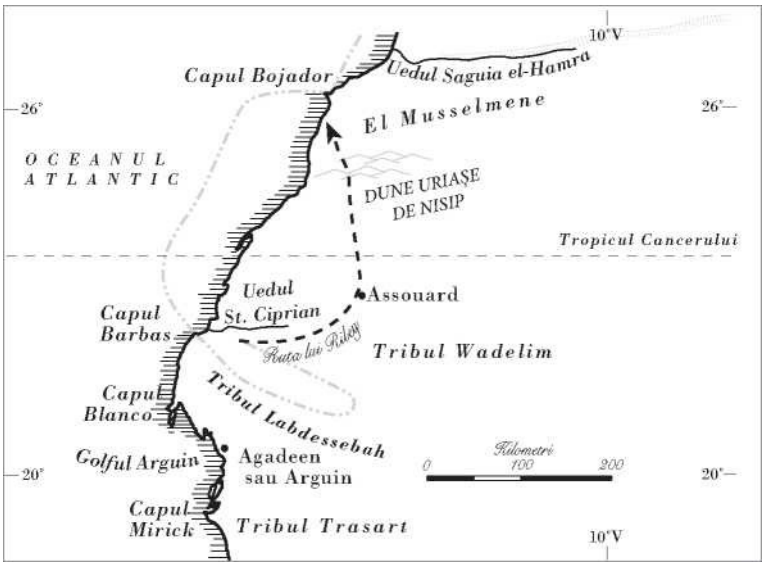

Vântul începuse să bată miercuri. Umed şi îmbufnat, coborâse pe hornuri şi stinsese focurile din şemineuri. Joi, Phoebe şi tânărul James închiseseră obloanele, duseseră animalele în hambar şi aduseseră în casă orice ar fi putut fi luat de vânt. Până vineri, vântul a atins optzeci de kilometri pe oră. Încă tineri şi supli, plopii soţului ei, cei pe care îi plantase în Prospect Hill şi pe care apoi îi abandonase, se înclinau până la pământ, însă nu aceştia erau acum problema ei. Câte vise îşi făcuseră: un spa imens cu un conac din cărămidă cu patru etaje, piscine cu apă minerală cu bule pentru băi, esplanade întinse pentru plimbări şi grădini elegante. Însă acea viziune himerică părea acum la fel de îndepărtată precum soţul ei.

Pe fluviu, oamenii se luptau cu mareea. Securizaseră danele şi legaseră navele pentru a nu fi duse la ţărm. Casele din împrejurimi fuseseră construite pe fundaţii de cărămidă, dar dacă malurile erau inundate, aveau să fie cuprinse de apă şi, asemenea navelor, izbite de copacii

căzuţi şi de alte obiecte mari care fuseseră măturate de reflux.

Însă în mintea lui Phoebe existau gânduri şi mai negre de atât. Unii spuneau că furtuna şi aerul torid traversaseră Atlanticul, venind din Africa. Soţul ei avea să fie într-un pericol permanent din cauza unei astfel de vremi. Toată lumea vorbea despre dispariţia navei *Epervier,* care plecase din Gibraltar la începutul lunii iulie. Decatur trimisese pe bric o copie cu noul tratat semnat de Statele Unite ale Americii şi Algeria şi astfel zece prizonieri fuseseră eliberaţi, alături de căpitanul Lewis şi locotenentul Neale, care se însuraseră cu două surori chiar înainte de a se îmbarca şi pleca pe Marea Mediterană. Se zvonea că flota de la British West India zărise bricul în timpul unei vijelii crunte care scufundase mai multe vapoare comerciale ale flotei. De atunci nu se mai auzise nimic de *Epervier.*

Commerce traversase Atlanticul exact în aceeaşi perioadă. Phoebe nu mai primise o scrisoare de la James încă de când se aflase în New Orleans. Acest lucru în sine nu reprezenta un motiv de îngrijorare, dar acum nu se putea abţine să nu se întrebe ce s-a întâmplat. Oare nava *Commerce* prinsese această furtună pe mare? Şi dacă era vorba de acelaşi vânt năprasnic care venise tocmai din Africa, oare cum s-au descurcat soţul ei şi oamenii lui?

În timp ce locuitorii din Middletown s-au apucat să facă reparaţii în satul lor mustind de apă, o parte din echipajul de pe *Commerce*, care păstrau în inimile lor imaginea câmpurilor imaculate din Connecticut, porneau la drum prin Sahara. Riley, bineînţeles, nu ştia nimic de furtună sau de grijile recente ale lui Phoebe, însă tânjea să-i vadă pe ea şi pe copii, cu atât mai mult acum, că întrezărise o speranţă de a se reîntoarce într-o bună zi acasă la ei.

O bandă a tribului Oulad Brahim a călărit pentru puţin

timp alături de Hamet, Seid, Abdallah şi cei cinci marinari, luându-şi gălăgios rămas-bun de la ei şi încercând să câştige un avans pentru disputele legate de viitoarele tranzacţii care puteau foarte bine să nu mai aibă loc. Agitaţia îi oferi lui Sideullah şansa de a comite un ultim act de răutate împotriva lui Riley, pe care el şi familia lui îl „ocoliseră ca pe o ciumă” de când îl vânduseră. În timp ce Riley avea grijă de turmă, fostul lui stăpân s-a furişat la una dintre cămile şi a tăiat funia de care era prinsă o halcă mare de carne de la recentul măcel. Riley a încercat să îl oprească, însă nimeni nu auzea ţipetele lui. Sideullah i-a aruncat o privire plină de dispreţ şi a plecat cu trofeul lui, lăsându-l pe Riley perplex la gândul că fostul lui stăpân, un om de vază şi un membru respectat în tribul său, ar fura cu neruşinare din mâncarea altui om, fiind cuprins de îngrijorare în legătură cu pedeapsa pe care o va primi atunci când se va descoperi lipsa bucăţii de carne.

Cât Riley era distras de această problemă, cămila mare a lui Hamet s-a îndepărtat, luându-se după o turmă care se îndrepta către nord-vest. Bătrânul jmel ieşea în evidenţă asemenea unui vapor aliniat lângă nişte fregate. Riley a alergat în urma cămilei, prinzând-o într-un final, după o cursă epuizantă. Hamet i-a pus pe Horace, Burns şi Savage călare pe acest animal înalt. Ei se ţineau de samarul cămilei, precum şi unul de celălalt, fiind prinşi ca într-un ghiveci de carne şi transpiraţie, păr încâlcit şi bărbi lânoase. Burns, cu o vestă veche, alături de Horace şi Savage, ambii înveliţi în piei de capră jerpelite, arătau ca nişte bandiţi. Riley, fără cămaşă, şi Clark, îmbrăcat într-o bucată de pânză de vapor, mergeau pe cămila lui Seid, în timp ce acesta călărea alături de Abdallah. Hamet a încălecat noua cămilă tânără pe care o strunea, fără şa, din spatele cocoaşei.

Călăreau spre est, în mod intenţionat într-un ritm foarte

lent, o corvoadă pentru marinarii plăpânzi, a căror stare era înrăutăţită de prezenţa constantă a soarelui pe spatele lor. La prânz se opriră într-o depresiune de mică adâncime pentru a regla şeile. Hamet a scos o cămaşă în carouri din samar şi i-a dat-o lui Riley, declarând că o furase pentru el şi că încercase să găsească una şi pentru Horace, dar nu reuşise.

— Pune-o pe tine, Rais, spuse el, uitându-se la carnea vie de pe spatele lui. Sărmanul tău spate are nevoie de ceva care să-l protejeze. Riley i-a pupat mâna lui Hamet şi a pus cămaşa pe el. Deşi era surprins că până şi Hamet, pe a cărui încredere îşi mizase viitorul, era în stare să fure de la un seamăn de-al lui din trib, nu putea nega că îi era recunoscător pentru că o făcuse.

Restul după-amiezii şi în următoarea zi, Hamet i-a mânat înspre est străbătând hamada, oprind ziua doar pentru a hrăni animalele cu mărăciniş şi noaptea pentru a pune corturile în zonele cu tufişuri. În a doua noapte, cei opt bărbaţi au împărţit în mod egal ce mai rămăsese din lichidul din stomacul cămilei, circa un litru. Swearah se afla către nord-est, dar Hamet continua să se îndrepte către est, afundându-se din ce în ce mai tare în deşert.

Bazându-se pe observaţiile lui legate de înălţimea soarelui la prânz, Riley a înţeles de la început că au mers înspre sud până ce au ajuns la 20 de grade latitudine nordică, cea mai adâncă şi secetoasă secţiune vestică a deşertului Sahara. În prezent, această regiune, numită Adrar, se află pe teritoriul Mauritaniei. Dar trebuia să fie o regiune deluroasă, iar Riley nu a întâlnit niciun deal în această parte a călătoriei; nici nu a menţionat traversarea unei văi lungi care să se intersecteze cu ruta lor.

Este posibil ca ruta lui Hamet să se fi îndreptat mult mai mult înspre nord decât prevăzuse Riley iniţial (de fapt, o hartă care însoţeşte ediţiile ulterioare ale memoriilor sale

indică un traseu înspre nord-est). Probabil că Hamet s-a îndreptat către o sursă de apă aflată la granitul din Zug sau, mai degrabă, către Assouard, o vale îndepărtată, unde membrii tribului Oulad Bou Sbaa obişnuiau să se adune.

Cu siguranţă, ruta lui Hamet printre dealurile joase de nisip şi văile de mică adâncime îi purtase uneori către puncte estice de pe compas. De altfel, ar fi fost imposibil de urmărit cu acurateţe fără instrumente ştiinţifice şi fără posibilitatea de a păstra notiţe. Pentru că regiunea nu era cartografiată, Riley nu avea nici măcar un şablon pe care să consemneze relieful de care îşi aducea aminte.

Există posibilitatea ca ei să nu fi călătorit atât de repede sau de departe pe cât ar fi crezut Riley. El a notat că animalele atingeau viteze de până la unsprezece kilometri la oră şi că, în zile consecutive, cămilele străbătuseră 100, 168 şi 80 de kilometri. Deşi cămilele sunt pe drept cuvânt apreciate pentru rezistenţa lor fizică, viteza şi distanţa pe care o pot parcurge au fost mereu supraapreciate. În 1791, William Lempriere a raportat că alergau atât de repede, încât „călăreţii lor trebuiau să-şi lege o eşarfă în jurul taliei pentru a putea respira în continuare” (p. 708). Dar Lempriere, care afirma că e normal pentru cămile să parcurgă opt sute de kilometri în patru zile, fusese păcălit într-o măsură semnificativă. În opera lui clasică din anul 1959, *Nisipurile arabe,* exploratorul deşertului Wilfred Thesiger a relatat cum a parcurs pe cămilă o sută optzeci şi cinci de kilometri în douăzeci şi trei de ore, respectiv şapte sute douăzeci de kilometri în nouă zile. Însă a reuşit această performanţă călare pe „cea mai bună cămilă din Sudan”.

Cu doar patru cămile la opt bărbaţi, cinci dintre aceştia fiind plăpânzi, suferinzi şi călăreţi lipsiţi de experienţă, ritmul în care mergeau însoţitorii lui Hamet nu s-ar fi putut

apropia de cel al lui Thesiger, nici măcar de al aventurierului francez Michel Vieuchange, care călătorise către Smara, oraşul interzis al şeicului-războinic Ma el Anin din Saguia el-Hamra, în 1930. „Acum ştiu că pot acoperi o sută şaptezeci până la o sută nouăzeci de kilometri în patruzeci şi opt de ore, mergând zi şi noapte, călare sau pe jos”, a consemnat francezul în jurnalul său, însă cămilele lui nu puteau menţine acest ritm. Când s-a întors la civilizaţie, Vieuchange a fost nevoit să-şi abandoneze două din cele trei cămile, deoarece erau prea epuizate ca să poată continua drumul. În 1817, Robert Adams, de pe nava *Charles,* a oferit cea mai corectă evaluare a ritmului de mers al unei cămile şi un punct de referinţă mai relevant pentru viteza de călătorie a lui Riley: o cămilă odihnită, fără o încărcătură prea mare, spunea el, va parcurge între douăzeci şi nouă şi patruzeci de kilometri pe zi, dar dacă are greutate în spinare şi este prost hrănită, aşa cum se întâmplă de obicei, va parcurge doar şaisprezece până la douăzeci şi patru de kilometri.

În următoarea zi, în 29 septembrie, Hamet a condus grupul de-a lungul unei întinderi de pământ cu arbuşti noduroşi, brâncă şi piatră1. După ce arabii şi-au încheiat rugăciunea de prânz, cu toţii şi-au umplut căuşul palmelor cu urină de cămilă pe care au băut-o. Hamet l-a asigurat pe Riley că arabii considerau urina de cămilă ca fiind bună la stomac. Într-adevăr, aşa cum notase în Sunna, cartea cu tradiţii legate de profetul Mahomed, însuşi profetul recomandase utilizarea urinei în scopuri medicinale. Riley a observat că marinarii preferau urina animalului în loc de propria urină.

În acea seară, Hamet a căutat în zadar un loc adăpostit care să aibă şi furaje pentru cămile. La cincisprezece ore după ce porniseră la drum, au oprit într-o depresiune de mică adâncime care nu le oferea nici adăpost, nici nutreţ.

„Carnea pe care o mai aveam pe fund, pe partea interioară a pulpelor şi a picioarelor era atât de bătătorită şi de lovită, încât abia dacă mai rămăsese ceva din ea”, scria Riley. Îşi simţeau oasele „de parcă ar fi fost smulse din încheieturi” de zdruncinăturile constante. Văitându-se cu mormăieli şi jurăminte neclare, marinarii căzură în patru labe de pe cămilele îngenuncheate. S-au ridicat şi s-au clătinat asemenea oamenilor beţivi, chinuindu-se să meargă din nou în picioare, în timp ce articulaţiile lor trosneau încontinuu.

Cei din tribul Bou Sbaa s-au folosit de cremene pentru a scoate scântei şi au pornit focul, în ciuda vântului care bătea în rafale. Au prăjit aproape jumătate de kilogram de carne uscată de cămilă, pe care au împărţit-o celor opt bărbaţi. Trăind cu atât de puţină mâncare, fără pic de grăsime sau de lichide în corpul lor, marinarii gustau mâncarea şi băutura cu mult nesaţ. Foamea şi setea duceau o luptă dezechilibrată, fiecare trimiţând un semnal intens când balanţa înclina în favoarea celeilalte. Până şi aceste porţii mici de carne arsă solicitau pentru digestie mai mult lichid decât aveau corpurile de cruţat. Au mâncat cu lăcomie; apoi, frământaţi de sete, au înconjurat o cămilă şi au aşteptat să urineze. Au băut urina, iar la scurt timp au fost din nou înfometaţi. S-au întins pe pământ, îngrămădindu-se unii într-alţii pentru a se proteja de rafalele de vânt. Muşchii lor zdrobiţi îi dureau atât de tare, încât Riley a comparat suferinţa resimţită cu tortura pe roata medievală. În ciuda epuizării, nu puteau dormi. Se simţeau prea expuşi. Un secol mai târziu, Michel Vieuchange avea să confirme experienţa lui Riley în câteva cuvinte simple, dar convingătoare: „Nopţile reci din Sahara”, scria el în jurnal, „Sufăr mult mai mult din cauza frigului decât din cauza soarelui” (p. 223).

În dimineaţa zilei de 30 septembrie, Riley i-a arătat lui

Hamet rănile lui sângerânde şi alte dovezi ale stării precare de sănătate a oamenilor săi. Cei din tribul Bou Sbaa erau cu adevărat jenaţi şi un pic nedumeriţi de infirmitatea marinarilor, însă Riley putea să vadă cu ochii lui că ei doar se prefăceau că nu îi cred. Clark şi Burns erau căzuţi la pământ asemenea unor coşuri goale, secătuiţi de toată energia. Cu toate acestea, Hamet le-a spus că tot trebuiau să meargă în continuare.

— Ar trebui să ajungem în curând la apă proaspătă. După aceea nu vom mai merge atât de repede.

În timp ce călăreau, Riley se gândea la camarazii rămaşi în urmă. Suferinţa lui Robbins în momentul în care fuseseră separaţi se întipărise în inima lui. Despre Williams credea că va muri în curând, în cazul în care acest lucru nu se întâmplase deja. Porter, puternic şi deştept, avea şanse de supravieţuire; la fel şi cei doi marinari originari din Portland, Hogan şi Barrett, dacă se străduiau. Cu toate acestea, pentru toţi, mai puţin pentru Deslisle, graniţa dintre câştigarea sau pierderea ocaziei de a scăpa din deşert fusese aproape inexistentă. În ceea ce-l priveşte pe Deslisle, despre care Robbins spunea că „era preţuit de echipaj drept un bucătar fidel şi activ”, acesta nu a avut niciodată vreo şansă reală. Pentru că era un negru aflat într-un loc unde toţi cei din rasa lui erau sclavi, pentru că provenea dintr-o ţară unde se întâmpla la fel şi pentru că nu avea avere sau vreun sponsor devotat, el efectiv nu avea nicio şansă să scape din Sahara sau din împrejurimile sale.

După patru ore de mers înspre est, au coborât într-un vast canion de formă pătrată, „un abis deprimant” după spusele lui Riley. După ce au coborât cămilele pe terenul foarte abrupt, Hamet i-a trimis pe Seid şi pe Abdallah să caute un izvor lângă un perete îndepărtat. Până să ajungă ceilalţi jos, cei doi Bou Sbaa dispăruseră pe un teren fără

cărări şi plin de bolovani, despre care Riley a dedus, în timp ce ei îşi croiau drumul, că fusese un râu sau chiar „un braţ al mării”. Deşi apa care cursese pe acolo dispăruse de mult, copitele cămilelor se adânceau într-o crustă de sare despre care el credea că rămăsese de la marea care se evaporase, precum şi o reminiscenţă cruntă a unui strat de zăpadă proaspătă.

Riley era uimit de modul supranatural în care arăta roca din Precambrian, veche de mai bine de două miliarde şi jumătate de ani, şi de vastitatea craterului, în anumite părţi cu o lăţime de aproape treisprezece kilometri şi care se întindea, după calculele lui, pe patru sute optezi de kilometri înspre sud-vest, către coastă. Aşa cum Riley ghicise, marea acoperise valea, apoi se retrăsese, doar pentru a se reîntoarce într-o altă epocă, proces care se repetase de multe ori. La fiecare retragere a mării, rămăsese în urmă câte un strat de sedimente marine care se transformaseră în straturi de rocă, unele mai puţin poroase decât altele, permiţând astfel infiltrarea apei. Se spune că, atunci când plouă în vestul Saharei, o treime din apă se evaporă, o treime se duce în mare şi o treime rămâne sub pământ. Pe sub pământul din vestul Saharei erau împrăştiate şi blocate pungi cu apă – unele imense, unele din vremuri străvechi, unele foarte adânci, iar altele suficient de superficiale pentru a se scurge printre fisuri întortocheate şi pentru a ieşi la suprafaţă. Ocazional, acolo unde pământul de la suprafaţă se scufundase, formând un canion, apa uneia dintre aceste pungi se scurgea printr-o falie din peretele vertical.

Mergând în spatele lui Hamet, marinarii mânau cămilele una în spatele celeilalte. Au trecut printr-o albie mică, mai recentă, gravată într-una mai mare, care acum, asemenea celei dinainte, era încremenită. Faptul că ei se îndreptau către est, unde se afla Mogadore, şi nu către nord, îi

neliniştea pe marinari. Savage bombănea, iar insinuările lui persistau la fel ca gustul amar al unui mocasin de apă.

În timp ce mergeau, Hamet i-a făcut semn lui Riley să i se alăture în faţă. De când plecaseră de la tribul Oulad Brahim, negustorul avusese timp să se gândească la afacerea lor şi dorea să-i sublinieze lui *el Rais* importanţa promisiunii acestuia. Hamet şi Seid dăduseră la schimb tot ce avuseseră pentru el şi oamenii lui, îi aminti lui Riley, fixându-l cu ochii lui negri.

— Fii sincer cu mine, Rais, spuse el. Ai fost în Swearah?

Arabul deştept îşi alesese perfect momentul întrebărilor sale inchizitoriale. Asupra lor erau aţintiţi nişte ochi scobiţi într-un craniu de berbec având coarne albite de soare. În apropiere, gâtul unui schelet încovrigat de cămilă, care nu reuşise să urce o pantă abruptă, era arcuit pe spate, trădând o agonie de durată. Riley era obosit, însetat, înfierbântat şi îngrijorat de soarta marinarilor. Îi era clar că viaţa lor era în mâinile lui Hamet. Dacă ar fi plecat şi i-ar fi lăsat acolo, ei nu ar mai fi găsit niciodată izvorul. Ar trebui ca Riley să fie sincer cu arabul care îi dovedise că îi este prieten? Şi dacă nu făcea acest lucru, care erau şansele ca nebunul şi irascibilul de Savage să îi dea de gol în orice clipă?

Riley era conştient că expresia de pe faţa lui era la fel de vitală precum cuvintele pe care urma să le rostească.

— Am fost la Swearah, spuse el.

Hamet, care îşi câştiga existenţa din descifrarea caracterelor oamenilor, a căutat pe faţa lui Riley cel mai neînsemnat semn de vină.

— Spui adevărul atunci când afirmi că ai un prieten care va plăti pentru tine? întrebă el.

— Da, Sidi Hamet.

— Deţii proprietăţi în ţara ta? Spune-mi, zise Hamet mai tăios. Sunt prietenul tău. Allah va avea grijă de tine la fel

cum ai tu grijă de mine!

Riley făcu o pauză foarte puţin sesizabilă pentru a acorda acestor cuvinte importanţa cuvenită şi pentru a permite ca puterea acestora să se risipească.

— Am un prieten în Swearah, spuse el calm, privindu-l pe Hamet fix în ochi, care îmi va da orice sumă de bani de care voi avea nevoie.

Hamet a insistat. La fel şi Riley, deşi, pentru a evita anumite întrebări, s-a prefăcut că nu înţelege. Hamet găsea un anumit lucru greu de crezut.

— Chiar îi vei răscumpăra pe Clark şi Burns? spuse el. Nu mai sunt buni de nimic.

— Ei sunt compatrioţii şi fraţii mei, răspunse Riley. Îi voi răscumpăra dacă ne duci în imperiul Marocului şi la sultan.

— Nu, răspunse Hamet. Sultanul nu va plăti pentru voi, dar te voi duce la Swearah, la prietenul tău. Cum îl cheamă?

— Consul, răspunde Riley.

Arabul dădu din cap pentru a arăta că răspunsul fusese satisfăcător. Folosindu-se de mâini, îi arătă lui Riley cum să numere până la douăzeci *(ashreen)* în arabă. Scoase din haină cei şapte dolari în monedă pe care le mai aveau el şi Seid.

— Riley, trebuie să plăteşti de zece ori douăzeci de dolari pentru tine şi la fel pentru Horace. Pentru ceilalţi, de zece ori zece dolari fiecare. În plus, trebuie să plăteşti pentru toate proviziile pentru drum.

Suma datorată creştea, dar în acest moment conta prea puţin pentru căpitan, care a fost de acord fără să protesteze. Hamet i-a cerut să arate cu mâna în direcţia oraşului Swearah. Riley, care se obişnuise din ce în ce mai mult să comunice cu arabii, s-a folosit de cunoştinţele lui legate de coastă, de poziţia soarelui şi de direcţia vântului şi a indicat corect cu mâna către nord-est.

— Acum, dacă vei consimţi în faţa Înaltului Dumnezeu să plăteşti câţi bani am hotărât şi să-mi dai o puşcă cu două ţevi, te voi duce la Swearah, concluzionă Hamet, fixând o altă recompensă. Dacă nu, te voi duce în direcţia opusă, spuse el, arătând către sud-est şi te voi vinde pe oricât voi putea obţine, în loc să te car prin acest deşert lung, unde trebuie să ne riscăm viaţa în fiecare zi de dragul vostru. Şi să ştii, adăugă el cu o sinceritate înfricoşătoare, că dacă ajungem acolo întregi şi nu îţi respecţi partea ta din înţelegere, trebuie să îţi luăm gâtul şi să-ţi vindem camarazii pe orice sumă ne-ar aduce ei.

Riley a aprobat, dând din cap, iar Hamet l-a luat de mână.

— Cu voia lui Allah, vei merge la Swearah, spuse el.

Era pe la mijlocul după-amiezii, când au ajuns într-un final la capătul îndepărtat al canionului, cam la opt kilometri distanţă de locul unde intraseră în el. Hamet a strigat:

— Hei, Seid! Hei, Abdallah! Numele lor au răsunat în zidul din partea de nord, care cu mult timp în urmă fusese surpat de apa curgătoare. Talusul se adunase sub faleză, ridicându-se până la nouăzeci de metri şi stând timid la doar treizeci de metri de marginea canionului. Hamet a strigat din nou, în timp ce se deplasau pe lângă grohotiş.

Într-un final, au auzit răspunsul: „Hamet, amet, amet!” şi Seid a apărut din spatele unor bolovani. Vocile lor produceau ecouri prelungi.

— Stai, îi spuse Hamet lui Riley. Încă nu l-au găsit. Şi a început să urce panta pe jos pentru a căuta izvorul, în timp ce cămilele păşteau, iar marinarii îşi odihneau capul pe nişte pietre.

O oră mai târziu, Hamet a strigat de sus la Riley şi i-a spus să urce, iar căpitanul şi-a croit cu greu drumul în sus, prin grămezile de pietre. Temându-se să nu îi cedeze

picioarele, s-a rezemat cu mâinile de bolovanii mai mari. În timp ce se tot întindea şi apleca, rănile i se crăpau. Palmele şi încheieturile mâinilor îi tremurau din cauza efortului.

Când ajunse într-un final la locul în care se afla Hamet, nu văzu nimic, în afară de pietre şi praf. Izvorul secase. De la deschiderea mării, apoi pe coastă, prin deşert şi acum prin canionul prăfuit, fusese o coborâre înceată şi ameţitoare. Cu fiecare etapă, el se gândise că nu putea să fie mai rău decât atât. Însă acesta era locul cel mai groaznic. I se părea că norocul lor se terminase. A început să suspine.

— Priveşte acolo, a spus Hamet, arătând cu mâna către o fisură îngustă din stânci. Riley a fixat cu privirea o crevasă întunecată. Pe măsură ce ochii i se adaptau la umbră, a distins o oglindire. Exista apă dedesubt. Dar cum aveau să ajungă la ea?

Hamet a arătat către un loc printre nişte bolovani, mai jos de ei, dar nu prea departe, unde izvorul ieşea la suprafaţă într-o crestătură mai accesibilă.

— *Sherub,* Riley. Bea, spuse el. Este dulce.

Riley a urmat o potecă înclinată pe sub şi prin spatele bolovanilor înalţi de patru şi chiar şase metri, apoi s-au strecurat printr-un pasaj îngust de pe exteriorul canionului. A gustat apa – „rece, curată, proaspătă” – şi a scos un ţipăt. În curând, Burns, Clark, Savage şi Horace se zbăteau să urce panta.

— Unde este apa? au strigat ei nerăbdători. În numele lui Dumnezeu, unde este? Oh, este dulce? Da, era dulce dincolo de orice închipuire.

Nu departe de locul în care îl lăsase Riley, Robbins a inspectat locul unde Ganus şi alţi treizeci şi şase de arabi îşi ridicaseră corturile şi a presupus că era Valea Umbrei Morţii – din care, din păcate, lipsea umbra. Calităţile văii

constau în câteva tufişuri pentru cămile şi dealuri care să ofere adăpost împotriva vântului. Stând întins în colţul unui cort încins, s-a lăsat pradă deznădejdii, fiind când treaz, când pierdut în vise. Subconştientul lui împletea trecutul cu prezentul, făcându-l să se înmoaie cu gândul la vatra părinţilor săi, la mirosul de pâine coaptă şi la gustul gemului de mure pe limba sa, azvârlindu-l înapoi la mirosul unsuros al sângelui fiert de cămilă, rămas în coroana pălăriei sale, şi la nodul din stomac pe care îl avea pentru că fusese lăsat în urmă.

El şi Ganus găsiseră corturile repoziţionate ale familiei târziu în noapte, în urmă cu două zile. Datorită şocului suferit la plecarea camarazilor, acea zi lungă a rămas învăluită într-o ceaţă groasă. În următoarea dimineaţă, după rugăciunea de la răsăritul soarelui, aflase prin semne şi cuvinte de la Sarah că nu vor merge spre nord până nu începe sezonul ploios, probabil în ianuarie – o altă lovitură pentru moralul lui deja la pământ. Sub soarele dogoritor, aflat aproape vertical la prânz, au mers aproape douăzeci şi patru de kilometri către est, urcând dealuri şi coborând în partea de sud-vest a unui canion imens. S-au târât de-a lungul unui teren plin de praf şi pietriş până când, târziu după-amiaza, au văzut trei corturi într-o trecătoare aflată lângă peretele din sud al canionului.

Au dus cămilele în trecătoare, unde Robbins a simţit imediat o scădere de temperatură, care însă nu i-a adus prea multă alinare. Arabii din corturi îi invitaseră pe Ganus şi pe membrii familiei lui să mănânce şi să bea cu ei. Rămas singur, Robbins privea cămilele, simţindu-se foarte demoralizat. Acest lucru, precum şi durerea din gâtul care îl ardea îl determinară, în timp ce îi privea pe arabi cum duc blidele la gură şi apoi le dau mai departe, să se gândească la ceva de neconceput: dacă ar fi devenit mahomedan, aşa cum ei îl îndemnau încontinuu să facă,

după aceea aveau să împartă mereu mâncarea şi băutura pe care le-ar fi avut. Exista ceva mai rău decât ceea ce trăia el acum? Gândul a fost întrerupt când Ganus i-a făcut semn cu mâna să aducă animalele mai aproape. În timp ce mâna cămilele, un băiat a arătat cu mâna către un cort şi i-a spus că unul dintre camarazii lui se afla acolo.

Înăuntru era Porter, îmbrăcat cu resturile unei haine şi cu nişte pantaloni ciopârţiţi la genunchi, care l-a întâmpinat pe Robbins ca pe un frate de multă vreme pierdut, entuziasmat să afle că nu era singur şi că mai era cineva care supravieţuise. Robust din fire, Porter nu era la fel de epuizat cum erau ceilalţi.

Însă abia reuşiseră să schimbe câteva cuvinte, când Ganus a strigat „Robbinis!” şi au luat-o din loc.

În următoarea zi, frustrarea şi disperarea îl măcinau din nou pe Robbins. Porter, cel mai apropiat tovarăş din echipaj, se afla la doar o vale depărtare şi cu toate acestea era posibil să nu-l mai vadă niciodată. Porter i-a spus că Hogan şi Deslisle se aflau în valea unde era Robbins acum, însă el nu se putea urni să meargă să îi caute. Sunetele din tabără, vocile nepăsătoare ale femeilor în timp ce-şi pieptănau şi împleteau una alteia părul – ca să „îl cureţe de paraziţii care îşi fac cuib de obicei în el” – îl bântuiau. Nu le putea înţelege mulţumirea de sine. Ocazional, torceau lână sau ţeseau, dar de obicei, se plângea el, erau „apatice, inactive şi proaste”. În disperarea şi furia lui împotriva cruzimii lor, lui Robbins nu-i trecuse prin cap că oamenii din tribul Sahrawi e posibil să fi ales acest fel de a trăi din dragoste pentru deşert, în ciuda greutăţilor, sau pentru că erau uimitor de bine adaptaţi la modul acesta de viaţă. Le-a blestemat lumea. L-a blestemat pe Dumnezeul lor, apoi pe Dumnezeul lui. A blestemat ziua în care se născuse.

Aproape de prânz, din locul în care stătea întins

bombănind de unul singur, a zărit silueta unui om aplecat, care îşi târşâia picioarele, îmbrăcat cu o bucată de piele de animal şi una de pânză.

— Hogan? a strigat el. John Hogan şi-a ridicat privirea şi s-a îndreptat către el.

— Robbins, cum rezişti? a mârâit acesta.

Holbându-se la faţa scofâlcită a lui Hogan, Robbins nu a putut rosti niciun cuvânt. Gura marinarului originar din Portland se contorsionase într-o încruntătură asimetrică din cauza căreia arăta ca un dement. Arse şi crăpate, pleoapele arătau ca nişte cruste retractabile, ochii fiind zona curată a rănii. Robbins simţea cum stomacul gol al acestuia intra în convulsii. L-a luat în braţe pe tovarăşul lui, tânărul puternic şi îndrăzneţ care, pe o noapte furtunoasă – acum i se părea că trecuse o veşnicie de atunci –, vâslise barca de la bricul naufragiat până la ţărm.

Robbins l-a dus pe Hogan înapoi la cortul lui şi a implorat-o pe stăpână să îi lase să stea înăuntru. La început, a refuzat. Apoi, uitându-se la Hogan, a cedat. Înăuntrul cortului, marinarii au făcut schimb de informaţii. Hogan i-a spus lui Robbins cum recent, în acea zi fatidică, negustorii îl cumpăraseră de la Mohammed şi apoi îl returnaseră acestuia când izbucnise cearta cu stăpânul lui Porter. Conflictul se dezlănţuise ulterior, cei doi ajungând să-şi împartă pumni. De atunci, Mohammed îl tratase din ce în ce mai rău, dându-i şi mai puţină mâncare ca înainte şi interzicându-i să doarmă în cort. Mohammed era şi stăpânul lui Deslisle, care avea grijă de cămilele acestuia de la răsărit până la apusul soarelui. Bucătarul mânca mai bine decât Hogan, însă era adesea bătut de stăpânul său.

Robbins a povestit despre propriul lui eşec cu negustorii şi a relatat veştile lui despre Porter, după care a împărţit cu Hogan ce mai rămăsese din sângele de cămilă vechi de trei zile. Hogan, recunoscător, a dat pe gât bucăţica

hrănitoare. Sarah le-a dat să bea zrig, iar Hogan a observat că, faţă de stăpâna lui, aceasta era „un înger al milosteniei”. Cei doi marinari au rămas împreună, ridicându-şi unul altuia moralul până seara. Şi-au făcut planuri să meargă împreună la vânătoare a doua zi, iar Robbins i-a cerut lui Hogan să-l aducă şi pe Deslisle cu el. Hogan i-a răspuns că Mohammed nu ar fi încuviinţat asta niciodată.

Dimineaţă, Robbins s-a trezit odată cu familia, la răsăritul soarelui. Au ieşit în faţa cortului şi puţinii oameni care aveau papuci din piele de cămilă s-au descălţat. Cu faţa înspre răsărit, ei au îngenuncheat cu „o solemnitate bizară”, aşa cum s-a exprimat Robbins, pentru prima dintre cele cinci rugăciuni zilnice2. Robbins ştia că după rugăciunea de dimineaţă, femeile aveau să dea la o parte coşurile de trestie care acopereau ugerele cămilelor pentru ca puii să sugă lapte. Femeile mulgeau apoi ce mai rămânea în ugere şi împărţeau laptele între cei care îşi spuseseră rugăciunea. Tot ce avea de făcut era să li se alăture.

„Stăpânul meu Ganus mi-a poruncit să îi imit mişcările”, a relatat ulterior Robbins. Ganus şi ceilalţi au îngenuncheat şi s-au frecat cu nisip pe mâini, pe braţe şi pe faţă, acesta fiind modul în care se spălau ei în absenţa apei. „Am făcut şi eu la fel”, a mărturisit Robbins. Fără să-şi întoarcă faţa de la răsărit, Ganus s-a ridicat şi a strigat cu voce tare chemarea la rugăciune, pe care Robbins a înregistrat-o astfel: *„Sheda el la lah, Hi Allah – Sheda Mahommed – Rah sool Allah”*[35]*.* Robbins a repetat cuvintele, fără să ştie ce însemnau, şi l-a imitat în continuare pe stăpânul lui. Ganus era încântat.

În canionul pustiu din îndepărtatul est, Riley şi oamenii

[35] „Tăria nu este la Allah – Allah este Atotputernicul –, tăria este a lui Mohamed – mesagerul lui Dumnezeu” (tălmăcire din arabă) (n. red.).

lui se desfătau cu o apă la fel de curată ca a fluviului Connecticut. Au tot băut în neştire, până când au devenit euforici şi îmbătaţi cu apă. Chiar şi atunci când Riley îi certa să nu consume multă apă prea repede, ei continuau să bea cu nesaţ. Burţile li se răsuceau precum capul turcilor, erau balonate, dar ei tot beau necugetat. La fel cum făcuseră la puţ în prima zi, se prosteau ca nişte copii, în timp ce oamenii din tribul Bou Sbaa, care erau exigenţi în astfel de probleme, îi priveau cu dezgust.

Seid şi Abdallah au condus cămilele pe serpentine până când au ajuns la treisprezece metri de izvor. În vârf, Riley a umplut o ploscă de cincisprezece litri şi a oferit-o oamenilor lui, care au dat-o din mână în mână până când a ajuns jos, la *selad*, vasul mare folosit pentru adăparea cămilelor. Nici măcar chiorăiturile puternice din burţile lor şi crampele nu reuşiră să reducă sentimentul de satisfacţie pe care-l aveau în timp ce munceau.

Cămilele nu mai băuseră apă de douăzeci de zile. Bălegarul lor devenise atât de uscat, încât, de îndată ce era eliminat, putea fi folosit la aprinderea focului. Marinarii au umplut plosca de cincisprezece ori pentru cămila mare a lui Hamet şi s-au minunat şi mai tare de fiecare dată când îi aduceau apă.

— Nu s-a săturat? întrebau ei. Cămila asta va bea toată apa din izvor. Spre deosebire de oameni, această cămilă mare avea să reţină cu mare eficienţă cei două sute douăzeci de litri de apă pe care îi băuse.

Abilitatea neobişnuită a cămilei de a îndura setea avea să fie explicată cu acurateţe de către oamenii de ştiinţă abia în secolul XX. Când se deshidratează, cămilele îşi menţin volumul de plasmă, pierzând iniţial lichidul din ţesuturi şi păstrând o bună circulaţie a sângelui. Chiar şi când sângele animalului se îngroaşă, micile lor celule roşii continuă să circule eficient. Atunci când apa devine

disponibilă, cămilele pot bea cantităţi uriaşe pentru că lichidul este absorbit treptat din stomacul şi intestinele lor, împiedicând astfel apariţia osmozei şi, în timp ce celulele roşii ale altor specii se pot umfla cu apă cu doar 150% peste mărimea lor normală, celulele unei cămile pot creşte cu până la 240%.

Când toate cămilele au terminat de băut, oamenii au umplut două ploşti cu apa calcaroasă rămasă în bazin3.

Riley i-a mulţumit lui Dumnezeu pentru cunoştinţele vaste legate de deşert ale lui Sidi Hamet şi pentru că acesta îi salvase din mâinile nomazilor dezorganizaţi. Cum descoperise Hamet bazinele ascunse în părţile laterale ale canionului îndepărtat? Riley nu observase „nici cel mai mic semn că apa s-ar fi revărsat vreodată din bazin" sau vreun alt indiciu al existenţei acestora. Nu se putea abţine să nu-l privească pe Hamet cu şi mai mult respect.

Ajunşi din nou în deşert, au fost loviţi de crunta realitate. Într-adevăr, erau în viaţă şi aveau apă, însă resimţeau foamea mult mai puternic, iar relieful nu era deloc mai promiţător la ieşire decât la intrarea în canion. Atât cât puteau ei cuprinde cu vederea, deşertul era pustiu, neavând „nicio denivelare a pământului, nicio piatră, copac sau tufă", scria Riley. „Totul era o întindere de pământ steril, solitar şi deprimant." Cu toate acestea, un aspect esenţial se modificase. Ei schimbaseră traiectoria, îndreptându-se către nord-vest.

Au mers călare câteva ore, în timp ce soarele cobora către linia orizontului, o fantomă plăcută şi strălucitoare a acestuia aruncând pentru doar câteva clipe umbre în urma lor, înainte de a-i lăsa într-o singurătate deşartă. Negăsind adăpost, au oprit într-un final în mijlocul întinderii. Înainte să se pună la somn, au mâncat ultima bucată de carne uscată de cămilă, aproximativ douăzeci de grame de om. Deoarece cămilele lui Hamet nu produceau lapte, ei nu

mai aveau nimic de mâncare. Trebuiau să consume plante. În acea noapte, vântul rece din nord i-a tăbăcit la fel cum nişte vele ar fi bătut pânza umflată de vânt; a continuat să le sufle în faţă şi în ziua următoare.

Cămilele revigorate mergeau atât de repede, încât cei care mergeau pe jos trebuiau să alerge pentru a ţine pasul cu ele. Marinarii s-au luptat cu foamea şi cu monotonia până când, după-amiază, Hamet a strigat:

— Riley, întoarce-l pe *jmel* – văd o cămilă.

Riley a scrutat orizontul. Nu a văzut nimic. Nici ceilalţi marinari nu au zărit vreun alt călăreţ, însă Hamet părea încântat, în timp ce schimba direcţia către est. Două ore mai târziu marinarii au observat conturul mic al unei cămile la orizont. Până la apusul soarelui, au ajuns din urmă o turmă mare de cămile şi pe păstorii acestora, care i-au invitat în tabăra lor. După lăsarea întunericului, au ajuns la cele patru corturi aşezate în câmp. Au oprit la mică distanţă de ele şi au strâns ramuri de tufiş pentru foc.

După ce parcurseseră şaizeci de kilometri în paisprezece ore fără apă şi fără mâncare, marinarii erau într-o formă precară. Rănile lor se redeschiseseră de la zgâlţâit şi „numeroasele şi complicatele lor suferinţe”, scria Riley, le cauzau un disconfort crunt. Cu siguranţă resimţeau efectele scorbutului sau al unei alte forme de subnutriţie. Nu aveau un adăpost în care să se ferească de vânt sau nisip pe care să se întindă, doar pământ arid şi înţepător. Li se promisese mâncare, dar în deşert astfel de promisiuni, după cum bine ştiau şi ei, erau efemere. Pe măsură ce orele treceau, pierduseră speranţa să mai capete ceva în afară de lapte, care, în cazul în care îl primeau, avea să fie adus pe la miezul nopţii.

În mai puţin de o oră, Hamet l-a chemat pe Riley lângă foc şi i-a dat o strachină. Riley s-a întors la oamenii lui şi

le-a arătat cu voioşie conţinutul acesteia: carne fiartă. Au împărţit-o în cinci bucăţi şi au mâncat-o cu lăcomie. Carnea era moale şi aromată, nu arsă şi cu gust de cenuşă, suficientă pentru a le potoli foamea. Când marinarii s-au întins din nou, arabii le-au adus un castron mare cu zrig. „Acesta era, într-adevăr, scria Riley bucuros, un trai somptuos.”

Dimineaţă, unul dintre aceşti nomazi generoşi a scos mândru din haină ceva ce cumpărase pe coastă. Era nou şi lucios şi, crezând după aspectul lui că valora foarte mult, arabul i-a prezentat lui *el Rais* obiectul nou şi misterios pentru a-i afla preţul. Era ocheanul pe care-l avusese Riley în Gibraltar. I-a spus bărbatului că valora în jur de zece dolari spanioli, o sumă deloc neglijabilă. Hamet a vrut să îl cumpere, dar, având doar şapte dolari, nu şi l-a putut permite.

Grupul lui Hamet i-a părăsit pe nomazi şi a călătorit în continuare către nord-vest prin hamada până după-amiază târziu, când s-a întâlnit cu un alt grup de arabi ale căror cămile purtau în lateral *selad* pe post de armură şi cărau ploşti pline cu apă. Au fost invitaţi să li se alăture şi au acceptat. Au mers în urma acestor oameni către sud-vest timp de două ore, ajungând în tabăra lor cu cincizeci de corturi şi cu prima oaie pe care marinarii o vedeau în Sahara. Când s-au dus să caute lemne de foc, o gloată s-a strâns în jurul lor să-i vadă pe bărbaţii cu bărbi deschise la culoare care veniseră de pe partea cealaltă a mării din nord. Ei l-au identificat pe Riley în calitate de *el Rais* şi i-au pus întrebări despre navă, despre ţara din care veniseră, precum şi despre familiile lor.

Grupul lui Hamet a rămas cu aceşti nomazi timp de două zile, parcurgând douăzeci şi patru de kilometri înspre nord. Tribul i-a tratat atât pe cei doi Bou Sbaa, cât şi pe prizonierii lor ca pe nişte oaspeţi de onoare, ridicând

corturi inclusiv pentru creştini. Chiar dacă oile lor erau pe moarte, abia putând să stea în picioare şi să pască pe pământul acoperit cu muşchi brun-roşcaţi, seara arabii le oferiră oaspeţilor lapte. Neştiind când vor mai avea ocazia să mănânce din nou, marinarii au băut până când au vomitat.

În 5 octombrie, au părăsit grupul de arabi, care îi impresionase pe Riley şi pe echipajul acestuia cu generozitatea manifestată în mod egal, atât faţă de sclavul umil, cât şi faţă de stăpânul acestuia. Hamet a cumpărat o oaie, a oferit la schimb cămila tânără pe una bătrână şi un pui. Cămila bătrână s-a dovedit a fi şchioapă de talpa dreaptă. Au numit-o Coho, „Şchioapa”, iar pe pui Goyette, „Copilaşul”, deşi era suficient de mare cât să care un marinar vlăguit pe spatele lui.

Riley a mânat oaia pe care o legase la gât cu o funie până la prânz, când au ajuns într-o vale mică, unde, printre tufişuri şi rădăcini groase, se ascundea un *bir* (puţ). Era o descoperire importantă. Până de curând, vestul Saharei, o regiune cât Colorado de mare, deţinea doar în jur de o sută de surse de apă potabilă cunoscute. Marcarea puţurilor – catalogate după adâncimea lor, un *hassi* având doisprezece metri şi un *bir* având peste doisprezece metri – este esenţială pentru teritoriul total lipsit de puncte de reper, astfel încât până şi hărţile moderne indică poziţia lor.

Au scos din puţ găleată după găleată, fiecare om bând atât cât a dorit. După ce au adăpat cămilele şi au umplut două ploşti, au sacrificat oaia, care nu putea ţine pasul cu ei. Când Riley a început să cureţe maţele, cei doi Bou Sbaa l-au oprit, au pus maţele, încă intacte, înapoi în stomacul oii pe care au atârnat-o pe o cămilă. Au urcat pe cămile şi şi-au continuat drumul spre nord-vest, mânând-o în faţa lor pe Coho, pe care nu călărea nimeni.

În acea noapte, cei doi Bou Sbaa au prăjit şi au mâncat două hălci mari de carne de oaie, în timp ce marinarii au devorat măruntaiele în stilul nomad – cu nutreţul pe jumătate digerat încă în interiorul acestora. În dimineaţa zilei de 6 octombrie, au pornit la drum pe jos, mânând cămilele în faţa lor. De când părăsiseră canionul, Riley a observat că Hamet, Seid şi Abdallah navigau mai cu dificultate. Înainte, ei se ghidaseră după punctele de reper oferite de deşert. Acum păreau mai preocupaţi de locul în care se aflau, verificând în mod constant vântul şi poziţia soarelui şi dându-se jos de pe cămile acolo unde întâlneau nisip în hamadă pentru a-l mirosi. Pe la mijlocul dimineţii, chiar şi marinarii au început să observe nişte schimbări. Nisipul adunat în grămezi mici şi împrăştiate a început să crească în cantitate. Relieful din depărtare căpăta un aspect ameninţător, instabil, asemenea unei mări în apropierea furtunii. La începutul după-amiezii, pietrişul purtat de vânt începu să le înţepe pielea.

Pentru încă o săptămână, familia lui Ganus a stat în ceea ce Robbins numea Valea Umbrei Morţii, unde, rămaşi fără nimic, căutau hrană din ce în ce mai departe şi forţau din ce în ce mai mult limitele obligaţiilor tribale, împrumutând, linguşind şi furând de la cei care încă mai aveau lapte, o rezervă de mâncare sau de apă. Una dintre cămilele lui Ganus îşi terminase rezervele, reducând astfel provizia de lapte la un litru pe zi.

Robbins şi Hogan au urcat un deal către est şi au ajuns într-o altă vale, unde au găsit melci. Robbins i-a ascuns pe ai lui în săculeţul din pânză de corabie, până când puteau să ia foc dintr-o tabără şi să-i prăjească. Atât de puţină mâncare aveau arabii, încât atunci când cei doi s-au întors la cortul lui Ganus pentru *zrig* şi acesta a descoperit ce găsiseră şi mâncaseră, i-a mustrat pentru că nu împărţiseră cu ceilalţi. Era o mustrare meritată, a

recunoscut Robbins, întrucât Ganus fusese mereu atât de generos, cât îi permiseseră împrejurările.

Robbins nu putea suporta resemnarea Sahrawi-lor în faţa foamei. „Să mor şi să ajung în mormânt din cauza lipsei de mâncare era prea mult de acceptat pentru mica lecţie de filosofie care-mi fusese împărtăşită ca să îndur situaţia cu tărie de caracter”, a spus Robbins. Pentru el era înnebunitor să vadă cum aceşti oameni insistau să rămână în Sahara cea stearpă şi nu făceau nici cel mai mic efort să plece cât mai aveau putere. Ce marinar prins în apele calme din Oceanul Atlantic nu ar fi făcut tot ce i-ar fi stat în putinţă pentru a pune nava în mişcare din nou? Neputând să-şi sature stomacul doar cu melci, Robbins şi Hogan au căutat prin gunoaiele din tabără. O grămadă de oase putrezite de cămilă fuseseră deja roase de sălbăticiuni, însă soarele le înmuiase. Robbins a muşcat între două oase pentru un cartilagiu şi aproape că şi-a dislocat falca.

În următoarea zi, Robbins l-a văzut pe Deslisle pentru prima dată de când plecaseră de la puţul de la capul Barbas. Bucătarul se întorcea din vârful dealului, unde dusese animalele. Părea destul de sănătos şi avea haine mai bune decât Hogan. Robbins şi Hogan l-au salutat nerăbdători pe Deslisle, însă stăpâna lui l-a văzut în acelaşi timp şi i-a ordonat să nu se oprească din mers. Dornic să-i vorbească lui Robbins, el a zăbovit, ceea ce a înfuriat-o pe stăpână. L-a atacat, bătându-l şi zgâriindu-l pe faţă. Deslisle nu a îndrăznit să o lovească. L-a târât sus pe deal, ţipând tare la el şi, când au ajuns în vârf, Mohammed l-a pus la pământ şi l-a lovit cu ciomagul în mod repetat. Deslisle nu putea face nimic pentru a se apăra. În timp ce urla de durere, Robbins spumega de furie. „Era prima dată când îmi doream cu ardoare să răzbun un camarad”, şi-a amintit el mai târziu. „Eram

disperat, dar ştiam că trebuie să fiu umil şi să nu fac nimic, în timp ce camaradul meu era mutilat până la moarte.”

Înainte de apusul soarelui, Robbins a mers să îi vadă pe Hogan şi Deslisle. Purta o îmbrăcăminte nouă, pe care şi-o croise pentru a-şi proteja pielea de soare. Împăturise un pătrat de un metru şi jumătate din steagul bricului, tăiase o gaură în mijloc şi cususe laturile, lăsând două găuri pentru braţe, croind astfel ceea ce semăna cu o cămaşă. Stăpâna lui îşi făcuse o rochie din bucata mai mare de drapel şi se fâţâia plină de ea prin tabără, etalând ultima modă în materie de „steaguri cu dungi”. Savurând ironia, Robbins a meditat că acesta era, probabil, primul steag al Statelor Unite ale Americii care ajunsese să fie arborat în Sahara. Ajungând la cortul stăpânului lui Hogan, Robbins a aflat că Deslisle încă era afară cu animalele. Hogan era muribund. Robbins a defilat ţanţoş în noua şi absurda lui ţinută pentru a-l mai înveseli.

— Dacă îţi place asta, glumi el, ar trebui să o vezi pe stăpâna mea. Şi ea *s-a acoperit* de glorie.

A chicotit la propria glumă, dar Hogan nu putea fi scos din starea în care se afla. Efortul pe care l-a făcut ca să râdă s-a transformat într-un sughiţ disperat, demn de toată mila.

— Ieri, i-a spus el cu voce joasă lui Robbins, dragul de Dick mi-a adus nişte melci gătiţi. Dar nenorocitul nostru de stăpân nu m-a lăsat să-i mănânc. În curând voi muri de foame.

Robbins a încercat să-l îmbărbăteze pe Hogan, dar nu a reuşit. Îşi dorea ca Deslisle să intre în cort, însă bucătarul încă nu sosise, iar Robbins trebuia să se întoarcă la corturile stăpânului său. Nu l-a mai revăzut niciodată pe Deslisle.

Un val de căldură l-a lovit pe Riley, la fel ca fumul unui foc de tabără spulberat de o rafală de vânt, o transpiraţie

umedă şi rece l-a cuprins. Trecuseră doar trei zile de când el, Savage, Horace, Clark şi Burns îşi potoliseră setea, râzând asemenea copiilor. Acum, în timp ce se chinuiau să calce pe nisipul arzător, fuseseră loviţi de diaree cronică. Clark, Burns şi locotenentul rebel păreau galbeni la faţă, în ciuda bronzului căpătat în deşert. La fel de subţiri ca nişte sperietori de ciori, arătau de parcă erau pe cale să ia foc şi să se mistuie într-o secundă. Oricum, Horace era doar o umbră.

Înainte ca grupul să se târască înainte, Hamet a repartizat oamenii pe cămile. În timp ce animalele se ridicau în picioare, marinarii priveau temători imaginea din faţa ochilor. Dunele de nisip, înalte de sute de picioare[36], se întindeau la nord şi la sud de ei până în depărtare. Crestele măturate de vânt semănau cu şiruri de valuri agitate de furtună, ca şi cum ar fi înfruntat mânia lui Poseidon manifestată în nisip, nu în apă.

Vânturile schimbătoare, care le răcoriseră corpurile arse de soarele dogoritor, „acum suflau de parcă ar fi fost de furtună”, devenind astfel „inamicul lor de temut”, îşi amintea Riley. „Nisipul, purtat prin aer de suflul vântului, ne lovea carnea asemenea grindinei şi adesea nu ne mai vedeam unii pe alţii, în timp ce rafalele (care se succedau la intervale foarte scurte de timp) băteau cu putere”.

Pe dealurile alunecoase, cămilele erau şovăielnice şi se afundau în nisip. Îngrijorat, Hamet a ordonat tuturor să descalece. El, Seid şi Abdallah au plecat înainte să găsească o rută. Pe jos, marinarii se chinuiau să ţină pasul cu animalele, mai ales pe pantele dealurilor. În acelaşi timp, ei trebuiau să se asigure că bătrâna Coho, care nu căra nimic pe spate, nu rămânea în urmă, pentru că altfel ar fi fost bătuţi.

---

[36] Un picior este echivalent cu aproximativ o treime dintr-un metru (n. red.).

Vânt şi nisip. Nisip, vânt. Nu văzură nimic altceva timp de două zile, cât timp irifi, legendarul vânt deşertic din regiune, şi-a dezlănţuit furia asupra lor. Cele două elemente ale naturii absorbiseră şi răscoliseră toată apa din corpurile lor şi le sfâşiau pielea pentru a obţine mai multă. În prima zi, s-au chinuit să meargă timp de cinci ore până aproape de lăsarea întunericului, când au dat peste o albie netedă, ce semăna cu „un lac înconjurat de munţi”, unde creşteau câteva tufişuri. În timp ce cămilele mestecau frunzele şi crăcile tufelor, bărbaţii au ridicat nisipul în spatele şeilor pentru a forma o barieră împotriva vântului. Au gătit ce mai rămăsese din carnea de oaie, zdrobind oasele cu pietrele pentru a le mânca şi pe acelea. „Dulci la gust, nu erau decât o fărâmă de mâncare”, a scris Riley.

În următoarea zi, la răsăritul soarelui, Hamet i-a ordonat lui Riley să adune cămilele. El, Savage şi Clark le-au găsit rapid pe două dintre cele mai puternice, care erau imobilizate, având picioarele din spate legate cu o sfoară lungă de jumătate de metru, permiţându-le să şchioapete pe aproape pentru a se hrăni, dar care le împiedica să fugă. Riley se duse după cămila lui Seid, cea mai energică, lăsându-l pe Savage să o prindă pe cea mai mare. Căpitanul învăţase rapid cum să mânuiască animalele care nu erau niciodată strunite sau legate şi astfel a îngenuncheat cămila, i-a dezlegat sfoara şi a încălecat-o, ghidând-o cu ajutorul unui băţ, pe un ton liniştit.

În acest timp, Savage a făcut greşeala de a dezlega picioarele cămilei înainte de a o îngenunchea. Chiar în acea clipă, Coho cea şontoroagă şi recalcitrantă, care le dăduse atâta bătaie de cap oamenilor mergând mereu mai încet decât restul, a luat-o la fugă către sud. Goyette, puiul de cămilă, a urmat-o. Mugind, cămila mare a lui Hamet s-a smuls din prinsoarea lui Savage şi a luat-o la goană în

galop. A urmat cămila lui Abdallah.

Riley şi-a lovit cămila iute cu băţul. La scurt timp a prins din urmă animalele fugare şi s-a aşezat în faţa lor. A încercat să le oprească, însă cămilele s-au lovit de el şi l-au ocolit, galopând cu viteză printre dune. Impulsul de a fugi a fost contagios. Deodată, cămila lui Seid a devenit violentă, încercând să scape din prinsoarea lui Riley. A luat-o la fugă, smucindu-şi corpul devenit brusc foarte flexibil, mugind şi mârâind ca un animal sălbatic. Bale puturoase îi zburau din gură, ajungând pe faţa lui Riley, care se ţinea cu disperare de cămilă. Drept răspuns, cămila diabolică s-a lăsat şi s-a rostogolit, aruncându-l la pământ, apoi şi-a întors capul şi şi-a înfipt dinţii în coapsele lui. Riley s-a aruncat de pe animal înainte ca acesta să se ridice din nou.

Furia cămilei se domolise. El îi venise de hac. A mânat-o lângă celelalte, aflate acum la o distanţă destul de mare de tabără, însă nu a reuşit să determine bestiile încăpăţânate să se întoarcă. Temându-se că se pierde printre dunele de nisip întortocheate, a oprit cămila din mers şi a făcut cale întoarsă.

Cei trei Bou Sbaa nervoşi veneau alergând dinspre dune. Hamet a strigat la Riley să îngenuncheze cămila şi să se dea jos. Ajungând la el, a sărit pe cămilă, pe care o strunea în timp ce ea se ridica, şi a luat-o la goană cu Seid şi Abdallah, care alergau pe jos în urma lui. Riley a mers pe urmele lăsate de ei înapoi în tabără, unde a cules întristat nişte coji aruncate de Goyette. Arabii au revenit abia după trei ore. Pe măsură ce timpul trecea, Riley se temea din ce în ce mai tare pentru Savage, care cu siguranţă avea să primească o bătaie cruntă pentru beleaua pe care o cauzase şi care îi putea fi fatală, dată fiind condiţia lui fizică.

Când cei trei Bou Sbaa au ajuns înapoi în tabără, Riley l-

a îndemnat pe Savage să le ceară iertare sau să le cerşească mila, însă el a refuzat, enervându-i şi mai tare pe arabi. Riley a cerut iertare în numele lui Savage, însă arabii, însetaţi de răzbunare, l-au ignorat şi l-au prins pe Savage, pe care l-au bătut cu beţele de cămilă. L-au acuzat că scăpase cămilele dinadins, l-au scuipat şi l-au numit *foonta,* adică un om rău. Savage a supravieţuit bătăii, însă avea să sufere în continuare din cauza reputaţiei lui.

Era ora nouă când au pornit din nou la drum, ţinând direcţia nord-nord-vest, atât cât le permiteau dunele de nisip. Timp de două ore, au mers la trap, şerpuind printre trecătorile dintre povârnişuri. Apoi dealurile au devenit atât de mari şi de înşelătoare, încât Hamet s-a temut pentru viaţa cămilelor şi a ordonat tuturor să descalece. Cei trei Bou Sbaa au luat-o înainte în căutarea drumului, împrăştiindu-se pentru a se putea ghida. Marinarii mergeau în urma lor, având mare grijă să ţină cămilele una în spatele celeilalte.

Mergeau atât de încet prin nisipul fierbinte, încât aveau impresia că „păşeau pe tăciuni aprinşi”. Pietrişul purtat de vânt le biciuia corpurile. Timp de douăsprezece ore crunte, au mers pe jos, fără să bea sau să mănânce ceva, pentru ca, într-un final, să se oprească în vârful dunelor de nisip, unde nu se găseau furaje pentru cămile. Epuizaţi şi frustraţi, bărbaţii au băut pe rând câte o gură de apă şi apoi s-au prăbuşit într-un somn adânc ca o comă. În toiul nopţii, Riley s-a trezit speriat. Auzise şi simţise în corpul lui tremurând un huruit încet şi îndepărtat, la nord de ei, şi care nu părea să fie vântul. Zgomotul reverbera cu puterea unui uragan. S-a gândit că era un uragan de nisip, care îi va îngropa de vii.

S-a sculat panicat şi şi-a trezit oamenii, care au ascultat şocaţi, în tăcere, convinşi că tunetul îndepărtat era sunetul

morţii lor iminente. La început, au fost convinşi că nu mai auziseră niciodată un astfel de zgomot. Însă curând cineva a observat că huruitul, deşi persistent, nu se apropia, iar vântul nu se înteţea. Dându-şi brusc seama de greşeala lui, Riley a vestit: „Este marea!”

În 3 octombrie, Archie Robbins s-a căţărat unsprezece kilometri până în vârful dealului ca să-l vadă pe William Porter şi să-l facă să râdă de utilizarea vestimentară a steagului american. Sincronizarea lui fu întâmplătoare. Stăpânul lui Porter şi un alt arab se îndreptau către vale, acolo unde fusese ridicat un cort şi fusese sacrificată o cămilă. Porter şi Robbins cărau puştile arabilor – „nişte puşti bune, cu două ţevi” – după cum a remarcat Robbins –, în timp ce mergeau.

Nările lui Robbins fremătau de foame, în timp ce mirosul fumului de mărăciniş şi al cărnii de cămilă prăjită au invadat tabăra. Stăpânul lui Porter şi prietenul său au devorat carnea primită şi au aruncat oasele calde marinarilor, care le rupeau cu dinţii şi unghiile, mâncând orice rest de zgârci şi măduva de la mijloc. După aceea, arabii au băut lapte, însă americanii nu au primit nimic.

Cu toate acestea, în ziua următoare, Robbins şi Porter şi-au primit partea în cel mai inimaginabil mod. Printre cele mai primitive credinţe animiste ale tribului Sahrawi erau cele legate de ploaie, un fenomen rar întâlnit. Când apăreau pe cer nori negri, nomazii se străduiau din răsputeri să nu îi supere; de fapt, lor le era interzis să îi privească, exceptând situaţia în care erau fardaţi în jurul ochilor cu pudră neagră. Le era, de asemenea, interzis să vorbească despre nori. Joaca celor mici era oprită din respect pentru nori.

În această situaţie, cei din Bou Sbaa s-au comportat după placul norilor. Într-o regiune unde plouă foarte rar, o dată la şase ani, ei au avut parte de un mic miracol: o

ploaie scurtă, dar violentă. Potrivit relatării lui Robbins, de îndată ce a început, femeile şi-au luat *geddacks* – străchinile – şi bureţii şi au dat fuga la lespezile de piatră de pe dealuri. Ele nu au scos străchinile ca să le umple cu apă de ploaie, pentru că – oricât de greşit ar fi fost – tradiţia tribului Sahrawi interzicea, de asemenea, acest gest. Doar după ce se oprea ploaia aveau voie să adune apa cu bureţii şi să-i stoarcă în *geddacks.* Nepăsător, Robbins s-a aşezat pe burtă pe pietre şi a sorbit apă din micile pârâiaşe. După câteva minute, soarele a revenit pe cer, la fel de dogoritor ca întotdeauna. „Linsese şi supsese" pietrele până le uscase.

Entuziasmul nu a dispărut imediat, nomazii petrecând şi discutând cu veselie. Ploaia îi adusese lui Robbins ceva mult mai preţios decât apa: speranţă. Poate că viaţa lui nu depindea în totalitate de nomazi. Poate că providenţa avea un rol de jucat. El putea auzi râsete din cortul la care se întorseseră femeile după ce umpluseră o ploscă şi, pentru prima dată, nu a detestat sunetul vocilor acestora.

Două zile mai târziu, Ganus şi surorile lui, Ishir şi Muckwoola, au plecat cu cămilele în căutarea apei. Cei care au rămas în urmă aveau să trăiască de pe urma melcilor şi a resturilor din ploscă. Robbins s-a dus să cerşească la corturile vecine, menţionând numele stăpânei lui pentru a obţine generozitatea arabilor, însă toţi cei din vale rămăseseră aproape cu nimic şi începuseră să plece. Pe măsură ce numărul corturilor se diminua, Robbins se avânta mai departe. La opt kilometri depărtare de corturi, ridicându-şi privirea din pământul arid, a zărit un arab cu un turban mare gonind în direcţia lui, pe o cămilă chinuită. Omul vântura deasupra capului o sabie, fiind parcă pregătit să-l despice pe Robbins în două. A fost cuprins de o teamă ameţitoare, care avea totuşi şi o urmă de alinare în ea. Se părea că moartea îi bătea la uşă.

Capitolul 12
Onoare printre hoţi

Căpitanul Riley şi oamenii lui au ajuns de unde plecaseră. Sahara îi lăsase fără nava *Commerce,* îi redusese numeric şi îi trimisese departe, însă acum ei s-au întors la apă. Puteau auzi cum valurile de la capul Bojador – aşa cum confirmase Sidi Hamet – se spărgeau în scheletul bricului. Recâştigaseră terenul pierdut şi se aflau acum la un punct de cotitură. Veştile le-au ridicat moralul marinarilor, mai ales acelora care fuseseră sceptici faţă de intenţiile lui Hamet. S-au bucurat în sinea lor de faptul că, într-adevăr, se îndreptau spre imperiul marocan. În acelaşi timp, Hamet le-a dat o ştire de rău augur: „Nu veţi mai primi *zrig”* i-a spus cu regret lui Riley, scuturând plosca goală.

Târziu, în dimineaţa zilei de 8 octombrie, au început să vadă suprafeţe întinse de pământ dur printre dunele de nisip, care lăsau impresia că munţii de nisip erau doar nişte grămezi aşezate pe o masă imensă. În jurul prânzului, au ajuns către nord-est, la un luminiş, unde au privit cu nesaţ hamada întinsă, un peisaj pe care marinarii nu crezuseră că îl vor admira vreodată cu bucurie. Se aflau acum la o zi distanţă de capul Bojador şi intraseră într-o zonă mai populată a deşertului, ocupată de douăzeci şi patru de triburi. Majoritatea triburilor, inclusiv Oulad Bou Sbaa şi rivalii acestora, Oulad Delim, erau considerate „feroce” sau „sălbatice” de către marocani şi

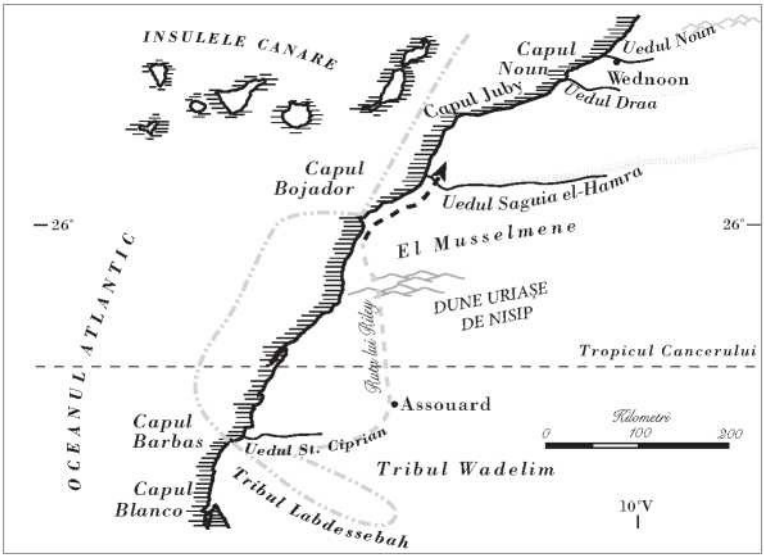

de către europeni. Brisson a consemnat că tribul Oulad Delim era „atât de... lacom, încât trebuiau să fie temuţi în aceeaşi măsură de prieteni şi de duşmani”.

Întrucât se apropiau de graniţa de nord a deşertului, erau nevoiţi să străbată regiunile populate de tribul Reguibat, de lângă valea Saguia el-Hamra, şi de tribul Tekna, care trăia între Saguia şi Oued *(wadi* sau ued) Draa. La nord de Draa, unde deşertul era înlocuit de dealuri aride şi apoi de văi roditoare, se întindea Souss, teritoriu neaflat sub controlul sultanului Marocului, stăpânit de războinici cu trupe de mercenari care cutreierau zonele rurale. Ei controlau circulaţia caravanelor care mergeau la Tombouctou, precum şi acţiunile de răscumpărare a occidentalilor naufragiaţi ori de câte ori li se ivea ocazia, atât pentru profit, cât şi pentru prestigiul astfel dobândit. Hamet trebuia să îi ocolească pe aceştia, dar şi pe socrul lui cel lacom, care trăia lângă Wednoon.

Marinarii speraseră să facă baie în mare, sau măcar să o

privească, de preferat la Bojador, unde puteau afla dacă bricul rămăsese în acelaşi loc, însă dunele dinspre vest rămâneau la fel de înalte. Când au găsit o breşă printre dunele de nisip, s-au îndreptat către est, aproape în linie dreaptă, călcând pe nisipul adânc dar tasat. În timp ce înaintau pe latura sudică a unei coline cu dune de nisip, cei trei Bou Sbaa au observat în depărtare două cămile care se îndreptau înspre nord-est. Pentru că aveau nevoie urgentă de hrană şi de apă, au pornit în galop după acestea, lăsându-i pe marinari în urma lor. Când s-au apropiat de cămile, au remarcat că erau încărcate cu bunuri păstrate în saci din pânză de cort. În lateral aveau fixate o oală de lut şi câţiva saci mici din piele, însă ei nu-l vedeau pe stăpânul animalelor. Cei trei Bou Sbaa şi-au dat seama că era vorba de o capcană. Cercetând zona în căutarea inamicilor ascunşi, şi-au scos armele din teacă şi le-au pregătit de atac. Au descălecat lângă cămilele care păşteau nepăsătoare şi le-au făcut semn marinarilor să procedeze în acelaşi mod. Numai Savage, care rămăsese în urmă, călare pe Goyette, nu ajunsese încă să vadă ce se întâmplă.

Cu arma încărcată şi la îndemână, Hamet dădea târcoale, inspectând terenul întortocheat în căutarea duşmanilor ascunşi şi a stăpânului cămilelor încărcate cu poveri, care cu siguranţă era un negustor. În acelaşi timp, mergea către Savage, care se chinuia încă să ajungă la ei, fiind într-o poziţie vulnerabilă.

Păşind peste o movilă, aproape că s-a împiedicat de un arab înfofolit care dormea în nisip. Fără să scoată un sunet, Hamet s-a oprit şi l-a analizat, uitându-se mai întâi după o armă, apoi după vreo tăietură sau o rană. Nu a văzut nimic din toate acestea, ci doar un sac mic cu obiectele de valoare ale omului, pe care îl ţinea sub cap. Negustorul trebuie să fi călătorit toată noaptea; dormea la

fel de buştean precum un şarpe care înghiţise un ou şi zăcea la soare. Hamet s-a apropiat de el şi a îndreptat uşor mâna către sacul de sub cap. L-a înşfăcat pe furiş şi a făcut un pas în spate. Negustorul nu s-a clintit.

Când Savage a ajuns în cele din urmă, Hamet i-a făcut semn să meargă în spatele dunei, unde Seid şi Abdallah scotoceau prin sacii negustorului. Cei doi arabi au dezlegat un sac, în care au găsit ceea ce sperau: orz. Au vărsat repede vreo douăzeci de kilograme de grâne, pe care le-au îndesat într-unul din sacii lor de piele. Restul l-au lăsat ca şi cum ar fi fost al lor, legând gâtul sacului şi punându-l la loc.

Pentru marinari, acesta era un act de hoţie curios. Deşi dispariţia celor douăzeci de kilograme de orz urma să fie observată de negustor chiar dacă hoţii dispăreau fără urmă, ei îşi făcuseră timp să aranjeze totul aşa cum fusese la început. Marinarii s-au gândit că ar fi putut cu uşurinţă să plece cu animalele omului şi cu toate lucrurile acestuia fără să-l mai vadă vreodată, ceea ce ar fi preferat. Erau înfometaţi şi nu le păsa de străinul acela. Dacă aveau să fie complici la o infracţiune, ar fi putut la fel de bine să ia ce aveau nevoie şi să fugă.

Însă stăpânii lor nu păreau deloc grăbiţi să plece. Au cotrobăit prin mai mulţi saci mici cu lucrurile personale ale omului. Sacul pe care Hamet îl descoperise la negustorul adormit conţinea cea mai bună pradă: făină de orz, orz măcinat numai bun pentru gătit. Arabii au aruncat orzul într-un blid şi l-au amestecat cu puţină apă. Au înfulecat terciul cu mâinile şi apoi au pregătit o porţie pentru marinari, care l-au mâncat cu aceeaşi încântare.

Într-un final, cei trei Bou Sbaa s-au urcat pe cămile şi au mânat grupul către sud-est, lăsând în urmă animalele negustorului.

La mai puţin de jumătate de oră, un om a apărut printre

dune alergând, făcându-le semn cu mâna să se oprească. Hamet, Seid şi Abdallah l-au ignorat şi au strunit cămilele să-şi continue drumul. Cu toate acestea, străinul continua să se apropie de ei. Era negustorul.

— Sărmanul diavol, i-a spus Hamet lui Riley în timp ce omul se apropia. Nici măcar nu are puşcă şi m-a lăsat să-i iau şi sacul de sub cap în timp ce dormea.

Mai târziu, Riley a recunoscut că, asemenea celorlalţi, avea o singură grijă în acel moment: ca ei să nu înapoieze orzul.

— Dacă aş fi avut o puşcă încărcată, murmură unul dintre marinari, l-aş fi împuşcat şi aş fi salvat orzul.

Omul insistent le-a blocat drumul. Văzând că nu puteau evita o confruntare, cei trei Bou Sbaa şi-au pregătit puştile în timp ce erau călare. Hamet l-a avertizat pe străin să păstreze distanţa, însă acesta se apropia de ei ameninţător. Înarmat doar cu o sabie, le-a tăiat calea şi i-a oprit. Următorul gest al omului i-a şocat pe marinari mai mult decât dacă acesta ar fi scos o puşcă ascunsă şi ar fi îndreptat-o înspre ei. El şi-a ridicat mâinile în aer şi l-a invocat pe Allah. În timp ce oamenii îl priveau fascinaţi, negustorul a îngenuncheat la pământ şi s-a rugat cu voce tare. Apoi le-a spus că îşi pierduse o parte din lucruri şi că ştia că ei le luaseră.

— Sunt fratele tău şi mai degrabă aş muri decât să comit o faptă rea sau să-i fac pe alţii să sufere, iar eu să scap nepedepsit, a rostit neguţătorul. Voi aveţi arme şi ştiu că mă puteţi omorî într-o clipă, dar Dumnezeul dreptăţii este scutul meu şi el îi va apăra pe cei nevinovaţi. Nu mă tem de voi.

— Pune iataganul pe pământ, răspunse Hamet. Nu ai de ce să te temi.

Omul şi-a îngenuncheat cămila şi a descălecat.

Îndurerat, negustorul a înaintat cu precauţie.

— Atunci facem pace? întrebă el.

— Da, răspunse Hamet, oferindu-i mâna. Pacea fie cu tine. Pacea fie la casa ta şi la toţi prietenii tăi.

În timp ce marinarii au rămas pe cămile, arabii s-au aşezat în cerc pe pământ. Hamet nu a negat că ei luaseră orzul.

— Însă, argumentă el, sclavii noştri mor de foame, după cum se poate vedea pe feţele lor sfrijite. Nu ne-ai fi refuzat nişte mâncare, dacă ai fi fost treaz.

După ce mai discutară ceva timp, Hamet le-a ordonat marinarilor să cureţe de nisip o porţiune de pământ arid, în care a vărsat orzul pe care îl luaseră, arătând negustorului interiorul genţii de piele pentru ca acesta să fie mulţumit. Negustorul a pus orzul la loc în sacul lui. Au înapoiat ce mai rămăsese din orzul măcinat, alături de o pungă mică plină cu opiu. Hamet l-a asigurat pe străin că, în afară de ceea ce mâncaseră, asta era tot ceea ce luaseră de la el. Au rostit împreună o rugăciune, apoi omul a plecat pe jos, la fel cum venise, aparent încheind această afacere. Întârziaseră puţin peste o oră, însă obţinuseră o masă bună – pe lângă sacul cu lucruri de valoare pe care Hamet negase să-l fi luat. Hamet şi însoţitorii lui au urcat pe cămile şi au pornit spre est în viteză, însă Savage, care fusese retrogradat şi pus să meargă pe Coho, şi Horace, care mergea pe Goyette, îi încetineau, obligându-i să înainteze un pic mai repede decât un om care mergea pe jos. Neţinând cont de inferioritatea cămilelor acestora, cei trei Bou Sbaa i-au strunit pe cei întârziaţi şi i-au lovit cu beţele lor. Au călătorit toată după-amiaza până la lăsarea serii, parcurgând nouăzeci de kilometri, potrivit calculelor lui Riley, când au auzit voci purtate de vânt dinspre nord. Cei trei Bou Sbaa s-au oprit şi au ascultat în linişte.

Legându-l pe Goyette, care era epuizat, au dus celelalte cămile într-o vale, le-au dat jos şeile şi le-au priponit şi pe

acestea. Cei trei Bou Sbaa au verificat dacă puştile sunt încărcate şi s-au târât prin nisip către marginea văii, făcându-le semn marinarilor să îi urmeze. Nefiind siguri dacă ei erau vânătorii sau cei vânaţi, cei cinci de pe *Commerce* au înaintat în mâini şi genunchi până la locul întunecat unde pământul şi cerul păreau să se unească şi unde luna părea mult mai aproape de ei decât Connecticut. La ieşirea din vale, nomazii i-au aşteptat pe marinari să vină din urmă şi apoi au ieşit brusc din ascunzătoare, imitând în cor sunete de animale, inclusiv sunete de leu, tigru şi „urletul ascuţit şi înfricoşător al unui lup înfometat”, va scrie mai târziu Riley. Cei trei Bou Sbaa imitau mai degrabă pisica sălbatică, hiena şi ghepardul din Sahara.

La apusul soarelui, s-au întors în valea unde lăsaseră cămilele. Riley era încă intrigat de faptele arabilor din noaptea precedentă. După jumătate de noapte de-a v-aţi ascunselea cu un duşman nevăzut sau cu o potenţială victimă, s-au aşezat în cerc, epuizaţi, iar cei trei Bou Sbaa şi-au strâns armele la piept, „parcă temându-se să nu rămână fără sclavii lor”. La lumina zilei, Riley a observat că tufele zvelte care creşteau în valea secată păreau să fie de alt soi decât cele pe care le văzuseră până atunci. Nu aveau ţepi, erau mai înalte decât cămila cea mai mare şi tulpinile lor erau groase cât piciorul unui om.

Erau şi alte cămile la păscut acolo şi o femeie bătrână cu un băiat hoinăreau prin tabăra lor improvizată. După ce a discutat cu cei trei Bou Sbaa, femeia l-a trimis pe băiat undeva. Acesta a revenit cu ploşti şi resturi de carne fiartă de oaie sau de capră. Americanii nu ştiau ce se întâmplase, nici nu prea le păsa. Cei trei Bou Sbaa au rupt stârvul animalului, au devorat carnea şi măruntaiele şi le-au aruncat oasele marinarilor, care le-au zdrobit şi le-au mâncat. Au băut zrig ca să le alunece pe gât aşchiile de

oase.

Părăsind valea, grupul lui Hamet şi-a continuat călătoria de-a lungul unei creste de dune înalte. Şi cămilele obosiseră din cauza mersului la galop şi a lipsei de apă. Deoarece Burns şi Clark erau prea plăpânzi pentru a face altceva în afară de a călări, Riley şi Savage trebuiau să meargă pe jos. Cei trei Bou Sbaa îi loveau acum cu beţele pe cei care rămâneau în urmă mai des şi mai brutal, ignorându-l pe Riley, care cerşea îndurare. Aflaţi într-o continuă stare de tensiune, câţiva marinari dădeau semne că erau la un pas de a claca.

În ciuda efortului constant al lui Riley de a sări în apărarea lor, un om începuse să-l înjure în faţă. Orice act de bunătate îl înfuria şi mai tare pe acest om. „În aiurelile născocite de mintea lui tulburată, îşi amintea Riley, spunea că îmi ura până şi prezenţa şi că zâmbetele mele îl tăiau mai adânc decât nişte pumnale.” Căpitanul a refuzat să scrie numele camaradului său agresiv, însă a admis că acesta „se transformase într-un sălbatic perfect”, probabil sugerând astfel cu subînţeles că Aaron Savage, deja distant şi ostil, mai urcase o treaptă către nebunie sau măcar către o ostilitate lipsită de orice discernământ1.

Prost dispuşi, cei trei Bou Sbaa nu au fost încântaţi să vadă un om călare pe o cămilă apropiindu-se de ei din direcţia dealurilor. Cât timp acesta era încă departe, au săpat nişte gropi în nisip, în care au îngropat doi saci mici. Pe măsură ce omul se apropia, Riley a înţeles, la rândul său, ceea ce stăpânii lui realizaseră de la bun început. Negustorul le dăduse iarăşi de urmă.

Arabul singuratic, mai agresiv de data asta, l-a acuzat pe Hamet că îl păcălise. Hamet nu înapoiase, aşa cum jurase, tot ceea ce luase de la negustor. Hamet a negat acuzaţia, insistând ca omul să caute prin lucrurile lor pentru a se convinge singur.

— Allah mi-e martor, spuse el, nu avem nimic asupra noastră din ceea ce îţi aparţine.

Negustorul a căutat, dar nu a găsit nimic în sacii lor. În timp ce omul învins se îndepărta, Riley a fost încă o dată impresionat de uşurinţa cu care stăpânul lui îl înşelase pe om.

Când s-au convins că negustorul plecase, cei trei Bou Sbaa au scos săculeţii din nisip. Râzând, Hamet i-a spuse lui Riley:

— Negustorul voia sacii şi lucrurile lui, însă nu şi le-a luat încă.

A deschis o cutie mică şi i-a arătat lui Riley o substanţă roşie-maronie, care era opiu, şi câteva recipiente tubulare, late cât degetul unui om, care conţineau un praf auriu. Celălalt sac conţinea tutun şi nişte rădăcini de plante, pe care cei din tribul Sahrawi le fumau cu o pipă din os de capră pentru a îndepărta ochiul malefic2. Sub influenţa acestor ierburi, ei se considerau invincibili, ceea ce, în ochii arabilor, sporea valoarea rădăcinilor în comparaţie cu opiul sau cu praful auriu.

În timp ce porniră din nou la drum şi Riley reflecta la hoţie, era din ce în ce mai nesigur de târgul pe care îl făcuse. Nu se îndoia de propria minciună, despre care ştia că se născuse din nevoie şi că fusese spusă cu bună-credinţă, însă era frământat de înşelăciunea lui Hamet, care părea să fi depăşit limita dintre nevoie şi profit. Înaintea lui Riley, aventurierul francez Saugnier se luptase cu etica tribului Sahrawi legată de dreptul de proprietate. Potrivit acestuia, în deşert, lucrurile care sunt furate fără să vadă cineva devin de drept proprietatea hoţului, iar bunurile care nu sunt păzite, continua el, merită să fie furate. Acesta a consemnat: „Degeaba îşi recunoştea proprietarul propriile obiecte în cortul vecinului. Nu le mai poate revendica; ele încetează să mai fie în proprietatea

lui din clipa în care le-a neglijat. De aici rezultă înclinaţia oamenilor către jafuri; ei nu consideră că săvârşesc o infracţiune, ci doar respectă un obicei permis de legea lor”. Riley a concluzionat că, cel puţin în deşert, arabii „nu respectă nicio lege în afara celei a forţei superioare”.

Au călătorit până în noapte şi au ridicat corturile târziu. Înfometaţi şi – biciuiţi de vântul din nord-est – înfrigurați, oamenii s-au lipit de pământul neînduplecat şi s-au cuibărit unii în alţii timp de doar câteva ore. S-au trezit devreme şi, neavând ce să mănânce sau ce să bea, au pornit la drum într-un disconfort total. După-amiază, au descoperit nişte urme în nisip. Disperaţi după apă şi mâncare, cei trei Bou Sbaa s-au luat după aceste urme până când au dat peste o turmă de cămile care păşteau într-o depresiune alături de oi şi capre, scotocind printre pietre după muşchi de culoare cafenie. S-au apropiat de păstorii turmei, care i-au invitat în tabăra lor din apropiere.

Într-o vale, la distanţă de jumătate de oră de mers, se aflau douăzeci de corturi, aşezate lângă un crâng de mărăcinişuri. După ce s-au prezentat, Hamet s-a îngrijit de nevoile lor imediate, negociind pentru un ied. Seid şi Abdallah l-au sacrificat şi le-au oferit marinarilor măruntaiele. Adoptând obiceiurile nomade, marinarii înfometaţi nu le-au curăţat înainte de a le prăji. Marinarii erau de acum conştienţi că obiceiul arab cerea împărţirea meselor şi că nimeni nu se sfia să-şi ceară porţia, aşa că atunci când curioşii din tabără i-au înconjurat, au început să se enerveze. Căzând repede de acord, vorbind în şoaptă şi înţelegându-se prin semne, marinarii au scos mâncarea afumată din foc şi au împărţit-o cu mâinile. Înainte să ceară careva o bucăţică, au devorat măruntaiele calde, dar crude încă. Graba lor era necesară. Niciun arab nu a apucat să îi deranjeze. La fel cum nici gazdele nu au acceptat carnea oferită de Hamet. Riley a considerat că

era un semn bun, un indiciu că tribul avea destulă mâncare şi că ei se apropiau de un teritoriu mai fertil. Aceşti arabi le-au dăruit apă şi au revenit la miezul nopţii. Blidul pe care l-au adus conţinea două kilograme de „amestec sau terci rapid”, aşa cum s-a exprimat Riley, sau *Ihasa,* griş fiert având o gaură în mijloc, umplută cu lapte proaspăt şi dulce3.

Marinarii l-au mâncat cu mâinile goale. Terciul fierbinte le-a opărit gura şi gâtul, însă ei nu-şi puteau stăpâni pofta de mâncare. Riley a comentat că era primul „fel de pâine” pe care-l mâncaseră de când plecaseră de pe epavă. Terciul le-a încălzit stomacul şi le-a alinat durerea din intestinele măcinate de dizenterie. Cea mai bună masă din întreaga lor călătorie fusese un dar din partea unor oameni pe care nu îi cunoşteau şi pe care nu aveau să-i mai revadă. La fel ca multe alte întâmplări din Sahara, episodul îi făcu să fie deschişi la minte în faţa imprevizibilului şi a micilor acte de bunăvoinţă între atâtea greutăţi.

În următoarea zi, i-au părăsit cu părere de rău pe aceşti arabi prietenoşi şi au mers timp de zece ore către nord-est, ajungând la un puţ cu apă sălcie înconjurat de o hoardă de cămile şi oameni. Acolo, animalele beau apă, care li se scurgea prin gâtul lung, şi se hrăneau cu tufele de mărăciniş din apropiere pentru a-şi umple măruntaiele. Mirosul puternic de râgâit după rumegare şi de bălegar umed contrasta remarcabil cu mirosul uscat de nisip străvechi din hamadă. În timp ce Riley se pregătea să adape animalele, Hamet, care analizase adunătura de crescători de cămile, l-a oprit. I-a luat pe marinari într-o parte. În sud, cea mai mare grijă a lui fusese să supravieţuiască în mediul ostil. Având doar două sute patruzeci de kilometri rămaşi de parcurs până la terenurile cultivate, el se pregătea să negocieze cu clanurile Sahrawi. Deşi grupul lui fusese întâmpinat în termeni

amiabili, se aflau într-o regiune stăpânită de puternicii şi belicoşii membri ai tribului Tekna, un amestec de berberi Lamta din regiunea Oued Noun, şi arabi Maqil – pe jumătate nomazi şi pe jumătate sedentari, care trăiau în sate înconjurate de ziduri de la marginea deşertului până la poalele Munţilor Antiatlas – şi de membri ai tribului Reguibat, aflat în ascensiune, un trib aproape la fel de pur ca sângele berberilor Sanhaja, deşi aceştia adoptaseră religia islamică, vorbeau araba şi revendicau statutul de *chorfa,* ca descendenţi ai lui Mahomed. Hamet nu voia să atragă invidia nimănui, aşa că le-a ordonat marinarilor să stea jos şi să-şi poarte de grijă. După o zi lungă de mers călare şi pe jos, Riley a respirat uşurat auzind acest ordin. „Eram atât de epuizaţi şi de slăbiţi”, a scris el, „încât abia dacă mai reuşeam să ne ţinem pe picioare”.

Aşa cum se temuse Hamet, necazurile apărură în scurt timp. Seid şi Abdallah au scos apă din puţ şi au umplut un jgheab. Unul dintre păstori şi-a mânat cămilele în direcţia acestuia. Seid i-a spus străinului să-şi ducă animalele în altă parte. Omul l-a privit cu neruşinare şi i-a zis că animalul lui va bea apă din acel jgheab.

— Umple-l în continuare, a adăugat omul.

Seid a pus jos căldarea, a sărit la om şi l-a lovit drept în faţă. Adversarul s-a împleticit, dar nu a căzut la pământ. Şi-a scos iataganul şi l-a atacat pe Seid, care s-a ferit, dar lovitura i-a atins pieptul şi s-a dezechilibrat. Omul s-a repezit înspre el cu sabia pregătită să lovească din nou, dar s-a trezit cu nasul în cele două ţevi ale puştii lui Hamet. Alţi oameni au venit rapid acolo, l-au tras pe om de lângă Hamet şi l-au trimis de partea cealaltă a puţului. I-au adăpat cămila şi l-au trimis pe certăreţ la drum, înjurând în urma lui.

Hamet s-a hotărât să continue drumul. După o oră de mers către est, au ajuns la alte două puţuri. Săpate recent

şi cu apă şi mai sărată decât cea din puţul pe care îl lăsaseră în urmă, acestea atrăseseră, de asemenea, o grămadă de cămile, care aparţineau unui singur om. Hamet a vorbit cu acest om, apoi i-a spus lui Riley să-l ajute să adape cămilele.

— Stăpânul lor e un om bun, a spus el. Ne va da de mâncare.

Au muncit până la apusul soarelui şi apoi au mers în urma turmei de cămile înspre est, dintre care aproape cinci kilometri i-au parcurs printr-o vale. Cu toate acestea, omul bogat i-a alungat şi, pentru prima dată, stăruinţa lui Hamet nu a avut niciun rezultat. Nu mai aveau hrană deloc.

Un vânt puternic a suflat în acea noapte. Oamenii s-au sculat devreme, înfiguraţi, înfometaţi şi ţepeni şi au pornit la drum cu burţile goale. De data aceasta, au strunit mai tare cămilele, bine hrănite şi adăpate, mergând la galop optzeci de kilometri prin hamadă. Au călătorit până după apusul soarelui, găsind prea puţine motive să se oprească. Într-un final au poposit pentru puţin timp, trezindu-se înainte de răsăritul soarelui pentru a porni iar la drum.

În ziua următoare, pe la prânz, au dat peste un rift abrupt pe câmpie, în care au pătruns printr-o pasarelă naturală ce dădea într-o albie secată, adâncă şi acoperită cu nisip. Ajunseseră la faimoasa Saguia el-Hamra, o vale ce se întindea pe 330 de kilometri de-a lungul deşertului, asemenea unei cicatrici proaspăt cusute pornind de la pantele Munţilor Antiatlas şi se oprea la coastă. Acolo, gura ei este barată de o grămadă de dune unite în semicerc, modelate de vânturile schimbătoare, încă o dovadă că în Sahara nisipul învinge apa. Cu o lăţime de patru kilometri în anumite regiuni, Saguia el-Hamra, sau „canalul roşu” – denumită aşa datorită pereţilor din argilă sau sângelui care fusese vărsat acolo timp de secole

întregi de războaie teritoriale –, era leagănul civilizaţiei din zonă, o oază înfloritoare atunci când apa umplea valea sau, pentru grupul lui Hamet care sosise acolo, ultima fortăreaţă cu plante de deşert bune pentru păscut după o perioadă îndelungată de secetă.

Oamenii au călătorit încă două ore către est, pe un platou solid, situat deasupra văii, până când cei trei Bou Sbaa au vestit că zăriseră cămile. Marinarii nu le-au putut vedea ceva vreme; de fapt, au mai călărit la galop vreme de încă patru ore, ridicând praful în urma lor asemenea cotropitorilor *ghazu* înainte de a ajunge din urmă turma nesupravegheată. S-au uitat după stăpânii cămilelor, dar oricine ar fi fost aceştia îi văzuseră pe cei trei Bou Sbaa şi pe cei trei marinari apropiindu-se şi fie se ascunseseră, fie plecaseră după ajutor. Hamet a hotărât să evite o nouă confruntare şi să-şi continue drumul. La capătul limbii de pământ pe care se aflau, au coborât în albia cea prăfuită a râului, ridicând praful galben de molasă, mamă şi calcar lăsat de mare în urmă cu mai bine de 50 de milioane de ani. În depărtare, în lumina amurgului, Riley a întrezărit ceva ce semăna cu o insulă pe un lac. Au ajuns acolo pe la ora zece, după ce călătoriseră în acea zi, potrivit estimărilor lui Riley, 112 kilometri. Însă deşertul îi păcălise din nou pe el şi pe camarazii lui. Lacul se dovedi a fi o oază de tufişuri, copaci mici de argan şi salcâmi cu ramuri albe şi trunchiuri răsucite de vânt. Apa se afla dedesubt. Cei trei Bou Sbaa i-au atenţionat pe marinari să nu scoată un sunet când intrau în oază.

În timp ce-şi croiau drum în tăcere către mijlocul crângului, nu au văzut pe nimeni. Cu toate acestea, nu au riscat să aprindă focul. Marinarii, la fel ca şi arabii, nu au mâncat nimic în seara aceea, dar măcar erau la adăpost de vânt. Au adormit buştean la adăpostul oazei până dimineaţă, când au fost treziţi din visele lor.

La răsăritul soarelui, în 14 octombrie, oamenii au adăpat cămilele şi au umplut o ploscă cu apă sălcie dintr-un puţ de lângă tufişuri. Riley şi oamenii lui au încercat să mestece nişte frunze, însă erau prea sărate. Cei trei Bou Sbaa le-au ordonat pe un ton răstit să-şi continue drumul.

La scurt timp, au coborât într-un prund abrupt aflat în partea cea mai joasă a văii, unde copitele cămilelor se afundau la fiecare pas într-o crustă de sare. Riley a privit mirat imaginea din faţa ochilor lui. Intraseră în ceea ce părea a fi un golf imens şi străvechi, cu diguri înalte de sute de picioare în anumite porţiuni şi semne că în trecut fusese aproape complet umplut cu apă.

Acum, Riley şi oamenii lui stăteau în ceea ce negustorul scoţian Donald Mackenzie avea să descrie în 1875 drept un canal care lega „Marea Gură” de pe coastă, de lângă capul Juby, de „marea depresiune numită El Juf” (în prezent, depresiunea Tindouf), despre care el susţinea că avea 800 kilometri lungime şi se întindea până aproape de Tombouctou. Mackenzie propusese eliminarea bancurilor de nisip care blocau gura văii, permiţând astfel Oceanului Atlantic să inunde El Juf şi să creeze un culoar de transport maritim care să ducă până în inima Africii. În acest mod, Marea Britanie putea face comerţ până în interiorul ţării, generând sute de mii de lire profit şi eliminând negoţul periculos şi costisitor prin caravane care străbăteau Sahara. Proiectul măreţ al lui Mackenzie a fost preluat de ziarele londoneze, care savurau imaginea vapoarelor cu aburi călătorind de la Liverpool până la Tombouctou, „prin care influenţa civilizaţiei se răspândea în interiorul acestui vast continent”, şi înapoindu-se cu fildeş, aur şi clei. Cu toate acestea, planul nu a fost niciodată adoptat.

Iluziile Angliei victoriene legate de acest loc contrastau foarte mult cu realitatea din teren. După ce au mers câteva ore prin deşert, Hamet şi grupul lui au văzut doi

oameni mânând cămilele şi coborând dunele de nisip. Fiecare om din grup a înţeles pe loc că orice fel de mâncare ar fi avut acei călăreţi, trebuiau să aibă şi ei parte de ea. Hamet, Seid şi Abdallah au mers înainte, ca să îi prindă din urmă, în timp ce marinarii i-au aşteptat. De la distanţă, au urmărit cu privirea cum a decurs întâlnirea dintre arabi. Cei doi călăreţi şi-au continuat drumul împreună cu Abdallah, în timp ce Hamet şi Seid s-au înapoiat.

— Sunt capre acolo, le-a spus Hamet, arătând către est-sud-est. În curând, vom avea carne.

Cu ameninţări şi cuvinte dure, Hamet şi Seid i-au dus pe marinari pe drumul cel mai direct, un urcuş de trei kilometri pe dunele abrupte de nisip, prin soarele dogoritor. Coho s-a împiedicat cu piciorul ei şchiop şi s-a ridicat cu greu. Peste puţin timp, a căzut din nou. Cei doi fraţi au blestemat sărmanul animal, numind-o pe scurt *foonta,* şi au abandonat cămila fără să ezite. Foarte nervoşi din cauza căldurii, foamei şi oboselii, aceştia păreau acum periculoşi, s-a gândit Riley, parcă semănau cu „nişte nebuni”.

Nemulţumit de ritmul înaintării, Hamet a plecat înainte. Marinarii au continuat ascensiunea supravegheaţi de Seid. Când au dat peste o groapă ciudată, Seid a adulmecat pământul asemenea unui câine şi a anunţat că măruntaiele unei cămile fuseseră gătite acolo. În timp ce părăseau Saguia şi reintrau în deşertul pustiu, au auzit un foc de armă şi l-au văzut apoi pe Hamet mânând un păstor de capre înspăimântat şi turma acestuia în direcţia lor.

Seid a intrat în turmă, a căutat patru capre grase, pe care le-a mânat către Riley, care mai târziu a consemnat ironic că cei doi Bou Sbaa „considerau intrarea în posesie un foarte important aspect preliminar” al încheierii unui târg. Însă ei nu pricepuseră că omul înspăimântat nu era

singur în deşert. Asemenea marelui patriarh Bou Sbaa care chemase leii să vină în apărarea turmei lui, soţia păstorului apăru de nicăieri. Era la fel de sfidătoare pe cât era soţul ei de intimidat şi a început să-i mustre cu dispreţ pe cei doi fraţi.

— Nu voi lăsa nicio capră să plece, chiar dacă soţul meu va permite acest lucru. Care e numele tău?

Luat prin surprindere, Hamet a răspuns.

— Sidi Hamet, ţipă ea, cum poţi fi atât de laş încât să jefuieşti un om neînarmat? Toată ţara va afla de numele şi de faptele tale scandaloase, Sidi Hamet!

Văzând privirile urâte de pe feţele înfometate ale lui Hamet şi Seid, păstorul şi-a implorat soţia să tacă din gură, dar fără niciun rezultat. Cu ochii bulbucaţi, ea continua să dea din gură:

— Voi găsi un om care să răzbune această nedreptate, Sidi Hamet!

Păstorul nu reuşise să-şi facă nevasta să tacă, dar puşca lui Seid, pusă la ochi şi îndreptată către pieptul ei, avu un efect mai convingător. A avertizat-o că dacă mai scoate un singur cuvânt, o va împuşca.

Hamet a profitat de tăcerea astfel obţinută pentru a-i spune că nu prea departe de locul unde se aflau lăsase o cămilă bună, dar care obosise, şi că dorea să o dea la schimb pe capre. Deşi se vedea pe faţa ei că nu-l credea şi că neîncrederea ei avea să fie confirmată dacă nu o găsea pe Coho, femeia nu avea de ales. A insistat să le dea o altă capră în schimbul uneia dintre cele patru alese de Seid şi târgul s-a încheiat. Hamet şi Seid au legat cele patru capre de gât, le-au dat lui Riley şi apoi au plecat înainte, pentru a găsi cel mai bun drum înapoi către traseul lor.

În timp ce foametea, setea, căldura insuportabilă de la prânz şi nisipul moale le subminau voinţa oamenilor, Riley făcea presiuni asupra tovarăşilor săi să ţină pasul. Drumul

era împânzit cu euphorbia, plante ţepoase, bulboase, de culoare gri care aveau apa depozitată într-un cauciuc otrăvitor, pe care nici cel mai însetat animal din lume nu s-ar fi încumetat să o bea. Savage, nemaiputând să reziste tentaţiei, a cules nişte frunze de la o buruiană mică, verde, care creştea printre euphorbia.

— Este delicioasă, anunţă el cu o voce dementă, la fel de dulce ca mierea.

— Savage, nu o înghiţi, l-a îndemnat Riley. Poate fi otrăvitoare. Aşteaptă să îl întreb pe Sidi Hamet dacă sunt bune de mâncat.

Savage l-a ignorat. A mai găsit şi alte frunze pe care le-a înghiţit. Riley a examinat frunzele şi l-a avertizat că semănau cu tutunul indian sau buruiana care produce astm. În următoarele două ore, în timp ce Riley, Horace şi Savage, toţi mergând pe jos, încercau să ţină pasul cu caprele şi cu Burns şi Clark care erau călare, stomacul lui Savage a intrat în convulsii până când a vărsat sânge. A încetinit şi, la un moment dat, s-a târât. În curând, cămilele au dispărut la orizont. Riley a luat o hotărâre calculată din timp, declarând mai târziu cu indiferenţă: „Nu puteam să îl aştept”.

Fiind în pericol de a fi lăsat în urmă, Savage a dat dovadă de o rezistenţă pe care nici el nu bănuise că o are. Se oprea încontinuu să vomite, apoi o lua la fugă pentru a-i prinde din urmă. Preocupat să mâne caprele şi să nu piardă din vedere cămilele, Riley l-a încurajat, dar nu a încetinit. Când el şi Horace au ajuns în vârful dunei s-au oprit şi au scrutat terenul pentru a zări cămilele, însă acestea erau de negăsit. Şi-au îndreptat privirea mai departe către orizont, însă nu au văzut decât o dungă neagră şi îngustă, lucind între dune şi cer. La început, nu şi-au dat seama ce este. Riley a crezut că este „coama imensă a unei păduri înalte”. Horace era de altă părere.

— Este prea închis la culoare şi uniform pentru a fi pământ, spuse el.

Riley a privit şi mai atent. Băiatul avea dreptate. Era oceanul. Bucuros, căpitanul l-a bătut pe spate. Pentru o clipă, cât au tras aer în piept, au uitat de foame şi de sete. Puteau simţi mirosul mării. Îi puteau simţi gustul în gură. Au izbucnit în râs. Li se părea că marea are gustul libertăţii.

Riley a găsit urme de cămile lângă o fisură în stânci. El şi Horace au mânat caprele pe lângă stânci şi şi-au continuat drumul, coborând dunele abrupte, fiind urmaţi la ceva distanţă de Savage. Au ajuns la „un şes destul de înclinat” de nisip acoperit cu pietre lucioase, în formă de ouă, în nuanţe de ocru, negru şi maro. Mările străvechi, ale căror valuri puternice se spărseseră odată acolo până să se retragă în poziţia lor actuală, şlefuiseră pietrele până acestea ajunseseră fine precum un os. Riley a cercetat coasta, însă nu a văzut şi nici nu a auzit nimic care să indice prezenţa altor oameni. Razele roşietice ale soarelui care apunea în mare imprimau pe suprafeţele orizontale o strălucire trandafirie, gravată de umbre adânci. Spre nord, coasta stâncoasă se îndepărta: lui Riley îi părea un peisaj nesfârşit, care oferea sentimentul zădărniciei şi al singurătăţii. Dacă priveliştea nu ar fi fost atât de magnifică, l-ar fi strivit.

Deodată, Hamet a apărut din spatele unei movile şi i-a strigat. Erau mult mai aproape decât şi-ar fi închipuit Riley. În spatele dunei, sub o prelată de piei, Hamet, Seid şi Abdallah stăteau cu alte câteva familii, în timp ce cămilele păşteau în jurul taberei camuflate. Arabii le-au ordonat marinarilor, care tocmai parcurseseră patruzeci şi opt de kilometri, să strângă ramuri de tufiş de pe panta abruptă şi să le pună în jurul taberei pentru protecţie împotriva vântului şi pentru foc.

Savage încă vomita. Riley i-a pregătit un pat şi l-a lăsat să se odihnească. Când s-a întors cu un braţ de surcele, l-a găsit pe Seid bătându-l pentru că nu mersese să-i ajute pe ceilalţi. Riley s-a rugat de el să-l lase pe Savage în pace. Încerca să-l convingă că era prea bolnav pentru a munci şi că va face el şi munca lui Savage. Seid a cedat cu greu.

Hamet a sacrificat o capră, retezându-i capul şi ţinându-i gâtul deasupra unui blid pentru a lăsa sângele să se scurgă. I-a sfâşiat blana, mai puţin cea de pe picioare, şi a scos carcasa animalului prin cavitatea gâtului, păstrând pielea intactă. A tăiat carnea şi le-a dat marinarilor intestinele pentru a le fierbe. Ei au băut fiertura şi au împărţit o bucată mică de carne. Riley a descris această masă drept „o alinare binevenită”.

Noaptea, arabii le-au oferit marinarilor o budincă de orz şi lapte de cămilă, însă au refuzat să-l hrănească pe Savage, bolnav încă. Riley i-a păstrat o bucată de carne şi i-a dat o parte din budinca lui. Hamet a pus deoparte porţia de budincă a lui Savage ca să i-o dea mai târziu, dar dimineaţă, în timp ce se pregăteau de plecare, Abdallah a mâncat-o.

Acum, înaintau printre faleză şi ţărm, de-a lungul unei câmpii de nisip format din calcar şi var cimentat, ceea ce era fundul unei mări dintr-o altă epocă, plin de fosile de peşti şi moluşte şi presărat cu cochilii albe de melci vechi de sute de ani. Deşi acum erau cinci capre de care trebuia să aibă grijă, întrucât Hamet cumpărase încă două de la nomazi, Riley nu îşi făcea probleme că se va rătăci dacă va rămâne în urmă; el doar trebuia să meargă de-a lungul coastei. Pe Savage îl aştepta o zi lungă, dar Riley putea să-l ajute acum mai mult, întrucât toată lumea mâncase şi cei trei Bou Sbaa erau mai puţin ţâfnoşi. La apusul soarelui, au ajuns la o tabără de arabi. Hamet şi Seid au intrat în graţiile conducătorului, un om pe nume Hassar. Tabăra lui

călătorea tot înspre nord şi pe parcursul serii Hamet şi Hassar au căzut de acord să călătorească împreună, pentru siguranţa tuturor oamenilor. Hassar avea şi alte motive. El era curios în privinţa sclavilor creştini. Pe măsură ce treceau orele şi prietenia dintre ei se aprofunda, a făcut o ofertă cu cămile şi alte bunuri la schimb pentru Horace. Seid, care susţinea că atât băiatul, cât şi Savage îi aparţineau lui personal, a început să negocieze cu Hassar.

Aceasta era o întorsătură de rău augur şi îngrijorătoare. Când doi arabi încep să se târguiască, ei se aşteaptă să ajungă la o înţelegere. Întrebând de preţul unui obiect sau făcând o contraofertă, aşa cum proceda Seid, o persoană este obligată să ia parte la un proces în care doi oameni rezonabili, care acţionează cu bunăcredinţă, trebuie să se înţeleagă la final. (Astfel se explică de ce un occidental, care întreabă în treacăt de preţul unui obiect de vânzare într-o piaţă arabă, adesea crede că negustorul este foarte agresiv. În acelaşi mod se explică şi de ce, atunci când occidentalul întrerupe negocierea, vânzătorul se consideră insultat.) Hassar se putea aştepta acum de drept ca oferta lui să fie ori acceptată, ori contracarată. Când Riley a realizat ce se întâmplă, el a obiectat. Seid l-a batjocorit.

Doar influenţa şi diplomaţia lui Hamet l-au împiedicat pe Seid să încheie târgul. Hassar, care îi oferise cămile şi produse pentru Horace, s-a retras calm, poate pentru că realizase că, de vreme ce aveau să călătorească împreună, timpul era de partea lui. Îi era clar că Seid era nerăbdător să-l vândă pe băiat.

În următoarele două zile, grupul a călătorit spre nord, parcurgând 64 de kilometri, trecând pe lângă mai multe tabere şi zone cu tufişuri. Hamet a sacrificat o altă capră, hrănindu-i pe marinari cu măruntaie şi carne. Soţia lui Hassar, Tamar, pe care Riley o considera „o femeie

neobişnuit de inteligentă”, le-a pregătit *Ihasa* şi a conversat cu Riley într-o spaniolă stricată. În tinereţea ei, ajutase la salvarea unor spanioli al căror vapor naufragiase pe coastă. Tatăl ei ţinuse prizonieri pe trei dintre spanioli, în timp ce ea îl însoţise pe căpitanul spaniol în Lanzarote, în insulele Canare, pentru a face rost de bunuri necesare răscumpărării oamenilor săi. Era foarte simplu cum funcţionau treburile în Sahara. Tamar i-a promis lui Riley că atât el, cât şi camarazii lui nu vor duce lipsa hranei cât timp vor călători în compania ei.

În cea de-a doua zi, pe la lăsarea întunericului, au ajuns la gura unei văi adânci, probabil Draa, un canal lung de 1 600 de kilometri în care se coboară versanţii Munţilor Antiatlas, deşi Riley nu a menţionat acest fapt în consemnările lui. Au coborât în vale, pe lângă mare, unde au dat peste o tabără arabă pe plajă. Hamet s-a oprit să discute cu şeful taberei. Apoi, acest om l-a luat deoparte pe Riley şi l-a întrebat într-un amestec de arabă şi spaniolă:

— Ai un prieten în Swearah?

— Da, răspunse Riley în spaniolă.

— Nu minţi, îl ameninţă omul. Dacă minţi, îţi tai gâtul. Dacă i-ai spus asta lui Sidi Hamet doar pentru a te scoate din deşert şi a-ţi da mâncare, el îţi va ierta acest pretext şi înşelăciunea acum, însă te va vinde pe tine şi pe oamenii tăi celui care va oferi cel mai mult. Peste câteva zile, vei ajunge la un râu cu apă curgătoare şi la o zonă cu case şi, dacă insişti cu această minciună, el te va omorî.

Riley nu a ezitat.

— Nu sunt capabil să îl mint pe Sidi Hamet, răspunse el indignat. Tot ce am spus este adevărat. El mi-a salvat viaţa şi pentru asta va fi răsplătit de prietenul meu şi de Tatăl nostru Atotputernic.

Hamet îl asculta la fel de atent ca omul bătrân şi îl

înţelegea mai bine decât acesta, socoti Riley.

Hamet a dat din cap.

— Vei ajunge în Swearah în câteva zile, a spus el.

Când i-au ajuns din urmă pe ceilalţi, omul împreună cu fiii lui tineri i-au ghidat, traversând gura văii. Au înotat aproape o sută de metri printr-o apă sărată care le ajungea până la şold. Aflat pe celălalt mal îndepărtat, sub o pantă abruptă, unul dintre fiii omului purta o pereche de pantaloni de lână care îi aparţinuseră lui Savage, lucru pe care îl observă şi Riley. Lanţul de hoţii şi negocieri în urma cărora pantalonii ajunseseră la băiat era destul de lung, însă pentru căpitan, singurul lucru care conta era ca aceştia să revină la adevăratul proprietar, care avea nevoie de ei. Riley i-a implorat pe Hamet şi pe Seid să cumpere pantalonii. Seid a oferit la schimb o bucată de pânză albastră, pe care o purta drept cămaşă, şi i-a dat pantalonii lui Riley. În schimb, a obiectat când Riley a vrut să-i dea pantalonii lui Savage.

— El este *foonta,* a insistat Seid. Dă-i lui Clark sau băiatului. Însă Riley îi dădu locotenentului său.

La lăsarea întunericului, Riley şi Horace i-au însoţit pe cei trei Bou Sbaa la un *friq* de lângă mare. Aici arabii le-au dat o grămadă de scoici uscate, pe care le-au dus înapoi în tabără şi le-au împărţit cu Savage, Clark şi Burns. În acea noapte, Hamet, Seid şi Abdallah au sacrificat caprele pe care le mai aveau. După ce arabii s-au bătut pe porţia lor de măruntaie şi de carne, care fuseseră fierte la un loc într-o oală, nu mai rămăsese nimic pentru marinari. Singura lor hrană era dovada de necontestat că erau pe cale să părăsească Sahara. Însă Hamet l-a avertizat pe Riley că regiunea în care erau pe cale să intre, cu zone populate, era mult mai periculoasă pentru ei decât deşertul.

— Mulţi hoţi şi oameni răi locuiesc prin aceste locuri, i-a

spus el.

În următoarea zi, în 16 octombrie – o dată care avea să devină foarte importantă pentru Napoleon, care ajungea pe Insula Sfânta Elena –, au pornit devreme la drum, mergând printr-un pasaj lent şi obositor de-a lungul ţărmului stâncos şi erodat, croindu-şi drum pe cât de discret putea un grup de treizeci de oameni şi cu animale. Cu armele pregătite, cei trei Bou Sbaa îi mânau pe Savage, Clark şi Burns, care mergeau pe cămile, în timp ce Riley şi Horace mergeau pe jos, la pas sau alergând. Marinarii nu mai erau acum lăsaţi singuri. Dacă unul dintre ei trebuia să oprească, un membru Bou Sbaa stătea cu el. Pe măsură ce ziua trecea, puterile îl părăseau pe Horace. Opririle sale frecvente îi enervau din ce în ce mai tare pe cei trei Bou Sbaa. În consecinţă, băiatul trebuia să suporte izbucnirile lor de mânie. La apusul soarelui, abia de parcurseseră 24 de kilometri. Temându-se să oprească în această regiune, au continuat să călătorească. În jurul miezului nopţii, la marginea văii, Riley şi Horace au schimbat locurile cu Savage şi Clark, care rămăseseră în urmă cu femeile şi copiii, mergând fără să scoată un cuvânt printre mormanele de nisip. A mai durat încă două ore până când au străbătut golful. Când au ajuns la baza pantei care ducea la un platou înclinat cu alte mormane de nisip, Savage nu mai putea ţine pasul nici măcar cu femeile şi copiii. Riley însuşi se zbătea să rămână treaz pe cămilă, când strigătul lui Clark l-a trezit brusc.

— Îl biciuiesc pe domnul Savage, a urlat el.

Riley s-a aruncat de pe cămilă şi a alergat către capătul coloanei. Trecând pe lângă Clark, i-a găsit pe Hassar şi pe Seid stând deasupra lui Savage. Locotenentul era inconştient, dar Seid continua să îl lovească cu băţul. Hassar a prins barba lui Savage cu o mână, pentru a-i expune gâtul. Cu cealaltă mână şi-a scos sabia.

Riley a venit în viteză, s-a lăsat puţin în jos şi l-a împins pe Hassar cu putere, dărâmându-l din picioare. Apoi, l-a prins rapid pe Savage şi l-a ridicat.

— Vă rog, apă, a implorat Riley.

Furios, Hassar s-a sculat în picioare, a ridicat sabia în aer şi s-a năpustit în direcţia lui Riley. Chiar în acea clipă a sosit Hamet şi a rostit dur câteva propoziţii în arabă, care l-au oprit pe Hassar. Ceilalţi arabi s-au adunat în jurul lor. Duşmanii lor se aflau în apropiere şi ei credeau că Savage era înadins încăpăţânat, punându-i pe toţi în pericol inutil. Voiau să îl omoare.

Riley l-a implorat pe Hamet.

— Savage a leşinat doar pentru că este epuizat şi bolnav, a explicat el.

Hamet nu a înţeles; spre surprinderea lui Riley, arabul nu cunoştea noţiunea de leşin. Dar la insistenţele lui Riley, Hamet a cerut să i se aducă o cămilă şi apă pentru Savage. Când acesta şi-a revenit, Riley a observat lacrimi în ochii lui Hamet. Negustorul era clar nervos şi temător – l-ar fi costat mult să piardă pe unul dintre marinari, a căror răscumpărare era singura lui şansă de a-l domoli pe socrul său cel nemilos –, însă Riley avu impresia că Hamet simţise, de asemenea, un fel de milă pentru omul care aproape că fusese omorât. Hamet a ordonat ca Savage şi Clark să fie puşi împreună pe aceeaşi cămilă, pentru a se susţine unul pe celălalt, şi i-a spus lui Riley să urce pe altă cămilă cu Horace.

— Englezii sunt *foonta* – vezi că până şi femeile şi copiii noştri pot merge pe jos şi alerga, a spus el ironic.

Insulta l-a iritat pe Riley.

— Voi merge pe jos, a insistat căpitanul. A adunat cămilele şi a început să le mâne. Hamet a râs de *el Rais* cel indignat, al cărui curaj şi ajutor oferit oamenilor săi l-au făcut să fie apreciat de către arabi, chiar şi de către

Hassar, odată ce acesta s-a domolit.

— Vino să mergem împreună, Rais, spuse Hamet, făcându-i semn lui Riley cu mâna. Lasă cămilele în grija celorlalţi. Riley cel bun, cu voia lui Allah, îţi vei vedea din nou copiii.

Capitolul 13
Scheletele

Din Valea Umbrei Morţii, micul grup al lui Ganus – Sarah, Ishir, Muckwoola, mama lui, cei trei copii şi Robbins – începuse să devieze traseul spre sud-est, după ziua în care Robbins fusese acostat de singuraticul mânuitor de *scimitar* arab. Omul alergase spre el pe câmpie, fluturându-şi arma şi strigând furios:

— *Soo-mook en tar?* — Cum te numeşti?

— Robbinis, Robbinis! a răspuns el.

— *Me-nane jate?* a întrebat, şi Robbins a arătat cu degetul în direcţia cortului şefului său. *Ille-mein en tar?*

— La Ganus, a răspuns Robbins.

„Părea, din comportamentul său, că îl ştia pe stăpânul meu, şi nu a mai spus nimic, a notat Robbins, dar s-a uitat pătrunzător la mine în timp ce mă îndepărtam în grabă de el.” Tremurând, Robbins s-a întors în tabăra din care plecaseră toţi, cu excepţia câtorva familii. Dis-de-dimineaţă, Ganus şi surorile sale s-au întors într-un final cu apă. Grupul a părăsit valea chiar în acea zi, călărind împreună cu altă familie; erau douăzeci de arabi şi un american, cu patru corturi şi şaizeci de cămile.

Timp de zece zile au deviat către sud-est spre interiorul continentului. Într-o zi au făcut rost de un cap de cămilă de la

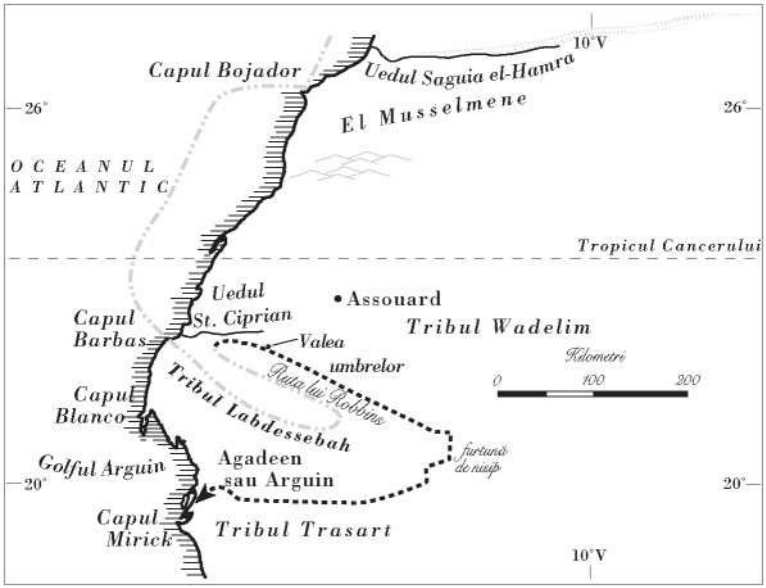

un *friq* pe lângă care au trecut. L-au gătit în acea noapte într-o groapă în nisip şi au mâncat pe cinste. Apoi s-au întors drept spre est, în zona deluroasă a ţării, unde iarba era mai bună şi unde erau pâlcuri de copaci de acacia răsuciţi, una dintre cele mai folositoare plante din deşert. Deşi Robbins nu a menţionat acest aspect, nomazii au extras răşina pentru a trata bolile de stomac şi afecţiunile la ochi şi pentru a îmbunătăţi coagularea sângelui; au mestecat lemnul pentru a alina durerile provocate de consumul exagerat de apă sărată; iar fructele le-au zdrobit pentru a le folosi la fabricarea vopselelor.

Aici, „retraşi în cel mai secret loc”, potrivit lui Robbins, au sacrificat un *jmel* în vârstă de doi ani. „Înainte ca pielea să fie îndepărtată, cinci sau şase arabi au venit sărind pe nisip ca să ia parte la aceasta”, şi-a amintit, la fel de consternat ca Riley la vederea entuziasmului stârnit de un festin în Sahara. În timp ce căsăpeau cămila, tăiau bucăţi din carne – pe care Robbins a descris-o ca „având gustul

cărnii de piept de vită” – şi le mâncau crude. Femeile tăiau felii lungi şi subţiri de carne pe care le atârnau în soare la uscat. „Bucuria părea să străbată fiecare inimă”, a observat Robbins, pe măsură ce înăbuşeau măruntaiele din burtă în apă. Nu a fost dezamăgit de porţia pe care a primit-o. Pentru prima dată de când ajunsese în deşert, şi-a potolit foamea.

În dimineaţa următoare, Robbins a asistat la prepararea şi păstrarea pielii de cămilă, pe care au tăiat-o în bucăţi şi au aruncat-o în flăcări. După ce bucăţile de piele s-au uscat şi părul a fost ars, au împachetat această păstramă pentru viitoare mese. Oaspeţii, unii prieteni, unii străini, soseau încontinuu. Ganus şi Sarah au împărţit mâncarea cu ei în mod egal, gătind carnea şi bând *zrig.* Robbins nu putea decât să fie impresionat de generozitatea lor. După standardele americane, era o risipă. Pentru ei ziua următoare părea să nu existe, până nu sosea.

Printre vizitatori erau Hogan şi stăpânul său. Marinarii s-au îmbrăţişat, încurajaţi că se vedeau. Pentru câteva clipe puteau ignora că erau duşi spre interior, mai departe de Mogadore. Hogan, care se îngrăşase puţin şi îşi recăpătase curajul, a primit o porţie însemnată. „Ca un tigru a rupt carnea de pe gâtul tare şi rigid al cămilei”, şi-a amintit Robbins. Dar înainte de a-şi potoli foamea, Hogan s-a oprit şi a pus deoparte o halcă pentru Deslisle, care fusese lăsat în tabără. Apoi, fiind chemat de stăpânul său, a plecat la fel de brusc cum a venit.

Robbins nu l-a mai văzut niciodată pe Hogan.

Acum, Ganus conducea grupul către sud şi vest prin terenul sălbatic, deluros şi nisipos. Au fost loviţi de *irifi.* La peste 25 kilometri pe oră, un vânt din deşert ridică nisip şi praf şi îl mătură pe toată câmpia. La 48 kilometri pe oră, reduce vizibilitatea aproape de zero. Atunci când *irifi* atinge aproape 97 kilometri pe oră, aşa cum se întâmplă

uneori, suflă în rafale nisipul de mărimea bobului de linte printre corturi şi haine, ondulează colinele netede de gresie şi alungă păsările migratoare spre coastă, unde multe dintre ele, înnebunite de sete, beau apă sărată din mare şi mor. Mamiferele mari se agită ca şi cum ar fi izbucnit un incendiu în pădure.

Timp de trei zile, vântul i-a pedepsit, aruncând o strălucire demonică asupra orizontului şi făcându-l pe Robbins să se întrebe dacă nu cumva era, în sfârşit, la porţile Iadului. Şi mai umilitor încă era faptul că acelaşi vânt, bătând în rafale deasupra Atlanticului şi purtând nisip în larg, îi ajuta pe marinari să-şi desfăşoare comerţul de la est spre vest, acele vijelii constante pe care se bazau pentru a traversa oceanul. Ar fi adus vasul *Commerce* acasă.

„Atmosfera era încărcată cu nisip fierbinte aşa cum la noi este plină de zăpadă în timpul unei furtuni de zăpadă, şi-a amintit Robbins. Razele verticale ale soarelui care băteau asupra unui corp aproape gol – nisipul care îţi intra aproape permanent în ochii lipsiţi de protecţie – făceau călătoria imposibilă.” Nici nu puteau ridica un cort ca să se adăpostească – în nisipul care se mişca nu se puteau înfige ţăruşi.

Aşa că au mers în continuare. Ţinând capetele plecate, călăreau sau mergeau pe lângă cămile, izbiţi permanent din spate. Robbins avea urechile, nasul şi uneori gura pline cu nisip. Era singur cu gândurile sale, pentru că, în afara monotonului vuiet al vântului, nu se vedea şi nu se auzea nimic altceva. În timp ce mergea, nisipul – care i se lipea de piele – îl freca rău între picioare. Era obsedat de nisip. Atunci când bătaia vântului înceta, încerca disperat să îl cureţe de pe corp, dar fără apă era imposibil. Disperat, şi-a colectat urina şi s-a spălat pe faţă şi pe corp.

În 23 octombrie, Ganus şi-a orientat grupul către sud. În

sfârşit, vântul se potolise, iar la miezul zilei s-au oprit şi au instalat tabăra. Fiul lui Ganus, Elle, i-a spus lui Robbins că „Joe” – numele dat de arabi lui William Porter – se afla într-un cort din apropiere şi că ar putea să-l îndrume către el. Au pornit imediat.

La câţiva kilometri de tabără, s-au oprit la un cort unde l-au găsit pe unul dintre foştii stăpâni ai lui Savage, împreună cu Ganus şi stăpânul lui Porter, pregătiţi să sacrifice o femelă de cămilă. Ganus i-a spus lui Robbins să adune tufe ca să înteţească focul. Având rădăcini lungi pentru a colecta substanţele hrănitoare limitate ale deşertului, tufele creşteau până la 15 metri distanţă una de alta. Timp de trei ore, Robbins a strâns lemne pentru focul la care arabii găteau într-o oală măruntaie şi carne. Ca răsplată, i-au aruncat un făt nenăscut, de mărimea unui şobolan, pe care îl găsiseră în cămilă. Robbins nu se afla în situaţia în care să refuze hrana, oricât ar fi fost de respingătoare. A fript-o în nisip şi pe jăratecul care se formase sub oala cu carne. De teamă ca cineva să nu i-o ia, a scos-o din nisip şi a înghiţit-o repede pe când încă era fierbinte. Mai târziu a remarcat că doar „foamea insuportabilă a transformat-o într-un fel delicios de mâncare”.

Stăpânul lui Porter i-a cerut lui Ganus să-l lase pe Robbins în vizită la supusul său. Ganus a acceptat şi, la asfinţit, Robbins a ajuns în sfârşit la camaradul său, care, după cum a descoperit, suferea de multă vreme, printre altele, de câteva zile, de dureri groaznice de cap. De asemenea, Porter orbise temporar din cauza nisipului. Strălucirea soarelui începuse să distrugă celulele de la suprafaţa corneei, acoperind irisul şi pupila. În aceste condiţii, denumite ultraviolete keratitis, dar cunoscute îndeobşte sub numele de orbire din cauza zăpezii, celulele moarte creează un efect de dispersare şi, în cazuri grave,

cum era al lui Porter, celulele formează o masă şi cad, lăsând ochiul neprotejat în special în faţa nisipului purtat de vânt. Acum, Porter putea să vadă doar obiecte foarte apropiate de el. Ochii îi erau umflaţi şi întredeschişi.

Din cauza vederii tot mai slabe, i-a fost foarte greu să ţină pasul cu familia stăpânului său. Într-o zi, de supărare, stăpânul l-a bătut, lăsându-l în urmă, plin de praf. Timp de 24 de ore, Porter a rămas pe locul unde căzuse, cu simţurile tot mai slăbite din cauza soarelui şi vântului, la fel ca oasele care se albesc treptat în astfel de condiţii. Agoniza din cauza capului care i se învârtea şi a setei. Senzaţiile sale, care scădeau şi descreşteau ca nişte valuri, păreau că se întâlnesc într-un punct în care spiritul îşi abandonează corpul şacalilor, iar cadavrul se alătură scheletelor Saharei.

Dar înainte ca spiritul lui Porter să evadeze, alinându-i astfel suferinţele, fratele stăpânului său s-a întors călare pe o cămilă pentru a-l lua. Încercând să-l vindece cu ajutorul sângerării, arabii i-au tăiat pielea capului cu un pumnal.

Slăbit şi palid, Porter căzuse în toropeală şi, după cum i se părea lui Robbins, îşi pierduse dorinţa de a se recupera. Deşi Robbins se ferea să-i ţină predici, crezând că „ipocrizia de a da sfaturi în astfel de situaţii mai mult intensifică decât alină durerea”, a înţeles că şi el trecea în deşert printr-o transformare spirituală. Nu se putea gândi la alte vorbe care să îl încurajeze decât: „Este voia lui Dumnezeu ca noi să suferim”. „Trebuie să facem tot ce putem în situaţia noastră, oricât ar fi de nenorocită”, i-a spus el. Robbins a plecat cu inima îndoită de lângă prietenul său, ştiind că era posibil să nu îl mai revadă.

Ziua următoare, clanul lui Ganus şi-a strâns corturile şi a călătorit către sud-vest, într-o zonă cu nisip adânc. A rămas fără apă şi Robbins a detectat în sfârşit semne de

îngrijorare în comportamentul lor. Seara, s-au odihnit câteva ore şi au pornit din nou la drum după miezul nopţii, grăbindu-se sub cerul plin de stele strălucitoare. La răsărit, s-au oprit doar cât să se roage. La puţină vreme după aceea, au ajuns într-o câmpie pe care Robbins a descris-o ca fiind mai plată decât o mare foarte calmă. Până şi dunele s-au domolit brusc în faţa sa.

Robbins a descris primii săi paşi pe acest teren fosilizat şi cu cratere drept „cea mai sumbră intrare pe care am avut-o în oricare dintre părţile pământului”. Pietrele colţuroase erau periculoase când mergeai. Doar copitele cămilelor se deplasau uşor pe suprafaţa scorţoasă a pământului. Nu exista nicio urmă de viaţă – arbuşti, ierburi, muşte supărătoare. În toate direcţiile, Robbins a văzut „spectrul foamei şi al secetei”; şi totuşi acest peisaj neliniştitor avea consolările sale. Bunăoară, nu avea sentimentul că rătăceau fără niciun scop. Era sigur că Ganus ştia unde se îndrepta, altfel nu ar fi pătruns într-un asemenea loc. Într-adevăr, au traversat câmpia dezolantă cu o disperare pe care Robbins o găsea liniştitoare: ajunsese în locul din Sahara pe care până şi arabii îl găseau de nesuportat.

Chiar înaintea asfinţitului, spre uşurarea tuturor, au păşit din nou pe nisip. Câteva ore mai târziu au ajuns într-un loc unde cămilele puteau să pască, şi în care s-au odihnit peste noapte. Călătoriseră vreo 145 de kilometri fără să bea deloc apă.

În zorii zilei, au pornit la drum cu repeziciune spre vest. În timp ce nomazii nu dădeau semne de oboseală, călărind şi mai mult faţă de ziua anterioară, Robbins simţea că moare de sete. La prânz, a simţit o oarecare alinare la cort, unde li s-a dat puţină apă şi unde a găsit şi a mâncat câteva rădăcini şi muguri. În timp ce se îndreptau în continuare spre coastă, pământul a devenit treptat mai

puţin uscat, până când au început să se strecoare pe lângă nişte moviliţe de nisip, argilă şi arbuşti. După lăsarea nopţii, acestea s-au înmulţit. Au trecut printr-un labirint de coline şi pietre, singurele sunete venind de la animalele nemulţumite. Într-un final s-au oprit în crucea nopţii ca să mănânce şi să lase cămilele să pască. După ce şi-au împărţit nişte carne, care, deşi a fost pusă pe foc, a rămas tot tare ca o piele, au repornit.

Noaptea se îngemăna cu dimineaţa. În spatele lor, soarele se înălţa pe cer, singur în casa zeilor, în timp ce pătrundeau dinspre est într-o vale promiţătoare înconjurată de dealuri stâncoase şi înalte. Lui Robbins cu greu îi venea să-şi creadă ochilor când a văzut în depărtare ceea ce părea a fi un turn lucitor de marmură fină albă. El a crezut că se apropiau fie de un *casbah*[37] cu rol de apărare, fie de palatul vreunui prinţ maur. Pe măsură ce avansau, a remarcat iarba din vale, care, în ciuda faptului că semăna cu paiele, din cauza climei uscate, era primul sol acoperit de vegetaţie pe care păşea în Africa. După un timp, a apărut conglomeratul alb. Era un bloc de piatră cu o înălţime de peste 21 de metri, o lungime de peste 30 de metri şi lăţime de peste 18 metri1.

„Ne-am dus la acest monument uimitor, l-am înconjurat, l-am examinat cât de minuţios am putut şi nu am putut descoperi vreo singură urmă de artă creată de om, a observat el. Speranţele mele au fost alungate de vântul care bătea împrejurul lui.”

Câteva ore mai târziu, către prânz, Ganus a găsit un *bir.* Robbins s-a uitat în hău, prin structura triunghiulară a fântânii. Era prea întunecat ca să-şi dea seama dacă avea sau nu apă. Pe măsură ce au săpat tot mai adânc, oamenii au lărgit gura puţului la suprafaţă şi au adăugat proptele

[37] Denumire dată anumitor fortăreţe în nordul Africii şi în Orientul Mijlociu (n. tr.).

încrucişate, care foloseau şi ca scări pentru cei care curăţau de nisip fundul puţului. Robbins şi-a clătinat capul, uimit că nomazii nu s-au sinchisit să acopere fântânile cu capace, care ar fi prevenit această problemă şi ar fi împiedicat şi apa să se evaporeze.

În tăcerea mormântală, Ganus a dat drumul căldării, un inel din lemn de care atârna un burduf din piele de oaie tăbăcită. Plescăitul produs de pielea tare în contact cu apa a întrerupt starea de încordare. În timp ce oamenii pălăvrăgeau agitaţi, Ganus a scos căldarea, în care erau peste 11 litri, şi a cercetat lichidul. Era verde ca o apă stătută şi în acelaşi timp roşiatică de la balega uscată de cămilă care căzuse acolo. „Cu mare eforturi am înghiţit-o sau am ţinut-o în gură”, a spus Robbins. Au umplut doar două burdufuri cu apa împuţită.

În cei 8 kilometri pe care i-au parcurs în timp ce ieşeau din vale, spre sud-vest, Robbins a cărat un vas plin cu apă, având un mic avantaj că putea să aleagă momentul în care putea să bea o gură, oricât de scârboasă era apa. În acea seară, au folosit-o să înmoaie carnea uscată, care era atât de tare, încât după ce au fript-o, au sfărâmat-o în bucăţi mici pentru a fi comestibilă. Din fericire, ziua următoare Ganus a aflat de la un călător despre o sursă de apă mai bună, situată undeva în apropiere. A ordonat ca tabăra să fie instalată şi apoi, împreună cu Ishir şi Muckwoola, a pornit în căutarea fântânii.

Surorile s-au întors în ziua următoare cu apă proaspătă şi puţin peşte uscat, dar nu şi Ganus. În absenţa sa, în timp ce rătăceau fără chef spre nord-vest în căutarea unui loc în care cămilele să pască, femeile l-au hrănit pe Robbins cu resturi de peşte şi l-au tratat cu dispreţ. După patru zile, Ganus a reapărut, spre uşurarea lui Robbins, dar adusese numai o bucată de ţesătură bună pentru confecţionarea de corturi. Totuşi, a doua zi, dis-de-

dimineaţă, l-a trezit pe Robbins şi, împreună cu Ishir şi Muckwoola, au mânat toată ziua cămilele spre vest. Ganus nu îl luase niciodată înainte în expediţiile de căutare a apei, ceea ce l-a pus pe gânduri pe Robbins. Au ajuns pe ţărm când soarele, de culoarea somonului roşu, se afunda în nori, la orizont, ca o monedă alunecând într-un banc de nisip.

Având sentimente contradictorii, Robbins s-a uitat mirat la ocean pentru prima dată de când fusese dus în Sahara. De o lună fusese lăsat în urmă de camarazii săi. Valurile Atlanticului, care le dăduseră acestora speranţe că vor ajunge acasă, înaintând spre nord, îl loveau în spate ca un cuţit pe Robbins, care se îndrepta spre sud. Avea şi alte griji, dar abia a avut timp să se gândească la o posibilitate care i se părea tot mai mult o certitudine – că Ganus urma să îl vândă –, când cămilele au luat-o la vale, pe pantă. Simţind în nări vaporii dulci ai fântânilor, animalele au pornit într-o cursă nebunească.

Robbins s-a tras înapoi ca să nu alunece de pe gâtul animalului. Îi fixase umerii între picioarele sale, în timp ce cu mâinile a apucat şaua, bătându-şi coccisul ca într-o şaretă. Cămila din frunte, înnebunită de sete, fugea disperată către fântâni şi, pe când celelalte 20 de animale o urmau într-o râpă chiar la nord de capul Mirik, cele din faţă – cu Ganus, Ishir şi Muckwoola – loveau nisipul ca nişte alice. Robbins vedea cerul albastru, apoi oceanul negru, apoi coama animalului său. Apoi din nou întregul ciclu de imagini –, repetat la fiecare zdruncinătură a cămilei. Obstacolele apăreau şi dispăreau într-o clipită.

Robbins a atins viteze pe care nu le mai atinsese înainte, nici călărind un cal, nici pe mare. Se ruga ca animalul să ştie ce făcea. Nu mai avea niciun control asupra lui. Le-a blestemat pe încăpăţânatele cămile. Chiar şi într-o zi bună, îi provocau emoţii puternice. Le găsea

„odioase şi diforme”, chiar dacă le recunoştea meritele. În deşert, erau salvatori „nobili”. Sosirea lor cu burdufuri de *zrig* sau apă era întâmpinată cu o „bucurie care semăna mai degrabă cu delirul”. Dar, în timp ce arabii credeau că aceste animale erau binecuvântate şi că oricine cădea de pe unul era protejat de Allah, Robbins nu le împărtăşea credinţa. Dacă ar fi căzut acum, mai mult ca sigur că şi-ar fi rupt gâtul şi ar fi fost zdrobit sub copite. Dacă animalul s-ar fi împiedicat la viteza aceasta, el ar putea fi strivit. I-a înjurat pe arabi pentru că nu foloseau frâuri, hăţuri sau scară. Într-un ungher al minţii sale buimăcite, şi-a amintit vocea lui Porter, care fusese martor la traversarea falezei de către stăpânul său în momentul naufragiului: „Un arab pe o cămilă poate să coboare într-o prăpastie care ar ucide un american”. În timp ce gonea în pantă, Robbins se ruga ca priceperea să fi fost a cămilei şi nu a arabului care o mână.

Gloata lui Ganus s-a năpustit asupra mulţimii de dedesubt, „un număr foarte mare de cămile”, şi s-a oprit, spumegând şi răgând. Nimeni nu le-ar fi acordat mai multă atenţie nici dacă ar fi venit să bea un ceai împreună. În jurul anumitor puţuri, arabii îşi adăpau animalele sau le ţineau în frâu în timp ce îşi aşteptau rândul la coadă. Alţii, aflaţi prin preajmă, găteau, pălăvrăgeau sau făceau negoţ.

Tremurând încă, Robbins şi-a înghioldit cămila să îngenuncheze şi s-a dat jos, bucuros să pună din nou picioarele pe pământ, fără să dea atenţie că se oprise la o răscruce de drumuri. Era la un pas de libertate, dar şi de sclavia de durată. Într-adevăr, Ganus îl adusese la fântânile comunităţii pentru a-l vinde, aşa cum era obiceiul la locuitorii Saharei. În acelaşi timp, spre sud, era teritoriul unde arabii care populau zona de coastă aveau un pact cu britanicii prin care erau recompensaţi cu bani pentru orice naufragiat pe care îl predau.

La fântânile care aveau apă din belşug, Robbins a băut pe săturate. Fără reţineri, ca un marinar ajuns în port, după câteva luni, „pentru setea din trecut, pentru setea din prezent şi pentru setea care va veni”, aşa cum Melville a scris în *Cojocelul alb sau Lumea pe un vas de război.* În acea noapte, el, Ganus, Ishir şi Muckwoola au dormit sub un arbust mare împreună cu alţi nomazi, lângă foc. Ganus şi surorile sale s-au trezit în zorii zilei ca să adape cămilele, care au băut mult pentru a treia oară în cinci zile.

Robbins îl urmărea cu privirea pe Ganus, dar nu a descoperit niciun semn evident că stăpânul său încerca să îl vândă. Totuşi, acum Ganus arăta o preocupare neobişnuită pentru starea fizică a sclavului său. I-a cerut lui Robbins să îi dea lui Ishir şi Muckwoola pantalonii săi scurtaţi ca să-i spele. Acoperit doar cu o rămăşiţă din steagul american al vasului *Commerce* în jurul taliei, Robbins a avut grijă de cămile, în timp ce surorile îi curăţau pantalonii şi i-au atârnat ca să se usuce. Apoi Ganus s-a urcat pe un *jmel* şi i-a spus lui Robbins să urce în spatele său.

Au pornit repede împreună cu un străin spre sud. De la nişte pescari, pe care i-a găsit pe ţărm, Ganus a cumpărat peşte proaspăt prins, pe care l-a fript pentru micul dejun. La prânz au ajuns pe faleza unui golf mare la nord de capul Mirik, unde au coborât pe plajă. Nici măcar această vastă întindere de apă, al cărui nume Robbins nu-l ştia, nu scăpa de prezenţa dominatoare a deşertului; pe suprafaţa sa vălurită, mareea joasă formase dune de nisip.

Au gustat apa din mai multe fântâni puţin adânci, aflate în spatele falezei. Apa era atât de sălcie încât doar cămilele au putut să o bea. În sfârşit, au ajuns într-un sat cu corturi şi colibe cu şopron, unde au descălecat. În timp ce se uita la primele case solide pe care le vedea în Africa, Robbins a avut sentimentul că se prăbuşeşte. În taberele

nomazilor, simple şi murdare, neplăcute atât nasului, cât şi ochiului, era rău, dar aici era şi mai rău. Duhoarea de balegă arsă pătrundea peste tot şi grămezile de oase aminteau de alte epoci. Măcar cu nomazii, fiecare situaţie era prin definiţie temporară. Erai nenorocit într-o zi, dar a doua zi totul se schimba. Mizeria acestui loc static i-a dat fiori de moarte.

Omul care îi însoţea l-a dus pe Ganus la o colibă, lăsându-l pe Robbins acolo unde se afla. Ca în transă, a privit către golf şi către Capul Mirik, aflat în larg. A studiat şoproanele din jurul său, aflate la o distanţă de trei metri unul de altul, construite din crengi bifurcate îngropate în nisip care susţineau bârne orizontale. Alte crengi se întindeau de la bârne până la sol, pentru a forma un acoperiş, care era făcut din alge marine. „Ca să nu facă vreo greşeală care să sugereze avantajul şi confortul vieţii civilizate, a observat Robbins, de-a dreptul cinic de-acum, sunt atenţi să le construiască atât de jos, încât o fiinţă umană nu poate sta în picioare în ele”. Înăuntru, dormeau pe paturi încropite tot din alge.

În curând, Ganus s-a întors împreună cu nişte arabi din tribul Oulad Delim, cel mai pur trib de beduini care descindeau din Beni Hassan. Oulad Delim („Fiii armelor”) erau luptători de temut, un trib cu care Bou Sbaa uneori făcea comerţ, alteori se războia.

Ganus a adoptat o atitudine severă, rigidă. Nu mai era stăpânul amabil pe care Robbins ajunsese oarecum să îl cunoască, ci un străin. L-a împins pe marinar, îndemnându-l să meargă puţin pe lângă ei. Un Delim care purta un veşmânt albastru, lung până la gambe, şi un *haik* alb l-a examinat ca şi cum ar fi fost un animal de vânzare. „Mă aşteptam să îmi deschidă gura ca să aprecieze vârsta după dantură şi să îmi cerceteze picioarele ca să vadă dacă am avut parte de un trai bun împreună cu Ganus”, a

notat cinic Robbins.

Acest Delim, Mohamet Meaarah, era mai gătit decât Ganus şi părea să aibă un statut mai înalt. Cam în jur de 30 de ani, avea o înfăţişare deschisă, inocentă, ceea ce, în noile împrejurări, l-a liniştit pe Robbins.

Meaarah l-a declarat bun pe Robbins. După cum a descoperit marinarul, o înţelegere fusese deja încheiată în mod condiţionat prin trecerea sa. Fără alte pregătiri, Meaarah l-a dus la o altă colibă, iar Ganus a plecat fără să îşi ia rămas-bun.

Robbins credea că Meaarah venise în zona de coastă pentru a cumpăra peşte, dar probabil că strângea *horma,* un tribut plătit de fiecare familie a tribului *zenaga* stăpânului de trib. Meaarah şi-a hrănit sclavul creştin – care era doar piele şi os – cu peşte uscat, pe care îl procurase de la pescari. De-abia atunci i-a picat fisa că Robbins, care purta doar o zdreanţă dintr-un steag american şi un petic dintr-o piele de gazelă, era îmbrăcat caraghios.

— Nu ai alte haine? l-a întrebat.

— Nu, a răspuns Robbins, în dimineaţa aceasta Ganus mi-a luat pantalonii şi încălţările, care oricum sunt uzate.

— Ganus este *foonta* dacă le-a luat, a spus Meaarah, enervat de lăcomia lui Ganus. O să le recuperez.

Deşi pantalonii dispăruseră de mult, Meaarah a luat încălţările. Nu a dat niciun indiciu despre modul în care reuşise. Lui Robbins i-a dat să poarte un *haik* şi apoi a plecat în deşert, lăsându-şi noul sclav cu un bătrân pescar *zenaga.* Pentru moment, Robbins se odihnea. Dar nu era eliberat.

Capitolul 14
Wednoon şi munţii Atlas

În dimineaţa zilei de 19 octombrie, la trei zile după ce zăriseră oceanul, Riley, Savage, Horace, Clark şi Burns au fost treziţi dintr-un somn scurt şi letargic. În ziua anterioară şi pe parcursul aproape întregii nopţi călătoriseră 80 de kilometri. La puţină vreme după aceea a răsărit soarele, punându-le în mişcare trupurile înfrigurate şi obosite. Drumul lor trecea printre primul şi cel de-al doilea banc de nisip de la mare, dune cu pietre ce acopereau un şanţ înclinat şi plin cu nisip.

La nord de Draa, au pătruns în Souss, pe umerii Saharei, unde munţii Antiatlas coboară uşor dinspre nord-est, ca nişte degete care ating o sobă. În 1815, Moulay Sulayman şi *makhzen,* sau elita conducătoare din Maroc, nu numai că nu stăpâneau Sahara, ci erau sfidaţi de locuitorii regiunii sudice a imaginarului lor regat1. Tazeroualt şi Wednoon, două oraşe-stat independente, apărute din neant, prosperau din acţiuni în afara legii, escrocau călătorii şi răscumpărau sclavii creştini naufragiaţi *acolo* sau aduşi din Sahara. Cele două state ajunseseră să controleze, de asemenea, comerţul lucrativ cu caravane spre interiorul continentului. Joseph Dupuis, care a fost viceconsul al Marii Britanii şi agent al SUA în Swearah înainte de Războiul din 1812, îi descria pe băştinaşii Souss ca fiind „mai intoleranţi şi mai cruzi chiar decât locuitorii care trăiesc mai departe, în deşert” (Robert Adams, p. 130).

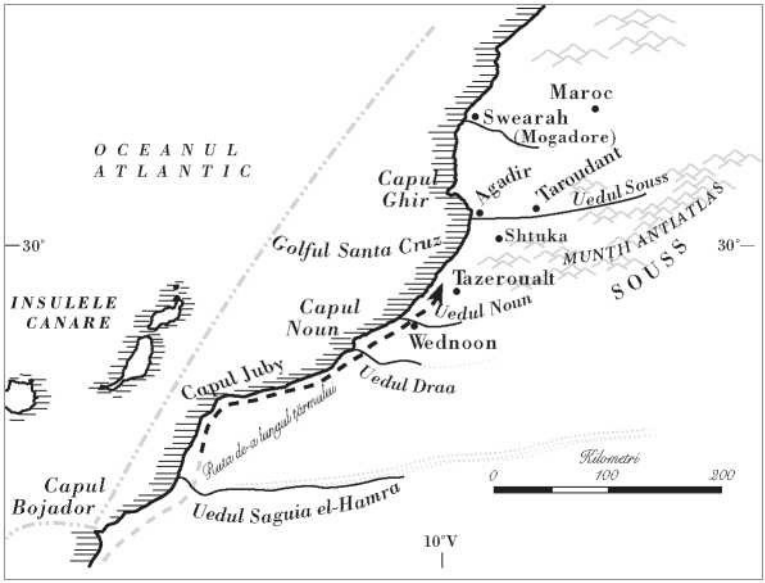

În timp ce razele orizontale ale soarelui săgetau la orizont, spre estul pietros, cei cinci marinari păreau nişte umbre taciturne pe câmpie. Cu entuziasm temperat, se înghionteau şi îşi şopteau unul altuia. În cazul în care aceasta nu era decât o altă groaznică iluzie, contururile vagi care se iveau păreau să fie dealuri adevărate, nu dune.

Soarele urca pe cer, iar marinarii debordau de imaginaţie. Oare ce se ascundea în spatele dealurilor? De ce nu ar fi fost ape reci şi repezi? Copaci cu roade şi câmpuri cu ceapă mai bogate ca în Wethersfield? Oameni civilizaţi?

Drumul pe care mergeau purta urmele trecerii constante a cămilelor. În jurul prânzului, spre nord-est au zărit crestele negre ale munţilor. Această imagine le-a dat încredere într-un moment critic. În ultimele 30 de ore, nu dormiseră mai mult de patru. În acest timp, fiecare pierduse peste jumătate din greutatea iniţială a corpului.

Riley, cel mai masiv dintre toţi, a aflat ulterior că ajunsese să cântărească mai puţin de 55 de kilograme. Savage, în special, de-abia se mai ţinea pe picioare.

Înainte de căderea nopţii, au intrat într-o depresiune adâncă, îndreptându-se spre sud, printre dealuri golaşe întunecate, şi apoi au virat-o spre sud-est, într-o altă depresiune, pe un drum umblat des. Curând au ajuns la malul unui râu, unde papura şi tufişurile, care semănau cu *Rhamnus alnifolia*[38], înfloriseră, dar apa verde strălucitoare a pârâului, care avea vreo nouă metri lăţime şi 0,6 metri adâncime, era sălcie şi de nebăut2.

De-a lungul apei, într-un alt pârâu, un grup de oameni adăpau mai multe zeci de cai foarte frumoşi şi câteva cămile. Hamet şi tovarăşii săi au strigat la ei şi apoi au traversat pârâul cu apă sărată la cel cu apă potabilă, unde peştele ieşea la suprafaţă şi stropea cu apă. În timp ce marinarii priveau cu poftă la peşti, Bou Sbaa i-au ignorat. Călăreţii s-au îndreptat către sud, de-a lungul pârâului. După ce şi-au adăpat cămilele, Hamet şi Hassar şi-au condus grupul spre mare, unde femeile lui Hassar au instalat corturile în nisip. După ce au călătorit 144 de kilometri în două zile, au gătit o capră, pe care au devorat-o.

Au părăsit ţărmul în ziua următoare, pe la prânz, şi au urcat pe o cărare într-o trecătoare, printre două povârnişuri, la baza unor „munţi înalţi”, aşa cum i-a descris Riley. În ciuda terenului accidentat, marinarii se bucurau la vederea povârnişurilor solide ale versanţilor, cu unghere şi cotloane în care creşteau plante şi copaci. Totuşi, de când părăsiseră deşertul propriu-zis, un sentiment de nelinişte punea tot mai mult stăpânire pe arabi. În momentul în care unul dintre fiii tineri ai lui Hassar a găsit o oală din lut de 12 litri, folosită la fierbere,

[38] Specie de cruşin, un arbust melifer cu flori albe-verzui (n. tr.).

şi a început să o ducă spre cămila sa, aşa cum procedau cu orice obiect găsit în deşert, Hassar şi Hamet l-au mustrat aspru şi i-au spus să o lase la locul ei. Intraseră într-o zonă unde era periculos să aduci cuiva o ofensă ori doar să ai o atitudine jignitoare.

În acea seară, au dormit peste noapte în corturi, într-o fermă cu teren defrişat, lângă o claie de paie de orz, un peisaj fermecător pentru marinari, în ciuda banalităţii sale. În sfârşit, ajunseseră pe un teren cultivat. Au celebrat, frigând o bucată de carne de capră, pe care o ţinuseră agăţată de una dintre cămile timp de patru zile. „De parcă gustul le fusese alterat de furia înfometării, unii dintre camarazii mei au spus că preferau carnea stricată celei proaspete, că nu doreau nici sare, nici piper să-i dea savoare şi că, în cazul în care ar fi ajuns vreodată înapoi acasă, ar fi preferat o astfel de carne”, a mai scris Riley, recunoscând că, păstrată astfel, carnea era mai fragedă şi mai gustoasă. După ce au mâncat, şi-au încropit paturi din paie proaspete. Atât amar de timp dormiseră pe pământul tare sau pe nisip, ţinându-şi capetele direct pe sol sau doar pe braţele osoase, iar acum li s-a părut că paiele erau „mai afânate şi mai plăcute decât un pat comod, acoperit cu florile cele mai plăcut mirositoare”.

Dimineaţa, Riley, Savage, Clark, Burns, Horace şi stăpânii lor s-au apropiat de Oued Noun dinspre sud. Deşi Moulay Sulayman, la fel ca mulţi alţi sultani înaintea lui, nu reuşise să stăpânească această regiune, fluviul lung de 885 de kilometri, izvorât din impresionanţii Munţi Atlas la est de Marrakech şi care se vărsa în Atlantic, marca graniţa sudică a regatului său, aşa cum credea el, şi a civilizaţiei, aşa cum o definea sultanul.

Marinarii nu ştiau la ce să se aştepte, astfel încât nu au avut nicio dezamăgire când au ajuns la uedul uscat, lat de patru metri şi jumătate. Nici nu le păsa că faimosul râu,

lipsit de vigoare din cauza secetei, se termina undeva către vest, nu în Atlantic, ci în fundătura unei dune. Se aflau la capătul deşertului, într-un loc unde fundul pietros al Noun-ului vira către o vale cultivată, de-a lungul căreia se găseau curmali şi tufe înflorite. Vaci, oi şi măgari păşteau iarba verde, iar marinarii se bucurau la vederea unor imagini pe care, în urmă cu două luni, nici măcar nu le-ar fi remarcat. Şi-au băgat capetele în apa rece, ce curgea către nord-vest, şi au băut până când şi-au umplut burţile. După aceea, au căutat umbra ficuşilor şi au dormit vreme de două ore.

Aproape că ajunseseră la Wednoon, un oraş situat în interiorul *wadi,* la vreo 64 de kilometri; în teorie, se aflau la aproape o săptămână de mers până la Swearah. Mai mult decât atât, Sidi Hamet intrase într-un teritoriu familiar lui. Soţia lui era din Wednoon şi pornise de două ori în călătorie de acolo către Tombouctou. Wednoon acţiona ca un magnet pentru călătorii din nord care veneau dinspre Sahara, un loc unde cei greu încercaţi găseau provizii şi compania semenilor lor, unde cei naivi îşi pierdeau *djellabas,* iar cei înţelepţi erau păcăliţi de alţii la fel de înţelepţi ca ei, dar, în plus, mai puternici. Mulţi creştini aduşi în nord pentru a fi răscumpăraţi înduraseră o şedere sfâşietoare şi îndelungată la Wednoon, după ce erau cumpăraţi de mijlocitori localnici şi persoane influente, care adesea îi puneau pe oameni la muncă până când îi epuizau, înainte de a-i vinde pentru recompense.

După ce a cutreierat prin deşert în captivitate timp de doi ani, Robert Adams, de pe nava *Charles,* a ajuns în oraş în august 1812. Speranţelor lui de a-şi continua drumul către Swearah le-a pus capăt un arab pe nume Abdallah bel Cossim, care l-a cumpărat şi l-a forţat la munci pe câmpurile sale3. Când Adams l-a lovit pe Hameda, fiul cel crud al lui bel Cossim, într-un efort de autoapărare, a fost

bătut până când i-a curs sânge din urechi. Deoarece a refuzat să-i ceară iertare lui Hameda, prin gestul sărutării picioarelor, stăpânul său l-a legat şi l-a înfometat timp de două luni. Într-un final, de teamă să nu-şi piardă investiţia, bel Cossim l-a vândut pe Adams. În timpul captivităţii în Wednoon, Adams a văzut cum un marinar luat în sclavie a fost înjunghiat în piept şi ucis de stăpânul său. Alţi doi sclavi, care îşi pierduseră orice speranţă, s-au convertit la islam, iar circumcizia le-a schimbat viaţa pentru tot restul zilelor.

Hamet ştia că odată răspândită vestea intrării lor în oraş, exista riscul de a fi obligat să-i vândă pe creştini şeicului Ali, socrul său, sau şeicului Beiruk, cârmuitorul din Wednoon. Aşa că a hotărât să ocolească aşezarea. După-amiaza târziu, i-a trezit pe marinari şi i-a dus într-o colibă alăturată, unde cumpărase un fagure de miere. Oamenii înfometaţi ai lui Hassar adulmecaseră mirosul de carne adus de vânt şi hoinăreau prin împrejurimi, în speranţa că vor putea lua parte la ospăţ. Ţinând un castron plin cu fagure într-un echilibru precar pe genunchi, Hamet le împărţea bucăţi cu o mână marinarilor, în timp ce cu cealaltă mânuia arma, în caz că oamenii lui Hassar nu renunţau la planul lor tenace. Marinarii s-au năpustit asupra porţiilor lor ca nişte urşi, înghiţind albinele tinere moi deodată cu fagurele de miere bogat în proteine. Obrajii lor supţi erau inundaţi de lacrimi, în timp ce mâncau bucăţile aurii pline de calorii. Atât de sătui erau, încât au adormit imediat la umbra palmierilor, până la căderea întunericului.

În timpul nopţii, după ce americanii au strâns lemnele pentru foc ca de obicei, arabii i-au hrănit cu terci din ulei de argan, materia primă pentru regim alimentar în Souss, singurul loc unde cresc copacii de argan şi unde nu este deloc ciudat să vezi capre cocoţate pe ramurile copacilor,

asemenea ciorilor mari, hrănindu-se cu fructele verzi şi lunguieţe. Caprele scuipau sâmburii fructelor, care erau adunaţi astfel, după cum a observat Riley, de femei şi de copii, care îi spărgeau cu pietre şi presau miezul pentru a extrage ulei. Cu excepţia lui Riley, care era prea sătul după ce consumase miere, marinarii au dat pe gât această mâncare picantă, pe care o găseau delicioasă, iar uleiul de argan mai bun decât untul. Au dormit afară, lângă gardul din mărăciniş ce împrejmuia un templu alb, în formă de cupolă, mausoleul ridicat în cinstea unui sfânt musulman. Riley a consemnat doar că „au găsit un adăpost bun”, fără să ţină cont de semnificaţia templelor pentru locuitorii regiunii, care puneau *kura,* pietre rotunde, pe pământ în jurul lor ca să absoarbă *baraka,* binecuvântarea lui Allah, de la sfinţi. Ulterior, la nevoie, *kura* erau puse pe diverse părţi ale corpului, pentru vindecare. Dacă marinarii auzeau strigătul unei bufniţe în acea noapte, era vorba – potrivit unei credinţe locale berbere – de sufletul îndurerat al cuiva care nu îşi îndeplinise îndatoririle religioase în timpul vieţii. O albină sau o muscă putea fi sufletul care părăsea corpul şi zbura către Ceruri, iar o pasăre, care în niciun caz nu putea fi împuşcată lângă un cimitir, un suflet ce se întorcea în mormânt.

De-a lungul zilei următoare, Bou Sbaa au sporovăit cu arabii şi cu maurii care treceau prin tabără. Străini duri se prindeau în conversaţii expansive şi se împrieteneau – împărţind hrana şi băutura, îmbrăţişându-se cordial – în drum spre Sahara. Turme de cămile apăreau din deşert, în timp ce altele, cu saci de orz şi sare, cu fier şi alte bunuri, se îndreptau către dune. Trupe de soldaţi cu bărbi lungi, călare pe cai arabi, înarmaţi cu iatagane cu teci argintate şi cu puşti încrustate cu fildeş, veneau şi plecau. Hamet se purta cu toţi aceştia de parcă nu avea nimic de ascuns şi nu se temea de nimic; orice alt comportament ar fi dat de

bănuit şi ar fi dus la nemulţumiri. Nu se ferea să-şi arate marinarii şi să istorisească povestea naufragiului şi a suferinţei lor. Riley îi flata pe călăreţii mândri, lăudându-le caii, şeile şi armele.

Un bătrân limbut, care vorbea parţial spaniola şi călătorea spre Swearah pe un catâr, l-a întrebat pe Riley despre presupusul lui prieten, asigurându-l pe căpitan că îi ştia pe toţi consulii de acolo: Renshaw, Josef, Estevan şi Corte. Realizând că englezul era Renshaw, Riley l-a recunoscut ca fiind amicul lui. Bătrânul l-a crezut şi i-a spus lui Hamet că bucuros ar transmite o scrisoare din partea lui Riley către consul. I-ar trebui zece zile să ajungă acolo pe catârul lui. Ideea a fost abandonată, totuşi, deoarece nu au găsit nici măcar o bucată de hârtie pe care să scrie.

Hamet era hotărât să-i întremeze pe marinari înainte de istovitoarea şi periculoasa traversare a Souss-ului, dar nu îşi permitea să le ofere decât o singură zi de odihnă, plus mesele bogate în calorii. Înainte să pornească la drum, a cumpărat un alt fagure de miere pentru marinari. De data aceasta, ciracii lui Hassar au fost mai isteţi. Părând nepăsători la început, s-au năpustit spre Hamet în timp ce porţiona fagurele de pe care se scurgea mierea, l-au înşfăcat şi l-au înfulecat. Furios, dar dornic de a păstra unitatea grupului de dragul siguranţei pe timpul călătoriei, Hamet şi-a păstrat firea. A negociat pentru unul dintre ultimii faguri de miere, inferior calitativ, şi, cu ajutorul crescătorului de albine şi al câtorva străini, a reuşit să-i hrănească pe marinari cu 1,5 kilograme de miere de albine.

Acum, împreună cu escorta lui Hassar, grupul trebuia să treacă prin teritoriul păzit de Sidi Hashem, celebrul berber care stăpânea micul stat Tazeroualt, situat la nord de Wednoon, şi care era aliat cu şeicul Beiruk împotriva lui

Moulay Sulayman. Autoritatea lui Hashem se datora tatălui său, Sidi Ahmet, sau Mussa, un marabut – un ascet musulman, sfânt – apreciat pentru dreptatea şi pioşenia lui. Totuşi, pasiunea lui Hashem era profitul. Din poziţia lui din oraşul Illigh, stăpânea o rută îngustă a traficului nord-sudic, între Atlas şi mare, şi se îmbogăţise devenind puternic datorită tributului perceput neguţătorilor, pe care îl investea în comerţul cu caravane spre sud. În timp ce mormântul tatălui său atrăgea musulmani credincioşi din întregul Souss şi Sahara, statul lui Hashem era un loc de refugiu renumit pentru criminali mauri şi pentru sclavi fugari, în special pentru cei care fugeau de *makhzen.* Toţi cei care acceptau să servească în garda lui, numărând vreo 600 de oameni, trăiau pe teritoriul statului său, ca oameni liberi, din prăzi de război şi acte de banditism.

Hamet şi Seid aproape că îşi găsiseră sfârşitul, într-una din caravanele lui Hashem către Tombouctou, ceea ce le-a adus ghinion în Sahara.

Hamet şi Hassar ştiau deja că se dusese vorba despre cei cinci sclavi creştini aduşi din deşert. Cei doi arabi ageri la minte şi-au împărţit în trei grupul prea bătător la ochi. Doi bărbaţi au luat femeile şi copiii şi, cu jumătate din turma de cămile, s-au dus spre est, prin valea foarte circulată. Hassar împreună cu restul oamenilor săi, cu excepţia a doi inşi, au mânat celelalte cămile, inclusiv pe ale lui Hamet, pe o potecă spre nord-est. Cei doi oameni ai lui Hassar împreună cu Hamet, Seid şi Abdallah i-au condus pe marinari pe jos, spre nord, de-a lungul malului uedului Noun şi apoi, pentru a evita să fie jefuiţi de prada lor, au urcat în munţi, prin est. S-au luptat cu pante întortocheate şi abrupte timp de patru ore, ridicându-se unul pe altul la stâncile cele mai semeţe. Din vârf, îl puteau vedea pe Hassar jos, mânând cămilele printr-o rută mai uşoară, dar mai lungă şi mai puţin sigură.

Ziua întreagă au urcat crestele munţilor, aruncându-şi privirea cu atenţie în vale şi având grijă să nu lase urme. Hassar şi oamenii săi îi urmau ca nişte umbre – un simplu grup de negustori, la prima vedere –, până aproape de căderea nopţii, când au urcat şi s-au alăturat lui Hamet, sub coamele munţilor. Într-o mică poiană pe platou, au descoperit urmele unui foc de tabără cu vreo zece corturi dispuse în semicerc. Hassar şi banda lui Hamet s-au apropiat la mai puţin de 90 de metri şi s-au aşezat cu spatele la cel mai mare cort. Curând, o beduină din tabără le-a adus un blid cu apă, apoi un blid cu curmale proaspete, uşor verzi. Hamet le-a oferit marinarilor, nu compatrioţilor săi arabi. Hassar, Seid şi Abdallah, plini de indignare, şi-au umplut mâinile. Chiar dacă, în acel moment, nu ştiau ce mănâncă, marinarilor le plăceau curmalele.

Au pornit la drum a doua zi dimineaţa, dar nu au ajuns prea departe, deoarece pe Hamet îl dureau capul şi membrele atât de tare, încât au căutat un loc unde să se oprească. A fost un prilej fericit pentru Burns, şi el bolnav şi prea slăbit să meargă pe jos. Au coborât prin făgaşe abrupte, până într-o câmpie cu pământ tare şi arid, care, deşi se afla la 30 de metri deasupra nivelului oceanului, lui Riley i se părea de parcă fusese la un moment dat sub ape. Tufişurile noduroase semănau cu nişte corali. Un alt făgaş i-a dus mai jos, la o tabără mare de corturi, pe plajă. Şi Hamet, şi Hassar păreau că-i ştiu pe unii dintre cei 20 de negustori care stăteau acolo, împreună cu familiile lor, în mijlocul sacilor mari de orz ce urmau să fie duşi spre sud4. I-au oferit un cort lui Hamet şi au făcut un foc aproape de capul lui, ca să-i vindece durerea, pe care au numit-o „o criză din cauza lunii.

Seid a încins în foc un cuţit mare până când s-a înroşit. A apăsat lama de scalpul fratelui său, până când i-a pârlit

părul şi s-a auzit un pârâit. A repetat acest procedeu de câteva ori, iar apoi a încins lama din nou. Riley a consemnat că stăpânul său aproape îşi „prăjise creierii”, dar tratamentul i-a ameliorat doar puţin starea. În decurs de o oră, Seid i-a însemnat cu cuţitul braţele şi picioarele fratelui său din 10 în 10 centimetri. Hamet se chircea de durere la fiecare apăsare a lamei, dar nu a strigat deloc. I-a cerut lui Seid să îl lecuiască şi pe Burns.

Seid a apăsat cuţitul fierbinte pe carnea lui Burns. Prea bolnav ca să mai simtă ceva, marinarul a strigat: „Doamne, ai milă de mine”. Incapabil să vadă tortura plină de cruzime, Riley a implorat să fie lăsat să meargă jos pe plajă să caute midii, dar Seid a refuzat şi a apăsat din nou lama pe carnea lui Burns, părând că uitase de ţipetele lui5.

După ce s-a încheiat tratamentul, arabii i-au hrănit pe marinari cu *Ihasa* şi le-au permis să doarmă în cort. Dimineaţa, Hamet şi Burns încă erau slăbiţi. Din cauza mierii consumate, cu toţii sufereau de dizenterie. Puţin înţeleasă pe atunci, dizenteria, cunoscută şi ca „fluxul însângerat”, ducea la inflamarea intestinelor, dureri atroce şi diaree. Putea fi mortală, „mai ales asociată cu febră vătămătoare”, scria un medic, specialist în această boală, la începutul secolului al XIX-lea, „şi apoi ucide în 7, 9 sau 14 zile”. Începând din 1816, s-a descoperit că, în anumite cazuri, albinele erau purtătoare ale dizenteriei. Dar dizenteria cauzată de consumul de apă murdară va aduce moartea celor mai mulţi exploratori ai Africii. Printre aceştia, pe a scoţianului Hugh Clapperton, care a decedat în 1827, în timpul celei de-a doua călătorii, pentru descoperirea izvorului fluviului Niger.

Probabil că mai rele decât dizenteria erau metodele clasice de vindecare a ei: „Mai întâi sângerare, apoi vomitat cu ajutorul *ipecacuanha,* apoi purgaţie cu rubarbă şi, la sfârşit de tot, astringenţi”. Un purgativ, cum ar fi

calomelul sau grăsimea de castor, şi opiumul erau, de asemenea, prescrise, alături de diverse terapii regionale. Se spune că soldaţii englezii care sufereau de dizenterie în Irlanda erau vindecaţi cu „substanţe poroase dintre lobii unei nuci” amestecate cu vin. În Indiile de Est, medicii foloseau un extract din şofran. Lipsiţi de vreo substanţă, marinarii de pe *Commerce* au fost scutiţi de astfel de diete. Singura suferinţă şi grijă pe care o aveau era că eliminarea dureroasă de fluide, inclusiv sânge, îi putea ucide prin intensificarea stării de deshidratare.6

Sub niciun chip nu se puteau odihni şi recupera. Pe măsură ce s-au pus în mişcare, Hassar a călătorit din nou separat de ei, luând majoritatea cămilelor şi încercând să atragă atenţia de la ceilalţi. Marinarii, Bou Sbaa şi doi dintre oamenii lui Hassar au pornit de-a lungul unei porţiuni de coastă în care se găseau adesea făgaşe mărginite de mare, pe care erau nevoiţi să le traverseze. În sfârşit, au ajuns la unul atât de abrupt, încât era de netrecut.

Cu multă vreme înainte, găsiseră o rută, jos, spre mare şi o fâşie de plajă, nu mai lată de nouă metri, care ducea spre nord, atât cât puteau să o urmeze. Fără să-i pese de arabi, Riley a intrat cu greu prin apa rece şi a lăsat-o să-l spele uşor. De două luni nu se mai îmbăiase. Din cauza apei sărate, pielea sa, şi cea arsă de soare, şi cea nouă, şi rănile au apărut din nou la suprafaţă. Hamet, temător din cauza curentului de fund al apei, a strigat furios la el să iasă din ocean şi le-a cerut lui şi celorlalţi să rămână pe mal.

Marinarii îi urmau pe jos pe cei trei Bou Sbaa, care călăreau cămile, sus, spre plajă. După circa şase kilometri, în timp ce făceau o cotitură, patru bărbaţi voinici, cu puşti şi iatagane, au sărit din ascunzişul râpei şi s-au pus în faţa cămilelor. În acest răstimp, Bou Sbaa şi-au scos armele şi

au coborât din şa.

În ciuda bolii sale, Hamet a preluat comanda. I-a întâmpinat pe bandiţi cu arma pe umăr şi s-a îndreptat către ei:

— Veniţi în pace? a întrebat el.

Căpetenia bandiţilor, un uriaş, şi-a lăsat jos puşca, şi-a vârât iataganul în teacă şi a făcut un pas în faţă.

— În pace, a spus el, cu un surâs larg şi cu mâna întinsă.

Cu grijă, Hamet a procedat la fel. Banditul a apucat strâns mâna lui Hamet, crescând presiunea până când a devenit straşnică. Nu îi dădea drumul. În timp ce se uitau fix unul la altul, cu mâinile prinse, banditul şi-a ridicat puşca grea cu o singură mână, la fel de uşor de parcă era un pumnal, şi şi-a pus degetul pe trăgaci. Totuşi, înainte să ţintească, cei doi oameni ai lui Hassar, care rămăseseră în urmă, au venit în fugă după cotitură. Fiecare avea puşca pregătită să tragă.

Şeful bandiţilor i-a văzut în ultima clipă. Dând drumul mâinii lui Hamet cu un râs teatral, s-a comportat de parcă se prefăcea că a fost o glumă ca-ntre prieteni. Fără să beneficieze de o forţă cu care să-şi copleşească adversarul, Hamet a simulat că nu era jignit.

După câteva clipe, bandiţii s-au retras, iar grupul lui Hamet şi-a continuat drumul pe plajă. Bandiţii i-au urmărit, aşteptând o oportunitate, în speranţa că vor înhăţa un sclav rătăcit. Hamet i-a ordonat lui Riley să-şi ţină grupul unit la picioarele cămilelor şi s-a plasat între bandiţi şi marinari. Fără avantajul atacului-surpriză şi lipsiţi de o forţă covârşitoare, bandiţii nu îndrăzneau să declanşeze o ambuscadă. În schimb, stăteau la pândă de-a lungul plajei, aruncând spre ei pietroaie mari, de două-trei kilograme, pe unele zdrobindu-le de peretele falezei.

Când a ajuns la capătul plajei, grupul lui Hamet a urcat în deşert. Hamet era speriat de ambuscadă şi de modul

cum scăpaseră, prin apariţia în ultima clipă a oamenilor lui Hassar. Leşise din încurcături grele prin mici miracole până atunci, dar niciodată, credea el, nu văzuse lucrarea lui Allah atât de făţiş.

— Ăia erau nişte ucigaşi nemiloşi, i-a spus lui Riley. M-ar fi ucis pe mine şi pe Seid, iar pe voi v-ar fi dus într-un loc unde nu aţi mai fi avut vreo şansă să vă vedeţi căminele şi familiile niciodată – dacă Allah nu ne-ar fi trimis oamenii. A făcut o pauză. Altceva îl preocupa. Te-ai fi bătut ca să îmi salvezi viaţa, l-a întrebat pe Riley?

— Aş fi făcut-o, a răspuns Riley, în stilul său direct. Nimeni nu te va ucide, câtă vreme trăiesc, dacă sunt în stare să previn aşa ceva.

Răspunsul lui nu l-a surprins pe Hamet. De fapt, având în vedere modul cum supravieţuise până acum căpitanul şi comportamentul său faţă de camarazii săi, Hamet credea că avea o anumită *baraka.*

— Bunule Riley, merită să lupt pentru tine, a spus el. Allah este cu tine, altfel aş fi fost ucis acolo.

În semiîntuneric, în timp ce mergeau spre punctul de întâlnire cu Hassar, au trecut pe lângă un om călărind un măgar, încărcat cu numeroşi peşti mari, care semănau cu somonul rotofei, care adusese celebritatea fluviului Connecticut în acele vremuri, după cum a remarcat cu jind Riley. Fiecare peşte cântărea patru kilograme şi jumătate. Aşa cum aflase Phineus, a cărui hrană a fost spurcată de harpii, să nu ai mâncare acolo unde ştiai că nu există era dureros, dar să o vezi şi să nu o poţi avea era chinuitor. Riley l-a rugat pe Hamet să cumpere peşte, sugerând că i-ar face bine lui Burns. Hamet a fost de acord, dar omul, probabil un servitor sau un furnizor care livra pentru cineva care nu accepta mai puţină marfă, a refuzat să le vândă chiar şi un singur peşte, indiferent de preţ, enervându-i pe arabi, în aceeaşi măsură în care i-a

dezamăgit pe marinari.

În curând, au ajuns la tabăra lui Hassar, pe un deal, lângă faleză. Era o poziţionare ciudată. În Sahara, mai ales de-a lungul coastei vântoase, taberele sunt îndeobşte ridicate la poalele unui deal, într-o depresiune în deşert sau în spatele oricărei fortăreţe naturale care poate proteja de vântul cu nisip şi unde era mai probabil să existe nutreţ pentru cămile. Locul ales de Hassar părea să indice că grupul era mai preocupat să aibă o poziţie pe care să o poată apăra, decât să treacă neobservaţi, ceea ce oricum era, într-un fel, imposibil. Hamet l-a avertizat pe Riley că numeroşi tâlhari bântuiau prin zonă şi că nu ar trebui să rătăcească departe de tabără sub niciun pretext.

Nu la multă vreme după aceea, Seid, Abdallah şi doi dintre oamenii lui Hassar au plecat din tabără cu puştile la ei. S-au întors după două ore. Mai târziu, când Hamet, Hassar şi oamenii lui au auzit paşi apropiindu-se de deal, au dat alarma şi şi-au luat armele.

Erau Seid şi tovarăşii săi. Cu îngâmfare, au întins o pătură în care se aflau patru dintre peştii mari pe care Riley îi văzuse mai devreme. În ciuda faptului că nu au mâncat peşte, despre care unii arabi cred că duce la nebunie, l-au jefuit pe încăpăţânatul negustor de peşte.

— Riley, sunt buni de mâncat? l-a întrebat Hamet, neîncrezător.

Acesta i-a răspuns că sunt.

— Ia şi mănâncă, i-a spus Hamet, dar ai grijă să nu te îneci cu oase.

Căpitanul a tăiat trei peşti, i-a pus într-o oală cu apă şi a făcut ciorbă. De vreme ce niciunul dintre arabi nu mânca peşte, marinarii au avut totul pentru ei, fără să le fie teamă că mâncarea le va fi luată de sub nas. Masa i-a săturat şi le-a mai domolit dizenteria, o uşurare mai ales pentru Savage, care avea mari dureri şi era aproape

terminat de crampe. Dar nici măcar fâşia de teren de la marginea deşertului nu poate oferi daruri fără să aştepte ceva la schimb. În acea noapte, americanii au dormit profund, în cercul format de arabi şi de cămile, dar când să o ia din loc a doua zi, după ivirea zorilor, au simţit sete, din cauza peştelui consumat, şi au realizat că nu aveau nimic de băut. Din nou, Hassar a dus femeile şi copiii pe o rută, iar restul bărbaţilor au călătorit împreună, pentru a înainta mai repede şi pe furiş, departe de ruta principală.

În jurul prânzului, grupul lui Hamet a ajuns la un bazin masiv din calcar. Riley a estimat că avea 24 de metri lungime, 3 metri lăţime şi 6 metri adâncime. Cu un acoperiş boltit, înalt de 1,2 metri de la pământ, bazinul era alimentat de apeducte ce aduceau apă din dealurile aflate în apropiere. Arabii le-au spus marinarilor că rezervorul era un dar din partea unui om bogat şi pios. După un an de secetă, încă putea furniza apă, considerată sacră şi destinată doar nevoilor oamenilor. Cămilele erau ţinute la distanţă, ceva nemaiauzit în altă parte. Dar prezenţa creştinilor nu era interzisă. Nerăbdători să-şi potolească setea după ce mâncaseră peşte, marinarii au băut pe săturate.

Au mers în continuare de-a lungul coastei, separată de ocean printr-un şir de dune, dar aici făgaşe adânci din torenţii secătuiţi din munţi le blocau înaintarea, adăugând coborâri şi suişuri dese şi obositoare. Deşi mergeau cu greu, marinarii erau încurajaţi să intre în regiunile locuite. Se aflau în teritoriul Shilluh, al berberilor sudici, cârmuit de Sidi Hashem, unde se găseau din belşug vite, grâu şi ceară de albine. Turme de oi şi de capre din cea mai bună rasă păşteau platourile montane izolate. Cămilele lui Hashem erau renumite pentru docilitatea şi rezistenţa lor. Acestea erau roadele comerţului său înfloritor cu sudul şi ale pieţei anuale din satul Hamet a Moussa, ce atrăgea comercianţi

din întreaga regiune şi de dincolo de ea.

În două oraşe fortificate, în vârful unei coline împrejmuite de tufişuri de cactuşi şi de terenuri cultivate, oamenii arau pământul sfărâmicios în spatele unei perechi ciudate: o vacă şi un măgar. Femeile căutau bunuri pentru gospodărie, cărând în spate lemne şi ulcioare de apă pe umeri, toate pe distanţe destul de lungi. Multe dintre ele mai duceau şi copii.

Chiar dacă oamenii lui Hashem erau relativ prosperi, nu au arătat nimic din generozitatea şi prietenia triburilor Sahrawi pe care marinarii le-au întâlnit. Erau foarte egoişti şi se arătau suspicioşi faţă de străini. Dupuis i-a descris ca fiind mult mai răi. În ochii lui, locuitorii Shilluh erau capabili de „trădări şi crime odioase, nu doar împotriva creştinilor... ci chiar a călătorilor musulmani care aveau neobrăzarea să treacă prin ţara lor, fără să se asigure înainte de protecţia şefilor lor” (Robert Adams, p. 183).

După-amiaza, grupul lui Hamet a ajuns la un sat fortificat, situat aproape de drum. În exteriorul zidurilor înalte de patru metri şi jumătate, claia de mărăciniş uscat mai înalt decât un om apăra câteva grădini. Sperau să primească măcar o înghiţitură de apă, dar sătenii nu au deschis porţile. Grupul şi-a continuat drumul, iar la căderea întunericului a pătruns într-o vale unde se înălţau alte două sate fortificate. Un izvor iriga o oază de grădini, unde creşteau napi, ceapă şi varză, protejate de mărăciniş, ficuşi şi rodii, şi de ziduri de piatră. Şi aceşti săteni i-au evitat, refuzând chiar şi ospitalitatea elementară faţă de călători. Hamet, Seid şi Abdallah erau supăraţi de ironia situaţiei: în timp ce în deşertul sălbatic, unde oamenii nu aveau de niciunele, ei împărţeau de bunăvoie, aici, unde, prin comparaţie, resursele erau din belşug, nimeni nu le oferea nici măcar ceva de băut. Au blestemat comportamentul crud al acestor musulmani

nedemni.7

Convinşi că se dusese vorba despre sosirea lor în ţinut, s-au deplasat cât de repede au putut ca să evite orice pericol şi s-au considerat norocoşi că nu au întâlnit nicio gardă înarmată în ziua aceea sau în următoarea. După ce au traversat trei albii uscate de râu, au ajuns la o alta, astupată cu nisip, de forma unui bazin mic. Sătenii berberi care se adunau acolo ca să-şi umple pieile şi ulcelele şi să adape animalele au remarcat prezenţa arabilor şi a oamenilor albi, privindu-i cu o curiozitate temperată şi cu evidentă neîncredere.

La amiază, au auzit primele semnale ale pericolului. În timp ce zece călăreţi se apropiau cu repeziciune de ei prin câmpie, pentru o confruntare, pintenii scoteau sunete stridente la lovirea de scăriţe. Strigătele lor – „Hah! Hah! Hah!” – sugerau că aveau treburi serioase, urgente. S-au îndreptat direct către Hamet şi gloata lui de călători, care sporise în acea zi cu încă un membru cu două cămile. Cu totul, erau şase arabi. În timp ce călăreţii se apropiau, cei şase au descălecat şi şi-au scos armele din tecile aflate încă pe cămile, în total cinci puşti cu două ţevi. Praful de puşcă marocan era cunoscut pentru calitatea sa inferioară, astfel încât oamenii şi-au pregătit încă o dată armele, în timp ce formau o linie în faţa marinarilor.

Călăreţii s-au apropiat cu cea mai mare viteză. Când se aflau la vreo nouă metri distanţă, Riley a crezut că nu aveau de gând să oprească, că urmau să treacă în galop peste ei. Hamet şi oamenii săi ţintiseră şi ţineau degetele pe trăgaci.

La cinci metri distanţă de grup, călăreţii s-au oprit brusc.

— Cine eşti, l-a întrebat locotenentul pe Hamet. De unde veniţi? Din ce ţară sunt sclavii? Unde i-ai găsit? Îl cunoşti pe Sidi Hashem?

Cu siguranţă, Hamet îl cunoştea pe Sidi Hashem.

Călătorise într-una din caravanele sale, un adevărat dezastru. A răspuns la fel de aspru, întorcând întrebările: aştepta aceleaşi informaţii de la ei şi dorea să ştie ce autoritate îi permitea călăreţului să-l oprească pe el şi sclavii lui din călătoria lor paşnică. Era un scenariu periculos, prea bine cunoscut lui Riley din apele internaţionale. Cearta a continuat la fel de tensionat timp de o jumătate de oră. În sfârşit, călăreţii au lăsat grupul lui Hamet să treacă.

Când nu se mai zăreau, purtarea lui Hamet s-a schimbat. Şi-a împins grupul înainte fără milă, cei de jos aproape alergând ca să ţină pasul cu ceilalţi. Într-un final, au virat către o coamă de deal golaşă, unde şi-au tras sufletul. Priveliştea era, în egală măsură, magnifică şi plină de semnificaţie. Departe către est, vârfurile munţilor Antiatlas se iveau pe cerul albastru; în apropiere, spre vest şi spre nord, oceanul se unduia întunecos. Cu ochiul lui ager de marinar, Riley a observat ceea ce părea a fi „o insulă înaltă şi depărtată”. Indicând spre acea direcţie, Hamet a spus:

— Acolo este Swearah, Riley.

— Cât de departe este? a întrebat căpitanul.

— Zece zile, cu mersul nostru domol. Nu era nevoie să adauge că urmau să mai fie şi alte apariţii de-ale ciracilor lui Sidi Hashem.

Marinarii au călărit cu forţe proaspete. La adăpostul nopţii, au parcurs 80 de kilometri şi i-au depăşit pe Hassar, pe femei şi pe copii. Au continuat în acelaşi ritm până când au ajuns la o tabără de arabi, care i-au hrănit cu midii uscate şi orz *Ihasa.* În schimb, Riley s-a ocupat de bolnavii lor şi a examinat o femeie al cărui sân se umflase până la „proporţii uimitoare”. La fiecare suflu, femeia agoniza de durere şi se temea că sânul urma să se rupă. I-a prescris o prişniţă de *Ihasa,* pe care să o schimbe des, „până când

umflătura se retrage sau crapă”. Recunoscătoare, femeia i-a oferit apă de băut şi un pumn de midii, rugându-l să se uite şi la piciorul umflat al fratelui ei. Riley a prescris „să fie înfăşurat cu un strat gros de sare grunjoasă”, iar pacientul său s-a jurat că imediat a simţit alinare.

Din cauza ajutorului oferit, lui Riley i-a fost jenă să ceară ceva la schimb pentru serviciile sale. Deja dornici să-l păstreze pe Horace, arabii din tabără se târguiau cu îndârjire. Împotriva voinţei lui Hamet, Seid a negociat cu ei, fiind de acord să încheie târgul dimineaţa. Hamet, care îndurase cu un calm impresionant neajunsurile bolii sale şi ale urmăririi, era dezgustat de fratele său. A ţipat furios la Seid, avertizându-l să nu vândă băiatul.

În puterea nopţii, Hamet i-a trezit pe marinari, cerându-le să nu facă vreun zgomot în timp ce se ridicau. „Am presupus că se pusese la cale vreo înşelăciune, pentru că niciodată nu porniserăm la drum noaptea”, a scris Riley. Hamet nu s-a sinchisit să ofere vreo explicaţie, s-au furişat fără să scoale pe cineva, nici măcar pe arabul pe care îl luaseră cu ei în ziua anterioară, căruia i-au luat totuşi cele două cămile. Îndreptându-se înşelător către sud-est, printr-o trecătoare montană, au străbătut doar nouă kilometri până când au auzit zgomotul copitelor şi clinchetul inconfundabil al pintenilor pe scăriţă. Hamet şi însoţitorii săi arabi, inclusiv cei doi oameni ai lui Hassar, şi-au pregătit armele, dar au galopat în continuare, deoarece călăreţii se apropiau.

Patru dintre urmăritori au trecut de ei pe partea dreaptă. I-au ocolit, au ajuns în faţa lor şi i-au oprit. Hamet şi ai săi au descălecat şi s-au năpustit în faţă, cerându-le americanilor să stea în spatele lor. Marinarii i-au urmat cât de repede au putut prin întuneric.

Deşi nu erau aceiaşi oameni care îi opriseră cu o zi în urmă, situaţia era asemănătoare. În lipsa vreunui avantaj

numeric copleşitor, cele două tabere luau atitudine ofensivă şi strigau una la cealaltă, dând impresia că, din moment în moment, erau gata să lupte pe viaţă şi pe moarte. Călăreţii locotenentului l-au acuzat pe Hamet că încălcase legea ospitalităţii şi i-au cerut să le spună numele. La fel a procedat şi Hamet. Se comportau cu un formalism exagerat până când fiecare şi-a dezvăluit numele, mai întâi Hamet, apoi rivalul său, Ali Mohammed. Cei doi s-au înţepat şi s-au acuzat reciproc, în numele normelor moralei, dar dezbaterea nu a dus la niciun rezultat. În timp ce lumina dimineţii devenea tot mai puternică, sporeau şi forţele lui Ali Mohammed: oamenii săi care veneau pe jos i-au ajuns pe ceilalţi din urmă, astfel încât numărul însoţitorilor săi a crescut, iar tonul lui Hamet s-a îndulcit. În final, arabul care li se alăturase cu o zi în urmă a ajuns la rândul său, gâfâind.

— Mi-ai furat cămilele! l-a acuzat el pe Hamet, pe un ton strident.

Hamet nu a negat că oamenii erau proprietarii cămilelor. Cu voce joasă, i-a cerut lui Ali Mohammed să-l urmeze câţiva paşi la o parte, unde şi-a pledat cauza.

— A fost o greşeală, din cauza întunericului, a susţinut el. Urăsc tâlharii şi hoţii. Sunt întru totul nevinovat că aş fi intenţionat să iau cămilele acestui om. Nu sunt în stare să comit o asemenea faptă nedemnă. Caracterul meu este tot ce am şi voi muri înainte de a lăsa pe cineva să mă acuze de rele.

Acum, forţele lui Ali Mohammed erau de două ori mai numeroase decât ale lui Hamet, dar oamenii lui Hamet şi-au păstrat poziţiile. Potrivit lui Riley, Ali părea mulţumit de scuzele necontenite ale lui Hamet, dar şi mai mult de curajul său.

— Sunt prietenul tău, i-a spus lui Hamet, pentru că eşti un om curajos.

Ali şi-a cerut scuze lui Hamet şi imediat a eliberat grupul, reducându-l la tăcere pe acuzator.

În jurul prânzului, au ajuns într-o câmpie şi s-au îndreptat spre est. În timp ce călăreau, Seid s-a gândit la confruntarea anterioară, ştiind că lucrurile s-ar fi putut petrece invers, situaţie în care ar fi pierdut totul. Conştienţi că o furtună era pe cale să izbucnească, Abdallah şi oamenii lui Hassar s-au despărţit de restul, pornind spre nord şi, în curând, au dispărut printre tufe. Această rapidă plecare avea să fie ultima, deoarece nu mai sunt menţionaţi niciodată în jurnalul lui Riley. Hassar şi frumoasa sa soţie Tamar au părăsit de asemenea scena, fără să primească aplauze.

Marinarii s-au strâns în spatele cămilei mari a lui Hamet şi înaintau foarte lent prin terenul deluros, „deoarece eram extrem de epuizaţi din cauza diverselor şi complicatelor noastre suferinţe”, aşa cum a scris Riley. Dintr-odată, Seid le-a ordonat oamenilor să se oprească.

Uitându-se fix la fratele său, Hamet le-a spus să continue. L-au ascultat pe Hamet şi au mers înainte.

Furios, Seid a descălecat. Mânia lui crescuse întruna de când ajunseseră în Souss. Enervat de faptul că deja se înfruntaseră cu două gărzi ale căpeteniilor locale, a insistat din nou că el îi deţinea pe Horace şi Savage. Acum, toate nemulţumirile şi îndoielile sale au ieşit la suprafaţă. Nu credea că sclavul mizerabil Riley avea un prieten în Swearah care să-l răscumpere. Seid a hotărât să îşi ia sclavii şi să dispună de ei aşa cum dorea, nu conform planului prea ambiţios al fratelui său. I-a înşfăcat pe Horace şi Savage.

Hamet a săltat de pe cămila sa. Nu doar că Seid negociase oferte pentru cei doi creştini în câteva ocazii, dar se luase la sfadă cu Hamet şi din alte pricini. Hamet fusese constrâns să-l tempereze şi să-l convingă; acum, s-

a grăbit spre fratele său mai tânăr, îndepărtându-l de cei doi marinari. Cei doi fraţi s-au prins reciproc, încercând să se arunce unul pe altul la pământ. După luptă, s-au prăbuşit într-o amară îmbrăţişare. Seid, mai masiv şi mai greu decât Hamet, era deasupra, dar Hamet, mai sprinten şi mai energic, se zbătea cu puterea unui frate mai vârstnic care mai degrabă ar fi murit decât să-şi piardă fratele mai mic. S-a eliberat din strânsoare. Amândoi s-au ridicat repede în picioare şi s-au dus să-şi ia armele. Fiecare s-a retras câţiva paşi, a tras puşca, a ţintit cu furie şi a tras cocoşul. Aproape în acelaşi timp, au ridicat armele şi au ţintit unul spre pieptul celuilalt. „Nu se aflau la o distanţă mai mare de nouă metri, şi-a amintit Riley, şi amândoi ar fi murit, dacă ar fi tras.”

Riley a îngheţat. Nu era în stare să se pună repede la adăpost.

— Doamne, ai milă de fraţii aceştia nenorociţi, mă rog Ţie, de dragul nostru, a strigat el. Îndură-Te să nu-şi verse sângele unul celuilalt.

În timp ce striga, Hamet a apăsat pe trăgaciul puştii sale cu două ţevi.

Trăsese în aer. Apoi şi-a lăsat arma în jos şi şi-a dat la o parte *haik-ul,* dezvelindu-şi pieptul.

— Sunt neînarmat, a strigat el sfidător. Trage! Inima fratelui tău este pregătită să primească glonţul tău; răzbună-te pe protectorul tău.

În schimb, Seid s-a întors către Horace şi Savage, care tremurau lângă el.

— Dacă faceţi vreun pas, vă ucid, i-a ameninţat el.

Hamet s-a grăbit spre Horace şi l-a împins către Riley. Hamet l-a oferit pe Clark lui Seid, în locul băiatului. Seid a refuzat şi, în acelaşi timp, l-a împins pe Savage la pământ, unde l-a ţintuit cu un picior pe coapsă.

— Ia-l şi pe Burns, a spus Hamet. Doi oameni pentru

unu.

Hamet i-a ordonat lui Riley să îl ia pe Horace şi să urmeze cămilele.

— Savage, pleacă şi tu, a spus scurt.

Seid şi-a îndreptat arma spre capul lui Savage, ameninţându-l că îi va zbura creierii, dar Hamet l-a ignorat pe fratele său.

— Pleacă, Savage, a spus, arătând spre ceilalţi, care deja porneau spre sud.

Savage s-a răsucit şi a luat-o la fugă. Când locotenentul a ajuns la Horace şi la Riley, Hamet le-a zis să se oprească. Fraţii s-au aşezat pe pământ. Din nou Hamet i-a propus lui Seid să-i primească pe Burns şi Clark în schimbul lui Horace. Seid a făcut semn că nu. Voia să păstreze sclavii pe care îi cumpărase.

— Nu îl vei separa de tatăl lui, a spus el. Am jurat.

— Atunci am să-l ucid, a făgăduit furios Seid, ridicându-se şi înhăţându-l pe Horace. Înainte ca Hamet să reacţioneze, Seid l-a luat pe băiat pe sus, de piept, de parcă era un sac de grâu. Printr-o singură mişcare, l-a întors şi l-a aruncat spre pământ cu capul înainte. Sunetul ţestei zdrobite a lui Horace s-a auzit ca un foc de puşcă.

Convins că lovitura îl omorâse pe băiat, Riley s-a aruncat la pământ.

— Pleacă, Riley, a urlat Hamet, alungându-l cu mâna de lângă Seid, care se uita cu mânie.

Slăbit şi confuz, Riley s-a ridicat, ieşit din minţi.

— Nu pot să părăsesc băiatul, a spus el. După care s-a împleticit câţiva paşi.

Venindu-şi în fire, Seid s-a dat înapoi, fiind convins că îşi distrusese propria marfă din prostie. Hamet s-a dus repede spre Horace şi l-a împins uşor ca să şadă. Pe un ton domol, i-a spus:

— Du-te la Riley.

Dar Horace nu putea nici să vorbească, nici să se ridice. Riley s-a dus la băiat şi l-a îmbrăţişat. Horace respira repede şi abia perceptibil. Se văita. Riley a examinat pământul în jurul lui, unde era acoperit cu pietre, mai puţin unde se lovise Horace.

Seid şi Hamet au reînceput cearta. Înainte să se aprindă iarăşi, nişte străini au apărut la orizont. Cei doi fraţi au fost aduşi repede cu picioarele pe pământ. Dacă se băteau unul cu celălalt, sigur pierdeau tot. Grăbiţi să scape de străini, fraţii au hotărât să găsească un sat unde să se odihnească şi să tranşeze sfada lor. La plecare, Riley l-a urcat pe Horace pe o cămilă. De pe o culme, au descoperit un sat fortificat şi au apucat-o în direcţia aceea. După ce au intrat pe poarta deschisă, aproape că ajunseseră în cealaltă parte, când au întâlnit un bătrân, un maur cu tenul măsliniu, parţial vorbitor de spaniolă, pe care Riley l-a descris drept „onorabil ca înfăţişare”. Maurul i-a întâmpinat pe cei doi arabi, în timp ce îi scruta pe marinarii zdrenţăroşi. A remarcat că băiatul avea nevoie de îngrijire. I-a îndemnat pe oaspeţi către un loc la umbră, lângă ziduri, unde bătrânul le-a cerut femeilor să pregătească mâncare.

Curând, le-au pus în faţă două castroane cu orz fiert *Ihasa,* unul pentru fraţi, celălalt pentru marinari.

— *Kul,* Rais, i-a spus bătrânul lui Riley.

Marinarii şi-au umplut cât au putut de repede burţile, mâncând cu mâinile. Până la cel de-al Doilea Război Mondial, când s-a acordat îngrijire medicală victimelor lagărelor de concentrare, oamenii de ştiinţă şi medicii nu au ştiut că înghiţirea rapidă a hranei, chiar şi în porţii normale, poate dăuna sau chiar ucide persoanele înfometate perioade îndelungate. În ciuda opiniei generale, nu stomacul, ci intestinul subţire se micşorează şi are nevoie de timp ca să revină la mărimea iniţială, prin

procesarea unor porţii limitate de mâncare. Marinarii au înfulecat cât de mult au putut, cât de repede au putut, dar aveau să plătească mai târziu.

După aceea, la sfatul maurului, Hamet a tocmit un ghid, un tânăr voinic pe nume Bo-Mohammed, cu faţa lată, ochi mici şi o barbă măruntă, ca să-i ducă în alt sat. Nu doar cunoaşterea terenului de către acest însoţitor le-ar fi fost de ajutor, ci şi prezenţa lui, care, aşa cum spera Hamet, ar fi putut capta bunăvoinţa vecinilor. S-ar fi putut dovedi de folos şi în cazul unei noi revolte din partea lui Seid8.

În drum spre satul învecinat, au descoperit două izvoare cu apă înspumată ieşind de sub nişte stânci. Marinarii au băut apa, dar din nou au suferit de crampe dureroase la stomac. De data aceasta, nu doar dizenteria îi chinuia. Mâncaseră cu prea multă lăcomie *Ihasa,* încât unii dintre ei cu greu puteau respira, mai ales Savage. Grupul s-a oprit la dune, aşteptând întunericul, ca să avanseze în siguranţă mai departe, dar şi ca marinarii să-şi tragă sufletul. Apoi au continuat drumul către satul căutat, un fel de punct de cotitură geografic: au ajuns la capătul câmpului de corturi, dincolo de care nu mai vedeau nimic.

Printre casele cu pereţi de chirpici, o haită de câini lătrând i-au atacat până când au fost liniştiţi de un bătrân cu înfăţişare severă, pe nume Sidi Mohammed, care i-a condus pe oameni spre zidurile aşezământului său. Le-a zis să se odihnească, în timp ce el a dat ordine pentru pregătirea cinei. Apoi a pus un covor lângă ziduri, pe care s-a aşezat între Hamet şi Seid. Curând, i-a făcu semn lui Riley să li se alăture.

Mohammed a aprins o lampă şi, la lumina ei, i-a studiat chipul lui Riley. Bătrânul i-a adresat căpitanului obişnuitele întrebări la care se aştepta, dar, în acest caz, Riley a devenit tensionat. Înainte, jucase un rol imaginar, într-un loc închipuit, cu condiţii de necrezut, în care

responsabilitatea sa era ipotetică. Acum, se apropiau de realitate. Mohammed era un om bine informat, care cunoştea treburile din Swearah şi care susţinea că îi vizitase pe consuli. Îi era teamă că bătrânul putea să-i dezvăluie minciuna.

Căpitanul a răsuflat uşurat când au fost aduse pâinile fierbinţi şi interogatoriul a luat sfârşit. Marinarii nu mai consumaseră acest produs de larg consum de la naufragiu, dar, în ciuda entuziasmului lor, nu au putut lua decât câteva îmbucături din pâinile grele de orz, după ce mâncaseră atât de multă *Ihasa* mai devreme, în aceeaşi zi. După masă, fraţii şi-au spălat mâinile şi picioarele şi au discutat în continuare cu Mohammed. După ce au stabilit un plan, l-au chemat pe Riley la ei; Hamet i-a spus că în dimineaţa următoare el şi Mohammed urmau să plece la Swearah. Călătorind repede pe catâri, noaptea şi ziua, puteau ajunge în oraş în trei zile. Seid şi Bo-Mohammed aveau să-i păzească pe marinari şi să le ofere oricât de multe *khob,* pâini, şi *Ihasa* voiau.

— M-am luptat pentru tine, am suferit de foame, de sete şi de oboseală, ca să te înapoiez familiei tale, deoarece cred că Allah este cu tine, i-a spus Hamet lui Riley. Am plătit pentru tine toţi banii mei, bazându-mă doar pe cuvântul tău.

— Du-te şi dormi până dimineaţă, apoi trebuie să scrii o scrisoare pentru prietenul tău, pe care o voi duce eu, a continuat el. Dacă prietenul tău îşi va îndeplini angajamentul şi va plăti banii pentru tine şi oamenii tăi, vei fi liber; dacă nu, vei muri, pentru că m-ai înşelat. Oamenii tăi vor fi vânduţi pe te miri ce.

În această privinţă, Riley nu se îndoia de promisiunea lui Sidi Hamet.

Capitolul 15

Valea lăcustelor

Archie Robbins presupunea că, ţinând socoteala zilelor pe o aţă cu noduri, demonstra un vag optimism. Aşa, cunoştea măcar cu aproximaţie data – era sfârşitul ultimei săptămâni din noiembrie – şi zilele captivităţii sale, cincizeci şi nouă. Calendarul său primitiv îi amintea cât de mult îndurase chinul, dar şi faptul că exista un sfârşit pentru asta. Într-un fel, i-a permis să trăiască în formele vieţii sale de dinainte, la care plănuia să se întoarcă pe cât de curând posibil. Dar acum, pe ţărmul modelat de vânt, ameninţător, timpul parcă încremenise. Trăind în mediul monoton şi mizerabil al pescarilor seminomazi, speranţele sale de evadare au dispărut, aşa că şi-a aruncat în foc aţa înnodată.

În deşert, văzuse doar muşte şi scorpioni, dar viaţa sălbatică abunda pe litoral. Era cât se poate de clar că apele limpezi şi reci ale Atlanticului, bogate în minerale şi fitoplancton, scăldate de soarele tropical de lângă coastă, erau pline de vietăţi. Peşti de toate dimensiunile se hrăneau de-a lungul ţărmului cu plante şi creaturi ale mării, găsite din belşug. Chiar şi câinii-de-mare ajungeau pe plajă să se îndoape cu crabi, apoi şerpuiau înapoi spre mare. Pelicani, cocori, flamingi şi sute de alte specii de păsări se îndreptau către bancurile de nisip pentru a mânca peşte.

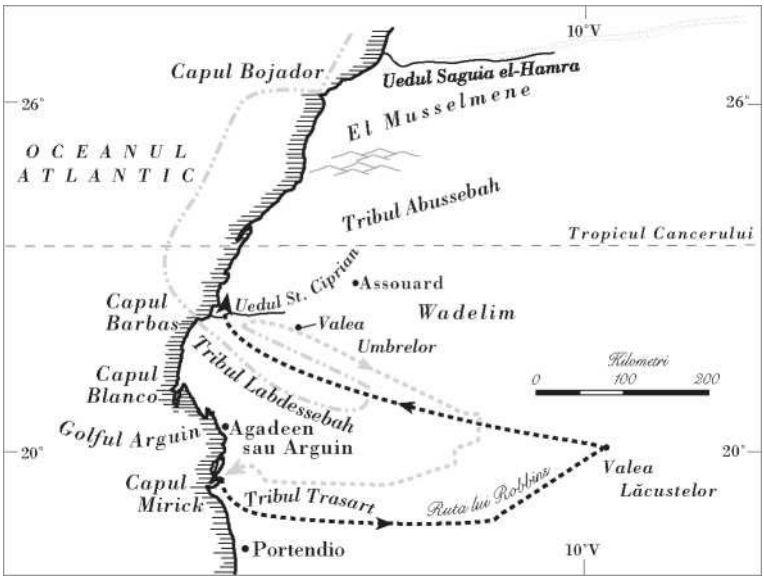

În comparaţie cu interiorul continentului, coasta marină era o adevărată grădină, care furniza suficient nutreţ pentru măgari, catâri şi capre, precum şi mult peşte, sau *hoot,* pe care locuitorii fie îl mâncau, fie îl vindeau arabilor, berberilor şi africanilor negri care tot veneau şi plecau. Totuşi, în ciuda acestui comerţ, Robbins avea aici sentimentul unei fundături, care îi dădea fiori. Având atâta peşte, încât dacă era uscat putea fi folosit ca lemn de foc, acest loc nu era unul din care să pleci în mod obligatoriu.

Întinderea de promontorii stâncoase, bancuri de nisip şi insuliţe, situată în colţul nord-vestic al Mauritaniei, fusese odinioară un estuar, pe când Atlanticul acoperea o parte din Sahara. Când apa se retrăgea, lăsa în urmă o linie a ţărmului fluctuantă, formată din mâl şi iarbă de mare, lângă fundul mării situat la trei metri adâncime, pe o distanţă de 24 de kilometri. Pentru marinari, aceste ape puţin adânci, numite Arguin Banks, constituiau un pericol de navigaţie groaznic. Mulţi pieriseră acolo. Puţini dintre ei

puteau să le vadă, precum Robbins acum, dinspre continent spre mare.

„Arabii sedentari”, Imraguen, şi alţii locuiau pe coastă şi pescuiau în aşezări semipermanente, mai ales în perioada august – aprilie, când bancurile de chefal se apropiau de ţărm ca să se hrănească. Arabilor nomazi le era scârbă de mare, iar triburile stăpânitoare le forţau pe cele supuse – învinse în bătălii sau care căutau protecţie împotriva duşmanilor – să pescuiască pentru ele, stabilind tributuri periodice în icre, ulei de peşte şi peşte uscat, precum şi vite. Duceau o viaţă de robi, fără onoare, deoarece vasalii nu aveau voie să ţină cămile, un bun care indica prosperitatea unui arab nomad. Nu aveau nici corturi, un alt obiect esenţial pentru arabii nomazi, nici arme, fiindu-le interzise. În schimb, trăiau în şoproane, se apărau cu cuţite şi iatagane şi creşteau capre şi măgari, care se hrăneau cu alge şi tufe de-a lungul golfului. Caprele le ofereau lapte, iar cu măgarii cărau apă proaspătă de la fântâni până la colibe.

Măcar aveau avantajul unei surse bogate de hrană. Stăpânul lui Robbins, Meaarah, îl trimitea pe la diverşi arabi care trăiau pe ţărm, care îl foloseau la pescuit. Îl hrănea îndestulător cu *hoot,* de mărimea unei „scrumbii-albastre, apropiat de culoarea păstrăvului european, cu un gust deosebit şi foarte gras”, după cum a consemnat Robbins. Pentru prima oară de când venise din deşert, s-a îngrăşat, în loc să slăbească. La câteva zile după ce au părăsit satul de pescari, Meaarah s-a întors şi l-a luat la întrebări pe Robbins.

— *Soo-mook entar?* l-a întrebat. Cum te cheamă? La fel ca Ganus, îi pronunţa numele Robbinis. De unde eşti?

Robbins a pretins că era *„Inglesis”*

— Sunt *Inglesis* mai buni decât *Fransah?* l-a chestionat stăpânul.

Robbins a răspuns că şi unii, şi alţii erau *„bono”*

Meaarah l-a întrebat dacă are tată şi mamă, fraţi şi surori, nevastă şi copii. Minţind, Robbins a răspuns că avea de toate, sperând să-l sensibilizeze pe Meaarah, o şmecherie care, în lumea arabă, „nu putea fi mai simplu de făcut”, potrivit lui Robbins, „decât vorbind despre soţie şi copii”.

— Vom merge la Swearah, i-a promis Meaarah, dar fără să precizeze când.

Meaarah l-a alăturat pe Robbins unui grup de pescari care se îndreptau spre un golf exterior, aşa cum l-a numit Robbins, alcătuit dintr-un promontoriu care forma golful interior şi dintr-o insulă a oceanului, situată aproape de ţărm. Acolo se pescuia chiar mai bine decât lângă sat.

Nici Imraguen, nici arabii nu foloseau bărci. Pescuiau, la fel ca strămoşii lor, de-a lungul ţărmului cu plase confecţionate din alge împletite. Oamenii începeau activitatea odată cu mareea joasă, traversând limba de pământ spre marea largă, ducând cu ei uneltele, în principal plase, lemne de foc pentru gătit şi un burduf plin cu apă. Cărând uneltele, Robbins s-a chinuit pe o distanţă de 11 kilometri de nisip adânc şi fin, până când a ajuns la limba de pământ. Scufundându-se adesea până la genunchi şi oprindu-se pentru a-şi trage sufletul, a devenit, aşa cum îşi amintea, „un obiect al dispreţului lor”.

Fiecare pescar avea drept obiect de preţ năvodul lui bine strâns, cu plută deasupra şi greutăţi dedesubt. Indiferent de cât de multe erau, plasele erau legate împreună ca să formeze o plasă şi mai mare. Pari de 1,8 metri au fost introduşi prin ochiurile de la capetele plasei şi doi oameni au mers în apă până la piept, ţinându-i strâns. Apoi se mutau în direcţia opusă.

După ce întindeau la maximum plasa, alţi oameni loveau apa cu beţe, direcţionând peştii într-acolo. Între

timp, cei doi oameni ţineau capetele în cerc, după care îl închideau. Peştii intrau în număr mare „în cercul năvodului”, a consemnat Robbins, „iar ei băteau în continuare apa, până când credeau că strânseseră toţi peştii”. Apoi, fiecare om îşi lua propria plasă. Peştele prins acolo îi aparţinea.

Spre seară, oamenii se întorceau în tabăra de pe malul mării, găteau şi mâncau peştele prins. Robbins a refuzat să înveţe meseria sclavului de pescar, prefăcându-se că nu înţelegea sarcinile pe care încercau să-l înveţe – să manevreze uneltele de pescuit şi să prindă plasele între ele. Pescarii îl dispreţuiau pentru încăpăţânarea şi prostia sa şi, potrivit lui Robbins, „şi-au dat seama că de pe urma muncii mele obţineau un rezultat neînsemnat, care nu le aducea niciun beneficiu”. În consecinţă, nu a primit o porţie întreagă la ora mesei. Când s-a întors în tabără după două zile, Robbins ducea cu el o încărcătură de peşte. Când el şi pescarii cu care petrecea timpul au văzut un grup de arabi apropiindu-se, au ascuns prada. Printre cei cu care s-au întâlnit, a zărit şi un om alb. Spre uimirea sa, Robbins a descoperit că era James Barrett, pe care l-a îmbrăţişat.

Amândoi renunţaseră la speranţa că aveau să îşi mai vadă camarazii. Pe Robbins l-a surprins mai ales înfăţişarea lui Barrett: şi el reuşise să se îngraşe. În ultimele trei săptămâni, a explicat Barrett, trăise într-un cătun pescăresc, la vreo 11 kilometri în susul coastei, unde mâncase cât de mult peşte a vrut. Fratele stăpânului său l-a furat şi l-a dus în deşert, dar acum fusese răscumpărat şi se afla în drum spre satul stăpânului său. Robbins a fost încântat să afle de la Barrett că Williams, care era mai mult mort atunci când Robbins îl văzuse ultima oară, încă era în viaţă. Îşi revenise în mare parte şi îşi recăpătase optimismul. Stăpânul lui Barrett îl deţinea şi pe Williams şi,

i-a spus el lui Robbins, în ciuda eforturilor sale, era convins că stăpânul lor nu avea să îl vândă pe niciunul dintre ei.

— Nu pot înţelege de ce blestematele alea de fiinţe vor să mă păstreze, a spus el. Nu le sunt de niciun folos.

— Aceasta este şi speranţa mea, în cea mai mare parte, i-a spus Robbins lui Barrett. Să fiu cât pot de inutil, ignorant şi încăpăţânat. Aşa se vor hotărî să ne ducă până în Mogadore.

Întâlnirea a fost de scurtă durată. Robbins şi-a luat rămas-bun de la Barrett. Nu avea să-l mai vadă vreodată.

Înapoi în tabără, peştele era tăiat, eviscerat, „crestat... pe ambele părţi” şi lăsat să se usuce la soare. Din cauza aerului fierbinte al Saharei, nu era nevoie nici de sare, nici de fum pentru a nu se altera. „Razele soarelui erau atât de puternice, şi-a amintit Robbins, încât carnea proaspătă şi peştele se usucă imediat, fără a avea timp să intre în putrefacţie.”

Robbins nu mai suferea de foame, dar după cinci zile în satul pescarilor, era mâhnit. Gândul că putea rămâne sclav al unui pescar în mirosul urât de chefal uscat şi în pâcla sărată formată de fumul focului din tabără, în apropierea mării, era mai mult decât putea îndura. Mai rău decât atât, Meaarah plănuia să-l lase din nou aici. Robbins l-a rugat pe stăpânul său să-l ia cu el. Meaarah a acceptat.

În ziua următoare, Robbins l-a ajutat pe Meaarah să încarce peşte pe cămile şi, în zori, au pornit spre sud-est. Au călărit toată ziua, trecând de la dunele de pe litoral la cele mici, din interiorul continentului, cu tufe neîngrijite şi răzleţe. La 96 de kilometri de tabăra de pescuit, au ajuns la corturile lui Meaarah. Familia lui s-a grăbit să-i întâmpine. Soţia sa, Fatima, şi fiicele, Tilah şi Murmooah, l-au mângâiat cu afecţiune, bucuroase că se întorsese cu un sclav creştin. Fiul său, Adullah, şi fratele său, Mid-Mohamete, au încercat, de asemenea, să îl facă pe

Robbins să se simtă bine-venit. În contrast cu Bou Sbaa, aceşti arabi purtau veştminte de calitate. Părul femeilor era împletit cu scoici frumoase şi înfăşurat în turbane albastre.

În această atmosferă sărbătorească, Delim i-au hrănit pe noii lor sclavi cu peşte şi *zrig,* în timp ce şi ei mâncau de parcă aveau rezerve infinite de hrană. Ştiind prea bine că aveau să sufere mai târziu după această risipă, Robbins s-a enervat din cauza dezmăţului. Celebrarea nomazilor i-a adus aminte că se apropia Ziua recunoştinţei în Connecticut, iar gândul i-a rătăcit către părinţii săi, aflaţi acasă, un loc la fel de diferit de acesta, precum pământul de nisip.

Şi-a văzut cu ochii minţii prietenii şi familia din Lower Valley strângându-se în jurul mesei pline cu bunătăţi. „Puteam vedea ochii părinţilor mei, privindu-i cu bunătate pe copiii lor aflaţi în vizită, mulţumind Cerului pentru că li-i dăruise, precum şi pentru belşugul din căminul lor primitor, adresând mulţumiri pentru că le fuseseră binecuvântate «hambarele şi cămările» şi că puteau forma, încă o dată, o familie fericită.”

Nimic nu îl făcea să se simtă mai departe de casă decât bucuria străină de el a acestor locuitori ai deşertului. „Inima mea, a scris el, bătea cu putere când îmi aduceam aminte de asta.”

Începând de dimineaţă, în următoarele şase zile, Robbins a aflat multe lucruri despre Delim. Erau mai emancipaţi decât Bou Sbaa pe care îi cunoscuse el. În comparaţie cu ei, Meaarah era un individ bogat. Corturile lui şi ale celorlalţi din *friq-ul* său erau mai luxoase, iar păturile de calitate superioară. O sclavă din Guineea îndeplinea munci casnice. Femeile petreceau ore întregi curăţindu-şi părul cu ace şi cu grăsime de peşte şi prinzându-şi scoici în el.

Meaarah ţinea un sfetnic spiritual şi învăţător, pe nume Mahomet, care îi învăţa pe copii să citească şi să scrie, cu ajutorul versetelor din Coran. Era un ins strict, iar lecţiile, pe care le organiza timp de trei ore dimineaţa şi alte trei ore seara, se desfăşurau într-o atmosferă solemnă, deoarece aveau la bază texte sacre. Robbins, care nu văzuse deloc cărţi la Bou Sbaa, era fascinat de tomurile vechi ale lui Mahomet, de scrierea lor stranie, de la dreapta la stânga, şi de faptul că erau citite de la sfârşit spre început, demonstrând atât de bine ruptura dintre cultura din care provenea el şi cultura lor. Mahomet îi încuraja curiozitatea lui Robbins şi ducea muncă de prozelitism printre *kelb en-Nasrani,* îndemnându-l să li se alăture la rugăciunile zilnice. Robbins a refuzat, deoarece ajunsese la concluzia că era un „sacrilegiu să venerez un profet ai cărui adepţi vădeau atât de puţină umanitate în faptele lor”.

Fratele Fatimei, Illa-Mecca, şi mama lor, numită tot Fatima, trăiau într-un cort în apropiere. Meaarah deţinea 68 de cămile. Dintre acestea, şase aveau lapte şi se aflau în grija lui Illa-Mecca. Deoarece multe animale se hrăneau cu tufe pe dealuri şi prin dune, orice ajutor era bine-venit. Meaarah l-a desemnat pe Robbins.

După rugăciuni, Robbins l-a însoţit pe Illa-Mecca afară, pentru a mâna cămilele. În timp ce se achita de bunăvoie de sarcinile casnice din împrejurul taberei, a refuzat să înveţe cum să se comporte cu animalele, aşa cum refuzase să înveţe să pescuiască. Orice le-ar fi demonstrat valoarea sa, credea el, i-ar fi prelungit perioada sclaviei. Cu cât devenea mai inutil, s-a gândit el, cu atât mai repede l-ar fi vândut şi cu atât mai plauzibil era să găsească o cale să fie răscumpărat.

Deloc surprinzător, Robbins l-a nemulţumit şi l-a înfuriat pe Illa-Mecca. Într-un final, Meaarah, care petrecuse în

tihnă majoritatea timpului în cort, i-a însoţit până la turmă şi a încercat să-l înveţe pe Robbins cum să se ocupe de cămile. Au urcat în vârful dealului, au zărit animalele rătăcite şi apoi le-au mânat înapoi. Robbins alerga în spatele stăpânului său ca un câine de vânătoare credincios, dar când Meaarah i-a cerut să continue de unul singur, s-a făcut că nu pricepe. Meaarah a renunţat în cele din urmă, convins că Robbins era incapabil.

După şase zile, familia şi-a strâns corturile. Au călătorit către est timp de opt zile, vreo 64 de kilometri pe zi, în interiorul deşertului, traversând câmpii aride şi largi, presărate cu dealuri stâncoase şi văi puţin adânci, de nisip şi pietre. Regiunea era asemănătoare cu cea în care Robbins fusese înainte, numai că era mult mai populată. Când se întâlneau cu nomazi care aveau turme mari de cămile, Meaarah şi Fatima erau trataţi cu multă atenţie, deoarece aduceau veşti şi, uneori, hrană de la alţi arabi.

Când au ajuns într-o întindere vastă de dune, familia a fost mulţumită, ceea ce demonstra ataşamentul lor natural pentru nisip.1 Au celebrat momentul şi, în acea noapte, au sacrificat o cămilă, s-au îndopat şi apoi, a doua zi, au uscat carnea la soare. Au virat către nord-est, peste dune, şi după patru zile au ajuns într-o vale mică având un bazin de apă proaspătă, de la o ploaie recentă. Bazinul atrăsese nomazi de peste tot. Corturile Oulad Bou Sbaa şi Oulad Delim – „între cele două triburi, în acel moment, era pace” – înconjurau locul. Printre membrii celuilalt grup, Robbins l-a descoperit cu mare plăcere pe William Porter.

Lui Porter îi trecuse durerea de cap şi scăpase de sângerarea cu scop curativ, care îl slăbise atât de mult. Primise un regim constant de lapte de cămilă şi arăta din nou în putere. Vederea i se îmbunătăţise, de asemenea. În memoriile sale, Robbins a consemnat puţin despre întâlnirea lor în adâncul deşertului, cu excepţia faptului că

Porter pierduse noţiunea timpului şi că era nerăbdător să afla data. Robbins, care îşi aruncase aţa ce-i ţinea loc de calendar, i-a oferit doar nişte date aproximative.

Oricum, orice noţiune de timp şi de ordine nu mai avea niciun rost, câtă vreme un roi imens de lăcuste, sau *yerada,* aşa cum le numesc arabii, a apărut în vale, umplând cerul cu corpurile lor huruitoare şi acoperind soarele. Când au aterizat, insectele lungi de şapte centimetri, de culoare roşu-cafeniu, au devorat fiecare tufă şi lăstar apărut după recentele ploi. Semănau, după cum s-a exprimat Robbins, cu nişte „porcuşori care mănâncă grâne”.

Pentru el, a fost o viziune coşmarească a morţii şi a distrugerii desprinsă din Vechiul Testament. Deşi era familiarizat cu descrierile biblice ale acestor calamităţi, drept cea de-a opta plagă abătută asupra Egiptului, pentru că refuzau plecarea evreilor, nu ştia, probabil, un pasaj mai puţin cunoscut din Levitic, 11:22: „Din acestea să mâncaţi următoarele: lăcusta şi soiurile ei”. În Evanghelia după Matei, Ioan Botezătorul trăieşte cu lăcuste şi miere de albine sălbatice în sălbăticie. Dar Robbins era uimit de primirea entuziastă a insectelor de către arabi, pe care el o asocia unei calamităţi. Iată ce scria el:

Din vremurile lui Moise până în zilele noastre, [lăcustele] au fost considerate de evrei şi de mahomedani cea mai severă judecată pe care Cerul o poate arunca asupra omului. Dar indiferent ce ar fi crezut egiptenii în timpurile de demult sau maurii şi arabii în cele moderne, arabii care sunt nevoiţi să trăiască în deşertul Zahara, departe de a vedea în roiul lăcustelor o judecată pentru păcatele lor, îl întâmpină cu bucurie ca pe un mijloc, uneori, de a scăpa de înfometare.

În arşiţa zilei, lăcustele zburau în roiuri dintr-un loc în altul, în valuri ameninţătoare, dar nopţile reci de noiembrie

le amorţeau, iar Sahrawi puteau recolta cu uşurinţă cât de multe puteau. Insectele erau atrase de bazinul de apă, iar în timpul nopţii toţi însoţitorii lui Meaarah, cu excepţia Fatimei şi a celor mai tineri doi copii, plini de zel, le-au prins şi le-au pus în saci. Robbins, care trăia din nou cu *zrig* şi melci, a scris că „a refuzat această sarcină şi s-a întins la umbra cortului mare ca să se odihnească”. Ori Meaarah a realizat că era prea obosit şi slăbit să dea o mână de ajutor, ori toţi erau atât de entuziasmaţi de activitatea lor, aşa încât participarea lui Robbins a fost opţională. Marinarul nu mai menţionează, dar atitudinea generoasă a lui Meaarah faţă de el era pe cale să înceteze.

Robbins a numit locul „Valea Lăcustelor”. Familia a recoltat 15 baniţe[39] de insecte într-o singură noapte. Le-au gătit doar pe cele vii: mai întâi au săpat o groapă adâncă şi au făcut un foc. După ce flacăra a încălzit groapa, au scos cărbunii. Apoi au golit un sac de insecte în cuptorul din pământ, scuturând bine sacul ca să le scoată pe toate afară, le-au strâns şi le-au acoperit cu nisip, ca să nu zboare. Imediat ce groapa a fost umplută cu lăcuste şi cu nisip, au pus un alt foc deasupra. Au fript vreo cinci baniţe de insecte în fiecare groapă, săpând trei gropi, una după alta, ca să le gătească pe toate câtă vreme erau încă în viaţă.

Când lăcustele se răceau îndeajuns pentru a putea fi atinse, le scoteau din nisip şi le aşezau pe pânza de cort pentru a se usca la soare pentru câteva zile. Trebuiau să le păzească întruna în timpul zilei de roiul de lăcuste vii, care le puteau mânca pe cele moarte. Robbins şi Porter au învăţat cum să mănânce lăcuste, rupând capul, aripile şi picioarele şi mestecând corpul. Deşi niciunul nu credea că insectele erau apetisante, aveau nevoie de hrană; vreo 360 de grame de lăcuste le furnizau fiecăruia proteinele

[39] Aproximativ 450 de litri (n. tr.).

zilnice necesare, precum şi vitaminele A şi D, fosfor, calciu şi potasiu. Timp de câteva zile, Delim au avut o cantitate nelimitată de lăcuste la dispoziţie, ceea ce era un noroc, de vreme ce era nevoie de vreo două sute de lăcuste pentru cele 360 de grame comestibile, iar Porter şi Robbins trebuiau să recupereze lipsurile din lunile anterioare. Cea mai mare parte a lăcustelor erau turtite şi împachetate în saci şi burdufuri. Mai târziu, arabii le sfărâmau în mojar, le amestecau cu apă şi făceau „un fel de terci uscat”, aşa cum l-a descris Robbins.

În ciuda noii surse de hrană, pe Robbins l-a doborât oboseala în momentul cel mai prost ales, în timpul recoltei lăcustelor. Când Meaarah i-a cerut să care un burduf cu apă la cort, Robbins a ridicat pielea grea pe spate şi a smucit-o. Tot întorcând pielea umflată, s-a dezechilibrat. Burduful a căzut pe pământ, iar apa a curs. Meaarah a avut o izbucnire nervoasă. Se săturase de incompetenţa lui Robbins. A apucat un topor, l-a ridicat şi s-a năpustit asupra lui Robbins. În ultimul moment, Fatima s-a pus între ei şi a respins lovitura. Dacă nu ar fi fost acolo, credea Robbins, Meaarah l-ar fi decapitat. Incidentul se pare că l-a transformat pe stăpânul său. Din acel moment, Meearah nu l-a mai simpatizat pe Robbins şi a început să-l trateze cu o „cruzime sistematică”.

În acelaşi timp, învăţătorul Mahomet începuse să îl preseze tot mai mult pe Robbins să se lepede de creştinism, jignindu-l pentru că prefera carnea de porc. Credea că „vierul era posedat de diavol, iar cei care îl mănâncă devin şi ei posedaţi, la fel ca el”, a consemnat Robbins. Mahomet a încercat să îl atragă la mahomedanism, promiţându-i „prosperitate, putere, soţii pe pământ şi fericire veşnică şi desfătare a simţurilor în Paradis, alături de divinul profet Mahomed”, dar Robbins a rezistat tentaţiilor.

Când apa din bazin s-a terminat, lăcustele au dispărut, la fel şi arabii. Robbins a trebuit să-şi ia rămas-bun de la Porter, o despărţire dureroasă pentru amândoi. Acum, Meaarah şi-a dus grupul spre nord-vest, într-un ritm care i-a amintit lui Robbins de suferinţa îndurată cu Bou Sbaa. Mergând şi călărind toată ziua, dormind sub cerul liber, a pierdut din greutate şi s-a deshidratat. Frecarea pielii sale a devenit insuportabilă. Pătura grosieră pe care o purta în jurul taliei, şi care atârna până la genunchi, îi sfâşia carnea de pe picioare, jupuindu-le. Noaptea nu-i aducea vreo mângâiere. „După ce am dormit pe nisip mai multe ore şi m-am ridicat în picioare, scrie Robbins, sângele a ţâşnit prin pielea jupuită şi uscată.”

La zece zile după ce au ajuns în Valea Lăcustelor, au traversat uedul St. Cyprian şi au ajuns pe coastă, chiar la nord de capul Barbas. Robbins mersese în cerc închis, în mai multe moduri. Neglijat de Meaarah, şi-a dat seama că sănătatea lui se deteriora. Şi avea să se înrăutăţească în luna următoare, până când Robbins a atins pragul cel mai de jos al stării sale din momentul în care barca cea lungă a ajuns la ţărm. Din cauza regimului său alimentar, care consta din sânge bine fiert şi lăcuste, suferea acut de constipaţie „Mă zbârcisem de tot; pielea se strânsese pe oase”, a scris el. Deoarece purta haine uzate şi dormea direct pe pământ, pielea şi carnea de pe şolduri i se frecaseră atât de mult, încât putea să-şi atingă osul iliac pe ambele părţi. Fusese „redus literalmente la stadiul de schelet”.

Sfârşitul părea, într-un fel sau altul, aproape.

Partea a patra
GRĂBIND ÎNCET SPRE SWEARAH

Capitolul 16
Şeicul Ali

Oare era Dumnezeu cu Riley? Sau aceea era doar o închipuire a dorinţei pe care o avea în comun cu Sidi Hamet? În mod evident, aceşti doi bărbaţi care proveneau din medii culturale şi religioase diferite au tras concluzia că o putere divină veghea asupra căpitanului. Hamet riscase tot ceea ce avea pentru Riley şi oamenii lui, când ar fi putut deja să îi vândă pentru un profit mai puţin riscant sau cu mai puţine greutăţi. În schimb, s-a luptat chiar şi cu fratele său pentru a-l elibera pe acest creştin, un om pe care îl credea foarte onest şi despre care ajunsese să creadă că era binecuvântat de Allah. În ciuda disputelor, Riley şi Hamet credeau amândoi într-o fiinţă superioară, numită fie Dumnezeu, fie Allah, şi, prin prezenţa divinităţii, ajungeau la armonie în relaţia lor. Totuşi, încă erau angrenaţi într-un negoţ periculos, pentru recompense lumeşti – libertate şi avere – şi se temeau amândoi de eşec.

De fapt, Riley ajunsese într-o criză fizică, psihică şi morală. A petrecut noaptea dinaintea plecării lui Hamet şi a bătrânului Sidi Mohammed spre Swearah într-o „stare de nelinişte nu prea uşor de înţeles”. Printr-o înşelătorie, reuşise să ajungă atât de departe în nord, dar acum trebuia să ofere dovezi concrete că nu a minţit tot drumul. „Oare cui ar trebui să-i scriu?”, se frământa. „Englezului Renshaw, care ar putea sau nu să fie acolo? Nu cunosc pe nimeni în Mogadore.” Şi ce să spună pentru a obţine

ajutorul oricui ar fi primit scrisoarea?

Riley şi-a amintit visul intens pe care l-a avut în noaptea în care arabii au ţinut întrunirea pentru a-i despărţi pe marinari. Până în acest moment, visul s-a dovedit adevărat. Supravieţuise tuturor greutăţilor întâlnite în deşert. Şi-a păstrat credinţa: era tot ceea ce avea.

În zorii zilei, arabii i-au trezit pe marinari şi i-au dus în locuinţa lui Sidi Mohammed. Riley era obosit după nopţile fără somn petrecute în aer liber, dar era hotărât să-l convingă pe Hamet să-l ia şi pe el pe drumul spre Swearah.

— Vino, scrie o scrisoare, l-au îndemnat Bou Sbaa, oferindu-i o bucată de hârtie, lungă de 20 centimetri şi lată cât palma lui, şi trestie cu lichid negru asemănător cu cerneala.

Riley a ezitat doar puţin. L-a privit în ochi pe bunul său stăpân.

— Sidi Hamet, te rog, ia-mă cu tine, a spus el. Vă implor, domnule. Îmi voi lăsa fiul, pe care îl iubesc din toată inima mea, aici, ca ostatic, la fel şi pe cei trei oameni ai mei.

Băiatul încă se recupera după loviturile primite de la Seid.

— Nu pot, i-a răspuns Hamet categoric. Insişti aiurea.

Se luase deja decizia să călătorească singur, doar cu Sidi Mohammed. Hamet mai avea o problemă importantă de discutat, aşa că a schimbat subiectul.

— Rais, suma pe care ai fost de acord să o plăteşti nu este de ajuns, a adăugat el. În scrisoare, trebuie să-i spui prietenului tău să plătească 200 de dolari pentru tine, 200 pentru Horace şi încă 200 pentru camaradul tău Aaron. Şi câte 160 de dolari pentru Burns şi Clark. Mi-ai promis o puşcă cu două ţevi şi trebuie să-i dai una şi lui Seid, a continuat Hamet. Este un om dur, dar te-a ajutat să rămâi în viaţă.

Tonul lui Hamet l-a convins pe Riley să nu mai comenteze. Învăţase că atunci când doi arabi nu sunt de acord despre cursul acţiunii, putea să ducă rezultatul în favoarea sa, dar când doi arabi sunt de acord asupra unui plan, niciun creştin nu mai putea face ceva pentru a-l schimba. În mod evident, Hamet încheiase o înţelegere cu Seid şi Sidi Mohamed, iar acum nu mai era cale de întoarcere. Riley a luat stiloul şi, ţinându-şi sub control mişcările mâinii, a mâzgălit rândurile ce aveau să hotărască soarta sa şi a camarazilor săi:

Domnule,

Bricul *Commerce,* pornit din Gibraltar către America, a naufragiat la capul Bajador, în 28 august (...).

Presupunând că, în cel mai bun caz, scrisoarea lui va ajunge în mâinile unui englez şi neştiind în ce măsură va primi ajutor atât de repede după ce se încheiase războiul între americani şi englezi, a scris-o astfel încât naţionalitatea lui să fie neclară. Micul grup de arabi, strâns în jurul său, a fost uimit, când l-a văzut scriind cifre arabe. De vreme ce Seid şi Hamet au afirmat că nu ei îl învăţaseră, unul dintre ei a sugerat că Riley fusese sclav înainte, unul deştept şi de mare ajutor, şi că învăţase cifrele arabe de la fostul său stăpân, deşi legea îi interzicea.

În timp ce arabii se uitau cu atenţie la ce scria, Riley a continuat:

. Eu şi patru oameni din echipajul meu ne ducem traiul aici, aproape dezbrăcaţi, într-o sclavie barbară: vă implor ca, în numele tuturor legăturilor dintre oameni, al celor de acelaşi sânge, în numele a ceea ce aveţi mai scump şi al ideii că mai de preţ este libertatea decât viaţa, să trimiteţi suma necesară pentru răscumpărarea noastră, în valoare de 920 de dolari şi două puşti cu ţeavă dublă: când voi fi liber, voi putea strânge orice sumă de la Batard, Sampson

& Sharp, din Londra – Cropper & Benson, din Liverpool – Munroe & Burton, din Lisabona sau de la Horatio Sprague, din Gibraltar. Dacă nu ne veţi elibera, voi plăti cu viaţa. Voi lăsa o soţie şi cinci copii neajutoraţi să deplângă moartea mea.

Nerăbdător să plece, Hamet privea peste umărul lui Riley şi îl grăbea. După ce prezentase relaţiile sale în lumea comercianţilor, Riley a insistat să i se mai dea încă o bucată de hârtie pe care să scrie. Când i-a fost adusă, a văzut că era o pagină dintr-un conosament[40] spaniol. A scris în continuare:

Tovarăşii mei sunt: Aaron R. Savage, Horace Savage, Jamesc Clark şi Thomas Burns. Am lăsat încă şase persoane în sclavie, în deşert. Stăpânul meu actual, Sidi Hamet, vă va înmâna prezenta scrisoare şi vă va spune unde suntem – este un om de încredere. Ajuns piele şi os din cauza celei mai grele suferinţe – dezbrăcat şi luat în sclavie –, vă cer să aveţi milă şi încredere că nimic nu va fi în zadar. Pentru numele lui Dumnezeu, trimiteţi un interpret şi un paznic pentru noi, dacă este posibil. Vorbesc franceză şi spaniolă.

James Riley, ultimul căpitan şi supraveghetor al bricului *Commerce*

Riley a împăturit scrisoarea. Nu a fost dispus să rişte, adresându-i-o doar lui Renshaw. Consulii veneau şi plecau. Nu dorea să îl facă pe Hamet să creadă că prietenul său era în străinătate, fie şi temporar. În ceea ce priveşte speranţa de a găsi un reprezentant american acolo, era puţin probabil. Adesea, reţeaua externă, slab finanţată, a Americii folosea comercianţi de alte naţionalităţi ca agenţi, dintre care unii nici nu locuiau permanent în portul în care erau desemnaţi. Neştiind sigur nici ce state aveau consuli

[40] Document însoţitor al mărfurilor care sunt transportate pe apă (n. tr.).

în Mogadore, fără să mai punem la socoteală dacă persoana respectivă ar fi fost acolo în momentul livrării scrisorii, Riley s-a adresat „consulului englez, francez, spaniol sau american sau oricărui negustor creştin din Mogadore şi Swearah”.

Dându-şi bine seama că erau într-o cursă contra timpului şi a destinului, Sidi Hamet şi Sidi Mohammed s-au grăbit către est, călare pe măgari. Alţi arabi mai puternici decât ei au ghicit că sclavii creştini erau în sat şi au plănuit să-i ia. O adevărată paradă a căutătorilor de curiozităţi din sat – mauri şi arabi negri înarmaţi cu nişte cuţite lungi sau iatagane împreună cu sclavii lor negri – s-a format în curtea unde Seid şi Bo-Mohamed stăteau de pază. Un arab, ţinând în mână un nasture de la pantalonii lui Savage, a ordonat: „Nasturele, taie-l c-un ’ţit”. Vorbele sale i-au uluit pe americani, care nu mai întâlniseră un arab cunoscător de engleză, chiar dacă doar atât ştia, în afară de câteva înjurături. În timp ce sătenii stăteau pe o rogojină şi îi priveau atent, marinarii au stat cât mai retras posibil, în duhoarea inevitabilă de bălegar de vite, oi şi măgari. Aşa cum li se promisese, li se permitea să mănânce şi să bea cât doreau, mai puţin pâine, de două ori pe zi, şi *Ihasa,* o dată. Totuşi, erau slăbiţi în continuare, suferind acut de dizenterie şi de hemoroizi. „Burţile noastre fermentau ca berea”, a spus Riley, „şi eram chinuiţi de colici”. În timp ce pielea se vindeca în zonele mai delicate, părul lor neîngrijit, bărbile stufoase şi hainele jegoase adăposteau păduchi, ceea ce provoca mâncărimi nesfârşite.

Sătenii au încercat să-i înduplece pe marinari să muncească la tâmplărie, la făcutul pantofilor şi la prelucrarea fierului, dar Riley a insistat asupra faptului că el şi oamenii lui au fost crescuţi încă din copilărie ca marinari şi nu ştiau nimic altceva. Anterior, el le ceruse

oamenilor săi să coopereze, pentru a câştiga un tratament mai bun, însă aici a ajuns la aceeaşi concluzie ca Robbins şi i-a avertizat că dacă vor arăta pricepere la vreun meşteşug specific creştinilor, vor creşte şansele ca ei să fie răpiţi sau vânduţi unui stăpân dispus să plătească generos pentru un lucrător dibace. Când Riley a fost luat să încadreze o uşă la o casă nouă, s-a prefăcut că nu înţelege instrucţiunile pentru a măsura stâlpii. Ciopârţea cheresteaua la întâmplare cu o bardă şi despica lemnul. Arabii se certau din cauza incompetenţei sale. „Cei mai mulţi dintre ei erau de părere că folosirea eficientă a biciului mă va face să folosesc uneltele simple”, a remarcat Riley. Unul care nu a fost păcălit a adus un ciomag, dar Bo-Mohamed nu avea niciun interes să-l vadă pe Riley bătut, aşa că l-a oprit.

Noaptea, marinarii au dormit într-o pivniţă întunecoasă, un spaţiu de sub podeaua casei, susţinută de un catarg, un verfafor şi lemne de la alte nave. Seid şi Bo-Mohammed au răsucit o cheie în încuietoarea de fier din spatele lor şi au dormit în faţa uşii, ţinându-şi armele încărcate la îndemână.

Riley a aflat repede cum au obţinut sătenii cheresteaua, pe care unii dintre ei o folosiseră la construcţia caselor, după ce un sătean le-a arătat acte oficiale ale goeletei spaniole *Maria,* datând din 1812 şi 1814. Alţi arabi aveau haine luate de la echipajul ei şi invocau repetat blesteme spaniole pe care le învăţaseră. Din ceea ce i-au spus, Riley a pus cap la cap povestea goeletei *Maria.* Corabia a venit pe coastă pentru a pescui şi a face negoţ. Furişându-se noaptea, în bărci, arabii au urcat la bordul ei şi i-au omorât pe căpitan şi pe trei dintre cei 16 bărbaţi ai echipajului. După ce au jefuit vasul, l-au tras la mal şi l-au dezmembrat, scândură cu scândură. Un bătrân i-a spus lui Riley că cinci dintre marinari muriseră chiar din acea

noapte, iar alţi opt au fost vânduţi în deşert. Alţii susţineau că supravieţuitorii au ajuns la Swearah pentru a fi răscumpăraţi, dar Riley l-a crezut pe bătrân.

În cea de-a şasea zi după plecarea lui Hamet, un oaspete neaşteptat a strigat la poartă şi a cerut să fie lăsat înăuntru. Seid a deschis degrabă uşa şi înăuntru a intrat un maur negru, fudul, înalt de 1,80, călare pe un cal robust. Din şa, şeicul Ali, socrul lui Hamet, examina cu evident dezgust mizeria din jurul lui şi pe creştinii murdari care erau întinşi de jur-împrejur ca nişte animale.

Aerul de superioritate al lui Ali, precum şi transformarea neaşteptată a lui Seid dintr-o brută posacă în slujitor supus le-au indicat marinarilor proporţia în care s-a schimbat norocul lor. Ali s-a mutat imediat în casa lui Sidi Mohamed, impunându-se într-o măsură extraordinară în faţa lui Seid şi Bo-Mohamed. Riley a remarcat că impresia de autoritate pe care o răspândea o întrecea chiar şi pe a celor mai despotici căpitani de vas. Şeicul Ali era, de asemenea, încântător şi remarcabil de charismatic.

Faima lui Ali era atât de mare, încât sătenii au început imediat să îi ceară sfatul pentru a-şi rezolva disputele. Deciziile sale sumare erau date în aşa manieră, încât niciuna dintre părţi nu ar fi visat măcar să protesteze. Admitea şi Riley că uneori era cel mai elocvent om pe care l-a auzit. „Gurile căscate păreau să absoarbă frazele sale mieroase”, scria plin de efuziune căpitanul, care afirma că Ali vorbea cu o „expresivitate perfectă”, astfel încât „cadenţa elegantă, atât de mult admirată în oratoria orientală, părea să fi atins o nouă frumuseţe prin rostirea lui; frazele erau atât de clar şi de distinct articulate, iar mina şi acţiunile sale atât de inteligente şi expresive, încât puteam să-l înţeleg perfect, deşi vorbea în limba arabă”. Dar starea de spirit a lui Ali se schimba rapid. Într-o clipă era radios şi fermecător, iar în următoarea suspicios şi

bănuitor de complot, apoi era extrem de furios, îngrozindu-i pe Seid şi pe Bo-Mohamed, care făceau tot posibilul ca să-l liniştească. Când vorbea el, nimeni nu îndrăznea să se mişte sau să emită vreun sunet.

Era inevitabil ca şeicul să îşi îndrepte atenţia către Riley şi oamenii lui. S-a uitat la ei şi a discutat în şoaptă cu Seid, moment în care căpitanul a simţit ceva de rău augur. Ali l-a chemat imediat şi l-a chestionat în legătură cu averea sa, familia sa, naufragiul şi despre modul în care se risipise încărcătura vasului. Voia să ştie câţi bani şi ce bunuri luaseră atacatorii de la capul Bojador.

— Ce nelegiuire s-a comis, de i-a împins pe aceşti musulmani să-l omoare pe unul dintre oamenii tăi? a întrebat el.

Era clar că şeicul, căruia Hamet îi era îndatorat, arăta interes pentru soarta lor, iar presupunerile sale nu cunoşteau limite. Le examina trupurile cu atenţie, ca şi cum se gândea să le cumpere – sau să le vândă. Văzând crucea tatuată pe braţul lui Clark, Ali a crezut că era spaniol şi a spus că nu putea fi răscumpărat. A mai anunţat că marinarul va fi trimis în munţi, unde va lucra pentru el. Acesta era un verdict neliniştitor, având în vedere că, aşa cum spunea Riley, „tot ceea ce spunea acest om avea puterea să înfrângă orice opoziţie”.

În mod inteligent, lui Seid şi celorlalţi arabi, Ali a început să le ofere motiv de nemulţumire. A făcut tuturor cunoscut că, după părerea sa, Riley era „un tip iscusit... capabil de orice acţiune, fie bună, fie rea”. Era sigur că Riley îl minţea pe Hamet că are un prieten în Swearah; dar imediat a spus că era convins că prietenii căpitanului ar putea să ofere o sumă mult mai mare de bani decât a cerut Hamet pentru răscumpărarea lui. La auzul acestor vorbe, Seid a fost foarte fericit. Chibzuitul Ali a decis că va aştepta până la întoarcerea lui Hamet.

În cea de-a şaptea zi a sosit un nou-venit. Un străin negricios, cu aspect ameninţător, dotat cu pistoale, o pereche de cuţite şi un iatagan, precum şi cu o puşcă cu ţeavă lungă. A călărit până aproape de zid. L-a strigat pe Seid pe nume şi i-a spus: „Deschide poarta imediat”. Când Seid l-a întrebat cine este, el a răspuns că era Ullah Omar şi că tocmai se întorcea din Swearah.

Călare pe bidiviul său puternic, pe care îl mâna spre curte, Omar dădea impresia unui călău. Riley îl studia pe înspăimântătorul om, care purta turban alb, *haik* şi încălţări din piele galbenă, la care avea pinteni lungi de fier. Pe lângă arme, avea două coarne cu praf de puşcă şi un săculeţ de piele cu muniţie, agăţat de gât. Şeicul Ali îl cunoştea şi i-a strâns călduros mâna. După ce i-a salutat pe ceilalţi, Omar a întrebat cine era Riley şi s-a apropiat de el.

— L-am văzut pe Sidi Hamet, prietenul tău, la o distanţă de o zi de călărit dinspre Swearah, a informat el. Mi-a spus că Allah i-a binecuvântat călătoria datorită ţie. Sper ca prietenul tău din Swerah să fie la fel de sincer cu tine, aşa cum este Hamet.

A adăugat că Hamet avea să ajungă înapoi ziua următoare. Dar Omar nu mai avea alte ştiri. El s-a adresat marinarilor care nu îl puteau înţelege, dar care au priceput, după ce Riley le-a tradus, că întoarcerea lui Hamet era iminentă.

Seid l-a servit pe Omar cu un bol de *„cuscusu”* după cum şi-a notat Riley numele preparatului marocan, acoperit cu felii de dovlecei şi bine piperat. „Preparatul acesta”, a adăugat el, „(pe care nu am avut plăcerea de a-l gusta), care se face din mici bulgări de făină, fierţi cu carne de pasăre şi cu legume, arăta îmbietor”. Omar Ullah, care avea tutun şi o pipă în săculeţul său de muniţie, le-a dat marinarilor un pumn de tutun de calitate, aparent

„foarte încântat de a avea puterea să aducă alinare unor fiinţe atât de nenorocite”. După masă şi rugăciune, enigmaticul mesager a dispărut la fel de subit cum apăruse.

Riley nu a putut dormi în noaptea aceea, luptându-se cu atacuri de panică. Prezenţa lui Omar adusese linişte într-o oarecare măsură, dar Riley nu aflase nimic concret, în afara faptului că menţinuse bunăvoinţa lui Hamet până la porţile aşezării Swearah. Condamnarea la moarte rămânea încă valabilă şi, în sens figurat, Riley era vinovat de fapte reprobabile. A rămas treaz, meditând la promisiunea pe care o făcuse. A fost o decizie uşoară – la momentul acela, el şi oamenii săi şi-ar fi vândut şi vieţile pentru o înghiţitură de apă din Connecticut –, dar acum nu mai părea la fel de clar că va scăpa cu pielea întreagă şi că va avea un acoperiş deasupra capului. În Sahara, viaţa lui nu meritase să fie trăită. Acum, îşi reamintea de familie şi de fosta lui viaţă.

„Dorinţa mea de a trăi a urmat ritmul încurajărilor mele”, se plângea el. „Aşteptam întoarcerea stăpânului meu, totuşi, am anticipat-o cu cea mai mare teamă şi înspăimântătoare neîncredere... Am socotit momentul sosirii sale ca fiind decisiv pentru soarta mea. Ori îmi va reda libertatea, ori mă va osândi pe loc la moarte.” Fiecare apariţie a unui oaspete în sat, fiecare deschidere a porţii îl făceau pe Riley să tresară.

Se ruga la Dumnezeu să nu fi ajuns atât de departe pentru a muri în mizeria animalelor din ogradă, să îşi lase soţia văduvă şi copiii fără perspectivă. Se ruga pentru ca tovarăşii şi fiul său adoptiv să nu fie trimişi înapoi în pustiul lipsit de speranţă.

Capitolul 17
Căpitanul a murit demult

Căzut pe gânduri, în faţa zidurilor şi turnurilor formidabile ale oraşului Swearah, cu minaretele sale crescând în zare, când a intrat pe poarta estică Rais bel Cossim aproape că s-a ciocnit de doi arabi plini de praf, dar cu înfăţişare onorabilă. Bel Cossim, căpitan de vas maur şi om de afaceri, era stăpânit de curiozitate. Negustori care ar fi călătorit peste dealurile din împrejurimile oraşului ar fi adus bunuri cu ei, dar aceştia nu aveau de niciunele.

— *Salem alikoom,* s-a adresat el celui care părea şeful, pe care l-a recunoscut ca membru al Bou Sbaa. De unde vii, fiu al leului?

— *Alikoom salem,* a răspuns Hamet maurului, despre care şi-a dat seama că e un om cu un anumit statut social şi cu bun simţ al observaţiei. Am venit din Souss şi înainte de asta din Sahara, un drum lung. Vreau să îl văd pe Sidi Consul.

— Spune-mi despre ce e vorba, prietene, i-a spus bel Cossim, înghiţindu-şi un hohot de râs. Poate sunt în măsură să îţi ofer un sfat.

Hamet i-a spus că avea o scrisoare pentru Sidi Consul din partea unui căpitan englez care a naufragiat la capul Bojador.

— Vino, te voi duce la omul pe care doreşti să îl întâlneşti, i-a zis bel Cossim, făcându-i semn cu mâna.

Portul din Swearah, biroul vămii, clădirile guvernamentale, strada şi piaţa centrală se găseau într-un cartier îngrijit, asemănător celor de afaceri, semnalizat de nişte porţi şi turnuri impozante. În spatele acestora se afla *medina,* semănând cu un labirint, unde trăiau în cartiere separate oamenii de rând din Swearah – 30 000 de musulmani, adică majoritatea, şi 6 000 de evrei – şi *abid al-Bukhari,* soldaţii musulmani negri. Bel Cossim i-a condus

pe cei doi călători printre străzile largi şi relativ liniştite, frumos mirositoare, cu vile de patru caturi ale comercianţilor evrei privilegiaţi, ale funcţionarilor guvernamentali şi ale consulilor şi negustorilor străini.

Acesta era locul cel mai ascuns, un *casbah* în interiorul oraşului fortificat, construit în timpul sultanului Mahomed al III-lea, care a înfiinţat portul în 1765 cu scopul de a menţine controlul asupra comerţului exterior şi al teritoriilor sudice ale stăpânirii sale. Curând, sultanul a închis portul Agadir pentru vasele străine şi i-a mutat pe negustori la Swearah, cu meterezele sale de piatră şi turnurile masive apărate de 2 000 de *abid al-Bukhari,* înarmaţi până în dinţi. Aici, comerţul imperial putea fi supravegheat mai uşor, iar comerţul intern, mai bine reglementat şi taxat. Promisiunea sultanului pentru cei care aveau să se stabilească în această parte îndepărtată şi puţin atractivă a regiunii Haha a fost că „acela care vine sărac pleacă bogat”. În zece ani, Swearah, pe vremuri un avanpost comercial fenician şi, posibil, neidentificata „insulă Cerne”, pe care Hannon Cartaginezul a colonizat-o cu 30 000 de locuitori în anul 450 i.H., a devenit principalul port maritim al Marocului.

Bel Cossim i-a condus la reşedinţa consulului general britanic William Willshire, unul dintre puţinii comercianţi europeni care, împreună cu omologii săi evrei localnici angajaţi de sultan, trăia în *casbah* şi conducea comerţul exterior.

Oaspeţii l-au găsit, ceea ce a constituit o surpriză pentru bel Cossim. Willshire, succesorul şi partenerul de afaceri al lui James Renshaw, era celibatar şi un individ care nu părea să se sature niciodată de munca sa. Locuia în reşedinţa vastă a consulatului britanic – unii ar spune că era luxoasă –, unde avea mulţi servitori şi funcţionari, iar duminica oficia slujba anglicană pentru alţi negustori

creştini.

Recunoscându-l pe bel Cossim, servitorii lui Willshire l-au primit pe el şi pe cei doi arabi. Tânărul consul, un individ pretenţios, cu părul tuns scurt, bine îngrijit, cu trăsături frumoase şi buze ţuguiate, i-a primit în biroul său. În timp ce studia cele două bucăţi de hârtie înmânate de unul dintre arabi, a simţit cum inima i se strânge. Un alt vas comercial eşuase pe coasta Saharei, iar echipajul său fusese capturat de arabii barbari hrătăcitori.

Willshire a scos nasul din hârtie. Rais bel Cossim era unul dintre cei mai de încredere intermediari mauri ai lui Willshire, un om valoros, care vorbea fluent spaniola şi cunoştea o brumă de engleză, plus araba. Cu el mai erau doi arabi pe nume Sidi Hamet şi Sidi Mohammed, care, după înfăţişare, străbătuseră un drum lung în mare grabă. Willshire s-a uitat încă o dată la ei. Hamet avea o faţă inteligentă, frumoasă, cu trăsături care sugerau oboseala şi mâhnirea, specifice triburilor arabe. Stătea fără nicio ruşine în faţa lui, în ciuda faptului că venise să colecteze răscumpărarea pentru marinarii naufragiaţi.

— Ce îmi puteţi spune despre căpitanul Riley, a întrebat Willshire, care cerceta reacţia lui Hamet, în timp ce bel Cossim traducea.

Un zâmbet a apărut pe faţa lui Hamet.

— Căpitanul Riley este un om inteligent şi curajos, a răspuns el. În timp ce vorbea, ochii săi căprui păreau să se mărească puţin, în ceea ce Willshire a crezut că întrezăreşte o urmă de adevărată afecţiune. Este un ins onorabil, cu soţie şi copii. Allah este cu el în ceea ce face, a continuat Hamet. Călătoria mea a fost binecuvântată de Allah de dragul căpitanului Riley. Am întâmpinat multe dificultăţi, dar am trecut în siguranţă prin teritorii periculoase. Oamenii săi, bolnavi, au supravieţuit şi ei. Am făcut tot ceea ce am putut pentru ei.

Willshire a citit din nou sfârşitul scrisorii căpitanului Riley:

Stăpânul meu actual, Sidi Hamet, vă va înmâna prezenta scrisoare şi vă va spune unde suntem – este un om de încredere. Ajuns piele şi os din cauza celei mai grele suferinţe – dezbrăcat şi luat în sclavie –, vă cer să aveţi milă şi încredere că nimic nu va fi în zadar. Pentru numele lui Dumnezeu, trimiteţi un interpret şi un paznic pentru noi, dacă este posibil. Vorbesc franceză şi spaniolă.

Deşi era sincer îngrijorat pentru soarta autorului misivei şi a echipajului bricului *Commerce,* Willshire era pus în încurcătură şi uşor enervat. În calitate de consul general, chiar dacă pentru puţină vreme, deja avea experienţă în negocierea şi obţinerea de fonduri pentru marinarii naufragiaţi din Sahara. Nu ezita să ia decizii şi era gata să îşi rişte reputaţia şi banii. Refuza să lase un om în captivitate niciun minut mai mult decât era necesar. Acest căpitan, James Riley, enumera negustori respectabili din Londra, Liverpool, Lisabona şi Gibraltar ca referinţe. Dar câteva complicaţii au apărut imediat. Faptul că Riley nu menţiona naţionalitatea – deşi, judecând după numele enumerate, echipajul trebuie să fi fost britanic sau american – ridica probleme în legătură cu persoana care trebuia să rezolve cazul, iar Riley negociase o sumă mai mare decât era de dorit pentru răscumpărare.

Willshire fusese delegat să reprezinte interesele comerciale britanice, să protejeze şi să ajute cetăţenii săi. De acum, că se încheiase războiul, acţiona ca agent al consulului american din Tangier, James Simpson. Cu anumite restricţii, existau fonduri care puteau fi puse la dispoziţie pentru răscumpărarea marinarilor, mai exact din partea companiei Ironmongers, la cererea unui anume Thomas Betton, care oferise în 1723 jumătate din averea sa pentru răscumpărarea sclavilor britanici din Turcia şi

Berberia. Dumnezeu să-l binecuvânteze, s-a gândit Willshire; Betton făcuse pentru alinarea suferinţei creştinilor mai multe decât oricine altcineva dintre cei pe care îi cunoştea.

Banii gheaţă erau foarte importanţi, pentru că adesea era prea târziu când oficialităţile guvernamentale occidentale autorizau achitarea răscumpărării. Arabii neîncrezători ridicau preţul la fiecare întâlnire, cerând noi autorizaţii, mai multe amânări, ceea ce ducea, în cele din urmă, la solicitări tot mai sfidătoare şi mai scandaloase. Văzuse oameni pierduţi în acest cerc vicios, fie din cauza propriei descurajări, fie din cauza întreruperii definitive a negocierilor. America nu avea bani gheaţă. În teorie, orice răscumpărare trebuia aprobată de Simpson, care, în silă, lua o decizie fără aprobarea secretarului de stat James Monroe. Fiecare comunicare transatlantică dus-întors dura cel puţin opt săptămâni.

Willshire a chemat la el un asistent.

— Domnilor, vă rog să mă scuzaţi puţin. De ce nu savuraţi o ceaşcă de ceai în sufragerie, în timp ce mă ocup de nişte probleme urgente?

După ce oaspeţii au ieşit, a revenit la grămada de articole vechi din *Gibraltar Chronicles,* care ajungeau până în luna august, şi a studiat listele săptămânale cu sosiri şi plecări ale vaselor din port.

— Iată-l, şi-a zis în gând, în timp ce verifica sosirile în ediţia din 12 august a ziarului, unde a găsit vasul *Commerce,* plecat „în urmă cu 40 de zile din New Orleans”. Era un bric american, deci, condus de un căpitan inteligent, care a bănuit că scrisoarea lui va ajunge în mâinile unui englez.

Willshire era legitim interesat să verifice dacă Riley nu negociase răscumpărarea la o rată excesiv de mare. Atât Marea Britanie, cât şi statele occidentale, mai ales Statele

Unite ale Americii, îşi limitau răscumpărările la 100 de dolari de om. Riley a fost de acord să plătească dublu pentru el şi alţi doi, respectiv câte 160 de dolari pentru doi marinari de categoria întâi, precum şi două puşti cu două ţevi şi alte cheltuieli. Willshire ştia că, plătind aceste sume, stabilea un precedent periculos.

A luat în considerare un blocaj. Ar fi durat cel puţin o lună ca să primească vorbă de la Horatio Sprague, negustorul din Gibraltar menţionat în scrisoare, şi, probabil, săptămâni ca să audă veşti de la Simpson. Între timp, dacă el făcea rost de banii necesari, ar fi putut rămâne nu doar fără cei 1 000 de dolari în bani şi arme, pentru aceşti oameni de a căror onestitate şi capacitate de a-l plăti nu era sigur. Erau nişte limite între care diplomaţii erau autorizaţi să cheltuiască în asemenea situaţii, adesea, metodele pentru accesarea fondurilor erau întortocheate; de asemenea, existau limite în legătură cu ceea ce un negustor ar fi putut şi ar fi trebuit să facă. Dacă promisiunile lui Riley se dovedeau false, atunci Willshire putea pierde o sumă însemnată de bani şi, în acelaşi timp, satisfăcea lăcomia arabilor din deşert. Poate că ar fi prudent să le spună celor doi oameni din sufragerie că trebuie să ceară autorizare.

— Roagă-i pe Rais bel Cossim şi pe cei doi oaspeţi să vină înapoi, i-a spus Willshire unuia dintre servitori.

Discuţiile au durat ceva timp, cu bel Cossim pe post de interpret. În final, au convenit ca Sidi Hamet să rămână în Swearah ca oaspete al lui Willshire, iar Sidi Mohammed să-l ducă pe Rais bel Cossim spre sud, la căpitanul Riley şi la oamenii acestuia. Willshire a dat instrucţiuni slujitorilor săi să pregătească câteva obiecte pe care să le ia bel Cossim cu el. Într-un final, prin maur, un ins pe care se bizuia, i-a trimis un bilet lui Riley.

— Rais, du-te iute ca vântul, i-a spus. Ia-ţi cel mai bun

măgar şi zboară ca *irifi* până la casa lui Sidi Mohammed.

În noaptea celei de-a opta zile de când Hamet şi Sidi Mohammed părăsiseră Swearah, marinarii au auzit paşi în afara zidului. Seid a mers să vadă cine era şi s-a întors împreună cu Sidi Mohammed şi cu un alt bărbat, un maur din Swearah. Cei doi s-au apropiat de marinari, care şedeau pe pământul rece din curte.

Când au ajuns la Riley, a vorbit maurul plin de praf, uimindu-i pe marinari cu engleza lui.

— Ce faci, căpitane? a întrebat el.

Marinarii au sărit în picioare. Convins că acest om le aducea veştile hotărâtoare pentru soarta lor, la început, Riley nu a putut să vorbească. Parcă-şi înghiţise limba de emoţie. Într-un final, a strâns mâna omului şi întrebările lui au început să curgă:

— Cine eşti? Ce veşti ai de la Swearah? Sidi Hamet este cu tine?

— *Habla español?* l-a întrebat, cu calm, maurul.

Riley a înclinat din cap afirmativ. Apoi maurul s-a prezentat în spaniolă, ca Rais bel Cossim.

— Scrisoarea ta a ajuns la unul dintre cei mai rafinaţi oameni din Swearah, englez şi prieten de-al meu. Domnul Willshire a acceptat să plătească răscumpărarea, a spus bel Cossim. M-a trimis imediat ca să te scot din acest loc. De abia am avut timp să-mi iau rămas-bun de la soţie, a adăugat el, şi apoi am călărit zi şi noapte ca să ajung aici.

Cuprins de emoţie, Riley le-a împărtăşit noutăţile oamenilor săi. „Sufletele noastre erau pline de bucurie, şi-a amintit el după aceea, şi totuşi tremuram de teamă că nu era adevărat: vai! poate fusese doar un vis înşelător sau o glumă proastă ca să ne batjocorească suferinţa.”

Maurul i-a înmânat scrisoarea. Riley a deschis-o, dar era prea emoţionat ca să o poată citi. Mâinile îi tremurau, aşa că i-a dat-o lui Savage să o citească cu voce tare.

Stupefiat, Riley s-a prăbuşit la pământ, în timp ce Savage citea la lumina focului:

Mogadore, 25 octombrie 1815

Dragul şi năpăstuitul meu domn,

În acest moment am primit cele două bilete de la Sidi Hamet, al căror conţinut, sper, veţi fi perfect conştient că au provocat mila mea sinceră faţă de suferinţele dumneavoastră şi ale tovarăşilor dumneavoastră...

Vă felicit în modul cel mai onest pentru norocul pe care l-aţi avut, împreună cu suferinzii dumneavoastră colegi, de a fi în mâinile unui om care pare mânat de o anumită compătimire.

Într-o oarecare măsură, pot să înţeleg suferinţele teribile şi periculoase, ca şi greutăţile prin care aţi trecut; dar, dragă domnule, consolaţi-vă, pentru că, Slavă Domnului, sper că în curând totul se va termina într-un mod fericit; pentru acest motiv, cu pioşenie mă rog marelui Atotputernic să vă dea dumneavoastră şi tovarăşilor dumneavoastră nefericiţi sănătate şi putere să mai vedeţi încă o dată locurile de baştină.

Această scrisoare vă va fi înmânată prin persoana lui Rais bel Cossim, în care puteţi avea cea mai mare încredere...

În timp ce îl complimenta pe mesager, Willshire l-a avertizat să nu aibă încredere în nimeni altcineva.

Am fost de acord să plătesc suma de 920 de dolari lui Sidi Hamet în momentul în care ajungeţi teferi în acest oraş, împreună cu tovarăşii dumneavoastră de suferinţă; el rămâne aici ca un fel de zălog până la întoarcerea voastră cu bine1.

A fost sfătuit să păstreze secretul asupra înţelegerii, „deoarece, dacă bănuiesc că puteţi plăti mai mult, atunci maurii vă vor crea dificultăţi”.

Apoi au urmat cuvintele cele mai copleşitoare: „Am

deosebita plăcere să fac cunoştinţă cu dumneavoastră, veţi putea începe călătoria către acest oraş odată cu primirea prezentei scrisori.” Dar Willshire l-a implorat să „facă oricâte halte avea nevoie pe drum”, astfel încât să nu îşi zdruncine sănătatea din cauza „eforturilor şi a oboselii”. De asemenea, l-a instruit pe Riley să „îmi scrieţi imediat un răspuns, în care să menţionaţi orice particularitate legată de dumneavoastră, de echipaj şi de vas, pentru că am ordine exprese date maurului pentru a mi-o înmâna fără întârziere”.

Riley ştia că scrisoarea lui fusese doar un singur foc tras într-o noapte neagră. În mod miraculos, primise răspuns. În timp ce el şi oamenii lui sărbătoreau, cu reticenţa impusă de împrejurări, au fost potoliţi şi mai mult de urletul nervos al şeicului Ali, care aflase între timp amănuntele negocierii lui Hamet de la Sidi Mohammed. Ali profera înjurături la adresa ginerelui său pentru că îi răscumpărase pe marinari cu un preţ atât de mic şi pentru că ajunsese să fie supus unui „creştin împuţit”.

— Riley îl va ucide şi îi va fura banii, imediat ce oamenii ăştia ajung în Swearah, a zbierat Ali.

În timp ce belicosul şeic clocotea, Rais bel Cossim, intuind pericolul escaladării furiei, a intervenit. Folosind, aşa cum s-a exprimat Riley, „un ton foarte ferm, dar elocvent şi convingător”, maurul s-a adresat lui Ali, demonstrând de ce Willshire avea încredere în el:

— I-am cumpărat pe căpitan şi pe oamenii săi cu banii mei, a spus bel Cossim, deşi era neadevărat. L-am plătit pe Sidi Hamet înainte să plec din Swearah. Sidi Hamet a rămas acolo de bunăvoie ca zălog până la întoarcerea mea în siguranţă cu sclavii. Toţi suntem de aceeaşi religie, l-a liniştit bel Cossim. Nu le datorăm nimic acestor câini de creştini şi avem dreptul incontestabil să îi transformăm în mărfuri şi să-i folosim ca măgari, dacă dorim. Acela, a spus

el, arătând acuzator către Riley, îşi spune căpitan, dar este un mincinos ordinar. V-a păcălit pe Sidi Hamet şi pe voi. Era doar bucătar la bordul vasului. Căpitanul a murit de mult.

Ali, un individ foarte versat în arta subterfugiului, s-a uitat ţintă la bel Cossim, simţind trucul.

— Dacă ar fi fost aşa, cum de biletul său l-a convins pe un străin să plătească atât de mulţi bani pentru el şi ceilalţi, l-a contrazis el, în ciuda faptului că tocmai susţinuse că nu era suficient. Nu, este un om învăţat şi cu reputaţie. Poate că, deşi eşti musulman, te-ai alăturat creştinilor într-un complot prin care să îl jefuieşti şi să-l ucizi pe Sidi Hamet.

— Nu, în numele lui Allah! Sunt incapabil de o asemenea trădare, a susţinut bel Cossim. Riley a fost, într-adevăr, bucătar. Priveşte-l, este mai corpolent – gras, ca un bucătar – şi mult mai capabil să îndure greutăţi. Uită-te şi la ceilalţi. Dă-le o hârtie, un stilou şi cerneală; îţi vor demonstra că şi ei ştiu să scrie, chiar mai bine decât Riley. Şmecheria lui bel Cossim de a scădea statutul lui Riley şi, astfel, valoarea răscumpărării sale, l-a domolit pe Ali.

În timp ce se ciorovăiau cei doi, Seid tăcea îmbufnat. Sidi Mohammed, acum redevenit stăpân al casei, conştient că nimic bun nu se putea întâmpla la o oră atât de târzie, a întrerupt dezbaterile, în calitate de proprietar al casei. Bel Cossim a insistat ca sclavii săi să stea cu el, nu în pivniţă. Ceilalţi au protestat, dar fără efect. Bel Cossim i-a asigurat că plătise foarte mulţi bani pentru captivi şi a spus clar că nu voia cu niciun chip să piardă vreunul dintre ei. Sidi Mohammed i-a condus pe toţi oaspeţii săi la un şopron de catâri, care, deşi fusese folosit până recent pentru adăpostirea animalelor, era mai confortabil decât pivniţa strâmtă.

La unul dintre capetele grajdului, arabii s-au adunat pe o

platformă despre care Riley a crezut că este făcută din cherestea de vas. Aici au vorbit şi au dormit. La celălalt capăt, bel Cossim a scos la suprafaţă, cât de discret a putut, conţinutul traistelor care se poartă la şa şi al coşului, pe care le adusese cu el. Willshire le trimisese încălţări şi *djellaba* de lână, cu glugă, foarte utile acum, când erau în zona deluroasă, în apropierea iernii. De asemenea, Willshire le-a trimis mâncare şi tărie, ceea ce le-a alinat mai mult sufletele, decât trupurile înfometate. Din traistă au apărut biscuiţi tari, limbă fiartă, ceai, cafea, zahăr şi mai multe sticle de rom. Au despachetat un ceainic, un ibric, ceşti şi farfurii, toate obiecte de lux deosebite, având în vedere că, de când au ajuns în deşert, au mâncat – atunci când avuseseră noroc – cu mâinile din blide ordinare.

La lumina lămpii, Riley a porţionat felii de limbă şi biscuiţi, împreună cu cantităţi mici de rom, fără apă. „Cu toţii ne simţeam de parcă o viaţă nouă încolţise în inimile noastre”, şi-a amintit el. Au încheiat masa cu un pepene galben copt.

Apoi, oamenii şi-au tras încălţările cu piele moale pe labele înţepenite ale picioarelor şi s-au înfăşurat în *djellaba.* Încălziţi şi la suprafaţă, şi pe interior, s-au întins pe podeaua grajdului ca să doarmă. Dar, potrivit lui Riley, încă o dată, chiar şi după o masă moderată, marinarii s-au chircit „de dureri atât de violente în stomac şi în intestine, încât cu greu s-au abţinut să nu ţipe în agonie”. Din cauza crampelor şi a acceselor de vomă, le-a fost imposibil să doarmă şi au rămas treji, fiind martorii primelor salve ale conflictului dintre bel Cossim şi şeicul Ali.

A doua zi dis-de-dimineaţă, bel Cossim l-a trezit pe Riley şi i-a spus să pregătească un ceai. Riley a adunat câteva beţe, a aprins un foc şi a fiert apă în ceainic. Se răspândise vorba că Sidi Mohammed se întorsese din Swearah cu un

maur, iar băştinaşii, dintre care cei mai mulţi nu părăsiseră niciodată locurile natale, au început să sosească pentru a-l felicita pe Mohammed şi a-l vedea pe străin.

Cu voce tare şi condescendentă, bel Cossim i-a spus lui Riley să-i servească pe toţi oaspeţii cu o ceaşcă de ceai bine îndulcit cu zahăr, într-o încercare inteligentă de a intra în graţiile sătenilor săraci şi de a întări poziţia sa de stăpân, nu de salvator, al creştinilor. Niciunul dintre oaspeţi nu mai băuse ceai, care doar de curând fusese introdus în Maroc şi era încă departe de a fi băutura omniprezentă de mai târziu, şi nici nu văzuseră ibric. Mulţi au băut cu sfială, mulţumiţi, totuşi, să primească darurile nordicului. Riley i-a servit pe toţi oaspeţii până când au plecat. Apoi, le-a turnat oamenilor săi ceai tare, care le-a mai alinat durerile de stomac. Bel Cossim s-a întors spre şeicul Ali şi i-a spus:

— Ţi-am spus înainte că Riley era bucătar şi acum vezi cu ochii tăi că este singurul care poate să ne servească.

În jurul orei opt dimineaţa, bel Cossim şi cei cinci marinari au plecat din sat. Escorta lor era formată din şeicul Ali, care a insistat să-i însoţească, împreună cu două gărzi, precum şi din Seid, Sidi Mohammed şi Bo-Mohammed. Bel Cossim a încercat să cumpere cai pentru toţi marinarii, dar niciunul nu era disponibil la vânzare, indiferent de preţ. Erau nevoiţi să-şi călărească pe rând animalele lor insuficiente: cămile, catâri şi măgari. Horace s-a înzdrăvenit destul, încât să poată merge pe jos. Doar Burns era incapabil să meargă şi, astfel, a avut catârul lui toată călătoria.

În timp ce înaintau, Riley i-a povestit lui bel Cossim povestea călătoriei lor de până atunci. La sfârşit, bel Cossim i-a spus:

— Lăudat fie Atotputernicul, cel superior şi sfânt, pentru bunătatea Sa. Într-adevăr, v-aţi ferit minunat de rele

datorită protecţiei şi ajutorului unei Providenţe atotcârmuitoare şi probabil că eşti iubit în Ceruri: niciodată nu a reuşit vreun creştin să parcurgă o distanţă atât de lungă în Marele Deşert. Sidi Hamet are dreptate. Cu siguranţă, eşti predestinat să faci mult bine în lume.

Au trecut mai întâi pe la sud-est, printr-un peisaj uscat şi nisipos, cu terenuri cultivate sporadic. Când s-au distanţat destul de mult de Ali, bel Cossim i-a răspuns lui Riley la întrebările referitoare la şeic, a cărui prezenţă îi îngrijora pe amândoi. Ali era căpetenia unui trib care trăia în zona deluroasă de la sud de marginea deşertului.

— Sidi Hamet s-a căsătorit cu una dintre fiicele sale, dar de atunci este în conflict cu el, i-a spus bel Cossim lui Riley. În contextul acestei înfruntări, şeicul i-a distrus oraşul lui Hamet şi şi-a luat fiica înapoi, dar ulterior i-a dat-o înapoi, pentru a face pace cu Hamet. Se spunea că şeicul cel crud era în stare să mobilizeze 10 000 de oameni la nevoie. Bel Cossim credea că Ali uneltea împotriva lor, dar i-a spus lui Riley:

— Allah ar putea să schimbe intenţiile sale rele în interesul nostru. Puterea care v-a protejat până acum n-o să vă abandoneze până ce voinţa nu i se va împlini.

Pe la prânz, la vreo 32 de kilometri de satul lui Sidi Mohammed, oamenii s-au oprit brusc din cauza unei privelişti teribile2. Nu departe de cărare, în jurul zidurilor sparte ale unui sat liniştit, cadavrele amestecate a zeci de săteni şi de atacatori zăceau răspândite pe pământ. Cei mai mulţi nu erau decât nişte grămăjoare de oase uscate, curăţate de carne de câini şi de păsări şi albite de soare.

Umăr la umăr, musulmani şi creştini priveau ţintă scena ameţitoare a morţii violente, în spatele crângului de palmieri ciufuliţi şi de arbori de rodii. Nu rămăsese niciun îngrijitor care să le cureţe crengile încâlcite. Niciodată vreun paznic nu avea să mai deschidă poarta grea de

lemn, care încă se ţinea în cadrul de piatră. Riley nu a descris în detaliu sentimentul de zădărnicie care l-a încercat acolo, în câmpie, în faţa unei scene desprinse din Evul Mediu, la mare depărtare de familie şi de casă, cu tovarăşii săi prea epuizaţi pentru a descăleca de pe cămile. Nu existau cuvinte pentru a descrie aşa ceva. Deşi Europa fusese angrenată în două decenii de războaie sângeroase, iar britanicii tocmai incendiaseră Washingtonul, imaginea la scară mică a anihilării, atât de departe de urmele istoriei şi unde atât de puţin – nici măcar un mormânt – putea fi câştigat prin ruină şi suferinţă, se evidenţia şi mai tragic.

Într-un final, Sidi Mohammed a rupt tăcerea printr-o relatare despre soarta satului vecin, tradusă de bel Cossim în spaniolă. În timpul lui Omar el Milliah (Omar cel Bun), un prieten şi un binefăcător de-al lui Mohammed, satul Widnah, fondat în 1775, a prosperat. La moartea lui Omar, în 1813, fiul său Ismael şi-a asumat conducerea oraşului. Ismael era un hedonist mai interesat să-şi mărească haremul decât să guverneze şi să îşi apere supuşii. Până la urmă, a devenit atât de depravat, încât a răpit-o pe logodnica propriului frate, Kesh-bah. Cuprins de mânie, Kesh-bah a fugit în munţi, în sud, unde a cerut ajutorul şeicului Sulmin, un vechi inamic de-al tatălui său, care trăia acolo. Sulmin, dornic să răzbune înfrângerile din trecut, a strâns o oaste de arabi de la marginea deşertului, căreia i-a promis prăzi în vite, saci de grâne, veştminte, fecioare şi sclavi.

Atacatorii şi-au adus maşinăriile pentru asediu chiar în faţa zidurilor nepăzite, înalte de patru metri şi jumătate, construite din piatră şi din pământ, ale satului Widnah, fără să fie descoperiţi. Cei doi berbeci încă se aflau lângă zidul vestic al aşezării, iar Riley, care comandase cea mai complexă maşină din vremurile sale, a studiat-o cu ochi de

cunoscător. Fiecare maşină era formată dintr-o schelărie, construită din trei trunchiuri de copac şi buşteni, legaţi prin frânghii imense făcute din curele împletite din piele de cămilă. De aceasta, asediatorii au suspendat un bolovan de câteva tone, pe care foarte mulţi oameni l-au tras înapoi împreună cu ajutorul frânghiilor, în genul unui pendul, şi apoi i-au dat drumul ca să spargă zidul.

După ce atacatorii au pătruns în sat, pierderile au fost imense de ambele părţi. Surprinşi de atac, sătenii au luptat curajos, dar adversarii, sângeroşi şi cuprinşi de delir, i-au învins, măcelărind fiecare bărbat şi băiat – cu excepţia a doi, care au scăpat, avertizându-i pe locuitorii satului vecin – şi toate femeile şi copiii, cu excepţia a două sute de fete, pe care le-au luat ostatice.

Sidi Mohammed s-a aflat printre cei care i-au urmărit pe atacatorii puşi pe fugă, prinşi în munţi în dimineaţa următoare. Sulmin şi-a trimis prăzile, bine păzite, şi a luptat cu cei care îl urmăreau printr-o trecătoare îngustă şi abruptă, aruncând spre ei cu bolovani. În lupta disperată şi sângeroasă, sălbaticii lui luptători au ucis sau rănit jumătate dintre urmăritori. Mohammed şi-a tras într-o parte *djellaba* şi a arătat o cicatrice mare, pe locul unde un glonţ i-a intrat în piept. Până la urmă, autorii raidului s-au risipit în Sahara, dispărând ca vântul.

În momentul în care vânătoarea inamicului s-a încheiat, a explicat Mohammed, cadavrele erau prea putrezite ca să te poţi apropia de ele şi îngropa.

— L-au jignit pe Atotputernicul cu mândria lor şi niciunul nu a mai putut fi găsit ca să-i salveze, a spus el, încercând să caute o explicaţie pentru tragedie, printr-un fatalism caracteristic deşertului. Aşa au pierit Widnah şi semeţii săi locuitori.

Tăcuţi, oamenii s-au îndreptat către est, cugetând la peisajul sălbatic, dar de o seninătate lugubră. După trei

ore, au ajuns la un râu cu multe meandre, care curgea spre nord-vest, printr-o vale largă de opt kilometri. Cât vedeai cu ochii, sanctuare boltite, albe, păzeau malurile aride ale râului pe care Riley, în mod greşit, l-a identificat ca fiind uedul Sehlem.

În realitate, probabil că era uedul Massa, singurul râu important din zonă care curge spre nord-vest, cu toate că cinci ani de secetă îl transformaseră într-un amărât de şanţ. La gura sa de vărsare, largă dar acum uscată, se află oraşul Massa, despre care bel Cossim, căpitan de vas comercial care făcea negoţ cu grâne cu statele europene, l-a lăudat lui Riley ca fiind cel mai bun port de pe coastă. Avea opt kilometri lărgime la gura de vărsare, mai mult chiar decât Cadiz, faimosul port maritim din sudul Spaniei. Lângă Massa, bel Cossim a văzut ruinele unui oraş creştin, abandonat în urmă cu multă vreme. O parte a zidurilor sale se iţeau din nisip ca nişte pietre de mormânt.

Massa era şi locul unde negustorul britanic James Grey Jackson văzuse odinioară o pereche de fălci gigantice de balenă înălţându-se din nisip. Un localnic l-a informat că fuseseră acolo dintotdeauna şi că atunci când balena a eşuat la ţărm un om pe nume Iona a ieşit din pântecul ei. Jackson a râs la auzul poveştii. Seriosul său informator a răspuns că „doar un creştin s-ar putea îndoi de un asemenea fapt”.

În interiorul oraşului unde patronul spiritual al marinarilor lipsiţi de noroc, chipurile, ar fi fost scuipat afară din balenă, echipajul bricului *Commerce* a descoperit două sate fortificate pe malul râului. Când grupul s-a oprit pentru odihnă, lângă o dependinţă împrejmuită de grădini de legume şi încercuită de mărăciniş uscat, marinarii înfometaţi au furat pe ascuns câteva fructe de opunţia, ale căror ramuri se revărsau în cascadă peste mărăcini. De teamă să nu fie prinşi, au introdus fructele întregi în gură.

Pedeapsa pentru acest păcat era rapidă şi atroce. Pielița plină cu ace a fructului li s-a lipit de limbă şi de cerul gurii. Vârfurile ascuţite şi fine s-au rupt, iar rădăcinile au trebuit extrase cu grijă, una câte una.

Oamenii au traversat râul puţin adânc pe unde era uşor accesibil pentru cămile, acolo unde sătenii umpleau vase cu apă şi adăpau vitele. Pe măsură ce grupul înainta spre coastă, albia râului s-a lărgit şi au început să vadă bazine de apă stătută de un verde strălucitor, unde mareea oceanului umpluse fâşii adânci înainte de a fi înghiţită de nisip. Totul era distrus din cauza secetei îndelungate şi a năvălirii lăcustelor, până când au ajuns într-un sat pe care Riley l-a identificat ca fiind Sehlemah. Aici, canale curgând dintr-un deal irigau terenuri şi liziere cu pământ negru, cu viţă-de-vie şi curmali, smochini şi arbori de rodii. Bărbaţi şi băieţi recoltau porumb şi orz pe câmp, umplând sacii şi coşurile şi încărcându-i pe cămile şi catâri, pe care le mânau în sate. Mergând pe urmele culegătorilor, vitele slabe, murdare şi neîngrijite ale sătenilor, inclusiv bivoli, adunau pleava.

La asfinţit, grupul lui Rais bel Cossim a intrat în sat, care se întindea aproximativ 274 de metri de-a lungul râului. Au mers până la prăvălia unui potcovar, aproape de poartă. Într-un colţ, un om mânuia foale mari, făcute din piele de animal, legate la o forjă pe bază de cărbuni. În apropiere, se găsea o nicovală masivă, atât de joasă, încât fierarii trebuiau să se aplece ca să o poată folosi. Marinarilor li s-a făcut loc pe podeaua prăvăliei, în timp ce Sidi Mohammed şi bel Cossim au vizitat-o pe căpetenia satului, căreia i-au cerut permisiunea să înnopteze.

Cu gândul încă la cele văzute la Widnah, marinarii s-au uitat la cei ce lucraseră pământul intrând unul câte unul pe porţi, aducând vitele şi animalele de povară cu recolta din ultimele zile. Casele cu acoperiş plat ale satului aveau

un singur nivel şi zăvoare greoaie la uşile masive din lemn, fiecare cu câte o fereastră mică pătrată, prin care pătrundea lumina. În cele din urmă, porţile s-au închis, iar gărzile, înainte de a urca pe zidurile înalte de şase metri pentru a sta de veghe, le-au blocat pentru restul nopţii cu drugi mari din lemn.

La cină, bel Cossim le-a dat marinarilor curmale. Mâncau, în timp ce bărbaţii şi băieţii din sat veneau, căscau gura şi îi întrebau despre căminele lor şi despre motivele care îi aduseseră aici. Mai mulţi săteni chiar au discutat cu Riley în spaniolă, repetând „înjurături mârşave şi blesteme”, al căror înţeles era limpede că nu îl înţelegeau.

În dimineaţa următoare, 30 octombrie, marinarii şi escorta lor s-au trezit în întuneric. Vizibilă la orizont, spre răsărit, luna aflată în primul pătrar spinteca, palidă şi subţire, noaptea întunecată aproape de luminoasele planete Venus şi Jupiter, marcând astfel sfârşitul ciclului lunar. Călătorii au plecat din Sehlemah în zori, când s-au deschis porţile. Munţii Atlas se zăreau la distanţă, delimitând frontiera unei alte lumi. Plecau în grabă, dintr-o sumedenie de motive. Marinarii doreau mult să se îmbăieze, să doarmă într-un pat adevărat şi să mănânce normal, dar mai ales să termine călătoria. Bel Cossim jurase să-i ducă la Willshire şi era hotărât să reuşească.

Pe de altă parte, şeicul Ali pusese la cale un plan prin care să intre în posesia marinarilor. Aceştia n-aveau să ajungă în Swearah, dacă avea el de-a face cu asta.

Spre deosebire de ziua anterioară, Ali era într-o dispoziţie prietenoasă. Stătea pe lângă Riley, pe care îl îmbia în mod dulceag:

— Vino cu mine, căpitane, în munţii din sud şi te voi face căpetenie a statului meu. Te vei căsători cu una dintre fiicele mele.

Ali era obişnuit ca arta sa în ale persuasiunii să reuşească şi, pentru că Riley rămânea neimpresionat de ofertele sale, a forţat grupul să se oprească de mai multe ori pentru a-şi susţine cauza cu mai multă ardoare.

Lângă o pădurice de copaci de argan ţepoşi, îndoiţi sub greutatea crengilor bogate, Riley, nemulţumit de opriri, a cules de pe jos ceea ce i s-a părut o curmală. Când a muşcat din ea, şi-a dat seama că era un fruct de argan. A scuipat pulpa amară, aducându-şi aminte că, în acest teritoriu straniu, puţine erau cu adevărat ceea ce păreau la suprafaţă.

Timp de câteva zile, marinarii au zărit de departe munţii Atlas, ale căror vârfuri înzăpezite se desenau pe cerul nord-estic. Pe măsură ce se apropiau, se simţea prezenţa munţilor în norii reci, îngrămădiţi şi purtaţi de vânt deasupra crestelor nord-estice. Rafale din ce în ce mai reci îi izbeau şi i-au mulţumit în gând lui Willshire pentru că, prevăzător fiind, le trimisese haine şi încălţări. Cămilele, catârii şi doi măgari înaintau mai greu acum, iar Seid, Bo-Mohammed şi bel Cossim alergau pe rând ca să se încălzească. Totuşi, chiar dacă vremea a devenit tot mai mohorâtă, Riley se simţea îmbărbătat de această atmosferă, care aducea mai degrabă cu tărâmul său de baştină, Connecticut, decât cu deşertul. În adâncul lui, simţea că se apropiau de graniţa Imperiului Maroc, a cărui traversare îi aducea libertatea, aşa cum le va aduce sclavilor negri trecerea în viitor a liniei Mason-Dixon, în Statele Unite.

Thomas Burns nu împărtăşea buna dispoziţie a căpitanului. Circulaţia sângelui său nu era pregătită pentru a îndura frigul, iar toropeala i-a cuprins membrele. Brusc, a căzut de pe spinarea cămilei. Aterizând pe cap şi pe umeri, a leşinat şi a rămas inconştient pentru o vreme. După un timp, cu „mult efort... din partea noastră”, după cum a

scris Riley, şi-a recăpătat cunoştinţa şi a fost ridicat din nou pe animal. Nu avea de ales.

În timp ce traversau câmpia, au trecut pe lângă zeci de sate cu sisteme sofisticate de apărare, care semănau cu vechile castele europene. Ziduri crenelate, turnuri şi posturi de santinelă contrastau puternic cu sălbaticele coline de la poalele munţilor Atlas. Pe la mijlocul amiezii, după ce au călătorit vreo 80 de kilometri, după cum a estimat Riley, au virat pe un drumeag şi au ajuns la zidurile cu turnuri ale oraşului Shtuka, în formă de diamant, care adăpostea în jur de 5 000 de locuitori.3 Înfometaţi şi însetaţi, au descălecat la o fântână din afara porţii, dar nu era nicio căldare cu care să scoată apă. Riley a crezut că şeicul Ali şi Seid au intrat în oraş pentru a face rost de provizii. Curând i-au chemat pe bel Cossim şi pe Sidi Mohammed înăuntru, lăsându-i pe marinari în grija lui Bo-Mohammed şi a doi dintre oamenii lui Ali.

În ciuda vântului rece şi a cerului întunecat de ceaţa muntelui, o mulţime de bărbaţi şi băieţi s-a strecurat pe poartă pentru a-i vedea pe creştini. Clark şi Burns erau atât de slăbiţi, încât nu puteau sta în picioare nici măcar atunci când mândria şi demnitatea o impuneau. Riley, Savage şi Horace erau ceva mai bine. Băieţii arabi îi scuipau şi aruncau balegă şi pietre spre ei, în timp ce taţii lor râdeau de curajul odraslelor. În schimb, un om bun a făcut rost de o căldare, a scos apă şi le-a oferit-o marinarilor obosiţi. După ce a băut, Riley a evaluat starea oamenilor săi întinaţi. Se îndoia că până şi cei mai puternici dintre ei ar fi fost capabili să călărească până la căderea întunericului. Burns, lovit şi slăbit din cauza căzăturii, în mod sigur nu putea, în afara cazului în care nu era legat de o cămilă. Riley a încercat să-i însufleţească şi i-a anunţat că acum se aflau la o singură zi distanţă de călărit la sud de Agadir şi Taroudant, oraşele cele mai

sudice controlate de sultanul din Maroc, unde ar fi fost „la adăpost de lacomii arabi”.

Totuşi, nu de capacitatea tovarăşilor săi de a călători trebuia să se îngrijoreze Riley. Ali îi atrăsese într-o capcană. Când a început ploaia, mulţimea de arabi i-a lovit şi i-a împins pe marinari către poarta din piatră nefinisată a oraşului. S-au adăpostit sub o arcadă a zidurilor, care se înălţau la şase metri şi aveau o grosime de un metru şi jumătate la bază. Ploaia, prima pe care Riley şi cei patru camarazi ai săi o vedeau în Africa, cădea întruna. Timp de două ore, au tremurat de frig pe aleea unui cartier neprimitor, cu străduţe întortocheate, având case cu un singur cat, făcute din pământ, şi s-au întrebat ce se petrecea în oraş. Ca să-şi omoare timpul, Riley s-a uitat la arhitectura porţii cu ochii săi de inginer, remarcând că intrarea avea o uşă solidă, cu „două tăblii pliante”, rotindu-se la „capătul stâlpilor din spate, care intră în găuri mari în piatră, prin partea de sus şi de jos”. Patru drugi grei din lemn o blocau pe timpul nopţii.

Înăuntrul zidurilor oraşului Shtuka, şeicul Ali făcuse un acces de furie, urlând atât de tare, încât marinarii îl puteau auzi. Îşi pleda cauza în faţa cârmuitorului oraşului, Moulay Ibrahim, pe care îl ştia de ani buni şi pe care îl considera un aliat. Din casa lui Ibrahim se auzeau şi alte voci, mai liniştite.

În sfârşit, Rais bel Cossim, dezamăgit, a ieşit din sala de întâlniri a lui Ibrahim, înconjurat de nişte bandiţi. Riley şi-a dat seama că lucrurile nu merseseră bine. Chipul lui Bel Cossim, de obicei luminos, vădea acum indignare şi dezvăluia rezultatul întrunirii: Ali câştigase. Căpitanul maur l-a luat pe Riley deoparte şi, cu voce joasă, i-a spus că Ali îi revendicase pe el şi pe oamenii lui, în temeiul că ginerele său îi era dator cu o sumă peste valoarea celor cinci sclavi creştini. Ali a mai declarat că Hamet era ţinut ostatic de un

creştin în Swearah şi că nu trebuia să li se permită sclavilor să plece la nord de Shtuka până când Ali nu primea 1 500 de dolari, iar Hamet, soţul fiicei lui, nu era eliberat. Desigur, Seid i-a ţinut partea lui Ali.

— Am abordat problema în toate felurile, dar fără niciun rezultat, i-a spus bel Cossim lui Riley. I-am promis să-i dau 600 de dolari imediat ce ajungem la Agadir, sub autoritatea sultanului. Am acceptat să pornesc în compania prinţului şi a şeicului şi să aştept acolo întoarcerea lui Sidi Hamet, dar nu vor să mă asculte.

Noutăţile au fost o lovitură grea pentru Riley. „M-a vitregit de toată dârzenia mea”, a reflectat el mai târziu. „Perspectiva minunată pe care o vehiculasem despre o eliberare rapidă din sclavie, mai ales în ultimele două zile, era acum dintr-odată anulată.” Nu a fost în stare să le împărtăşească oamenilor săi agitaţi noutăţile. Cutremurându-l şi mai mult, bel Cossim i-a spus că trebuia să-i părăsească acum şi să plece la Willshire pentru instrucţiuni. Avea să lipsească şase zile.

— Fie ca Atotputernicul să vă apere între timp de maşinaţiunile lor drăceşti, a implorat bel Cossim.

În timp ce bel Cossim încăleca pe catârul său şi se pregătea de plecare, Sidi Mohammed i-a comunicat veşti şi mai rele:

— Moulay Ibrahim şi şeicul Ali au hotărât că nu veţi pleca spre Swearah, i-a spus el. Se tem că din cauza ta va izbucni un război între ei şi sultan.

Mohammed s-a oferit să plece în locul lui bel Cossim, să ducă scrisorile către Willshire şi să rămână ostatic acolo, la nevoie. I-a promis lui Riley că, datorită celor două soţii, a celor şapte copii şi a bunurilor sale, el era un ostatic mai valoros decât Hamet. L-a reasigurat că Hamet, „prietenul tău”, va veni direct aici ca să ajute.

— Allah este mare şi bun, a zis Mohammed, care, ca şi

Hamet, credea că Riley era binecuvântat, şi te va înapoia familiei tale.

Riley i-a luat bătrânului mâna şi a sărutat-o, spunându-i:

— Părinte, sper ca Atotputernicul să te recompenseze pentru mărinimia ta.

Înainte să plece, Mohammed s-a alăturat dezbaterilor privitoare la marinari. Taberele se înfruntau în cerc, în afara porţii oraşului. Sprijinit de bătrâni, Moulay Ibrahim, el însuşi având în jur de 70 de ani, un cârmuitor îmbogăţit din exploatarea depozitelor de cupru şi de argint din vecinătate, a ascultat declaraţia lui bel Cossim: el era proprietarul de drept al creştinilor, pentru care deja plătise suma asupra căreia se înţelesese, din banii săi. Nici prinţul, nici şeicul nu aveau dreptul să-l oprească. Era o violare a legilor ospitalităţii şi un afront adus religiei lor, de vreme ce toţi erau fraţi întru Allah.

Ali a susţinut că Hamet şi Seid îi datorau mari sume de bani, că avea dreptul necontestat la bunurile lor comune şi responsabilitatea faţă de toate cele trei grupuri ca să nu pună în pericol bunurile lor sau să fie înstrăinate cu mai puţin decât valorează. Era în puterea lui, a mai spus, să păstreze sclavii pe teritoriul său până când va fi recompensat. Ibrahim, un om pe care Riley l-a descris ca având o culoare a pielii mai deschisă şi trăsături mai fine decât majoritatea locuitorilor duri din Souss, a ascultat răbdător mărturia lui Sidi Mohammed şi a lui Bo-Mohammed, care îl susţineau pe bel Cossim.

În concluzie, cu prudenţă, ambii conducători au împărţit generos laude lui Ibrahim, recunoscându-i sentimentul de dreptate şi virtuţile şi fiind de acord – măcar pentru moment – că el ar trebui să judece cazul. Replica lui Ibrahim a fost rapidă şi fermă:

— Voi, şeicule Ali, vechi prieten de-al meu, şi Rais bel Cossim, amândoi revendicaţi drept bun al vostru pe cei

cinci sclavi creştini şi fiecare aveţi un argument de partea voastră. Totuşi, deoarece nu stă în puterea mea să hotărăsc cine are dreptate, sunt hotărât ca, în spiritul dreptăţii şi fără să căutăm alte probe, să păstrez sclavii în oraşul meu, sub pază strictă, până când solii pot fi trimişi la Swearah, iar Sidi Hamet va fi adus. De abia atunci o decizie corectă poate fi luată referitor la pretenţii. Bel Cossim, vei fi tratat ca un oaspete, nu ca un prizonier, atâta vreme cât vei sta în acest oraş.

Se întunecase. Promiţând că se vor supune deciziei lui Ibrahim, Ali şi bel Cossim şi-au stăpânit repulsia reciprocă şi au încetat acuzele. Apoi, arabi şi sclavi deopotrivă, au fost conduşi pe străzile proaspăt curăţate ale oraşului.

Capitolul 18
Din gura unui maur

Bel Cossim şi şeicul Ali împreună cu oamenii lui s-au cazat într-o clădire lângă casa lui Moulay Ibrahim. S-au aşezat alături de Ibrahim pe un covor în colţul unei camere mari şi au continuat discuţiile de-a lungul nopţii. La celălalt colţ, marinarii, chinuiţi de dizenterie, de dureri provocate de hemoroizi şi de păduchi, s-au îngrămădit laolaltă cu traistele care se poartă la şa şi cu bagajele. Santinele înarmate cu puşti şi iatagane stăteau în dreptul uşilor camerei şi ale clădirii, precum şi la porţile oraşului. Marinarii au mâncat cuşcuş dintr-un blid comun şi, potrivit mărturisirii lui Riley, au cedat suferinţei fizice şi psihice: au plâns ca nişte copii.

Dimineaţa, bel Cossim i-a adus lui Riley un instrument de scris, cerneală şi hârtie. Căpitanul a mâzgălit cel de-al doilea bilet către William Willshire, dându-i de ştire despre sosirea lor în oraşul Shtuka şi despre încurcătura în care se aflau. Bel Cossim, care nu ştia să scrie, a dictat o scrisoare

unui scrib. Seid, Sidi Mohammed şi Bo-Mohammed au pornit cu cele două note spre Swearah.

Făgăduind că se va întoarce în patru zile, şeicul Ali a plecat, ceea ce le-a oferit lui Riley şi oamenilor săi şansa să-şi recapete încrederea şi puterile. După ce fuseseră atât de aproape să-şi redobândească libertatea, aşteptarea era chinuitoare.

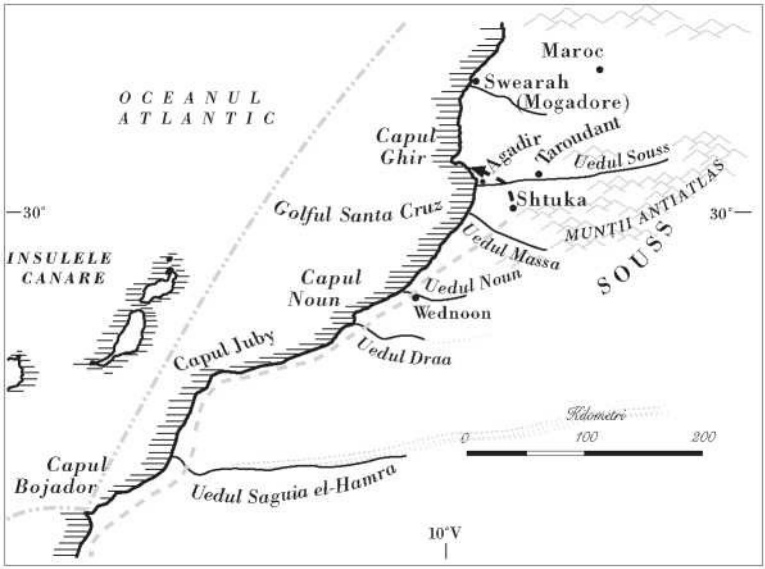

Tot ce puteau să facă pentru ei înşişi era să se odihnească. Bel Cossim a încercat să le ridice moralul scăzut. Atunci când Riley i s-a plâns că se îndoia că aveau să trăiască îndeajuns încât să redevină liberi, pentru că era „extrem de slăbit şi în curând avea să piară”, bel Cossim l-a certat:

— Ce? Îndrăzneşti să te îndoieşti de puterea acelui dumnezeu care te-a apărat atât de mult timp prin miracole? Apoi l-a amăgit. Nu, prietene, Dumnezeu din Ceruri şi de pe pământ este prietenul tău şi nu te va părăsi, ci la momentul potrivit îţi va înapoia libertatea şi te

va readuce în sânul familiei.

— Trebuie să spunem, a adăugat bel Cossim filosofând, „se va face voia Lui” şi să fim mulţumiţi cu soarta noastră, pentru că Allah ştie cel mai bine ce este nimerit pentru noi. Toţi suntem copiii aceluiaşi Tată ceresc, care se uită la toate faptele noastre, indiferent că suntem mauri, creştini, păgâni sau de orice altă religie; trebuie să împlinim vrerea Lui.

Gândirea tolerantă a maurului l-a umilit pe Riley. „Să aud astfel de vorbe din gura unui maur, al cărui popor fusesem învăţat să îl consider drept unul dintre cele mai barbare, a recunoscut el, mi-a provocat sentimente de admiraţie şi de respect şi m-am uitat la el ca la o fiinţă superioară.”

Bel Cossim ştia că trebuia să contrabalanseze avantajul lui Ali de a fi prieten dinainte cu Moulay Ibrahim, aşa încât l-a invitat pe Ibrahim la o discuţie privată în camera mare pe care o împărţea alături de creştini. În acest cadru mai relaxat, Riley a admirat mina inteligentă a prinţului şi caracterul său blând, dar energic. Deşi nu putea înţelege toate cuvintele lor, şi-a dat seama din comportamentul arabilor şi din conţinutul conversaţiei că bel Cossim îl măgulea cu multă pricepere. Bel Cossim l-a întrebat despre familie. Prinţul avea o soţie, care nu avea copii.

— Are ceai şi zahăr? a întrebat el.

— Nu, a răspuns Ibrahim.

După întâlnire, bel Cossim a cerut discret uneia dintre sclavele tinere de culoare ale prinţului să-i aducă lemn şi apă. A făcut un foc şi a fiert ceai. Când Ibrahim a ieşit din cameră, bel Cossim i-a dat fetei un cub de zahăr şi l-a trimis soţiei prinţului, împreună cu o ceaşcă de ceai foarte dulce.

Fata s-a întors repede. l-a spus că stăpâna îi mulţumeşte pentru ceai şi că va păstra minunata ceaşcă şi

farfuria, un model pe care nu l-a mai văzut niciodată. A întrebat ce ar vrea în schimb.

— Spune-i stăpânei tale, a zis bel Cossim, că vreau doar să fiu prietenul lui Moulay Ibrahim. Dacă îl poate influenţa pe prinţ în favoarea mea, aş fi tare recunoscător.

Peste o oră, Moulay Ibrahim a intrat brusc în cameră şi l-a întrebat pe bel Cossim ce treburi avea cu soţia sa. Cu mare stimă, maurul i-a explicat motivul nevinovat pentru care luase legătura cu ea şi că încerca doar să îşi arate respectul cuvenit unei gazde şi soţii de mare prinţ.

— Nu este cazul să obţii favoruri prin intermediul ei, i-a răspuns Ibrahim. Deja mi-ai câştigat prietenia.

Manevra sa a avut efectul scontat, chiar dacă Ibrahim a înţeles totul. Cei doi au mers împreună la rugăciune, la moschee, şi, când s-au întors câteva ore mai târziu, Riley a văzut că erau mai apropiaţi. Acum, bel Cossim era cu adevărat tratat ca un oaspete şi nu ca un cvasiprizonier. Profitând de libertatea sa, bel Cossim a trimis un mesager către un vechi şi bogat prieten, care trăia la o zi distanţă de călătorit, rugându-l să vină la Shutka şi să-i aducă bani, nu chiar atâţia câţi cerea Ali, dar destui, credea el, încât să îl liniştească totuşi.

În acea seară, Moulay Ibrahim a vorbit şi s-a rugat împreună cu bel Cossim. După aceea, maurul i-a spus lui Riley că Ibrahim i-a dat „cuvântul său de onoare că îi va apăra şi pe el, şi pe sclavi”. Promisese chiar şi o escortă până în imperiul sultanului.

Dis-de-dimineaţă, în 3 noiembrie, potrivit calendarului lui Riley, Moulay Ibrahim a intrat în camera oaspetelui său, aducând ouă şi sare pentru micul dejun. A plecat şi a revenit cu şase pui. Însuşi Ibrahim a adus lemne de foc şi apă, spre uimirea lui Riley. Marinarii au fiert ouăle, le-au pus sare şi le-au mâncat cu foame de lup. Între timp, bel Cossim a sacrificat puii. Ţinea strâns, cu îndemânare,

aripile păsărilor cu mâna stângă, întorcea faţa către est şi striga *„Bismillah*[41]*!”* în timp ce le tăia gâtul. Marinarii au curăţat patru dintre pui şi i-au aruncat într-o tigaie cu sare şi legume. Ibrahim le adusese, de asemenea, ceapă, ardei verde, napi şi dovlecei.

Riley a recunoscut că supa aceasta ar fi fost socotită foarte gustoasă în orice ţară. Arătând un respect neobişnuit faţă de un creştin, Moulay Ibrahim l-a invitat pe Riley să mănânce din acelaşi blid cu el şi cu bel Cossim1. În timp ce mâncau, l-a întrebat pe căpitan despre familia lui, iar Riley i-a povestit despre nevastă şi despre cei cinci copii care îl aşteptau acasă.

Din acel moment, Moulay Ibrahim s-a asigurat că marinarii primesc „tot ajutorul şi confortul pe care avea puterea să le ofere”, potrivit spuselor lui Riley. Şi bel Cossim avea grijă de ei. Mai târziu, după-amiaza, prietenul său a ajuns cu doi catâri încărcaţi cu cuşcuş, ouă şi pui. I-a dat lui bel Cossim 500 de dolari spanioli de argint pe care îi ceruse, dar bel Cossim era acum convins că Moulay Ibrahim nu avea să cadă în plasa argumentelor ori şmecheriilor lui Ali. I-a spus vechiului său prieten că nu avea nevoie de bani. Bătrânul a insistat să accepte mâncarea şi el a primit-o, ca un dar pentru Riley. De asemenea, bătrânul a anunţat că va strânge o armată în acea zi şi că se va folosi de toată influenţa sa ca să-i escorteze pe marinari în siguranţă până la Agadir, în imperiul sultanului. Bel Cossim i-a mulţumit, dar a spus că se baza pe protecţia asigurată de Moulay Ibrahim.

Timp de trei zile au trăit cât de bine se putea, din darurile oferite de bătrân. În această vreme, bel Cossim a plecat la un bâlci dintr-un oraş din vecinătate. De acolo a purces către un altar, situat la vreo 24 de kilometri în afara oraşului Shtuka, ridicat în cinstea lui el Ajjh, „pelerinul”, un

[41] „În numele lui Allah” (arabă, în orig.) (n. tr.).

şerif faimos în toată regiunea pentru puterile sale supranaturale, temut şi ascultat de toţi. La altar, bel Cossim a avut o viziune. S-a întors la bâlci, de unde a cumpărat un tăuraş gras, de cea mai bună calitate.

Măcelarul l-a tăiat în două. Bel Cossim i-a trimis una dintre bucăţi lui el Ajjh, printr-un mesager călare pe un catâr.

— Când oferi carnea şi el Ajjh întreabă din partea cui este, i-a spus el mesagerului, să-i zici că un om pios care venise recent din Swearah este acum oaspetele lui Moulay Ibrahim şi doreşte să fie pomenit în rugăciunile sale.

Bel Cossim s-a întors la Shtuka cu jumătatea rămasă, ca să i-o ofere prinţului. Întâlnindu-se cu Riley, i-a spus ce a făcut şi că era sigur că, dacă şeriful a acceptat darul său, avea să-i viziteze înainte de apus. Apoi i-a explicat, în mod enigmatic:

— Importantă nu este valoarea reală a cadoului, ci modul de a-l oferi, ceea ce îl obligă atât de mult pe cel care îl primeşte, încât devine prietenul tău pentru totdeauna.

Ieşind pentru rugăciunea de seară, bel Cossim s-a întâlnit cu el Ajjh, care venise să îl cunoască pe omul care îi trimisese un cadou atât de generos. El Ajjh l-a întrebat ce favoare dorea în schimb, încât îi dăduse un asemenea dar. Maurul a povestit cazul marinarilor creştini şi faptul că plătise pentru ei. L-a rugat pe el Ajjh să intervină pe lângă şeicul Ali, astfel încât ei să îşi poată continua călătoria către Agadir. El Ajjh a promis că îşi va folosi influenţa pentru a reuşi – chiar şi prin intermediul forţei.

În 7 noiembrie, Ali s-a întors la Shtuka2. Încrezător în alianţa sa cu Ibrahim, a venit însoţit de o gardă de corp, nu cu o armată. Bel Cossim a trimis un mesager „rapid” care să-l informeze pe el Ajjh de sosirea şeicului. Omul cel sfânt, care, de asemenea, era un vechi prieten de-al lui Ali,

a venit de îndată în vizită.

Insistând că treburile sale erau urgente, el Ajjh l-a luat pe Ali deoparte, pentru o discuţie în particular.

— Frate, am aflat că Sidi Hashem ştie de sclavii creştini, l-a minţit pe şeic, referindu-se la puternicul cârmuitor berber din Tazeroualt. A încercat în secret să-i cumpere şi nu a reuşit, şi este hotărât să-i ia cu forţa.

Hashem urma să pornească la drum a doua zi, i-a spus el Ajjh lui Ali, care îl cunoştea prea bine pe acest conducător plin de resurse. Atunci când sultanul a trimis o armată împotriva lui Hashem, berberul şi-a abandonat cetatea în mod inteligent, trimiţând femeile şi copiii într-o ascunzătoare în munţi. Armata venită din nord a jefuit oraşul, a ars câmpurile şi a acţionat cu furie timp de o săptămână, fără să întâmpine vreo rezistenţă. Hashem a ademenit trupele lui Sulayman cu raiduri rapide, pentru a da impresia că aceasta era toată forţa militară pe care o putea mobiliza. Apoi, la momentul oportun, Hashem şi-a dezlănţuit armata furioasă, care a urmărit armata sultanului spre nord, ucigând soldat după soldat. Câţiva supravieţuitori au intrat clătinându-se în oraşul Taroudant, aducând veşti despre măcel şi răspândind ideea că Sidi Hashem era un om sângeros şi dornic de a răspândi teroare.

Împreună cu Beirouk din Wednoon, Hashem controla accesul caravanelor dinspre şi către Tombouctou. Ar fi râvnit la creştini, măcar pe motivul că astfel nu ajungeau în Maroc şi nu cădeau în mâinile inamicului său Sulayman.

— Trebuie să porneşti imediat spre nord, în teritoriul lui Sulayman, i-a spus şeriful lui Ali, care era agitat. Hashem nu se va aventura acolo, nici măcar de dragul sclavilor creştini. Dacă nu pleci, sigur vei pierde sclavii şi, în acelaşi timp, vei provoca stare de război în toată regiunea Souss.

Ali i-a mulţumit lui el Ajjh pentru sfaturi şi s-a grăbit

înapoi la casa lui Ibrahim pentru a-l întâlni. Între timp, bel Cossim s-a strecurat către poarta oraşului, unde el Ajjh l-a informat despre conversaţia sa cu Ali.

Când Ali i-a cerut lui Ibrahim să ia prizonierii în acea noapte şi să-i ducă de acolo, prinţul a răspuns cu fermitate că nu putea să-şi încalce cuvântul. Trebuia să-i păstreze acolo până când toate părţile se reuneau pentru a lămuri afacerea. Convins că sub nicio formă nu putea să-i schimbe părerea, Ali s-a dus la bel Cossim. A încercat o tactică diferită, mărturisindu-i maurului că îl considera un om demn de încredere, care îi merita prietenia. Ca să-şi demonstreze sinceritatea şi ca să evite să-l păcălească pe Moulay Ibrahim în continuare, ar fi fost de acord să-i lase pe marinari să pornească spre nord, la Agadir, un port sigur din statul sultanului, în dimineaţa următoare. El i-ar însoţi până acolo şi ar aştepta sosirea lui Sidi Hamet.

Bel Cossim şi-a jucat cu dibăcie şansa.

— Acum, că ne-aţi oprit pe mine şi pe sclavii mei creştini împotriva legilor justiţiei şi ale ospitalităţii şi ne-aţi reţinut aici atâta vreme, s-a adresat el şeicului, nu am nicio dorinţă să-i mut, până când Sidi Hamet nu vine şi nu demonstrează că ceea ce aţi făcut a fost greşit.

Ali şi Ibrahim au insistat că oamenii ar fi fost mai în siguranţă şi mai fericiţi la Agadir, unde s-ar fi găsit şi doctori pentru ei. Încet, încet, bel Cossim a consimţit la ideea călătoriei, doar în condiţiile sale: o gardă dintre oamenii lui Ibrahim să-i însoţească, iar Ali să ofere marinarilor cămile pentru călărit. Ali a fost de acord şi a plecat să rezolve aceste cereri.

Urmând sfaturile lui bel Cossim, marinarii şi-au petrecut noaptea cu pregătirile pentru călătorie. Au tăiat ultimii pui, au fiert ouăle rămase şi le-au împachetat. În zorii zilei, cinci cămile îi aşteptau, toate având şei mai bune decât cele pe care le folosiseră marinarii în deşert, precum şi

traiste pline cu orz şi saci goi din pânză de cort, de câte zece baniţe. Astfel, au avut mai mult echilibru şi ceva de care să se ţină în timp ce călăreau. Fiecare cămilă era însoţită de stăpânul ei, care servea de ghid, mânând animalul de jos pe durata călătoriei.

În timp ce cămilele s-au ridicat cu tot cu călăreţi, mai întâi pe picioarele dinapoi, apoi pe cele din faţă, în modul lor ciudat, Riley a fost aruncat cu capul înainte şi cu picioarele pe spinarea cămilei enorme, înaltă de aproape trei metri. A avut norocul să aterizeze pe călcâie, ceea ce l-a zdruncinat, fără să îl rănească.

Ghizii l-au ajutat pe Riley să urce din nou pe cămilă, sprijinindu-i picioarele în timp ce se înălţa şi rugându-l să se ţină bine. Proprietarul cămilei i-a spus:

— Allah să fie lăudat că te-a întors în căzătură. Dacă aterizai în cap, pietrele alea ţi-ar fi zdrobit creierii; dar cămila este un animal sacru şi Cerul îl protejează pe cel care o călăreşte! Dacă ai fi căzut de pe un măgar, chiar dacă are înălţimea de doar doi coţi şi jumătate[42], ai fi murit, deoarece măgarul nu este o creatură atât de nobilă precum cămila şi calul3.

Grupul a plecat din Shtuka în grabă, însoţit acum de Moulay Ibrahim, spre nord-est, peste o câmpie vastă şi fertilă, în formă de ac lung de compas, cu baza la mare şi indicând nord-estul, între munţii Atlas şi Antiatlas. Munţii se înălţau la peste 3 600 de metri. Ibrahim a desfăşurat cu discreţie 200 de călăreţi de-a lungul rutei. Escorta însoţea din umbră caravana, arătându-se când şi când la vedere.

În afara uedului Souss, cu gura sa de vărsare la Agadir, teoretic nu existau alte ape curgătoare aici. Solul era uscat dar fertil. Grupul a trecut pe lângă un număr crescând de sate, alimentate cu apă din fântânile adânci care pompau

[42] Aproximativ 115 centimetri (un cot având cam 45 de centimetri) (n. tr.).

debitul de apă din subteran, dinspre munţi spre mare. Tot aici se găseau câmpuri de grâne, acum arate, plantaţii de viţă-de-vie şi livezi. Copacii de argan erau verzi încă, smochinii, neroditori. Riley, care simţea puternic chemarea civilizaţiei, se delecta cu imaginea crângurilor de curmali, migdali, portocali şi arbori de rodii.

După şase ore, ghizii care alergaseră pe lângă cămile întreaga călătorie au descoperit o altă scenă terifiantă. Cam la un kilometru şi jumătate sud-vest de acest loc, şapte sate tăcute, cu ziduri sparte şi maşinării de asediu abandonate, se profilau ameninţător în câmpie, oferind un peisaj de un calm straniu. Din cauza unei vrajbe între familiile din două sate, acestea au ajuns la un război care a durat o lună. Bel Cossim, fiind originar de lângă Agadir, i-a spus lui Riley că vechile duşmănii erau ceva comun aici. Cunoştea multe cazuri de familii cu stare care se prinseseră în astfel de dispute.

— Se încheiau rar, când una dintre familii era exterminată, i-a spus el lui Riley, iar numele lor şterse de pe faţa pământului.

În ciuda acestei noi scene grăitoare despre nebunia umană, Riley a găsit încurajatoare semnele tot mai evidente care indicau practicarea comerţului şi cultivarea pământului. Pe la mijlocul zilei, zidurile albe ale Agadirului – un cuvânt berber ce înseamnă „grânar fortificat – au apărut la orizont, în câmpie. Deşi cea mai mare parte a pământului era neroditor şi lipsit de nutreţ pentru vite, au văzut mulţi oameni în jurul satelor mici arând câmpurile cu hărnicie şi cosind orzul. Au trecut pe lângă un şir neîntrerupt de oameni îmbrăcaţi în *haik-uri* curate, care, în chip plăcut, erau neînarmaţi. Turmele lor de cămile şi măgari cărau sare, peşte uscat de pe coastă şi alte mărfuri pentru comerţ paşnic. O clasă înfloritoare de neguţători care lucra în condiţii de siguranţă, după cum ştia Riley, era

indiciul păcii între state civilizate.

Totuşi, peisajul – un câmp de luptă pe suprafaţa pământului – întruchipa instabilitatea, şi nu era nimic straniu în aceasta. Terenul arabil părea însuşit temporar din colinele de la poalele abrupte ale Atlasului, din munţii cu vârfuri înzăpezite, din marea ce odinioară îl acoperea şi din nisipul ce ameninţa să o facă. Existenţa umană era redusă. În acea după-amiază, în timp ce făceau un ocoliş spre coastă, au întâlnit tentaculele lacome ale Saharei – dune imense de nisip, la 32 de kilometri de mare. Pereţii şi cupolele templelor rezistau încă şuvoiului de „nisip de plajă curat şi aspru”, doar pentru că, în mod constant, localnicii împingeau dunele într-o parte şi le dirijau către pereţi. Grupul a trecut pe lângă ruinele aşezării Rabeah, unde se născuse Moulay Ibrahim.

— Era un loc prosper, i-a spus Ibrahim lui Riley, până când nisipul a trecut peste zidul nordic şi a înghiţit tot oraşul într-un an.

Au traversat o fâşie de 16 kilometri de dune înalte, apoi au ajuns la malul abrupt ale uedului, identificat de Riley ca fiind „el Woa Sta”, dar care, în realitate, era, probabil, Oued Souss sau Oued Lahouar, de vreme ce Woa Sta, sau Oued-i-Sta, se găseşte mult mai departe, la sud. Adânc de aproape 30 de metri în anumite locuri şi larg, poate, de şase kilometri, defileul accentua munţii zimţaţi spre est şi sud, sprijinind formidabilul lanţ muntos Atlas, falnic la orizont. Chiar şi fără o dovadă ştiinţifică, ţinând cont de semnele care indicau că pe vremuri apa acoperea o mare parte a câmpiei şi de splendoarea lanţului muntos, Riley şi-a dat seama că odinioară aceasta ar fi putut să fie „una dintre cele mai frumoase regiuni ale Africii continentale”.

În timp ce întunericul învăluia oraşul Agadir, Moulay Ibrahim, bel Cossim, şeicul Ali, marinarii de pe *Commerce* şi grupul de ghizi de cămile şi servitori au intrat în tăcere

în oraşul vechi de la poalele munţilor, un port unde se aflau ambarcaţiuni de pescuit. Un *casbah* cu ziduri, situat pe un deal de formă conică, domina golful. Mirosul urât de *bacalao,* sau cod, i-a asaltat din toate părţile, aducându-i aminte lui Riley de vizitele anterioare în insulele Canare, nu departe, la vest de Agadir, unde pescarii uscau la soare, pe punte, peştii prinşi. Localnicii erau insensibili la duhoare, în schimb, vasele străine, care nu puteau îndura mirosul, ancorau ceva mai departe. Totuşi, chiar şi marinarii străini apreciau codul, pe care Riley îl descria ca „extrem de gras şi plăcut la gust”.

De-a lungul unui golf considerat cel mai sudic loc de ancorare de pe coasta atlantică marocană, bărcile de pescuit şi plasele erau răsfirate pe plajă, la adăpost de vânturile de est şi de nord-est. Dar Riley a remarcat imediat că era prea deschis pentru a servi ca port de iarnă, când vânturile ar fi înconjurat vasele şi le-ar fi dus spre ţărm. Catargele vaselor naufragiate erau împrăştiate pe plajă, aflate în diverse stadii de descompunere din cauza nisipului.

Oraşul însuşi avea o lungă istorie a perioadelor de avânt şi de decădere. Portughezii îl fondaseră în urmă cu trei secole, cu scopul de a capta bogăţiile caravanelor Saharei, dar au fost alungaţi de pe ţărmurile sale de marocani, care, mai târziu, l-au părăsit, mutându-şi mulţi dintre neguţători la nord, în Swearah. William Lempriere, care a vizitat Agadir în preajma lui 1790, a observat că acest fost centru urban locuit de europeni şi specializat în comerţ internaţional era „un oraş abandonat, având doar câteva case, gata să se prăbuşească” (p. 714).

Lempriere trebuie să fi exagerat în privinţa declinului oraşului. În timp ce marinarii erau bucuroşi că atinseseră încă o bornă a călătoriei lor, şeicul Ali şi Rais bel Cossim îşi plănuiau următoarele mişcări. În ciuda adăpostului

întunericului, grupul mare de oameni, inclusiv străini, cu greu putea trece fără să fie remarcat, iar străzile s-au umplut în curând cu diverşi locuitori, pescari şi negustori de peşte, precum şi cu fiii acestora, nerăbdători să vadă sclavii creştini sau măcar ceva care să alunge monotonia din vieţile lor. Souassa, aşa cum sunt cunoscuţi oamenii din regiunea Souss, i-au scuipat pe marinari, au aruncat cu beţe şi pietre în ei şi i-au blestemat în spaniolă. Fraza *„Carajo a la mierda le sara, perro y bestias!”* („Nu faceţi nici cât o balegă de animal!”) i-a rămas întipărită în minte lui Riley. Bel Cossim, care se născuse lângă Agadir, a zărit un cunoscut. Profitând de haosul iscat de atenţia nedorită, l-a salutat călduros în maniera arabă şi i-a vorbit pe un ton misterios.

Bel Cossim şi restul grupului au plecat de pe plajă la marginea oraşului, unde şi-au stabilit tabăra în apropierea unei fierării. Câţiva Soussa au prăjit şi fiert peşte şi cuşcuş pentru oaspeţii arabi, iar resturile de mâncare le-au oferit marinarilor; cămilele şi catârii au fost hrăniţi cu orz. După aceea, în mod discret, bel Cossim l-a avertizat pe Riley să rămână vigilent şi i-a spus că el îl va supraveghea pe Ali, despre care era convins că uneltea ceva împotriva lui, şi că va încerca să obţină informaţii de la prietenii săi din oraş. În ciuda grijilor lui bel Cossim, Riley i-a asigurat din nou, cu calm, pe oamenii săi iritaţi că acum erau în siguranţă în teritoriul sultanului, la doar câteva zile de libertate, şi le-a cerut să se odihnească pentru a rezista pe ultima parte a drumului. S-au întins pe pământ, s-au înfăşurat cu păturile pe care le-au primit şi s-au pus la somn. Riley a rămas treaz.

Imediat după miezul nopţii, maurul s-a întors cu veşti proaste.

— Şeicul Ali a încheiat o înţelegere cu guvernatorul, i-a şoptit el căpitanului. Te vor lua prizonier dimineaţă şi vor

încerca să te oblige să plăteşti răscumpărarea cerută de Ali. În cazul în care nu poţi, i se va permite să te ia cu forţa şi să se întoarcă la fortăreaţa sa din apropierea deşertului.

— Trebuie să te ridici şi să mergi în oraş. Dacă eşti la distanţă de cel puţin patru leghe [aproximativ 22,5 kilometri] de Agadir la răsărit, atunci cred că eşti în siguranţă, a spus el. Dacă nu, oamenii guvernatorului te vor prinde şi te vor aduce înapoi.

Bel Cossim i-a strâns pe cămilari, care se aflau prin apropiere, şi i-a instruit să pregătească animalele de drum.

— Ei cunosc ruta, i-a spus lui Riley. Este foarte stâncoasă. Spune-le oamenilor tăi să se ţină bine şi să îşi folosească toate forţele. În trei zile vei fi în Swearah cu prietenul tău, *inshallah.* Mă voi alătura şi eu vouă cât voi putea de repede.

Marinarii au încălecat pe cămile, iar ghizii i-au condus prin oraş, şoptind vorbe liniştitoare animalelor pentru a le calma. În timp ce înaintau pe cărarea care ducea spre nord, grupul a trebuit să treacă pe lângă bateriile fortăreţei inferioare şi ale vechiului fort portughez. Pentru nişte animale atât de mari, cămilele erau incredibil de tăcute, pe picioarele lor cu pernuţe. Deşi, de obicei, erau nemulţumite şi gălăgioase, acum niciuna nu răgea sau forăia. Între timp, bel Cossim s-a întins în faţa uşii camerei unde dormea şeicul Ali. Dacă şeicul se trezea, ar fi aflat. Înainte de a adormi, bel Cossim şi-a imaginat iminenta confruntare cu Ali.

Marinarii şi ghizii, acum plătiţi de bel Cossim, au înconjurat Pointe Arhesdis şi au călărit spre nord, peste o plajă stâncoasă, valurile pierzându-le urmele. Într-un moment neobişnuit, zgomotul valurilor l-a dus pe Riley cu gândul la „teribilele naufragii care aveau să se întâmple „şi la nenorocirile care urmau pentru marinarii aruncaţi pe ţărmul inospitalier”. Au călătorit în tăcere timp de două

ore, trecând prin Oued Tamrhaght (Râul Soţiei, în dialectul berber tachelhit), un canal care atunci când avea apă uda valea fertilă şi care, în prezent, delimitează regiunea Souss. La 14 kilometri de Agadir, au auzit zgomotul de care se temeau, sunetul produs de fier în contact cu piatra, al pintenilor celor care călăreau cai sau catâri. Chiar dacă se aflau în avantaj, deoarece cămilele nu puteau fi auzite la depărtare, dealurile blocau sunetele călăreţilor care se apropiau, până când au fost foarte aproape. Nu mai era nici timp, nici loc să te ascunzi.

Un grup mare de oameni a apărut dintr-odată. Pentru un moment, Riley a fost încurcat, apoi uşurat şi, în fine, precaut: aceşti oameni nu îi urmăreau din Agadir, ci îi grăbeau într-acolo.

Călăreţi pe timp de noapte însemna o stare de urgenţă, de obicei fel de fel de probleme, cu oameni care sunt pregătiţi mai întâi să acţioneze, şi abia apoi să pună întrebări. Era prea întuneric pentru ca fiecare tabără să-şi distingă feţele unii celorlalţi. Niciunul dintre grupuri nu dorea să-şi dezvăluie identitatea. Atmosfera era atât de tensionată, încât orice mişcare greşită sau bruscă, orice strălucire de metal la lumina stelelor ar fi putut declanşa lupta. Toţi cei care aveau arme le-au apucat. Însă Riley, de la înălţimea cămilei sale, a sesizat mişcarea unor siluete.

Din impuls, a strigat:

— Sidi Hamet!

— *Escoon?* Riley? a venit replica. Cine e? Riley?

Sidi Hamet se întorsese.

Capitolul 19
Drumul către Swearah

Cele două grupuri au mers cu grijă până la jumătatea distanţei. Riley a urmat sunetul vocii lui Hamet, l-a găsit, i-

a luat mâna şi i-a sărutat-o. Hamet era la fel de fericit să-l vadă pe căpitan. A petrecut multe ore de nelinişte în casa aglomerată a lui Willshire şi în zarva de pe străzile din Swearah, îngrijorându-se pentru Riley, pentru fiul acestuia şi ceilalţi marinari. În apropiere, exuberanţa lui Sidi Mohammed arăta cât de satisfăcut era că se reunise cu cei pe care reuşiseră să-i elibereze.

Pe măsură ce Riley povestea faptele şeicului Ali şi îi avertiza în legătură cu ameninţărea de ultimă oră, Hamet a clătinat din cap.

— Ali este un om rău, a spus el. Nu are frică de Allah.

Hamet i-a spus lui Riley că marinarii trebuie să-şi continue drumul către Swearah. Îşi va rezolva afacerile cu socrul său fie în Agadir, fie ulterior. Cel puţin va face tot ce-i va sta în putinţă pentru a încetini urmărirea marinarilor de către Ali. Au petrecut puţin timp cu vorbăria. Riley l-a cunoscut pe Bel Mooden, un alt emisar al lui Willshire, un maur cu barba sură, scund, robust, îmbrăcat cu bun gust, care vorbea fluent spaniolă şi asculta cu atenţie în timp ce Riley îi comunica veşti despre bel Cossim. Fără prea multe formalităţi, Bel Mooden i-a preluat pe marinari, oferind la schimb lui Sidi Hamet banii pentru răscumpărare, pe care Willshire îi încredinţase lui.

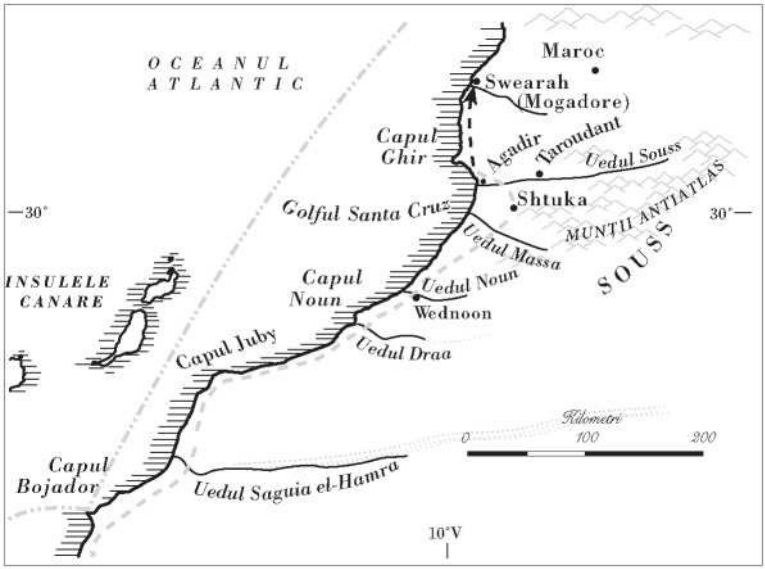

Nesiguri de ceea ce se întâmpla, cămilarii au rămas de veghe pe tot parcursul întâlnirii de la miezul nopţii – chiar şi în grupurile restrânse alianţele se pot schimba în orice moment. Urmând ordinele stricte ale lui bel Cossim, cămilarii au îndemnat grupul să meargă în continuare. Când s-au despărţit din nou, Hamet i-a promis lui Riley că îl va revedea. Bel Mooden a refuzat să revină la Swearah, câtă vreme tovarăşul său bel Cossim încă se afla în mâinile şeicului Ali, şi a plecat cu Hamet.

Marinarii au continuat călătoria spre nord alături de cămilari şi de cei trei oameni care-şi mânau catârii şi animalele, aduşi de Bel Mooden pentru a-i ajuta pe drumul de întoarcere. Încă o dată se găseau în situaţia ciudată de a avea intermediari care nu vorbeau aceeaşi limbă cu ei, de a nu găsi pe nimeni care să le înţeleagă problemele, fără o conversaţie greoaie, de a nu primi vorbe liniştitoare şi încurajatoare. Fiind dezamăgiţi în repetate rânduri, marinarii aveau suspiciuni asupra împrejurărilor în care se

aflau. În lipsa lui Rais bel Cossim şi a lui Sidi Hamet, cine i-ar apăra în cazul unui atac din partea unor mauri sau arabi înarmaţi?

Trei dintre marinari călăreau măgari, preferând mersul lor târşâit tropăitului cămilelor. Acoperiţi cu rogojini şi coşuri voluminoase făcute din frunze de palmier aruncate pe spatele lor, catârii ofereau un loc confortabil, perfect pentru călăritul pe o parte a şeii. Dar mersul lin al măgarilor îi îndemna pe marinari la un somn pe care nu şi-l puteau permite. Când Burns a aţipit, s-a rostogolit de pe măgar, s-a lovit la cap de cărarea pietruită şi a rămas inconştient. Era pentru a doua oară în decurs de câteva zile când leşina şi, deşi a încercat din răsputeri, de data asta Riley nu a reuşit să-l readucă în simţire. Cei care mânau catârii şi-au pierdut răbdarea. Aflat în stare de inconştienţă, Burns a fost urcat pe un catâr, iar unul dintre însoţitori s-a urcat în spatele său pentru a-l susţine. Au continuat cât au putut de repede prin noapte.

Agadir delimitează capătul sudic al fâşiei ţărmului, acolo unde poalele Atlasului Mare ajung în mare. Swearah, destinaţia lor, marchează capătul nordic. Între aceste aşezări, se află o întindere pietroasă mai accidentată decât orice văzuseră de când plecaseră din deşert: făgaşe, albii de râuri pline cu bolovani, râpe abrupte, faleze. Potrivit lui James Grey Jackson, călătoria de la Swearah la Agadir durează trei zile. Lempriere a comentat cu ironie că, deşi în mod normal, o călătorie de 122 de kilometri nu ar trebui să dureze trei zile, drumul nu era peste „nivelul şoselelor cu taxă de tranzit din Anglia” (p. 413).

În nopţile răcoroase şi pline de ceaţa ridicată din mare, marinarii de pe bricul *Commerce* şi călăuzele lor au înaintat amorţiţi spre capul Ghir, situat la doar 29 de kilometri pe mare la nord-vest de Agadir, dar la o distanţă de două ori mai mare pe traseul întortocheat de pe ţărm,

pe care mergeau. Cărarea i-a purtat de-a lungul coastei, uneori coborând până pe plajă. Când se termina fâşia de nisip, se căţărau pe stânci aproape vertical, „un drum şerpuit, un fel de zigzag, care în multe locuri părea sculptat în stâncă”, după cum l-a descris Riley. Ruta cobora în văi adânci, cu aceste scări largi din piatră naturală, acoperite cu grohotiş înşelător, necesitând concentrarea maximă a animalului şi a călăreţului. Falezele stâncoase îi ţineau aproape de coastă.1

Urcând şi coborând lent, marinarii se ţineau strâns de catârii lor, mulţumiţi că scăpaseră de tropăitul cămilelor, în schimb, doborâţi de propria somnolenţă. Deoarece capetele li se clătinau dintr-o parte în alta, se trezeau întruna, iar braţele şi picioarele li se mişcau din reflex, ca să-şi recapete echilibrul. Le era frică să nu cadă la pământ ca bietul Burns ori, mai rău, să nu ajungă în mare.

Zorii zilei au dezvăluit o panoramă impresionantă. Marinarii puteau vedea colinele munţilor Atlas de o parte şi marea de cealaltă parte. Înălţându-se spre continent, munţii Jebel Tazenakht, atingând aproape 1 350 de metri înălţime, situaţi la 24 de kilometri de capul Ghir, marcau capătul vestic al lanţului muntos Atlas. Atingeau o altă bornă în călătoria lor spre nord.

În zori, şeicul Ali aproape că s-a împiedicat de Rais bel Cossim, adormit pe pragul său. Neştiind că a fost păcălit, Ali a propus să meargă la guvernator ca să îi arate respectul cuvenit. Bel Cossim a insistat ca, mai întâi, să-i spună lui Riley să le pregătească o cafea. Ali a fost de acord.

Când au intrat în încăperea unde dormiseră marinarii şi au descoperit că aceştia dispăruseră, bel Cossim s-a prefăcut şocat. A izbucnit furios, acuzându-l pe Ali că ar fi răpit sclavii pe timpul nopţii.

— Voi pune să te aresteze şi să fii trimis înaintea

guvernatorului, a urlat el, şi vei fi condamnat de legile islamului.

Trezit de ţipete, Moulay Ibrahim, care ştia de înşelătoria lui bel Cossim şi, de fapt, îl supraveghease cu o seară înainte pe Ali în timp ce dormea, iar bel Cossim trimisese marinarii de acolo, a intrat în grabă şi i s-a alăturat lui bel Cossim, acuzându-l pe Ali.

— Nu mai pot fi prieten cu un om care este capabil să comită asemenea fapte, a spus el. Aceasta este una dintre cele mai groaznice trădări care poate discredita un om ca tine, despre care se presupune că are un mare caracter!

Stratagema aceasta l-a pus pe Ali într-o poziţie defensivă, o situaţie nefirească pentru el. A admis că în noaptea anterioară discutase să reţină grupul până când problema ar fi fost rezolvată, dar a insistat că nu a fost implicat în dispariţia sclavilor. A implorat să nu fie denunţat guvernatorului, îndemnându-l pe bel Cossim să lase, în schimb, un mic dar pentru guvernator şi să pornească imediat spre nord, în direcţia în care, foarte probabil, au fugit sclavii.

— Soarta mea este în mâinile tale şi voi merge cu tine şi cu prietenul meu Moulay Ibrahim, fără însoţitori, pentru a vă dovedi că nu sunt vinovat, a încuviinţat Ali, şi că îmi pun cea mai mare încredere în prietenia ta.

Au călărit împreună spre nord, bel Cossim şi Ibrahim fiind încrezători că avansul de şapte ore era îndeajuns pentru ca marinarii să ajungă destul de departe, astfel încât ei să nu-i găsească. La puţin timp după ce au ajuns pe platoul nordic al Agadirului, s-au întâlnit cu grupul lui Sidi Hamet, care călătorea spre sud. Acum, şeicul Ali şi-a arătat indignarea, acuzându-l pe Hamet că refuzase să-i achite datoriile. El şi Seid îi datorau 400 de dolari, pe care, a declarat el, erau obligaţi să-i înapoieze odată cu întoarcerea lor din deşert. În schimb, aceştia erau de trei

zile pe teritoriul lui fără să-l înştiinţeze de întoarcerea lor, „fără să mă chemaţi să împărţim o pâine”, s-a plâns el, cu amărăciune. Era lipsă de respect şi dezonoare. Era patronul lor şi i-ar fi escortat cu o gardă pentru a-i trece în siguranţă prin teritoriul lui Sidi Hashem.

— Dar tu ai vrut să mă înşeli cu banii, aşa cum ai făcut cu fiica mea, l-a acuzat Ali pe Hamet.

Hamet nu a muşcat momeala. Nu putea decât să piardă partida de ţipat cu bătrânul, un om mai puternic. A răspuns calm, dar ferm potopului de cuvinte:

— Este mai bine pentru noi să găsim o soluţie, decât să ne certăm. Pentru bunurile pe care ni le-ai încredinţat ca să le vindem în deşert, Seid şi cu mine îţi datorăm exact 360 de dolari, deşi, în realitate, mărfurile nu valorau nici jumătate din această sumă. Oricum, pentru a rezolva problema, am căzut de acord să îţi plătim suma asta, dar nu şi dobânda pentru ea.

După câteva discuţii, Ali a acceptat termenii înţelegerii. Hamet a numărat suma necesară de monede de argint din banii achitaţi ca recompensă de către Willshire şi i-a înmânat lui Ali, care a recunoscut că problema s-a rezolvat. Rais bel Cossim i-a oferit lui Moulay Ibrahim un dar pentru ospitalitatea şi onestitatea lui. Şi-au jurat prietenie pe viaţă şi s-au rugat împreună. Ibrahim, a cărui trădare secretă Ali nu o descoperise, se întorcea acum în sud împreună cu şeicul. Ibrahim se putea odihni liniştit, ştiind că făcuse ceea ce era corect şi evitase un scandal monstruos, fără să-l păcălească la bani pe şeic. Restul grupului şi-a reluat drumul spre nord.

În jurul orei 10, Hamet, Seid, bel Cossim şi Bel Mooden i-au prins din urmă pe marinari. Riley l-a întrebat pe bel Cossim ce s-a întâmplat cu şeicul Ali şi cu Moulay Ibrahim.

— Au plecat către casele lor, a răspuns bel Cossim.

Grupul a poposit aproape de nivelul mării, lângă un puţ

care avea apă potabilă, şi pentru un mic dejun cu unt şi biscuiţi, prilej cu care bel Cossim i-a povestit lui Riley despre întâlnirea ce a reglat conturile între Hamet şi Ali.

Odată cu sosirea recentă a celor care mânau catârii şi cămilele, marinarii erau acum în tovărăşia unor oameni puternici şi bine înarmaţi. Grupul avansa din nou pe o cărare de-a lungul plajei, unde era suficient nisip stabil, iar acolo unde plaja dispărea urcau pe faleză, pe poteci înguste. Pentru a ajunge la capul Ghir, fie mergeau pe un traseu în interior, înconjurând creste imposibile, care i-ar fi dus prin trecători ce se puteau dovedi ostile, fie urmau o rută directă, de-a lungul unei faleze abrupte. Au ales ultima variantă, pe o stâncă îngustă, înaltă, deasupra mării.

Saltul Evreilor era o cărare atât de îngustă, încât odată ce intrai pe ea cu animale, nu mai era cale de întoarcere. Având mai puţin de opt sute de metri, şi-a luat numele de la o întâlnire întâmplătoare între un grup de şase evrei plecaţi din Agadir, care se îndreptau spre nord, şi un grup de mauri care mergeau spre sud. S-a produs o catastrofă. Călătorii din ambele direcţii obişnuiau să se asigure că drumul era liber, fie verificând de pe o stâncă aflată la fiecare capăt al trecătorii, folosită cu acest scop, fie strigând tare şi ascultând un eventual răspuns. Deoarece era întuneric şi ambele grupuri se grăbeau, presupunând că nimeni altcineva nu trecea la ora aceea, nici evreii, nici maurii nu şi-au luat măsurile de precauţie necesare.

Componenţii celor două grupuri, toţi călare pe catâri sau pe alte animale, s-au întâlnit în cea mai îngustă porţiune, cam la jumătatea cărării, unde era imposibil să treacă unul pe lângă altul sau să se întoarcă. Maurii erau furioşi şi i-au ameninţat pe evrei că îi vor arunca în prăpastie. Evreii, chiar dacă de nevoie se arătau supuşi în Maroc, nu ar fi renunţat la animalele lor fără luptă. Liderul evreilor a sărit

cu atenţie peste capul catârului său cu un băţ mare ridicat pentru luptă. Primul maur a procedat la fel, dar înarmat cu un iatagan, forţându-l pe evreu să dea înapoi şi aruncând catârul în prăpastie. Băţul evreului a devenit rapid un ciot. Riscând să fie înjunghiat sau aruncat de pe potecă, evreul s-a întins după braţul maurului, l-a prins cu putere şi a făcut un salt în spatele său.

Un alt maur şi încă doi evrei i-au urmat, împreună cu opt catâri, înainte ca restul să fugă pe jos. Ulterior, rudele maurilor morţi i-au vânat şi omorât pe cei trei evrei rămaşi în viaţă, desăvârşind această tragedie.

Într-o anumită zonă, cărarea s-a îngustat până la doar 60 de centimetri. Orice alunecare a unui catâr sau a unei cămile ducea la un plonjon de 31 de metri în mare. „Într-adevăr, este îndeajuns ca să te ia ameţeala, chiar şi pentru un marinar”, a observat Riley.

Şi-au continuat călătoria către capul Ghir, pe o potecă săpată de mare, astfel încât bolovani imenşi de pe ţărm se întindeau în talazurile agitate de dedesubt. Riley era sigur că, de acolo de unde stătea, şi el avea să le urmeze în curând. În interiorul continentului se întindea „un plan înclinat... acoperit cu prundiş şi alte pietre rotunde şi fine, care aveau urme evidente că fuseseră azvârlite şi purtate de valuri pe o plajă”. Acestea erau acoperite de „faleze formate din stânci abrupte şi sparte”, formând un promontoriu de 365 de metri, în jurul căruia marinarii raportau frecvent vânturi înşelătoare.

La nord de cap, grupul s-a oprit la un *wadi,* pe care Riley l-a identificat ca fiind „el wod Tensha”, şi care în prezent se numeşte Oued Tamri. De netrecut pe o distanţă de 32 de kilometri în timpul sezonului ploios, *wadi* fusese redus la nivelul unui bazin cu apă stătătoare. Membrii grupului au mai mâncat nişte biscuiţi cu unt. Bel Mooden a împărţit câteva smochine uscate, curmale şi nuci. Apoi au traversat

digul imens de nisip, spre malul nordic al Ouedului Tamri.

Au călărit la trap către ţinuturile muntoase dinspre Est. De când plecaseră din Agadir nu trecuseră pe lângă nicio locuinţă, doar pe lângă temple, iar acum au început să vadă din nou *casbah* în vârful dealurilor. Timp de două ore, au urcat pe o pantă, ajungând în vârf la căderea serii, după care au coborât printr-un şanţ străvechi săpat în calcar, adânc pe alocuri de patru metri şi jumătate şi lat cât să treacă un animal pe rând. În porţiunea cea mai îngustă, trebuiau să îndepărteze coşurile de pe catâri. După o coborâre de trei ore, au ajuns într-o câmpie, unde au călărit până la miezul nopţii. Au poposit pe acoperişul plat de piatră al unui rezervor, în afara unui oraş fortificat. Lătratul câinilor i-a alertat pe locuitori, iar un grup a apărut imediat. A salutat străinii cu tradiţionalul *„Salem alikoom, labez”* ca şi cum ar fi fost miezul zilei şi ar fi fost aşteptaţi. Musulmanilor le-au oferit cuşcuş, în timp ce marinarii au mâncat curmale şi smochine.

După ce călătoriseră timp de 24 de ore fără oprire şi nu dormiseră 36 de ore, marinarii aproape că delirau. „Deoarece noaptea era umedă şi rece, şi-a amintit Riley, iar eu eram foarte obosit, mi-a fost imposibil să dorm.” La trei ore după ce s-au oprit, a răsărit soarele, iar ei au pornit din nou la drum.

Chiar şi acum, când se aflau în împărăţia sultanului, nu erau orice occidentali. Odată retrogradaţi la statutul de sclavi, creştinii se găseau la mila sultanului, care putea încă să-i păstreze dacă ar fi dorit, aşteptând daruri din partea emisarilor guvernului pentru „ospitalitatea” sa. Cu toate acestea, în acel moment, cursa lor pentru libertate se petrecea în ciuda prăbuşirii fizice şi psihice. Oamenii erau atât de slăbiţi şi şubreziţi, încât de-abia mai stăteau pe catâri. După răsăritul soarelui, au observat că ajunseseră într-o zonă mai bogată, chiar dacă, la fel ca

restul regiunii, afectată de seceta recentă. Au trecut pe lângă terenuri cu case izolate, sate şi câmpuri împrejmuite cu ziduri puternice de piatră şi calcar. Câmpurile arate aşteptau ploaia şi seminţele de orz. Vitele, caii, măgarii şi cămilele rodeau tufele în căutare de iarbă, iar caprele se hrăneau cu coaja amară a seminţelor de argan.

Acum, au început să urce din nou. Când au ajuns sus, pe un deal, unul dintre mauri le-a indicat marinarilor cărarea. Se întindea pe doi munţi, dintre care cel mai depărtat se afla la o distanţă de 32 de kilometri. Au suit pe cel mai apropiat dintre ele, de unde au avut o panoramă asupra superbului lanţ înzăpezit al Atlasului Mare, ale cărui vârfuri străpungeau norii spre nord-est. Muntele pe care se aflau marca graniţa regiunii numite Haha. În timp ce coborau în prima vale a acestui teritoriu, au trecut pe lângă cămile şi catâri încărcaţi cu sare şi alte mărfuri. Oamenii care îi mânau purtau caftane sub *haik-uri,* turbane, pumnale sau iatagane în teci, care le atârnau la şold, legate de cordoane din lână roşie.

Aici, pe movile, iarăşi se găseau sate cu ziduri din calcar şi *casbah-uri* cu turnuri, toate având rolul de a adăposti vitele pe timpul nopţii. Ca şi în alte părţi, câmpurile văii, care în mod normal erau roditoare, acum erau devastate de secetă şi de lăcuste. Nimeni nu le-ar fi vândut călătorilor orz pentru animale. În timp ce treceau, lăcustele care bâzâiau peste tot se dădeau în lături, ca apa unei mări care se despică.

Oamenii se deplasau în zigzag pe o altă pantă, lângă o apă învolburată care iriga câmpurile terasate, lucrate de bărbaţi şi de băieţi, apoi dispărea în nisip înainte de a ajunge în valea de dedesubt. Pe un platou, aproape de vârf, au descoperit creste de un alt tip: movile de sare. Stând în picioare, pe un mozaic de oale din argilă roşie, zeci de lucrători greblau cristale roşiatice în mormane

mari. „Să văd sare de mare în astfel de cantităţi în vârful muntelui, pe care îl apreciam la înălţimea de cel puţin 457 de metri deasupra nivelului mării, a comentat Riley, mi-a stârnit mirarea şi curiozitatea.” Era cea mai mare exploatare de sare din întregul Maroc2. Un izvor cu apă sărată umplea oalele, care străluceau ca o oglindă, până când apa se evapora din cauza soarelui, lăsând doar sarea. Sute de grămezi aşteptau să fie încărcate pe patru sute de măgari, catâri şi cămile.

Grupul s-a oprit acolo, iar bel Cossim a plătit călăuzele cămilelor, care îi însoţiseră până aici pentru a încărca sare, pe care o vindeau în sud. Între timp, muncitorii curioşi de la salină au început să-i studieze pe creştini. Le-au oferit napi cruzi, pe care marinarii i-au primit cu bucurie. Riley i-a considerat „cei mai dulci pe care i-am gustat vreodată şi foarte revigoranţi”.

După ce s-a separat de cămilari, restul grupului a coborât pe partea nordică, mai domoală, a muntelui, într-o câmpie cu un crâng de copaci de argan. La puţină vreme după lăsarea întunericului, au ajuns la un sat cu ziduri şi au intrat prin partea de est a unui ţarc mare de vite. Sunetul sătenilor cântând rugăciunile de seară la moscheea din nordul satului răzbăteau până în câmpie, în timp ce călătorii s-au aşezat lângă unul dintre zidurile de piatră ale ţarcului, care îl apărau de vânt pe timpul nopţii. Mai degrabă îngrijoraţi decât înfometaţi, au ros biscuiţii tari şi au băut apă. Potrivit lui Riley, şi ei i-au „mulţumit lui Dumnezeu pentru bunătatea Lui”, apoi s-au întins şi au dormit.

Câteva ore mai târziu s-au trezit brusc, sufocaţi de praf. Buimăciţi, au încercat să înţeleagă de unde provin zbieretele, răgetele şi grohăiturile sacadate din jurul lor. Pământul tremura din cauza celor 30 de arabi care îşi mânau zecile de cămile, catâri şi măgari în ţarc, neatenţi

la oaspeţii lor. Iritate din cauza călătoriei, cămilele mârâiau în timp ce se prăbuşeau din cauza poverilor grele, înclinându-se în spate şi în faţă până la pământ. După ce arabii au descărcat cămilele şi s-au înfăşurat în *haik-uri* ca să doarmă, bel Cossim şi Hamet şi-au ridicat grupul şi şi-au continuat călătoria.

La răsărit, au zărit nişte locuinţe berbere. Riley l-a rugat pe bel Cossim să cumpere lapte ca să le liniştească stomacul şi să le ofere energie pentru restul călătoriei, dar berberii, care aveau prea puţine lichide de dat într-o perioadă de secetă şi nici nu doreau să aibă de a face cu grupul de călători nocturni, au refuzat să le vândă ceva.

— Sus capul, căpitane, i-a spus bel Cossim lui Riley, văzând cât de disperat era. Mai sunt câteva ore şi vei fi în Swearah, dacă Allah Atotputernicul te va proteja în continuare.

„Eram atât de slăbit şi de dezarmat, şi-a amintit Riley, încât nu suportam nici măcar o veste bună fără un anumit grad de duritate, şi atât de agitat, încât cu cea mai mare greutate am reuşit să rămân călare pe catârul meu câteva momente după aceea.” Sidi Hamet a preluat conducerea grupului, aşa că Riley a înţeles că se apropiau de destinaţie. Dar după ce aşteptase opt săptămâni acest moment în care, până foarte recent, îşi pierduse orice speranţă, Riley nu putea înţelege că aveau să ajungă în oraş în câteva ore. Se simţea de parcă fiecare pas putea să fie ultimul.

În jurul orei opt dimineaţa, au ajuns în dreptul altor dune mari. În timp ce catârii se luptau cu stoicism să urce una dintre ele, s-a ivit marea. Acolo, în faţa lor, în sfârşit se găseau zidurile de piatră şi turnurile localităţii Swearah, în peninsula Mogadore, aflată într-o zonă cu ape de mică adâncime. Lângă oraş se afla un bric sub pavilion britanic. În urmă cu zece luni, vederea steagului britanic ar fi stârnit

furia americanilor. Acum, a adus lacrimi de bucurie.

Riley l-a privit pe Horace cu afecţiune părintească. Datorită surâsului, liniile întunecate de pe chipul băiatului s-au retras, ca undele pe suprafaţa unui lac. Trecuse prin atâtea în ultimele luni şi suportase totul cu bine. Unii ajung dintr-odată la maturitate, alţii luptă împotriva ei, dar puţini o dobândesc în stilul în care i se întâmplase lui. Acum era cu adevărat bărbat. Riley era mândru să-i fie tată adoptiv.

Burns şi Clark s-au înveselit pentru o clipă, dar chipurile lor vlăguite s-au întors repede la mina sumbră, pierdută, pe care o căpătaseră şi care nu se schimba odată cu trecerea timpului. Ochii lui Savage au scânteiat. Pe cât de tulburată fusese mintea lui, dorinţa de luptă supravieţuise în el. Riley l-a privit cu durere, dar nu avea împotriva lui niciun resentiment.

Nelinişţiţi din cauza înaintării chinuitor de lente, Bel Mooden şi Sidi Mohammed se grăbeau acum spre oraş, lăsându-i pe marinari cu bel Cossim.

— Există un vas care vă poate duce în ţara voastră şi la familiile voastre, i-a anunţat maurul, care devenise dintr-odată vorbăreţ.

— Inshallah, în curând îl vei cunoaşte pe generosul Willshire, care te va scăpa de toate nenorocirile.

Bel Cossim s-a rugat tare în arabă, apoi şi-a exprimat în spaniolă propria dorinţă:

— Fie ca Allah Atotputernicul să-i fi păstrat în viaţă pe soţia şi pe copiii mei!

La vreo trei kilometri sud-est de Swearah, s-au oprit lângă un palat imperial, o enclavă cu ziduri din piatră cubică, având turnuri înalte de nouă metri, acoperite cu ţigle verzi, la fiecare colţ. În apropiere, o apă curgea în golf, deasupra căruia se înălţau zidurile şi minaretele din Swearah. Catârii păşteau, în timp ce oamenii se relaxau şi priveau la bărcile de pescuit plutind pe apele

impresionantului oraş – o imagine care, a afirmat Riley, „a strecurat în sufletul meu o bucurie sublimă şi o serenitate cerească imposibil de descris, şi faţă de care înainte fusesem întotdeauna un străin”.

Apoi, brusc, spre uimirea lor, deasupra oraşului a răsărit steagul american.

„La această binecuvântată şi emoţionantă privelişte, puţinul sânge rămas în vinele mele s-a revărsat spre inima ce bătea cu putere, a exclamat Riley, şi părea că pulsează un torent de viaţă nouă în fiecare părticică a corpului meu istovit.”

William Willshire s-a apropiat călare. Bel Cossim l-a întâmpinat şi l-a pregătit pentru privelişte pe care avea să o vadă. În timp ce dădeau colţul pe jos, Riley l-a auzit pe bel Cossim spunând doar atât:

— *Allá están* („Sunt aici”).

Willshire mai văzuse înainte captivi englezi aduşi din deşert, dar a fost şocat de imaginea înfăţişată dinaintea ochilor săi: cinci oameni, atât de jerpeliţi şi de slabi, încât, pentru moment, a fost dezgustat. Apoi le-a ieşit înainte pentru a-i saluta.

Acum a fost rândul lui Riley să fie uimit. Acest bărbat tânăr, având 25 de ani neîmpliniţi, îmbrăcat într-o jachetă impecabilă cu pulpane, cu îngrijorarea întipărită pe faţa cu trăsături frumoase, avea aceeaşi înălţime şi era la fel de bine îngrijit ca junele din visul pe care îl avusese în deşert, cel care l-a îmbărbătat şi l-a îmboldit până în acest punct.

Fără să-i pese de ţinuta sa oficială, Willshire, în carne şi oase, l-a îmbrăţişat pe căpitanul bărbos, mirosind a mosc, îmbrăcat într-o jumătate de *haik* murdar ce-i atârna pe un singur umăr.

— Veniţi să vă îmbrăţişez, stimate domn, a spus. Acesta este cu adevărat un moment fericit.

Lacrimile s-au rostogoli pe obrajii lui Willshire când i-a

strâns mâna altădată puternicului marinar. A tresărit în momentul în care oasele fragile ale bătrânului au trosnit în strânsoarea sa.

— Veniţi, prieteni, a rostit Willshire, într-un final, haideţi să mergem spre oraş.

Epilog
Întoarcerea acasă

Imediat ce Riley şi marinarii au intrat în oraş, stârnind interesul mulţimii, *Bashaw*[43] din Swearah le-a cerut să se prezinte la el. După ce i-a studiat, i-a proclamat oameni liberi, cu aprobarea sultanului. La casa lui Willshire, frizerii le-au tuns părul plin de păduchi şi bărbile. Slujitorii le-au spălat cu delicateţe pielea plină de răni şi i-au uns cu uleiuri.

Era în 7 noiembrie, chiar dacă ei cu siguranţă nu ştiau asta când au intrat în Swearah. Pentru prima dată în mai mult de două luni, marinarii au simţit senzaţia hainelor curate pe piele. Au mâncat kebab cu carne de vită bine condimentată, pâine de grâu cu unt şi rodii, o masă de neuitat, întreruptă, vai!, de senzaţia de greaţă a marinarilor. Un medic, evreu rus, le-a administrat „doctorii” pentru durerile de stomac. Riley a menţionat grija cu care acest om le-a restabilit starea de sănătate, în săptămânile următoare.

În prima noapte de libertate, Riley a clacat. Delira, având simptome a ceea ce acum numim stres post-traumatic. Nu era o reacţie neobişnuită pentru marinarii eliberaţi recent din deşert, care aveau tendinţa de a fi „meschini, servili şi abrutizaţi”, conform viceconsulului

---

[43] *Bashaw* (sau paşă), persoană cu rang sau titlu înalt în nordul Africii sau în Imperiul Otoman (n. tr.).

britanic Joseph Dupuis. „Dacă au petrecut timp îndelungat în sclavie, a explicat el, par lipsiţi de raţiune şi de sentimente, cu elanul frânt, iar simţurile, într-o stare de letargie, pe care nu o pot descrie corespunzător” (Adams, p. 130).

Referitor la colapsul său brusc, Riley a fost, ca de obicei, franc. „Mintea mea – care (deşi corpul fusese redus la un schelet) până în punctul acesta fusese puternică şi mă ajutase prin toate încercările, nenorocirile şi suferinţele şi îmi permisese să-i încurajez şi să le susţin moralul tovarăşilor mei de suferinţă, în dese rânduri deznădăjduiţi –, a spus el, nu mai putea să mă ajute: recenta schimbare a situaţiei mele părea că îmi relaxase toate cotloanele sufletului, iar facultăţile toate s-au prăbuşit în cea mai periculoasă confuzie.” Riley s-a ghemuit în colţul camerei pe care o împărţea cu Savage, plângând des, tremurând când cineva se apropia, convins că urma să fie iarăşi dus în deşert. Willshire însuşi s-a îngrijit de el, însoţindu-l în momentele sale de luciditate la plimbări prin galeria casei.

În timp ce oameni îşi recăpătau uşor echilibrul, Willshire a insistat să fie cântăriţi. Riley, a cărui greutate normală era de 120 de kilograme, avea mai puţin de 41 de kilograme. Clark şi Burns, care au fost cei mai bolnavi, ajunseseră să aibă „mai puţin decât aş îndrăzni să menţionez, scria Riley, pentru că nu cred că aş fi crezut că oameni care se aflau încă în viaţă puteau cântări 20 de kilograme” 1.

Willshire a trimis oameni până departe, în oraşul Maroc, la vreo 160 de kilometri, pentru a obţine hrană din abundenţă, ca să suplimenteze raţiile uneori sărăcăcioase de la Swearah. Un anume căpitan Wallace, de pe bricul englezesc *Pilot,* le-a adus americanilor chiar şi carne de porc sărată, mazăre curăţată şi cartofi, gândindu-se că marinarii aveau nevoie de mâncarea specifică de pe vas,

ca să se întremeze.

Acum, Riley a primit o scrisoare de la Horatio Sprague. Negustorul din Gibraltar i-a scris că îi ceruse lui Willshire să garanteze că „împrumutul dumneavoastră la mine de 1 200 de dolari sau mai mult va fi plătit integral pentru obţinerea libertăţii dumneavoastră şi a celor care vă însoţesc”. În scrisoarea datată 13 noiembrie, Sprague i-a spus lui Riley că spera ca, în curând, să „aibă fericirea să-i strângă din nou mâna sub acoperişul casei sale”. Din dorinţa grabnică de a achita obligaţiile lui Riley faţă de arabi, Sprague trimisese lui Willshire cele două puşti cu ţeavă dublă – inclusiv pe-a lui, o armă meşteşugită cu multă măiestrie. Promisiunea riscantă a lui Riley către Hamet şi Seid, care au rămas oaspeţi în casa lui Willshire timp de două săptămâni, era, în fine, împlinită.

După ce şi-au primit armele râvnite, fraţii erau gata de plecare. Hamet era nerăbdător să se întoarcă la familia lui, dar a promis că după aceea va porni împreună cu un grup mare în căutarea celorlalţi membri ai echipajului bricului *Commerce.* În dimineaţa următoare, americanii au asistat la plecarea celor doi fraţi. Chiar dacă Riley nu a putut înţelege pe deplin comportamentul lui Hamet, arabul îi câştigase căpitanului nu doar respectul, ci şi admiraţia. Într-adevăr, profitase de un sistem corupt ce presupunea răscumpărarea unor fiinţe omeneşti, dar potrivit propriilor standarde şi standardelor occidentalilor, care nu puteau decât să accepte situaţia din acest loc, nu făcuse nimic imoral. Într-un final, îi salvase pe marinari de la sclavie; era un om de omenie şi de încredere. Recunoscător pentru că fusese salvat, Riley nu a regretat târgul încheiat, ci împrejurările care l-au făcut necesar. Acum, că era din nou îmbrăcat în straie occidentale şi se afla printre prieteni puternici, nu i-ar fi întors spatele lui Hamet, un om care văzuse dincolo de diferenţele dintre ei şi care avea

încredere în el, într-un loc unde încrederea între străini era un lucru rar.

La plecare, proporţional cu mijloacele sale de atunci, Riley i-a oferit lui Hamet un mic cadou, pe care nu l-a menţionat, iar Willshire i-a dat praf de puşcă de bună calitate şi alte semne ale recunoştinţei sale. Riley a consemnat încrezător că Hamet a jurat din nou, „cu mâna sa dreaptă, că avea să-mi aducă restul membrilor echipajului meu, în cazul în care mai erau în viaţă, iar Allah i-ar fi cruţat bineînţeles viaţa”.

Savage, Burns, Clark şi Horace s-au îmbarcat pe o goeletă genoveză, sub pavilion britanic, în Gibraltar, în 4 ianuarie 1816. Riley a rămas însă. Îi promisese lui Archie Robbins că va face tot ce-i stătea în putere să trimită ajutor şi dorea să-şi ţină cuvântul. După o despărţire emoţionantă de Willshire, care mai târziu avea să-i spună colegului său James Renshaw „îmi voi aminti întotdeauna cu plăcere ziua în care l-am cunoscut pe domnul Riley”, căpitanul a traversat Marocul pe un catâr în vederea întâlnirii cu James Simpson, consulul general american de la Tangier, pentru a se asigura că se demarau pregătirile necesare salvării celorlalţi membri ai echipajului.

Clark şi Burns s-au întors în Statele Unite ale Americii pornind din Gibraltar, la bordul vasului *Rolla,* din Massachusetts. La sfârşitul lunii ianuarie, Riley însuşi a ajuns în Gibraltar, unde Horatio Sprague l-a primit cu „bucurie sinceră”. Riley, Savage şi Horace au călătorit la bordul vasului *Rapid* din New York, unde au ajuns în 19 martie, după 44 de zile.

După ce s-a reîntâlnit cu Phoebe şi copiii la Middletown, Riley nu s-a putut odihni prea mult timp. „Revederea noastră a fost unul dintre acele momente care nu pot fi descrise în cuvinte, a consemnat el. Am petrecut o săptămână cu ei, iar inimile ne băteau la unison.” A fost

chemat la Washington, pentru a rezolva chestiuni urgente: să-i găsească pe restul oamenilor săi şi să-l plătească pe Sprague. A fost primit de congresmeni şi i s-a aranjat o întâlnire cu secretarul de stat James Monroe, care, a scris Riley, „m-a primit în maniera cea mai amabilă şi mai emoţionantă”. Administraţia americană a fost de acord să plătească suma de 1 852,45 de dolari, care să acopere răscumpărarea şi cheltuielile, şi l-a asigurat pe Riley că existau fonduri pentru eliberarea din sclavie a celorlalţi marinari. Dar în 10 martie, Willshire l-a înştiinţat pe Riley că nu a mai auzit nicio veste de la Sidi Hamet şi nici nu a primit „măcar cea mai neînsemnată informaţie” despre ceilalţi membri ai echipajului.

La fel ca Robbins, William Porter a fost dus în sudul coastei, unde a avut în continuare probleme cu vederea. Îndreptându-se din nou către nord, a orbit de tot, iar stăpânul său a trebuit să îl care într-un coş, pe o cămilă. Când ploile din februarie au revigorat cămilele, stăpânul său l-a îndemnat să îşi spele ochii în lapte de cămilă şi apă de mai multe ori pe zi. Acest tratament, credea Porter, i-a redat vederea.

Pe la începutul lunii martie, opt comercianţi având tot atâtea cămile încărcate cu mărfuri au intrat în tabăra tribului de care aparţinea stăpânul său şi au făcut schimburi cu ei timp de patru zile. La sfârşitul acestei perioade, Porter a descoperit că negustorii îl cumpăraseră. Şeful lor, un om pe nume Hamet, l-a înştiinţat că îl vor duce la Swearah, unde căpitanul său deja ajunsese în siguranţă. Hamet l-a hrănit cu smochine uscate, curmale şi biscuiţi.

După ce au călătorit spre nord timp de o lună, negustorii şi însoţitorii lor au ieşit din deşert. Trei zile mai târziu, s-au întâlnit cu o companie de 50 de oameni pedeştri care au apărut brusc în faţa lor şi le-au cerut să oprească. Nu

aveau arme de foc, nici măcar săbii. Fiecare avea în partea stângă o traistă de piele, agăţată de o curea trecută peste umărul opus, plină cu pietre. Le-au cerut negustorilor să îl predea pe sclavul alb. Hamet a refuzat. Tâlharii, în avantaj numeric, nu au dat înapoi. Negustorii au tras o salbă, împuşcând o parte dintre ei, dar ceilalţi au început să-i bombardeze cu pietre de mărimea unui pumn, cu o uimitoare forţă. Când lupta crâncenă s-a încheiat, Hamet şi cei şapte oameni ai săi zăceau morţi. Cei care aruncaseră pietrele le-au luat hainele şi armele şi au fugit spre sud, într-un sat fortificat, luând cu ei cămilele, bunurile şi pe Porter. La o lună după acest atac, Porter a fost dus la Wednoon şi vândut lui Abdullah Hamet, un comerciant prosper, care l-a tratat bine.

În martie 1816, spre marea surpriză şi bucurie a lui Porter, s-a regăsit cu Robbins, care tocmai sosise din Wednoon. Aproape mort de foame, Robbins primise de la Meaarah doar bătaie şi resturi de mâncare. Apoi Meaarah l-a vândut pe cinci cămile şi două pături lui Hamet Webber, un comerciant arab din Oulad El Kabla, care, aşa cum a spus Robbins, era o ramură a Oulad Bou Sbaa, „mult mai războinici ca trib, dar mai puţin cruzi ca indivizi decât toţi arabii pe care i-am întâlnit”. Viaţa cu Hamet Webber era bună. Robbins a devenit tot mai viguros, pe măsură ce rătăcea pe distanţe mari spre nord şi nord-vest. La trei zile depărtare de Wednoon, Webber l-a vândut pe Robbins lui Abdallah bel Cossim, nu acel bel Cossim care îl salvase pe Riley, ci exact acelaşi om care îl deţinuse anterior şi îl

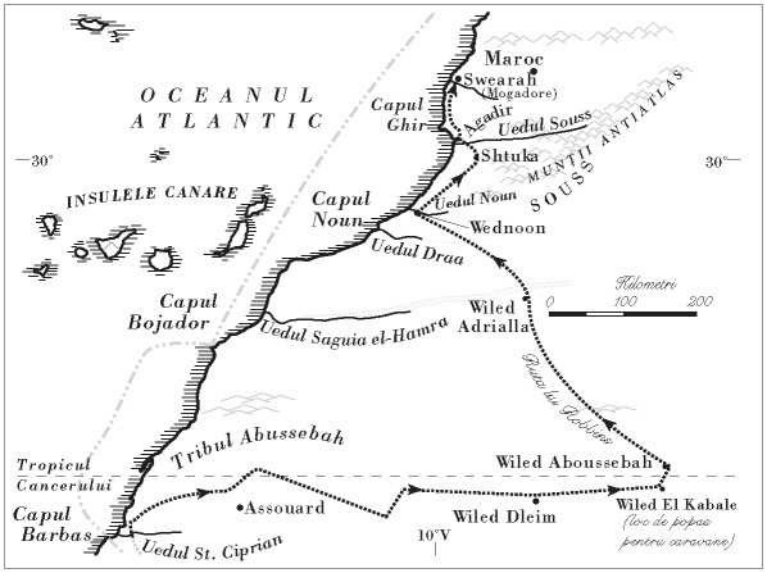

brutalizase pe Robert Adams, de pe vasul *Charles.* Robbins a fost pus la culesul orzului, tutunului şi la alte recolte, la munci în construcţii, pentru înălţarea zidurilor de pământ din jurul câmpurilor.2

În aprilie, Willshire a primit o bucată de hârtie din Wednoon purtând semnătura lui William Porter. Într-un al doilea bilet, marinarul aproape analfabet a reuşit să-l informeze că Robbins se afla, de asemenea, în Wednoon. Şase luni mai târziu, Willshire l-a răscumpărat pe Porter cu 163 de dolari şi l-a informat pe Riley printr-o scrisoare că negociase o răscumpărare şi pentru Robbins. Porter a ajuns la Boston în decembrie şi s-a regăsit cu Riley la New York la puţină vreme după aceea. Riley, care a inserat noutăţi despre soarta lui Porter în cea de-a doua ediţie a memoriilor sale, a ascultat cu atenţie despre cum decursese călătoria marinarului spre Swearah. Cel mai mult îl interesa un individ pe nume Hamet, care fusese ucis în timp ce îl transporta pe Porter spre nord. Când

Porter i-a spus că arabii aveau biscuiţi (un aliment occidental care nu putea proveni decât din Swearah) şi că avea la el două puşti cu ţeavă dublă în stare bună de funcţionare, Riley şi-a dat seama că era vorba despre Sidi Hamet, care acţiona „sub jurământul cel mai solemn că avea să facă tot ce-i stătea în putinţă să elibereze restul membrilor echipajului”.

Riley era sigur că Sidi Hamet murise încercând să-şi ţină cuvântul. A deplâns soarta sa, nu doar pentru că îl considera pe Sidi Hamet un om bun, dar şi pentru că ştia că, odată cu prietenul său arab, dispăruse cea mai bună şansă de salvare pentru marinari.

Între timp, Robbins, la fel ca Robert Adams înaintea lui, suferea din cauza fiului crud al lui bel Cossim, Hameda, şi era bătut de bel Cossim, care, într-o zi, a aruncat în el cu o piatră grea, lovindu-l în spate şi provocându-i dureri care l-au chinuit două luni. Robbins începuse să renunţe la orice speranţă. Musulmanii din Wednoon, a scris el, „adesea m-au îndemnat să le îmbrăţişez credinţa – să scap de sclavie –, să iau o soţie ismailită şi să devin celebru. Nu pot să spun ce suferinţă mare mi-a provocat aceasta”. Într-un final, a fost cumpărat de emisarul unui berber bogat pe nume Elajjah Mahomet şi dus la casa acestuia, la 209 kilometri de Wednoon. De aici i-a scris lui Willshire şi, până la urmă, a fost dus la Swearah. În martie 1817, Robbins a ajuns acolo, în sfârşit, după cum a spus el, „îmbrăcat doar într-o bluză din lână veche; părul îmi crescuse la întâmplare în toate direcţiile; barba mea dădea impresia că sunt mahomedan”. Willshire l-a tratat pe Robbins cu aceeaşi bunătate pe care o avusese şi faţă de camarazii săi. La puţină vreme după aceea, Robbins a pornit spre casă, ajungând la Boston în mai 1817.

În Swearah, Willshire i-a spus lui Robbins că doi sclavi creştini se găseau pe o insulă aproape de un avanpost

arăbesc de pescari, departe, spre sud. A trimis un emisar „să-i găsească, dacă era posibil, şi să-i aducă la el, în cazul în care puteau fi răscumpăraţi”. Robbins ştia că cei doi oameni nu puteau fi decât James Barrett şi George Williams, dar niciunul dintre ei nu a fost salvat. Nici o altă informaţie verosimilă nu s-a putut obţine despre restul echipajului bricului *Commerce* – Dick Deslisle, John Hogan şi Antonio Michel.

În onoarea celor doi oameni care au ajutat la salvarea sa şi a celor patru camarazi, căpitanul i-a rebotezat Horatio Sprague Riley şi William Willshire Riley pe cei doi fii mai tineri ai săi. La solicitarea sa, Congresul american i-a mulţumit oficial lui William Willshire pentru rolul jucat în eliberarea marinarilor de pe *Commerce.* Această informaţie a fost adusă la cunoştinţa lui Willshire prin intermediul consulatului SUA de la Tangier. De asemenea, preşedintele James Monroe, prin guvernul britanic, i-a trimis o scrisoare de mulţumire lui Willshire pentru serviciile sale.

Relatarea lui Riley despre călătoria bricului *Commerce* şi captivitatea echipajului său în Sahara, publicată în 1817, a fost încurajată de Monroe şi de numeroşi congresmeni şi sprijinită de omul de stat şi aboliţionistul newyorkez DeWitt Clinton. Aaron Savage a consemnat într-o scrisoare deschisă publicată în volum:

Prin aceasta, garantez că, până la despărţirea noastră în Mogadore, povestea reprezintă un expozeu al faptelor şi că eu, precum şi alţii din echipaj datorăm vieţile, libertatea şi revenirea în patrie, sub cârmuirea lui Dumnezeu, eforturilor, curajului, inteligenţei şi perseverenţei [lui Riley].

Memoriile lui Riley au ajuns celebre, propulsându-l într-un erou cu faimă naţională şi internaţională. Au fost publicate în Anglia în acelaşi an; ediţiile în limbile franceză

şi olandeză au apărut în următorii doi ani. Fiul lui Riley, William Willshire Riley, a susţinut ulterior că „fuseseră citite de peste un milion de oameni care trăiesc acum în Statele Unite ale Americii”. Deşi este o exagerare care a fost preluată de cercetători neatenţi, volumul lui Riley a avut un impact mare şi profund. De exemplu, Abraham Lincoln a citit cartea când era copil şi niciodată nu a uitat desenele prin care Riley şi-a ilustrat captivitatea3. Un bine-cunoscut istoric din Ohio, din secolul al XIX-lea, purta numele Consul Willshire Butterfield, iar în statul Carolina de Sud cineva şi-a botezat băiatul Sidi Hamet.

Cartea a continuat să fie publicată la sfârşitul secolului al XIX-lea. Plimbându-se de-a lungul plajelor bătute de vânturi puternice de pe Cape Cod, imaginându-şi că se afla în deşert, Henry David Thoreau se gândea la cartea lui Riley, „în pofida frigului”, aşa cum a scris în colecţia de texte intitulată *Cape Cod*. Dovezi anecdotice ale influenţei şi popularităţii cărţii lui Riley pot fi găsite într-o istorie a educaţiei din Ohio, din anul 1876:

Un elev citea din Biblie, un altul din *Poor Richard’s Almanac*, iar un al treilea lectura pasaje pline de suspans dintr-un volum foarte apreciat, aşa cum era *Narrative of Shipwreck and Captivity among the Arabs,* de căpitanul James Riley. Dacă ultimul dintre cititori avea o elocinţă aparte, atunci toţi din şcoală, inclusiv profesorii, îşi întrerupeau activitatea şi, cu gurile căscate şi ochii mari, ascultau cu atenţie interesanta naraţiune.

Fiul lui Riley, William, va pretinde că „niciun cetăţean simplu din această ţară, al cărui nume nu a fost luat în considerare pentru o funcţie oficială care să-i dea importanţă în opinia lumii, nu a devenit cunoscut într-o asemenea măsură şi atât de favorabil precum căpitanul Riley” *(Sequel,* pp. Iv-v).

Cartea lui Riley i-a transformat în celebrităţi pe

supravieţuitorii naufragiului vasului *Commerce* în comunităţile lor şi în timpul călătoriilor, deşi aceasta nu i-a ajutat în vreun mod din punct de vedere material.

Condiţiile grele ale captivităţii au lăsat amprente de durată pe fiecare dintre ei. Au suferit de diverse probleme de sănătate, iar doi dintre ei au murit în următorii şapte ani, după revenirea acasă.

James Clark s-a îmbolnăvit de inflamarea gâtului şi a bărbiei, care a fost diagnosticată ca scrofulă, sau tuberculoza glandelor limfatice, o boală considerată incurabilă. Dr. Felix Pascalis l-a examinat în noiembrie 1816 şi l-a descris, într-o scrisoare, ca fiind un om foarte bolnav, cu dureri de rinichi, incontinenţă, depresie şi umflături ale gâtului atât de dureroase, încât Clark l-a implorat să îi taie ganglionii cervicali. „Era foarte slab, descărnat, având o înfăţişare palidă, lividă, cu pete închise la culoare”, a observat Pascalis. „Starea sa de slăbiciune era foarte accentuată; avea dificultăţi de mişcare, de parcă articulaţiile sale erau rigide; iar facultăţile mintale păreau, de asemenea, încetinite ori suspendate.” Sub îngrijirea doctorului Pascalis, care a prescris băi alcaline şi prişniţe, ungerea ganglionilor şi a rănilor cu potasă şi utilizarea amoniacului, a apei gazoase fosfatice, a opiului, a chinchinei[44] şi a vinului, Clark a reuşit o recuperare remarcabilă, dar a mai trăit numai câţiva ani, murind în 1820, la vârsta de 29 de ani, la New Haven.

La puţină vreme după ce s-a întors la East Haddam, Thomas Burns s-a recăsătorit cu Jane Lord, care a născut curând o fetiţă, Agnes. Familia şi-a prelungit şederea la o fermă închiriată, deşi Burns, care a suferit două şocuri în Maroc, prezenta un comportament îngrijorător. În noiembrie 1818, în nişte împrejurări mai degrabă ciudate, l-a împuşcat pe tânărul de 23 de ani Ezekiel Fox. „Supărat

[44] Scoarţa arborelui din care se extrage chinina (n. red.).

din cauza unei *pisici albe,* aşa cum a declarat, Burns şi-a încărcat puşca şi a ieşit seara cu scopul să o împuşte, se arăta în ziarul *Connecticut Courant.* „Observând o mişcare sus, de-a lungul zidului, crezând că era, aşa cum a presupus, pisica albă, a tras şi l-a împuşcat pe tânăr.” Burns a susţinut că vesta şi fularul alb ale lui Fox l-au indus în eroare. După câte se pare, nu a fost niciodată pus sub acuzare. Cinci ani mai târziu, Burns, atunci în vârstă de 49 de ani, soţia sa şi fiica s-au îmbolnăvit şi au murit. Necrologul din *Courant* l-a descris simplu pe Burns drept „una dintre nefericitele victime, împreună cu căpitanul Riley, ale marelui deşert Sahara”.

Aaron Savage s-a căsătorit cu Martha Edwards în Middletown Upper Houses în 1817 şi a murit în Stonington, Connecticut, în 16 mai 1831, la vârsta de 36 de ani. În 1842, fiica sa Margaret s-a căsătorit cu William, fiul căpitanului Riley. Au avut o fiică, Sarah, născută în anul următor, purtând al doilea prenume Willshire.

Nimic în plus nu se cunoaşte despre viaţa lui William Porter, cu excepţia faptului că a murit la Stow, Ohio, în 11 septembrie 1847, la vârsta de 63 de ani.

După ce s-a întors în Connecticut, Archibald Robbins a publicat propria mărturie în care relatează naufragiul şi captivitatea sa, cea mai îndelungată dintre toţi supravieţuitorii. În ceea ce priveşte faptele, lucrarea lui Robbins confirmă în mare parte cele scrise de Riley, soarta lui Antonio Michel fiind singura mare diferenţă dintre cele două versiuni, în afară de omisiunea cazului de furt al sticlei de vin. La fel ca volumul lui Riley, cel al lui Robbins a stârnit imediat un viu interes, cunoscând douăzeci de ediţii până în 1830. Robbins a rămas marinar şi a devenit căpitanul unui bric implicat în comerţul din Indiile de Vest. Mai târziu, a fost capturat de piraţii spanioli, care au prădat vasul său şi au încercat să obţină mai mulţi bani de

la el, suspendându-l cu capul în jos până când aproape că a murit. Până la urmă, i-au dat drumul. În 1823, a câştigat un profit generos din transportul muncitorilor din Hudson, care lucrau la săparea canalului Erie. În acelaşi an, s-a căsătorit cu nepoata lui George Williams, Almira, cu care a avut un fiu, William, născut în 1826, având al doilea prenume Riley. Cu înţelepciune, Robbins a părăsit meseria de marinar pentru a deveni comerciant şi diriginte de poştă. După ce Almira a murit, în 1835, Robbins s-a căsătorit cu sora acesteia, Elizabeth. S-au mutat la Solon, Ohio, unde Robbins, care avea nouă copii, a murit în 1860.

În 1825, Horace Savage a devenit căpitanul goeletei *Spartan* din Hartford, iar în anul următor al vasului *Albion.* Până la urmă, s-a mutat în Mexic, unde a trăit şi a făcut comerţ timp de câţiva ani. În ciuda îndemnurilor sale, soţia sa Lavinia a refuzat să se mute acolo din Wethersfield, unde a rămas cu fiica lor, Jane. Ulterior, Horace s-a întors la Wethersfield, unde a şi murit în 1882, la vârsta de 82 de ani, fiind ultimul supravieţuitor al bricului *Commerce* despre care avem informaţii.

În ciuda vânzărilor înregistrate de cartea sa, chinul la care l-a supus Sahara pe Riley l-a lăsat falit şi bolnav de artrită cronică. În 1818, a pornit călare spre vest, sperând să-şi îmbunătăţească starea de sănătate şi să caute noi oportunităţi. A lucrat ca inspector guvernamental în nord-vestul statului Ohio, o slujbă prost plătită în sălbăticie, atât de dură, încât muştele însetate de sânge i-au ucis calul într-o mlaştină. Totuşi, Riley a văzut o perspectivă în aceste locuri sălbatice. A cumpărat 360 de acri pe malul râului St. Mary, unde s-a stabilit cu familia, într-o cabană de lemn, şi a înfiinţat un oraş, pe care l-a numit Willshire. „Scopul meu era să construiesc mori, să întemeiez un oraş, care ar fi dus mai departe numele *binefăcătorului meu,* să-i stabilesc pe copiii mei într-un ţinut nou, unde, cu

o industrie adevărată, cu energie şi cu un comportament adecvat, ar fi prosperat odată cu ţinutul”, a scris cu avântul său caracteristic, într-o scrisoare adresată prietenului său John F. Watson din New York. Spera ca, în cele din urmă, prin intermediul râului şi al canalului, să fie capabil să pună bazele comerţului cu coasta de est a SUA.

Dar Riley era încă urmărit de propriii demoni, de amintirile legate de captivitatea sa în deşert şi de neliniştea faţă de soarta camarazilor săi rămaşi acolo. „Biruit de mulţimea de senzaţii care mă torturează aproape neîncetat”, i-a scris în 1918 guvernatorului de Ohio, Ethan Allen Brown, „mă străduiesc să-i alung, fie prin somn, fie prin activitate neobosită, dar totul este în zadar; dacă dorm, sufletul meu în agonie este bântuit de fantome.”

Chiar dacă Riley a fost chinuit tot restul vieţii sale de experienţa în Africa, toate acestea au avut şi un efect benefic asupra sa. A devenit un avocat sincer al abolиţionismului. „Când un individ supus sclaviei este adus în faţa mea – fiecare nerv şi muşchi din corpul meu este afectat într-un mod straniu... întregul meu corp devine agitat”, i-a scris lui Brown, protestând împotriva admiterii statului Missouri, care nu abolise sclavia, în Uniune. Deoarece suferise „din cauza cruzimii şi a intoleranţei religioase şi a fanatismului”, propovăduia acum libertatea şi toleranţa religioasă şi se opunea robiei negrilor africani, „care fuseseră înhăţaţi şi luaţi cu forţa din ţara lor de baştină. De experţi în libertăţile morale şi politice şi în bunătatea creştinească”.

„Oamenii cu piele neagră nu sunt nişte brute”, a concluzionat el. „Avocaţii ipocriţi ai sclaviei vor fi detestaţi de întreaga umanitate.”

Viaţa plină de greutăţi specifică pionierilor i se potrivea lui Riley. A prosperat şi a fost ales în Adunarea Generală a

statului Ohio în 1823. Dar lupii, ţânţarii, izolarea şi bolile repetate îngreunau traiul familiei sale. În 1826, slăbit de febră, Riley a suferit atacul unei boli care, în acele vremuri, se numea *phrenitis,* o inflamare a creierului care în prezent este denumită encefalită. A suferit din cauza umflării dureroase a gâtlejului şi a gâtului şi a paraliziei parţiale. În cele din urmă, a trebuit să fie transportat la New York, după ce i s-a administrat o doză de opiu.

Medicul său i-a spus lui Riley că trebuia să se întoarcă pe mare, unde aerul îi făcea bine. După o scurtă şedere pe coastă, starea lui de sănătate s-a îmbunătăţit total. A decis să se întoarcă la viaţa sa de căpitan de vas comercial, după ce petrecuse peste zece ani pe uscat.

Trei ani mai târziu, se regăsea bucuros cu Horatio Sprague în Gibraltar. Din vremea captivităţii sale, Riley devenise avocatul câtorva cauze, iar acum pleda pentru reforme care ar fi avut rolul de a întări negoţul internaţional al Americii.

Într-o scrisoare lungă, lucidă şi înflăcărată adresată senatorului John Forsyth, a argumentat că sistemul consular american era demodat şi avea nevoie de schimbări. Printre deficienţele sale, menţiona angajarea cetăţenilor străini ale căror interese comerciale intrau în conflict cu ale comercianţilor americani, pe care, în teorie, îi serveau şi care, uneori, nici măcar nu locuiau în porturile unde erau numiţi consuli. În acelaşi timp, Riley a făcut lobby pentru ca Sprague, un cetăţean american „sensibil, liberal, talentat, onorabil şi independent”, să fie numit consul la Gibraltar.

Datorită cărţii foarte cunoscute şi a sincerităţii sale, Riley era cunoscut la Washington. Deşi a rămas un străin acolo şi a fost considerat mai degrabă un pisălog, care în câteva rânduri nu a reuşit să obţină întâlnirile cu oameni din mediul politic promise anterior, scrisorile sale adresate

oficialităţilor de rang înalt erau adesea remarcate. În 30 aprilie 1832, spre satisfacţia lui Riley, Senatul american a aprobat propunerea făcută de preşedintele Andrew Jackson pentru numirea lui Sprague în funcţia de consul în Gibraltar.

În luna iunie, anul următor, Riley s-a întors la Swearah. A sosit prea târziu ca să îl vadă pe Rais bel Cossim, care – rămânând un apropiat al lui Willshire, îndeplinea alte sarcini pentru acesta şi adesea întreba de Riley – a decedat subit în 1825. Într-o scrisoare, Willshire l-a informat pe Riley: „Din ziarele din Boston şi alte oraşe, vei afla, probabil, despre decesul eliberatorului tău, Rais bel Cossim”, sugerând astfel că presa avea să anunţe moartea maurului, atât de celebră ajunsese povestea lui Riley.

Willshire, acum un bărbat căsătorit, având copii mici şi părul încărunţit, l-a primit pe Riley în locul pe care acesta îl asocia cu libertatea şi renaşterea sa. Englezul a surprins natura relaţiei lor într-o misivă adresată tizului său, William Willshire Riley:

Anii ce-au trecut nu au schimbat nimic în recunoştinţa pe care tatăl dumneavoastră a arătat-o întotdeauna faţă de mine, dezvăluită lumii prin publicarea cărţii în care relatează naufragiul şi suferinţele: şi vă asigur că menţionarea numelui meu în termeni atât de onorabili a reprezentat un paşaport pentru mine, oriunde am călătorit; şi mi-a oferit imboldul să întrec şi să merit trăsăturile prezentate acolo – în măsura în care sunt departe de descrierea din carte, am studiat-o pentru a o merita.

Riley s-a întors în Statele Unite ale Americii cu o încărcătură de piei de capră, gumă arabică, lână şi migdale. El şi Willshire au devenit parteneri de afaceri şi aşa au rămas până la moartea lui Riley.

În 1836, la aproape trei decenii după capturarea vasului

Two Marys cu întreaga sa încărcătură, Riley şi asociaţii săi au primit despăgubiri parţiale de război. Deşi nicio sumă de bani nu putea să compenseze ghinionul lui Riley care schimbase turnura celui mai important moment al carierei sale şi care cauzase familiei sale atâtea probleme, măcar era o reparaţie morală.

În martie 1840, în timpul unei călătorii din New York spre St. Thomas, Riley s-a îmbolnăvit şi a murit pe mare, la bordul bricului *William Tell.* Corpul neînsufleţit a fost dat adâncurilor. Mai târziu în acel an, *William Tell* s-a scufundat în apropierea Gibraltarului, toţi marinarii, cu excepţia unuia, murind.

Patru ani mai târziu, William Willshire şi-a pierdut averea. Când o escadră franceză a bombardat Swearah, distrugându-i artileria şi declanşând haosul, războinicii berberi, tocmiţi să apere oraşul, l-au prădat, atacându-i şi jefuindu-i pe comercianţii evrei şi străini. Două dintre casele lui Willshire au fost afectate în vâltoarea evenimentelor, iar doamnei Willshire i s-a cotrobăit chiar şi în corset în căutare de aur dosit. Lăsând tot ceea ce avea în Africa, Willshire s-a întors împreună cu familia sa în Anglia, încheindu-şi astfel într-un mod cu totul neceremonios serviciul de treizeci de ani în slujba statului şi a marinarilor de toate naţiile din Maroc.

Anexă
Publicarea memoriilor lui Riley

După ce a retuşat ultimele rânduri ale manuscrisului, început în Maroc, Riley l-a dus la tipograful William A. Mercein de pe Gold Street, din Manhattan. Acolo a fost întâmpinat de un tânăr pe nume Thurlow Weed, care va deveni cunoscut ca jurnalist specializat în politică şi sforar. Weed, pe atunci ucenic, a citit primul capitol. „Am

îndrăznit să sugerez că era neîngrijit scris şi că necesita revizuire”, a scris Weed în memoriile sale, consemnând că Riley a părut iritat la început, totuşi l-a luat şi „s-a folosit de serviciile unui profesor de şcoală, care a îmbunătăţit întreaga naraţiune din punct de vedere stilistic şi gramatical”. Riley a amintit doi oameni care l-au ajutat. Anthony Bleecker, un avocat newyorkez şi om de litere, a revizuit manuscrisul şi a sugerat introducerea unor explicaţii. La un moment dat, a recomandat ştergerea unui pasaj foarte critic la adresa negustorilor evrei din Swearah. Josiah Shippey Jr., de asemenea newyorkez – se pare, profesor de şcoală –, pe care Riley îl prezintă ca fiind un prieten apropiat, a sugerat îmbunătăţiri „în privinţa stilului şi a gramaticii”. Influenţa lui Shippey este evidentă pe parcursul manuscrisului.

Aflat acum în custodia New-York Historical Society, manuscrisul legat în teancuri de hârtii de diverse dimensiuni este în mare parte scris de o persoană cizelată. Doar un număr redus de pagini, inclusiv ultimele trei, care conţin o descriere şi o teorie despre geografia Africii, precum şi noutăţi despre răscumpărarea lui Porter, se potrivesc cu scrisul de mână din scrisorile lui Riley, dinainte şi de după naufragiu. Comparând scrisul de mână din scrisorile lui Bleecker cu cel din manuscris observăm că persoana care a consemnat povestea lui Riley nu este aceeaşi. Mi-a fost imposibil să găsesc mostre ale scrisului de mână al lui Shippey, dar este foarte posibil ca el să fi fost copistul, deşi rămâne posibilitatea ca Riley să fi dictat cartea soţiei sale, Phoebe.

Bleecker era un susţinător timpuriu al New York Historical Society. Riley s-a alăturat Societăţii şi, în 20 februarie 1817, i-a prezentat manuscrisul preşedintelui acesteia, John Pintard.

Cea de-a doua ediţie a cărţii lui Riley, publicată la

Hartford, de către autor, în 1817, are o hartă ce indică traseul modificat al traversării Saharei de către căpitan. De asemenea, conţine un post-scriptum, redactat la New York, în 25 iunie 1817, în care Riley oferă noutăţi despre Porter şi Robbins, care se întorseseră recent din Africa, şi despre starea de apatie a lui Clark.

Într-o notă din 1818, din cea de-a treia ediţie, publicată la New York, la Editura Collins & Co., Riley susţine că „s-a avut grijă pentru corectarea unor erori care s-au strecurat în ediţiile anterioare”. Câteva dintre versiunile celei de-a treia ediţii includ, de asemenea, relatarea lui Judah Paddock despre naufragiul şi captivitatea sa în Sahara, care nu fusese publicată anterior. Într-o scrisoare tipărită în carte, Paddock îl descrie pe Riley drept „un om de o strictă veracitate şi probitate”.

O ediţie britanică, intitulată *Loss of the American Brig Commerce,* a apărut la Londra, în 1817, şi o ediţie franceză, *Naufrage du Brigantin Américain Le Commerce Perdou Sur la Côte Occidentale d’Afrique, au mois d’août 1815,* s-a publicat la Paris, *în* anul următor. În ambele ediţii se regăsea o declaraţie din partea lui James Renshaw, fostul consul general la Mogadore, care afirma că Riley „a oferit o descriere foarte precisă a ceea ce văzuse. Judecând, aşadar, după acea parte a călătoriilor sale care coincide cu observaţiile mele, este corect să concluzionez că restul întâmplărilor sunt prezentate cu aceeaşi veridicitate”. Renshaw a notat că domnul Green, consulul general al Majestăţii Sale la Tangier, îl considera pe Riley „un om foarte inteligent şi foarte bine informat” şi că William Willshire i-a comunicat despre „abilitatea” lui Riley de a produce o lucrare valoroasă în regiune, dar şi despre „influenţa sa însemnată asupra propriului guvern”, prin care obţinuse pentru James Simpson, consulul general american la Tangier, „puteri extinse pentru răscumpărarea

cetăţenilor americani naufragiaţi” în Maroc.

Noi ediţii au apărut în Statele Unite ale Americii în 1820 şi 1823. Andrus and Judd, din Hartford, Connecticut, a publicat o ediţie revizuită în 1829, iar ediţia reprodusă după şablon a fost retipărită de mai multe ori până la Războiul Civil american. Cea mai recentă ediţie a apărut la editurile Clarkson N. Potter (1965) şi Lyons Press (2000). Ediţia uşor prescurtată publicată de aceste două edituri conţine, din păcate, numeroase greşeli de tipar care creează confuzie.

Note

Informaţiile din această carte sunt preluate din memoriile căpitanului James Riley şi ale marinarului Archibald Robbins. Pentru a nu întrerupe firul narativ, nu am folosit citate din lucrările lor. Pasajele sunt uşor de identificat, deoarece, în mare parte, şirul întâmplărilor este acelaşi. Uneori, am creat dialoguri pentru conversaţiile lui Riley sau Robbins. În unele situaţii, am elaborat scene pe baza observaţiilor făcute de mine asupra vremii din regiune şi a călătoriei mele acolo. Cel mai adesea, am păstrat varianta numelor şi termenilor din limba arabă folosiţi de Riley şi Robbins, deşi multe dintre acestea s-ar translitera diferit în prezent.

În privinţa religiei, este aproape unanim recunoscut că acelaşi dumnezeu este venerat de creştini, de evrei şi de musulmani. Cu alte cuvinte, Dumnezeu din Vechiul şi Noul Testament şi Allah din Coran sunt unul şi acelaşi. Rădăcinile tuturor celor trei credinţe ajung la Abraham.

Deşi musulmanii îi numesc pe creştini şi pe evrei „necredincioşi”, totuşi Coranul îi ţine la mare cinste în comparaţie cu cei care se socotesc păgâni – ceea ce a dat naştere termenilor tradiţionali musulmani folosiţi cu

referire la evrei şi creştini, „Popoare ale Cărţii”. Din această cauză, în locuri aflate sub stăpânire islamică încă de mult timp la vremea lui Riley existau adesea comunităţi creştine şi evreieşti mari şi înfloritoare.

PROLOG, 1812

1. În cartea sa *Narrative,* căpitanul James Riley a menţionat că, înainte să avanseze în deşert, caravana „a tăiat lemne şi a ars cărbuni pentru cămile, deoarece niciodată caravanele nu se încumetă să străbată deşertul fără aceste produse”. Şi totuşi, era confuz în această privinţă, probabil din cauza deficitarei traduceri a relatării lui Sidi Hamet sau, poate, din cauza asemănării materialului folosit cu mangalul, sau din ambele motive. Traducătorul de limba franceză al lui Riley a explicat această eroare prin afirmaţia lui James Renshaw, consulul general britanic la Swearah, care a observat că arabii din Imperiul Maroc foloseau fructele de argan în modul descris în cartea noastră. Ghemurile din pulpă de argan semănau cu mangalul.

CAPITOLUL 1 – *Un echipaj de yankei destoinici*

1. Numele iniţial al celui de-al patrulea copil al lui Riley nu este cunoscut. El a fost rebotezat Horatio după călătoria tatălui său în Africa, în 1815.
2. Textul petiţiei lui Riley este reprodus în *Sequel to Rileys Narrative,* p. 392.

CAPITOLUL 2 – *Semne prevestitoare*

1. În condiţii proaste, acesta putea fi un loc înşelător pentru marinari. Mai târziu, în aprilie 1831, Riley a naufragiat acolo cu bricul *William Teii.* Vasul său a fost scos din recif de nişte salvatori de mărfuri, care au dorit jumătate din valoarea bricului şi a bunurilor sale pentru munca lor de şase ore, timp în care nu şi-au lăsat la o parte uneltele şi nu s-au aflat în pericol. Riley i-a dat în judecată pentru pretenţiile lor şi s-a ajuns la o

înţelegere.

2. Deşi nu o ştiau, cei doi marinari de pe *Commerce,* Archie Robbins şi vărul său Horace Robbins, un hoinar a cărui viaţă făcea ca, prin comparaţie, traiul unui marinar să pară sigur şi stabil, este posibil să fi fost în New Orleans în acelaşi timp. Horace, care plecase din Lower Valley cu negoţ în urmă cu şase ani, a ajuns în Mexic şi a nimerit în tabăra greşită, în bătălia dintre armata republicană spaniolă şi armata regalistă spaniolă. După ce a supravieţuit unei înfrângeri zdrobitoare la San Antonio, a fugit în munţi împreună cu alţi patru americani şi cu un spaniol şi s-au hrănit timp de 17 zile cu scoarţă de copaci, rozătoare şi melci. A trăit supravegheat cu atenţie printre amerindieni timp de un an, apoi negustorii amerindieni l-au ajutat să evadeze. În drum spre New Orleans, s-a alăturat armatei lui Andrew Jackson, dar, pentru că era plecat la datorie, a ratat Bătălia de la New Orleans. Atunci când, cinci ani mai târziu, Horace s-a aventurat din nou înapoi spre Connecticut din New Orleans, rudele sale, care auziseră veşti despre moartea sa, au ridicat o piatră tombală în amintirea lui.
3. Intrările şi ieşirile din portul New Orleans, păstrate la Naţional Archives and Records Administration din Washington, arată că bricul *Commerce,* avându-l căpitan pe Riley din Middletown, a ajuns în port pe 1 iunie 1815. Nu există nicio informaţie despre plecarea vasului. Şi Riley, şi Robbins, care în 1817 au publicat versiuni diferite ale călătoriei lor, au avansat data de 24 iunie în ceea ce priveşte plecarea. În mod curios, *Louisiana Gazette,* care apărea de trei ori pe săptămână, făcea reclamă vasului *Commerce* în 28 iulie, cu un dolar pentru prima zi şi 50 de cenţi pentru fiecare apariţie în plus. Lista cu „Noutăţi despre vase”

din 29 iunie 1815 nu menţionează *Commerce* la rubrica „Plecări, 24 iunie”

4. Ediţia ziarului *Gibraltar Chronicle* din 12 august anunţa sosirea vasului *Commerce*, „la 40 de zile de la New Orleans”, în lista sa valabilă pentru 5-11 august.
5. Riley a scris că în barcă erau Clark, Porter, Barrett şi Hogan, dar din jurnalul lui Robbins reiese, dimpotrivă, că el şi ceilalţi trei constituiau echipajul bărcii. L-am pus pe Robbins în barcă şi, de vreme ce Clark şi Porter erau egali în rang cu Robbins, l-am dat la o parte pe Clark, gândindu-mă că Porter părea mai binevoitor şi un prieten bun de-al lui Robbins şi că cei doi ar putea să îndeplinească împreună sarcina. Ideea este că Robbins se afla, într-adevăr, în ambarcaţiune şi a oferit unele detalii asupra incidentului.

Relatarea lui Robbins o contrazice pe a lui Riley şi în alt mod. El spune că goeleta căpitanului Price a fost adăpostită în port şi că i-au ajutat pe marinari să iasă din port.

CAPITOLUL 3 – *Naufragiul de la capul Bojador*

1. Englezii şi americanii numeau peso – o piesă spaniolă de opt (opt reali) – „dolarul spaniol”, care a avut o circulaţie largă în Africa şi în Marea mediterană. Era echivalent cu aproximaţie ca valoare cu dolarul american. În funcţie de ţară, valoarea unui dolar spaniol şi a unui dolar american varia între patru şi cinci lire sterline.

CAPITOLUL 4 – *O primire ostilă*

1. În 1818, sub presiunea scepticilor care se îndoiau de veridicitatea celor relatate în cartea sa, Riley a publicat memoriile lui Paddock, *A Narrative of the Shipwreck of the Ship Oswego, on the Coast of South Barbary.* Versiunea lui Paddock se potriveşte în multe privinţe cu observaţiile lui Riley despre deşert şi arabii din vestul

Saharei. Fragmentul citat se găseşte la pagina 176.

2. „Sahrawi” este numele general dat locuitorilor din Sahara Occidentală, indiferent de etnie sau de trib. Deşi nu a fost utilizat până în 1976, când Sahara Spaniolă a devenit Sahara Occidentală, l-am folosit pentru a identifica în modul cel mai simplu populaţia care trăia în acel moment în regiune.
3. Cu siguranţă, Riley a exagerat când a afirmat că „îmi închipuiam cum dinţii aceia puternici erau ascuţiţi tocmai pentru a sfâşia carnea de om!!!” Mult mai potolit, Robbins scrie că omul avea dinţi „care scrâşneau”. Amândoi autorii speculau frica de canibali a cititorilor.
4. Fragmentul în care Riley critică avariţia americanilor apare doar în manuscrisul lui, care se păstrează în colecţiile New York Historical Society. A fost eliminat de editorul său. Probabil că Riley a fost la curent cu acest lucru.
5. În lucrarea sa *Narrative,* Riley scrie „Allah K. Beer”, explicând că noul „Allah” era numele arăbesc pentru „Fiinţa Supremă” şi că a presupus că „K. Beer” înseamnă „prietenul nostru sau tată”

CAPITOLUL 5 – *Suferinţă într-o barcă deschisă*

1. În mod ciudat, nici Riley, nici Robbins nu menţionează acţiunile ulterioare ale tribului care i-a atacat. De vreme ce căpitanul a ordonat unui singur om neînarmat – Porter – să ajungă la ţărm, trebuie să fi crezut că nu se ascundeau în apropiere. Este greu de crezut că Sahrawi ar fi abandonat, pur şi simplu, 11 potenţiali sclavi creştini, care pentru ei reprezentau o mică avere. În general, în Sahara, vestea unui naufragiu atrăgea triburi de la o depărtare de sute de kilometri, ceea ce ducea de multe ori la încleştări pentru pradă: probabil că această bandă a considerat mai important să îşi apere banii pe care deja îi luase, decât să

aştepte şi să rişte o luptă pentru marinarii nesupuşi.

2. Un autor critic londonez, care a scris un articol în octombrie 1817 în *Monthly Review* sau *Literary Journal* (fără să cunoască nepotrivirile dintre scrisoarea lui Riley şi memoriile sale), evită problema culpabilităţii morale a căpitanului, notând incidentul pe care el „încearcă să îl justifice în mai multe moduri, a cărui gravitate îi lăsăm pe experţii în cazuistică morală să o decidă”.

3. Jurământul marinarilor se găseşte în *Journals,* de Noah Jones. De obicei, marinarii europeni şi americani de pe vremuri practicau ceremonii de iniţiere a neofiţilor, inspirate de ritualuri păgâne marine prilejuite de atingerea Tropicului Cancerului. În prezent, marinarii practică ceremonii asemănătoare când trec de Ecuator.

4. Ordinea cronologică a evenimentelor nu coincide perfect la Riley şi la Robbins, ceea ce nu este surprinzător având în vedere faptul că niciunul nu a ţinut o evidenţă scrisă la acel moment şi că amândoi au consemnat întâmplările cu o întârziere considerabilă şi plină de peripeţii. Amândoi spun că a început în 29 august şi că s-au întors spre ţărm în 2 septembrie. Robbins credea că au atins pământul în 5 septembrie, în timp ce Riley scrie 7 septembrie. Pentru ca lucrurile să devină şi mai complicate, într-o scrisoare deschisă publicată în 26 martie 1816, în *Connecticut Courant,* imediat după ce s-a întors la New York, Riley a afirmat că s-au întors pe vas în 30 august şi au ajuns din nou pe uscat în 8 septembrie. Cronologia lui Riley conţine şi alte nepotriviri, pe care am încercat să le corectez. În general, în situaţiile în care mărturiile lui Riley şi Robbins diferă, prefer să dau crezare celei a lui Riley, pentru că, în calitate de căpitan, era obişnuit să păstreze un jurnal detaliat şi pentru că şi-a reamintit întâmplările cu un an înaintea lui Robbins.

CAPITOLUL 6 – *Purgatoriul*

1. În manuscrisul său, iniţial Riley a notat că urina trecuse prin corpul lor de 20 de ori. După ce s-a gândit mai bine, a redus la 12.
2. Avem păreri împărţite, la fel ca MeGee, în ceea ce priveşte rolul consumului de urină. Părerile variază foarte mult: în timp ce manualele de operaţiuni în deşert ale U.S. Marine Corps sfătuiesc soldaţii să nu bea urină nici măcar în împrejurări care necesită supravieţuirea, unii adepţi ai traiului sănătos recomandă un regim zilnic care presupune consumarea de urină în scopuri nutriţionale şi curative.
3. Robbins consemnează data de 6 septembrie.
4. Deşi Riley menţionează că a găsit doar lăcuste, Robbins consemnează că, în timp ce mergeau pe sub faleză în acea zi, au dat peste urme şi balegă de animale sălbatice; în acea noapte, au auzit urlete în întuneric. De asemenea, scrie că în ziua următoare au văzut un leopard, care, de fapt, trebuie să fi fost o pisică sălbatică sau un ghepard.
5. Riley afirmă că aveau şi beţe pe care le luaseră cu ei de pe barcă, dar nu le menţionează mai devreme, când descrie momentul săpării puţurilor. Aceste neconcordanţe sunt caracteristice pentru mărturia lui, care diferă cu puţin de a lui Robbins. Marinarii au descoperit urme de cămilă şi de paşi de om, iar Riley spune că au crezut că erau „vechi”; Robbins pretinde că erau „recent lăsate”, adăugând că „aşa trebuie să fi fost, de vreme ce nisipul uscat purtat de vânt le-ar fi acoperit imediat”.

CAPITOLUL 7 – *Capturaţi*

1. Faptul că Riley furase de la bucătar, singura persoană de culoare, constituia un act de rasism, o întâmplare sau era altceva? În situaţii în care trebuie să supravieţuiască, oamenii tind să caute compania, să

protejeze sau să fie protejaţi de cei asemenea lor, fie prin legături de familie, fie de rasă, de religie sau de naţionalitate. Aceasta s-a demonstrat cel mai bine în timpul naufragiului vasului *Méduse,* în 1816, când 150 de bărbaţi, femei şi copii au plutit în derivă pe o plută încropită în funcţie de rasă, naţionalitate şi chiar profesie, după ce s-au omorât unul pe altul într-o încleştare teribilă pentru supravieţuire. Théodore Géricault a descris această scenă tragică în pictura sa epică din 1819, *Le Radeau de la Méduse,* păstrată acum la Luvru. Este posibil ca Riley să-l fi ales pe Deslisle pentru că era cel mai bine plasat sau poate pentru că Deslisle, fiind negru şi având una dintre funcţiile inferioare din echipaj, era cel mai diferit de el. Totuşi, pe parcursul evenimentelor, Riley a arătat că trecea peste multe dintre instinctele sale de bază, într-un mod care părea să-i depăşească educaţia religioasă şi rolul de căpitan. A arătat tărie de caracter bazată pe bunul-simţ şi pe propriul curaj şi, pentru un om din acele vremuri, părea eliberat de orice formă de bigotism.

2. În timp ce este un fapt bine-cunoscut că un stomac lipsit de hrană trebuie să primească lent alimente, este nevoie de multă putere pentru ca o persoană aflată într-o astfel de situaţie să procedeze aşa. Salvat de pe o goeletă naufragiată în Gulf Stream, în apropierea statului Virginia, în 1830, căpitanul Charles Tyng şi-a avertizat echipajul să nu bea foarte repede, pentru că aveau să se îmbolnăvească. În cabina salvatorului, a găsit un ulcior cu apă. „Am crezut că voi lua doar o singură înghiţitură, a spus el, dar când am dus ulciorul la gură, nu am putut să o îndepărtez până ce aproape nu l-am golit.” Tyng a plătit pentru greşeala sa prin dureri atroce şi vărsături.
3. Mai multe despre deshidratare, în lucrarea de pionierat

a lui E.F. Adolph şi a colaboratorilor săi, *Physiology of Man în the Desert,* care include studii vaste despre acest subiect în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

4. În diverse părţi ale lumii, şaua dromaderului (cămila cu o singură cocoaşă) se află în faţă, deasupra sau în spatele cocoaşei, fiecare poziţie având avantajele ei. În faţa cocoaşei, călăreţul are cel mai mare control asupra animalului şi poate ajunge la o distanţă mai mare atunci când se luptă. În spatele cocoaşei, are mai multă libertate de mişcare, iar tropăitul animalului îl afectează mai puţin. Când se află deasupra cocoaşei, pe o platformă sau o şa înălţată, deplasarea cămilei este mai liniştită, dar călăreţul are mai puţin control asupra animalului.

CAPITOLUL 8 – *Setea*

1. Lempriere, p. 725. Nigritia, cunoscută şi ca Sudan, era o regiune vastă din Africa Centrală subsahariană.
2. Experienţa mea de călărit cămile în timp ce urmam anumite părţi din ruta lui Riley şi încercam să parcurg peste 32 de kilometri pe zi atestă durerile marinarilor. În prima zi, pielea mi s-a jupuit pe o porţiune mai mare decât o prună pe carnea spatelui. La sfârşitul zilei, chiar şi călăuza noastră, un instructor de curse cu cămile, a căzut de pe animal şi s-a chircit la pământ cu crampe la picioare. Mai târziu în acea zi, un alt ghid a căpătat răni atât de mari din cauza călăritului, încât a aşezat o pernă şi pături din Land Rover-ul său deasupra şeii. Nu se putea menţine o viteză mare pe distanţă lungă atunci când se călărea în faţa cocoaşei. În spatele cocoaşei, era doar cu puţin mai bine şi necesita să înghesuim încălţările şi sticlele goale de apă în spatele şeii, pentru a nu fi împinşi pe spinarea cămilei.
3. Robbins egalează arareori, în memoriile sale,

obiectivitatea lui Riley. Mărturia sa este mult mai amară şi lipsită de empatie faţă de Sahrawi, deşi recunoaşte bunătatea lui Ganus faţă de el.

4. Conform *The U.S. Army Survival Manual,* un om care munceşte moderat în deşert, în căldură de 35°C, trebuie să bea 10 litri de lichide pe zi.
5. Relatarea lui Robbin despre această întâlnire este, ca şi în alte cazuri, mai puţin detaliată decât a lui Riley. Printre neconcordanţele celor doi, amintim una: Riley plasează întâlnirea în seara celei de-a doua zile de captivitate, dar, potrivit lui Robbins, Ganus l-a scos din tabără, l-a dus pe o distanţă de opt kilometri la adunarea arabilor, dimineaţa, în cea de-a treia zi, apoi au plecat de acolo în jur de ora 3 după-amiaza. Nu se potrivesc nici la numele marinarilor care se aflau acolo. Riley menţionează că doar Porter şi Burns lipseau, în timp ce Robbins îşi aminteşte că l-a văzut pe Burns. Niciunul dintre ei nu îl aminteşte pe Savage. Robbins şi-a adus aminte că erau prezenţi vreo 20 de nomazi, ceva obişnuit pentru întrunirile tribale pe care le-a văzut de-a lungul sclaviei sale, în timp ce Riley vorbeşte despre un grup mult mai mare.
6. Deşi, asemeni multor occidentali din zilele noastre, Riley utilizează termenii „arab” şi „maur” cu acelaşi sens, în general maurii sunt consideraţi descendenţii arabilor care au ocupat Spania timp de opt secole, începând din 711, şi care apoi au locuit în oraşele Imperiului Maroc.
7. Robbins a crezut că Riley folosea pietrele ca să negocieze un preţ de răscumpărare, o greşeală simplă, de vreme ce nici el, nici ceilalţi marinari nu înţelegeau conversaţia lui Riley cu arabii.

CAPITOLUL 9 – *Fiii „Tatălui leilor”*

1. Numele tribului a apărut sub diverse forme în Occident. Brisson îi numeşte Labdesseba, îi localizează pe harta

traseului său şi al lui Saugnier din 1792 la sud-est de capul Blanco şi îi caracterizează ca fiind „un popor feroce”. Harta lui Mungo Park din 1798 îi plasează, de asemenea, în apropiere. Riley nu îi numeşte, dar harta rutei sale, publicată în *Narrative*, indică regiunile aparţinând membrilor tribului „Labdessebah”, aproape de capul Blanco, şi ale „Abdoussebah” spre nord, fără să realizeze că erau ramuri ale aceluiaşi trib. Robbins îi numeşte pe cei care l-au capturat „Wiled Lebdessebah” şi îi localizează pe harta sa lângă capul Blanco. Delimitează un teritoriu spre nord aparţinând celor numiţi „Wiled Abussebah”. Joseph Dupuis, care a adnotat *The Narrative of Robert Adams* (1817), le spune „Woled Aboussebah” şi consemnează că „există diverse ramuri ale acestora, care se consideră complet independente unele de altele, chiar dacă toate se numesc «Woled Aboussebah»”. Unele dintre aceste denumiri ar putea fi, de fapt, variante ale unor termeni generici referitoare la popoare din aceste regiuni, l’Abd al-Siba, sau „cei în erezie”. Sporind confuzia, mai sunt şi traducerile numelui tribului din secolul XX. În cartea sa *Spanish Sahara* (1976), John Mercer îi numeşte simplu „Sba”. Una dintre cele mai deliate descrieri ale tribului se regăseşte în Pazzanita şi Hodges, *Historical Dictionary of Western Sahara,* 1994. Cei doi autori folosesc transliterarea franceză „Oulad Bou Sbaa”, pe care am preluat-o şi, adeseori, am prescurtat-o sub forma „Bou Sbaa”.

2. De fapt, Riley nu scrie niciodată numele celui de-al treilea stăpân, numindu-l, în schimb, „fostul meu stăpân”, ca să-l deosebească de fiii acestuia, „stăpânii tineri” ai lui Riley. Din citarea lui Riley a numelor arăbeşti, l-am preluat pe „Sideullah”, unul dintre puţinii care nu aparţin vreunuia dintre stăpânii marinarilor,

drept numele celui de-al treilea stăpân.

CAPITOLUL 10 – *Ospăţul lui Sidi Hamet*

1. Când musulmanii acceptă un dar sau sunt serviţi cu mâncare şi apă, spun adesea *„Besmillah”* – „În numele lui Allah” Riley trebuie să fi auzit acest cuvânt des rostit şi l-a utilizat ca un american, cu sensul „Mulţumesc”
2. În fructuoasa-i lucrare *Le Sahara,* din 1928, antropologul francez E.—F. Gautier observă că printre membrii tribului tuaregilor era aproape interzis să faci baie cu apă. El lansează teoria că aceasta nu se datora doar faptului că apa era insuficientă, ci şi temerii de a afecta glandele sudoripare şi de a declanşa supraîncălzirea organismului. Dar, adaugă autorul, mai degrabă poetic, că pentru corpul omenesc „expus aproape gol vântului din deşert întreaga viaţă, ritualul curăţeniei este de prisos; vântul neîntrerupt, purtător de nisip, curăţă pielea omului şi o păstrează curată, aşa cum se întâmplă cu pietrele dezgolite de pe vârfurile platourilor”.
3. În prezent, traducerea potrivită pentru Shahadah ar fi „Depun mărturie că nu există un alt dumnezeu decât Allah. Mahomed este mesagerul lui Allah”.
4. Conform lui Knut Schmidt-Nielsen et al., *The Question of Water Storage în the Stomach of the Camel,* 1956, „lichidul care poate fi scos din rumen arată ca o supă verde şi este mai degrabă respingător pentru o persoană normală. Totuşi, în deşert, pentru călătorul lipsit de apă orice lichid este de folos şi va bea chiar şi propria urină. În această situaţie, lichidul din rumen ar putea fi chiar util, deoarece este relativ sărac în sare” (p. 10).
5. Detaliile acestui argument despre Hogan provin mai întâi dintr-o relatare de-a lui Robbins, care a auzit despre ea de la Hogan. Robbins l-a numit pe stăpânul lui

Hogan „Mahomet” şi nu a precizat că era şi stăpânul lui Riley, care îi revendica la început pe Dick Deslisle şi pe căpitan. Riley îl numeşte „Hamet”. Pentru a evita orice confuzie cu Hamet, comerciantul Bous Sbaa din nord, am utilizat numele complet şi ortografierea sa ca „Mohammed”

6. De fapt, Robbins scrie *„kellup en-sahrau’* (mai degrabă, *kelb es-sahrawi),* ceea ce înseamnă „câini ai deşertului” Este folosit ca o insultă, deoarece câinele este animalul cel mai dispreţuit din deşert. Aici şi mai târziu, el traduce totuşi sintagma „câini creştini” – *kelb en-Nasrani* –, ceea ce este mai potrivit în acest context.
7. În memoriile sale, Riley îşi aminteşte că erau gata de plecare, deja urcând dunele, când a apărut Robbins. Dacă focul încă ardea, înseamnă că Robbins a mirosit, probabil, fie mirosul persistent al grăsimii de cămilă, care plutea peste tot, fie rămăşiţele unei mese pe care membrii tribului au încercat să o încropească din resturile carcasei.

CAPITOLUL 11 – *Este dulce?*

1. Riley repetă data de 28 septembrie, devansând cronologia cu o zi. La fel procedează în 2 octombrie, ceea ce creează o diferenţă de două zile în minus în mărturia sa.
2. Robbins scrie că arabii s-au rugat de patru ori pe zi, dar, de fapt, Coranul recomandă cinci rugăciuni zilnice: la răsărit, la prânz, la amiază, la apus şi seara, înainte de culcare.
3. Calculele lui Riley referitoare la apă arată că nu era foarte precis. A presupus că bazinul mare avea „nu mai mult de 50 de galoane [200 de litri – n. Tr.]” şi că bazinul mic avea mult mai puţin. Totuşi, doar cămila cea mare a băut 240 de litri la o adăpare. Alte trei cămile şi toţi bărbaţii au băut de asemenea şi au mai umplut şi

două burdufuri. Chiar şi în cazul în care cea mai mică dintre cămile ar fi băut pe jumătate din cât a băut cea mare, tot ar fi consumat mai mult decât estimările lui Riley. Şi este puţin probabil că primăvara s-ar fi revigorat atât de rapid.

CAPITOLUL 12 – *Onoare printre hoţi*

1. În manuscrisul cărţii lui Riley, spre deosebire de volumul publicat, cuvântul *savage* este scris cu majuscule şi subliniat, ceea ce sugerează că făptaşul era locotenentul.
2. Am încercat să identific această rădăcină în timp ce mă găseam în Sahara Occidentală. În timp ce descriam substanţa, ghidul meu de încredere a clătinat din cap pentru a indica faptul că ştia despre ce era vorba. S-a întors de la un chioşc nevăzut din Laayoune cu o pipă lungă de 15 centimetri, făcută din fluierul piciorului unei oi, împodobită cu fire de lână, şi cu un sac mic plin cu o substanţă maronie, cu un miros dulceag, pe care a numit-o *menajie.* Era ca şi cum aş fi fumat tutun şi, de fapt, un alt ghid mi-a spus că *menajie* era un amestec de tutun de provenienţă mauritană.
3. Rilley îi spune *„lhash”* sau *„l’hash*", în loc de *lhasa,* griş arăbesc sau terci de orz. Robbins îl numeşte „*laish*".

CAPITOLUL 13 – *Scheletele*

1. Roger Key, un geolog senior de la British Geological Survey, specializat în trasarea de hărţi, care finalizase recent un proiect de redesenare a hărţii părţii vestice a Atarului (Mauritania), a sugerat că Robbins ar fi văzut un bogat zăcământ de cuarţ, care poate ajunge la zeci de metri înălţime. În această regiune nu există marmură.

CAPITOLUL 14 – *Wednoon şi munţii Atlas*

1. Riley scrie numele „Moolay Solimaan”. În secolul al XIX-lea, statul era denumit, în general, „Imperiul Maroc”. Sultanul este suveranul unei ţări musulmane; titlul

„Moulay” este adesea tradus „rege” sau „împărat”. (Cârmuitorul Marocului poartă titlul de rege începând din 1957.) *Moulay* este varianta franceză, cel mai des utilizată, transliterarea unui rang arăbesc, folosit şi ca *mulay* şi, adeseori, în prezent, *mawlay.* Se traduce cu aproximaţie prin „lord” şi a fost folosit iniţial pentru a-i desemna pe descendenţii profetului Mahomed. În Maroc, cei mai mulţi sultani şi-au luat titlul înaintea numelui, chiar dacă erau berberi şi, deci, înrudiţi cu Profetul.

2. Prin aninul „pitic”, probabil că Riley înţelegea aninul negru sau cruşinul, un arbust european cu fructe, despre care odinioară se credea că este înrudit cu aninul.
3. „Bel Cossim” este transliterarea folosită de Riley şi de Robbins (precum şi de S. Cock şi Joseph Dupuis, care au editat cartea lui Robert Adams) pentru porecla sa, o practică des întâlnită în nord-vestul Africii. În prezent, ar fi Belkaţem (varianta preferată de francezi) sau Belkassem (varianta englezească). Într-un post-scriptum al lucrării sale, Riley foloseşte „bel Cafshim”.
4. Nu este surprinzător că doi oameni ca Hamet şi Hassar, care obişnuiau să călătorească şi să facă negoţ în regiune, cunoşteau atâţia oameni peste tot. Într-un loc unde soseau atât de puţine veşti din afară, faima cuiva şi a familiei sale ajungea până departe. Legăturile create în cadrul tribului, familiei şi al satului cântăreau enorm, la fel ca practica islamului, cu tradiţia sa a ospitalităţii. Expresivi în mod natural şi lipsiţi de prea multe distracţii, oamenii din această regiune încă îşi fac repede prieteni. În timp ce mergeam pe o fâşie vastă din Sahara cu un ghid locvace pe nume Mohammed el Arab ca să fac cercetări pentru această carte, acesta părea că ştie pe toată lumea întâlnită în cale. Într-o

întâlnire memorabilă, un bărbat care arăta ca moartea cu coasa, cu a sa *djellaba* cu glugă, a apărut la orizont, în timp ce descălecam de pe cămile şi ne aşezam pentru prânz, lângă un deşert de sare. L-am urmărit cu privirea cum a trecut peste creasta din faţa noastră, iar traseul lui a deviat către noi, ca o bilă de metal atrasă de un magnet. Curând, străinul l-a îmbrăţişat pe Mohammed ca pe un frate de mult pierdut. A băut ceai şi a mâncat cu noi. Au făcut schimb de noutăţi şi de ţigări, gesticulând călduros şi râzând frecvent. După aceea, străinul a dispărut din nou.

5. Pentru Riley, era extrem de dureros să îşi amintească această procedură, ce pare foarte dură chiar şi pentru acele vremuri. Dar cauterizarea cu lemn încins sau fier încălzit încă se practică în prezent în Sahara, ca metodă tradiţională de vindecare, aşa cum am aflat de la ghidul meu Achmet, care avea cicatrici pe gât şi umeri după ce îşi tratase recent o boală. Mi-a spus că fusese foarte bolnav şi că astfel şi-a salvat viaţa. A folosit aceeaşi tehnică ca să-i trateze şi pe copiii lui.
6. Ediţia originală a *Encyclopaedia Britannica,* publicată la Edinburgh în 1771, menţionează tratamente de încredere pentru dizenterie la pp. 117-118. Totuşi, peste 150 de ani, în 1930, la întoarcerea dintr-o călătorie foarte istovitoare prin Souss şi Saguia el-Hamra, cu scopul de a vedea Smara, tânărul aventurier francez Michel Vieuchange a fost doborât de boală. A decedat la Agadir.
7. Începând din acest moment, Riley este tot mai confuz în legătură cu trecerea timpului. Aici, în cartea sa plasează întâmplările între 23 şi 25 octombrie.
8. Acest portret al lui Bo-Mohammed se bazează pe ilustraţia de la pagina 329 a volumului *Sequel to Rileys Narrative,* care îl numeşte Bo-Mohammed din Shtuka,

deşi s-a alăturat lui Riley înainte de Shtuka.

CAPITOLUL 15 – *Valea lăcustelor*

1. Sahrawi din zilele noastre au această afinitate, la fel ca strămoşii lor. Unii dintre ei, acum nevoiţi să trăiască la oraş pentru a-şi câştiga existenţa, îşi umplu terasele cu nisip, unde instalează corturi şi prepară ceai în diverse momente ale zilei. Într-o zonă îndepărtată din Saguia el-Hamra, unde am locuit pe perioada cercetărilor pentru această carte, am văzut alţi locuitori din oraş care ieşiseră din Laayoune, puseseră păturiş şi beau ceaiul pe dune. Unul dintre ghizii mei mi-a spus că procedează astfel pentru că le e dor de nisip.

CAPITOLUL 17 – *Căpitanul a murit de mult*

1. La pagina 217 a cărţii sale, potrivit lui Riley, Rais bel Cossim îi spusese că Willshire „i-a plătit banii [lui Sidi Hamet] imediat”, dar, conform scrisorii lui Willshire către Riley, pe care Riley o citează (aparent din memorie) la pagina 218, Willshire a fost de acord să dea banii doar în momentul când Riley şi oamenii săi ajungeau cu bine la Swearah.
2. La un anumit moment din carte, Riley scrie că au călătorit timp de aproape cinci ore cu o viteză de 8 kilometri pe oră. Ulterior, după câteva pagini, afirmă că au călătorit vreme de cinci ore cu şase kilometri şi jumătate pe oră. Am ales varianta mai moderată.

Robbins a plasat satul Widnah la nord de Oued Sehlem, nu la trei ore de mers la sud de acesta, unde l-a poziţionat Riley. Atât Riley, cât şi Robbins par să confunde Oued Massa, un alt râu care curge spre nord-vest, cu Oued Sehlem, situat mai departe, spre sud.

3. Riley afirmă că au călătorit timp de 10 ore, „de la 4 dimineaţa până la 2 după-amiaza”. Înainte, scrie că au plecat din Sehlemah „imediat ce soarele a răsărit” şi porţile aşezării s-au deschis. Acolo, în 30 octombrie

1815, răsăritul a fost la aproximativ 6.30, care pare să fie ora corectă a plecării lor.

CAPITOLUL 18 – *Din gura unui maur*

1. Chiar şi în prezent, împărţirea mâncării dintr-un castron comun este un gest obişnuit de prietenie şi ospitalitate. Străinii îl pot practica la prima lor întâlnire, dar este mai rar întâlnit ca un musulman să facă asta cu un creştin. Atunci când am ajuns în Sahara urmând traseul lui Riley, doar în momentul în care am rămas prea departe de tabără într-o noapte şi a trebuit să instalăm un bivuac improvizat pentru cămilele noastre, am mâncat din acelaşi castron cu trei dintre ghizii mei. Capetele aproape că ni s-au atins în timp ce ne aplecam asupra blidului mare şi plat, am mâncat folosind pâinea şi mâinile după o zi lungă pe drum.

2. Riley scrie că întâmplarea a avut loc în 4 noiembrie, dar pierduse şirul zilelor. Face referire la cea de-a patra zi de după plecarea lui Seid. Chiar dacă am pune la socoteală 3 noiembrie, ziua în care Seid şi Ali au plecat, tot ar reieşi că este vorba de 5 noiembrie. Totuşi, el menţionează ziua următoare ca fiind 4 noiembrie, la fel şi cea de-a doua zi. Mai târziu, se referă la „6 octombrie”, când, de fapt, voia să scrie „6 noiembrie” În acest moment, renunţă să mai ţină evidenţa datelor, până la 1 decembrie.

3. Riley observă în continuare că opinia despre sacralitatea cămilei era foarte des răspândită în această regiune. Experienţa mea personală, când am urmat ruta lui Riley în 2001, confirmă părerea sa. În prima mea zi pe cămilă, în timp ce înaintam foarte repede pe plajă, şaua mea a început să alunece într-o parte, până când am căzut pe nisip – nu departe, aş adăuga, de o fâşie lungă de pietre ce ar fi putut să-mi „zdrobească” creierii. În primul rând, Mohammed el Arab, instructor de curse de cămile şi

ghid al meu, mi-a spus că „A fost vina ta. De ce nu ai sărit?” Zdruncinat de lovitură şi sceptic, nu am răspuns imediat. Apoi, ironic, cu simpatie: „Nu contează. Cei care cad de pe cămile nu se rănesc niciodată.”

CAPITOLUL 19 – *Drumul către Swearah*

1. Scriind mai devreme decât Jackson şi Riley, Lempriere arată că poteca de pe coastă trecea printr-un „ţinut nesfârşit sălbatic, muntos şi stâncos... Într-adevăr, înaintarea noastră nu poate fi comparată decât cu urcarea şi coborârea continuă a unei serii de trepte din piatră dure şi inegale. Într-un loc anume coborârea era atât de abruptă, iar drumul atât de strâmt din cauza fragmentelor foarte mari de stâncă, încât am fost nevoiţi să descălecăm şi să mergem pe jos peste doi kilometri cu cea mai mare precauţie şi dificultate, înainte să putem încăleca din nou” (pp. 713-714).

2. Deşertul de sare există şi în prezent în dealurile situate între Agadir şi Essaouira (Swearah). Tehnica şi condiţiile s-au schimbat puţin în ultimele două sute de ani. Familiile trăiesc în colibe fără ferestre, făcute din pământ, pe teritoriul deşertului; toţi bărbaţii, femeile şi copiii sunt angrenaţi în procesul de extragere a sării.

EPILOG – *Întoarcerea acasă*

1. Într-o recenzie a lucrării lui Riley, publicată în octombrie 1817, în ziarul literar londonez *Monthly Review,* autorul afirmă că „nu vedem niciun motiv să nu dăm crezare poveştii; nu conţine nimic care să arunce o umbră asupra propriei veridicităţi, ci destule care să o coroboreze; şi este susţinută de corespondenţa scrisă cu acele persoane care au ajutat la răscumpărarea autorului”, dar criticul notează că „descrierea suferinţelor, într-adevăr, depăşeşte orice am citit asemănător; şi pare să fie mai mult decât o fiinţă umană ar putea pricinui alteia sau ar putea îndura”. Pierderea mare în greutate despre care

scrie Riley, adaugă autorul, „aproape că ne face să ne îndoim de exactitatea sa, deşi nu suspectăm nicio eroare intenţionată”. Medicii contemporani ar putea fi de acord că este posibil ca un om având o greutate de 109 kilograme să piardă 68 de kilograme în timp, dar este puţin probabil să o facă în mai puţin de trei luni[45]. Riley era convins, însă, cu riscul de a dăuna credibilităţii mărturiei sale.

2. Riley afirmă în mod greşit că Porter era în proprietatea lui bel Cossim în Wednoon; Robbins susţine că Porter era în proprietatea unui alt om bogat.
3. Afirmaţia lui William Riley potrivit căreia „peste un milion” de cititori americani ar fi citit cartea tatălui său *(Sequel,* p. Iv) a fost adesea interpretată greşit. Unii au crezut că, de fapt, voia să spună că fuseseră publicate peste un milion de copii. Eroarea poate fi identificată cel mai devreme în articolul „The Influence of Riley’s Narrative Upon Abraham Lincoln”, de Gerald MeMurtry, apărut în 1934, *în Indiana Magazine of History.* Chiar dacă estimarea îndrăzneaţă a lui William Riley despre cei un milion de cititori ar fi fost precisă, numărul exemplarelor cumpărate ar fi fost mult mai mic, mai ales când sunt luate în considerare copiile din biblioteci. Încercând să stabilească numărul exact al cărţilor tipărite, precum şi impactul volumului de mărturii al lui Riley, istoricul Donald Rateliffe citează arhivele

[45] Dacă Riley şi echipajul său au suportat condiţiile descrise în carte, atunci este verosimil că în trei luni un om care rabdă de sete şi de foame atroce, mărşăluind prin deşert, sub temperaturi insuportabile pentru cineva din afara deşertului, poate slăbi la mai mult de jumătate din greutatea sa corporală. Prin comparaţie, deţinuţii politici din închisorile comuniste (în speţă, din România), au slăbit la jumătate din greutatea corporală sau mai mult, chiar dacă într-o perioadă ceva mai lungă, dar în condiţiile în care erau hrăniţi regulat şi hidrataţi, în spaţii închise, deşi nu primeau hrană care să respecte standardele calorice şi nici apă suficientă (n. red.).

bibliotecilor din secolul al XIX-lea, care indică rata ridicată a interesului pentru *Narrative* în anumite regiuni, dovezi anecdotice despre faima lui Riley şi gradul mare în care mărturiile sale plăceau publicului. Rateliffe concluzionează că inclusiv pretenţia existenţei a peste un milion de cititori este exagerată, deşi este posibil ca mulţi oameni să fi citit o versiune a poveştii lui Riley fie în cartea sa, fie în reviste.

În singura biografie autorizată de Abraham Lincoln, *Life of Abraham Lincoln,* de John L. Scripps, autorul a scris că, după Biblie, *Fabulele* lui Esop şi *Pilgrimss Progress,* printre lecturile de început ale lui Lincoln „regăsim *Life of Franklin*, cartea lui Weems despre Washington şi *Narrative,* de Riley" (p. 3).

Glosar de termeni de proveniență arabă

Baraka – Virtutea unui om sfânt şi capacitatea de vindecare, de a face miracole sau asocierea cu acesta a puterilor magice.

Beduin – Arab din deşert.

Besmillah – Binecuvântare des folosită, însemnând „În numele lui Allah".

Bir – O fântână mai adâncă de 12 metri.

Chorfa – Trib religios care susţine, în mod fals, că descinde din Mahomed.

Djellaba – Mantie din lână cu mâneci lungi şi cu glugă.

Erg – O zonă cu nisipuri mişcătoare din Sahara. Ergul acoperă aproximativ 10% din Sahara.

Foonta – Un om rău, un om de nimic.

Friq – O ramură a unui trib formată din şase sau mai puţine familii, un grup suficient de mare pentru protecţie reciprocă, dar îndeajuns de mic pentru a creşte animale în

mod eficient; tabăra acestui grup.

Geddack – Blid din lemn folosit pentru pregătirea şi servirea mâncării.

Ghazu – Raid al unui trib pentru a prădui.

Haik – Burnuz; manta cu o lungime cuprinsă între 600 şi 200 cm, cu care arabii îşi înfăşoară capul şi corpul pentru a se proteja de soare şi de nisip.

Hamadă – câmpie cu pietre modelate de vânt, asemănătoare cu un *reg,* dar mai înaltă.

Inshallah – „Facă-se voia lui Allah”. O invocare frecventă la vorbitorii de limba arabă.

Irifi – O furtună de nisip fierbinte, uscată, creată de vânturile puternice care bat dinspre sud şi sud-est. *Irifi* distrug plantele, modelează peisajul şi formează dune de nisip.

Jmel – Mascul de cămilă.

Kabili (sau Qabila) – Popor de berberi din nordul Africii care se ocupă, în general, cu agricultura.

Kelb en-Nasrani – Câini creştini sau câini. Un blestem.

Kul – Mănâncă.

Lhasa – Griş sau terci de orz.

L’hoot – Peşte.

Makhzen – Guvernul Marocului; clasa conducătoare din Maroc.

Moulay – Un titlu asemănător cu „lord”, iniţial folosit pentru descendenţii profetului Mahomed şi ulterior adoptat de mulţi sultani şi prinţi.

Ued (sau wadi) – Ued; albie de râu uscată, cu excepţia sezonului ploios, adesea un loc rar din deşert unde se găseşte vegetaţie.

Rais – Căpitan sau căpetenie.

Reg – Câmpie acoperită cu pietriş, mai joasă decât hamada, care cuprinde depresiuni în deşert cauzate de eroziunea vântului. De obicei, caravanele preferă să

călătorească pe suprafaţa *reg*-ului.

Salem (salaam) alikoom – Pacea fie cu tine.

Selad' – Un vas mare din lemn folosit pentru adăparea cămilelor. **Sharif –** Şerif; descendent din Fatima, fiica profetului Mahomed. **Shesh –** Pânză lungă, dreptunghiulară, înfăşurată în jurul feţei şi a capului, pentru protecţie, care se încolăceşte.

Sidi – Formulă de adresare care sugerează respectul faţă de un arab, comparabil cu „Domnul".

Zenaga – Un trib vasal care trebuie să plătească tribut unui alt trib.

Zrig – Lapte acru de cămilă, adesea amestecat cu apă.

Bibliografie selectivă

Adams, Charles Collard, *Middletown Upper Houses: A History of the North Society of Middletown, Connecticut, from 1650 to 1800, with Genealogical and Biographical Chapters on Early Families and a Full Genealogy of the Ranney Family,* facsimil după ediţia Canaan din 1908, Phoenix Publishing (pentru Ranney Genealogical Fund), N.H., 1983.

Adams, Robert, *The Narrative of Robert Adams, An American Sailor, Who Was Wrecked on the Western Coast of Africa, în the Year 1810, Was Detained Three Years în Slavery by the Arabs of the Great Desert, and Resided Several Months în the City of Tombuctoo,* editat de S. Cock şi Joseph Dupuis, Wells and Lilly, Boston, 1817.

Adams, Sherman W, *The History of Ancient Wethersfield,* editat de Henry R. Stiles, Vol. 1, facsimil după ediţia Camden din 1904, Picton Press, Me., 1974.

Adolph, E.F. Şi colaboratorii, *Physiology of Man în the Desert,* Interscience, New York, 1947.

Africa Pilot: Volume 1*, Comprising the Arquipelago da*

Madeira, Islas Canarias, etc., Hydrographer of the Navy, Taunton, Anglia, 1856.

Al-Bukhari, Sahih, *The Translation of the Meanings of Sahih Al-Bukhari,* 9 volume, traducere de Muhammad Muhsin Khan, Kazi Publications, Chicago, 1979.

Alig, Joyce, *Ohio's Last Frontiersman: Connecticut Mariner Captain James Riley,* Mercer County Historical Society, Celina, Ohio, 1997.

Allen, Gardner W, *Our Navy and the Barbary Corsairs,* Archon Books, Hamden, Conn., 1965.

Allison, Robert J., *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World, 1776-1815,* Oxford University Press, New York, 1995.

American Mercury, 24 mai 1815.

Baepler, Paul, „The Barbary Captivity Narrative în Early America", *Early American Literature,* 30, 1995, pp. 95-120.

Ed. *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, University of Chicago Press, Chicago, 1999.

Brett, Michael şi Elizabeth Fentress, *The Berbers,* Blackwell, Oxford, 1996.

Briggs, Lloyd Cabot, *Tribes of the Sahara,* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1960.

Brisson, Pierre Raymond de, *An Account of the Shipwreck and Captivity of Mr. De Brisson; Containing a Description of the Deserts of Africa, from Senegal to Morocco*, traducere din limba franceză, J. Johnson, St. Paul's Church-yard, Londra, 1789. Vezi Saugnier, pentru o mai bună traducere a acestei cărţi. Toate citările din Brisson au fost preluate din această carte.

Bulliet, Richard W, *The Camel and the Wheel,* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1975.

Cochelet, Charles, *Narrative of the Shipwreck of the Sophia on the 30th of May, 1819, on the Western Coast of*

Africa, and of the Captivity of a Part of the Crew în the Desert of Sahara, traducere din limba franceză, Sir R. Phillips and Co., Londra, 1822.

Cooper, J. Fenimore, *The History of the Navy of the United States of America,* Baudry's European Library, Paris, 1839.

Decker, Robert Owen cu Margaret A. Harris, *Cromwell, Connecticut, 1650-1990: The History of a River Port Town,* Phoenix Publishing (for the Cromwell Historical Society), West Kennebunk, Me., 1991.

De Villiers, Marq şi Sheila Hirtle, *Sahara: A Natural History,* Walker, New York, 2002.

Duncan, T. Bentley, *Atlantic Islands: Madeira, the Azores, and the Cape Verdes în Seventeenth-Century Commerce and Navigation,* University of Chicago Press, Chicago, 1972.

Edholm, O.G. Şi A.L. Bacharach (editori), *The Physiology of Human Survival,* Academic Press, Londra, 1965.

Elting, John R., *Amateurs, To Arms!: A Military History of the*
War of 1812, Algonquin Books, Chapel Hill, N.C., 1991.

Fabian, Ann, *The Unvarnished Truth: Personal Narratives în Nineteenth-Century America,* University of California Press, Berkeley, 2000.

Gautier, E.—F., *Sahara, The Great Desert*, Octagon, New York, 1970.

Grant, Ellsworth S., *Thar She Goes!: Shipbuilding on the Connecticut River*, Greenwich Publishing Group, Lyme, Conn., 2000.

Hodges, Tony, *Western Sahara: The Roots of a Desert War,* Lawrence Hill, Westport, Conn., 1983.

Huntress, Keith (ed.), *Narratives of Shipwrecks and Disasters, 1586-1860,* Iowa State University Press, Ames, 1974.

Jackson, James Grey, *An Account of the Empire of Morocco, and the District of Suse: Compiled from Miscellaneous Observaţions Made During a Long Residence În, and Various Journeys Through, Those Countries; to Which Is Added, an Account of Timbuctoo, the Great Emporium of Central Africa,* Francis Nichols, tipografia Fry and Kammerer, Philadelphia, 1810. Jewitt, John R., *A Narrative of the Adventures and Sufferings, of John R. Jewitt, Only Survivor of the Crew of the Ship Boston, During a Captivity of Nearly Three Years Among the Savages of Nootka Sound: With an Account of the Manners, Modes of Living, and Religious Opinions of the Natives,* facsimil după ediţia Fairfield din 1815, Ye Galleon Press, Washington, 1967.

Johnson, Judith E. Şi William H. Tabor, *The History and Architecture of Cromwell,* Greater Middletown Preservation Trust, Middletown, Conn., 1980.

Jones, Noah, *Journals of Two Cruises Aboard the American Privateer Yankee by a Wanderer,* Macmillan, New York, 1967.

King, Dean şi John Hattendorf, *Harbors and High Seas: An Atlas and Geographical Guide to the Complete Aubrey-Maturin Novels of Patrick O'Brian,* ediţia a treia, Holt, New York, 2000.

Lawrence, T.E., *Seven Pillars of Wisdom: A Triumph,* 1926, Anchor Books, New York, 1991.

Lempriere, William, „A Tour from Gibraltar to Tangier, Sallee, Mogadore, Santa Cruz, and Tarudant, and Thence Over Mount Atlas to Morocco", 1793, în *A General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels în All*

Parts of the World, 17 volume, *Africa,* editat de John Pinkerton, Longman, Hurst, Rees, and Orme, Londra, 1808-1814. „Loss of the Brig *Commerce*", *Monthly Review, or,*

Literary Journal, 84, octombrie 1817, pp. 127-139, Londra, R. Griffiths. MeKee, Alexander, *Wreck of the Medusa: The Tragic Story of the Death Raft,* Signet, New York, 2000. Publicată iniţial ca *Death Raft: The Human Drama of the Medusa Shipwreck,* 1975.

Mackenzie, Donald, *The Flooding of the Sahara: An Account of the Proposed Plan for Opening Central Africa to Commerce and Civilization from the North-West Coast...* Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington, Londra, 1877.

Maclay, Edgar Stanton, cu revizuiri de Roy Campbell Smith, U.S.N., *A History of the United States Navy from 1775 to 1901,* ediţie nouă şi revizuită, 3 volume, D. Appleton, New York, 1904.

MeMurtry, Gerald R., „The Influence of Riley's *Narrative* upon Abraham Lincoln", *Indiana Magazine of History,* 30, 1934, pp. 133-138.

Mansour, Mohamed el, *Morocco în the Reign of Mawlay Sulayman*, Middle East and North African Studies Press, Outwell, Anglia, 1990.

Martin, Margaret E., *Merchants and Trade of the Connecticut River Valley, 1750-1820,* Department of History of Smith College, Northampton, Mass., 1939.

Mercer, John, *Spanish Sahara,* Allen & Unwin, Londra, 1976. *Ming's New-York Price-Current,* diverse date, 1815.

Ohio State Teachers Association Centennial Committee, *A History of Education în the State of Ohio: A Centennial Volume*, Gazette Printing House, Columbus, 1876.

Paddock, Judah, *A Narrative of the Shipwreck of the Ship Oswego, on the Coast of South Barbary, and of the Sufferings of the Master and the Crew While în Bondage Among the Arabs; Interspersed with Numerous Remarks Upon the Country and Its Inhabitants, and Concerning the Peculiar Perils of That Coast,* publicată de căpitanul James Riley la tipografia lui J. Seymour, New York, 1818.

Pazzanita, Anthony G. Şi Tony Hodges, *Historical Dictionary of Western Sahara,* ediţia a doua, Scarecrow Press, Metuchen, N.J., 1994.

Purdy, John (ed.), *The Colombian Navigator, or, Sailing Directory for the American Coasts and the West-Indies,* Whittle and Laurie, Londra, 1819.

Rateliffe, Donald J., „ «Captain Riley's Narrative»: A Forgotten Antebellum Bestseller?", comunicare susţinută la American Antiquarian Society, 14 decembrie 1998, revizuită şi adăugită.

„Selling Captain Riley: North African Slavery and American Readers, 1817-1859", comunicare susţinută la Conferinţa BrANCH, întrunirea anuală a British American Nineteenth Century Historians, Madingley Hall, Cambridge, 5 octombrie 2003.

Riley, James, *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce, Wrecked on the Western Coast of Africa, în the Month of August, 1815. With an Account of the Sufferings of Her Surviving Officers and Crew, Who Were Enslaved by the Wandering Arabs on the Great African Desart, or Zahahrah; and Observaţions Historical, Geographical, &c., Made During the Travels of the Author, While a Slave to the Arabs, and în the Empire of Morocco*, James Riley, New York, 1817.

An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce, ediţia a doua, James Riley, Hartford, 1817.

An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce, ediţia a treia, Collins & Co., New York, 1818.

„Captain Riley's *Narrative" Connecticut Courant,* 26 martie 1816.

Scrisoare către Ethan Allen Brown, 24 decembrie 1819, Ethan Allen Brown Papers, Ohio Historical Society, Columbus.

Scrisoare către Benjamin Silliman, 19 iulie 1810,

Manuscripts and Archives, Yale University Library.

Scrisoare către John F. Watson, 3 iulie 1824, Rutherford B. Hayes Presidential Center, Fremont, Ohio.

Loss of the American Brig Commerce, Wrecked on the Western Coast of Africa, în the Month of August, 1815, With an Account of Tombuctoo, and of the Hitherto Undiscovered Great City of Wassanah, J. Murray, Londra, 1817.

Naufrage du Brigantin Américain Le Commerce Perdou Sur la Côte Occidentale d'Afrique, au mois d'aoüt 1815, Le Normant, Imprimeur-Libraire, Paris, 1818.

Sufferings în Africa: Captain Riley's Narrative, Gordon H. Evans, ed. New York, Clarkson N. Potter, 1965.

Riley, William Willshire (ed.), *Sequel to Riley's Narrative; Being a Sketch of Interesting Incidents în the Life, Voyages, and Travels of Capt. James Riley, from the Period of his Return to His Native Land, After His Shipwreck, Captivity, and Sufferings Among the Arabs of the Desert, as Related în His Narrative, Until His Death. Compiled Chiefly from the Original Journal and Manuscripts Left at His Death în Possession of His Son, W. Willshire Riley*, G. Brewster, Columbus, Ohio, 1851.

„Riley's Loss of the Brig Commerce", *Monthly Review, or, Literary Journal,* 87, octombrie 1817, pp. 127-139.

Robbins, Archibald, *A Journal: Comprising an Account of the Loss of the Brig Commerce, of Hartford (Conn.), James Riley, Master, Upon the Western Coast of Africa, August 28th, 1815; Also of the Slavery and Sufferings of the Author and the Rest of the Crew, Upon the Desert of Zahara, în the Years 1815, 1816, 1817; with Accounts of the Manners, Customs, and Habits of the Wandering Arabs; also, a Brief Historical and Geographical View of the Continent of Africa.* 1817. Reprint. Hartford: S. Andrus, 1851.

Saint-Exupéry, Antoine de, *Wind, Sand and Stars,* 1939, ediţia tradusă de Lewis Galantière, Harcourt, Brace, New York, 1968.

Saugnier, F. Şi Pierre Raymond de Brisson, *Voyages to the Coast of Africa, by Mess. Saugnier and Brisson: Containing an Account of Their Shipwreck On Board Different Vessels, and Subsequent Slavery and Interesting Details of the Manners of the Arabs of the Desert, and of the Slave Trade, as Carried On at Senegal and Galam,* traducere din limba franceză, 1792, Negro Universities Press, New York, 1969.

Savage, Robert D., *The Savage Family of Connecticut; Line of William Savage,* Godfrey Memorial Library, Middletown, Conn., 1978.

Schmidt-Nielsen, Knut et al., „The Question of Water Storage în the Stomach of the Camel", *Mammalia,* 20, 1956, pp. L-15.

Schroeter, Daniel J., *Merchants of Essaouira: Urban Society and Imperialism în Southwestern Morocco, 1844-1886,* Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

Scott, Alexander, See Traill, Thomas Stewart, Sparks Jared, „Riley's Narrative", *North American Review and Miscellaneous Journal,* 5, 1817, pp. 389-409.

Stiles, Henry R. (ed.), *The History of Ancient Wethersfield,* Vol. 2, facsimil al ediţiei Camden din 1904, Picton Press, Me., 1974.

Stofko, Karl P., „The Tale of the White Cat", *East Haddam Mysteries: Part V*, comunicare susţinută la întrunirea East Haddam Historical Society, Connecticut, noiembrie 1995.

Thesiger, Wilfred, *Arabian Sands,* 1959, Penguin, New York, 1991.

Thoreau, Henry David, *Cape Cod,* 1865 (scrisă în anii 18551857), ediţia lui Joseph J. Moldenhauer, Princeton

University Press, Princeton, N.J., 1988.

Traill, T. S. Şi W Lawson, „Account of the Captivity of Alexander Scott, Among the Wandering Arabs of the Great African Desert, for a Period of Nearly Six Years”, *Edinburgh Philosophical Journal,* IV, nr. 7, ianuarie 1821, pp. 38-54 şi nr. 8, aprilie 1821, pp. 225-234.

Tyng, Charles, *Before the Wind: The Memoir of an American Sea Captain, 1808-1833,* Viking, New York, 1999.

Vieuchange, Michel, *Smara: The Forbidden City,* 1933, traducere din franceză de Edgar Fletcher-Allen, Ecco, New York 1987.

Weed, Thurlow, *Life of Thurlow Weed.* Vol. 1, *Autobiography of Thurlow Weed,* edited by his daughter, Harriet A. Weed, Da Capo Press, New York, 1970.

Wellard, James, *The Great Sahara.* New York: Dutton, 1965.

Westermarck, Edward, *Ritual and Belief în Morocco*, 2 volume, University Books, New Hyde Park, N.Y., 1968.

Willshire, William, „Mr. Willshire’s Narrative of Eight Days’ Events at Mogadore”, noiembrie 1844, Public Record Office, FO 174/49.

Wolf, A.V., *Thirst: Physiology of the Urge to Drink, and Problems of Water Lack,* Charles C. Thomas, Springfield, Ill., 1958.

Mulţumiri

Adresez mulţumirile mele tuturor celor de la Editura Little, Brown, care au făcut posibilă apariţia acestei cărţi, în special lui Michael Pietsch şi Geoff Shandler, ale căror călăuzire şi lecturi perspicace m-au ajutat în diverse moduri.

Ca de obicei, soţia mea, Jessica, mi-a oferit un sprijin de

nepreţuit. Împreună cu Charles Slack, m-a ajutat să stilizez textul chiar înainte de a ajunge la Editura Little, Brown. Observaţiile lor editoriale, inspiraţia şi multe alte contribuţii ale acestei cărţi nu pot fi măsurate, aşa cum nici recunoştinţa mea faţă de ei.

De la dr. John Harland, autorul lucrării *Seamanship în the Age of Sail,* am preluat informaţii preţioase despre înţelegerea chestiunilor maritime. Istoricul emerit Donald J. Rateliffe, de la University of Durham, Anglia, mi-a dezvăluit cunoştinţele sale despre publicarea memoriilor căpitanului Riley, precum şi opinia sa în legătură cu alte subiecte. Mohamed el Mansour, profesor de istorie la Université Mohammed V, din Rabat, Maroc, şi Piotr Kostrzewski, directorul Cross Cultural Adventures, au răspuns cu nesfârşită bună dispoziţie obositoarelor mele întrebări despre cultura, limba şi istoria Marocului şi a Saharei. Gus Robbins, un descendent al fratelui lui Archibald Robbins, mi-a împărtăşit cu amabilitate timpul său şi mi-a permis să văd o parte din amintirile de familie.

Recunoştinţa mea se îndreaptă către editorul Jim Meigs de la *Naţional Geographic Adventure* şi către redactorii revistei, pentru sprijinul acordat în timpul cercetărilor mele în Africa şi pentru transformarea cărţii mele în articole reproduse în paginile revistei. Jim Meigs şi prietenul meu Logan Ward au citit manuscrisul şi mi-au oferit sugestii utile pentru reglajele fine ale cărţii. (De asemenea, familia Ward a găzduit familia King după trecerea uraganului Isabel, permiţându-mi să lucrez liniştit la carte, în timp ce în Richmond totul era cuprins de întuneric.)

Asistenta mea, cercetătoarea Alexandra Benwell, a urmărit piste în locurile cele mai îndepărtate ale Pământului. Alte persoane care m-au ajutat în cercetare sunt: Kenneth Buckbee, Diane Cameron, Jane Hines, Harlan Jessup, Sarah Raper Larenaudie, Elford Messer,

John Morgan, Valérie Rodger şi Nancy Steed.

Sincerele mele mulţumiri multor altor cercetători şi specialişti ale căror cunoştinţe au îmbogăţit această carte: printre ei, Tony Hodges, coautor al volumului *Historical Dictionary of Western Sahara*; Daniel Schroeter, profesor de istorie la University of California, Irvine; Gene DeFoliart, profesor emerit de entomologie medicală la University of Wisconsin-Madison; specialistului în cămile Ahmed Tibary, lector universitar de teriogenologie[46] la Washington State University; Mohammed Sawaie, profesor de arabă la University of Virginia; Barry Cook de la British Museum; Peter Schlegel, M.D., şcoala medicală de la Cornell University; Warner V. Slack, M.D., profesor de medicină şi psihiatrie la Harvard Medical School; Jo Benwell, lector în nutriţie ieşit la pensie, Farnham College; Maryam şi Nancy Abeiderrahmane de la magazinul de produse lactate de cămilă Tiviski, din Mauritania; dr. Read MeGehee III, de la Virginia Eye Institute; Madia Thomson; Ellsworth Grant; Mark Snow; reverendul Greg Jones, de la Biserica St. James's, Richmond, Virginia; şi pastorul Don Hay, Congregational Church of Eastford, Connecticut.

Următoarele persoane m-au ajutat decisiv în încercarea mea de a stabili condiţiile meteorologice şi ale mareei: Bernard Ducarme de la Centrul Internaţional pentru Studierea Mareei din cadrul Observatorului Regal al Belgiei; Joseph M. Moran de la American Meteorological Society; comandantul John Page, Royal Navy; Malcolm Walker de la Royal Meteorological Society; şi Philip Woodworth şi David Blackman de la Proudman Oceanographic Laboratory.

Kenneth Wilson de la Science Museum din Virginia m-a ajutat să aflu detalii astronomice, iar Roger Key de la

[46] Ramură a medicinei veterinare care se ocupă cu reproducerea animalelor (n. tr.).

British Geological Survey m-a lămurit asupra solului din Sahara.

Angajaţii mai multor biblioteci şi societăţi istorice mi-au fost de folos în a localiza cărţi, ziare şi documente, mai ales Dave Grabarek de la Library of Virginia. De asemenea, Nancy Milnor şi Martha H. Smart de la Connecticut Historical Society; Allison Guiness de la Connecticut River Museum; Stephen Shaw de la Connecticut Society of the Sons of the Revoluţionary War; la fel şi în Connecticut, Brenda Milkofsky de la Wethersfield Historical Society; Wendy Schnur de la G.W Blunt White Library at Mystic Scaport; Karl Stofko, istoric municipal[47] la East Haddam Historical Society; Terry Crescimanno de la Cromwell Belden Public Library.

În alte cazuri, m-au ajutat Dennis Beiso de la Gibraltar Archives, Robert Henderson de la General Society of the War of 1812, Josh Graml de la Mariner’s Museum; Michael T. Moore şi Susan Abbott de la Naţional Archives and Records Administration, dr. Paul Adamthwaite, de la Archives and Collections Society, David Clendinning de la Robert Manning Strozier Library of Florida State University, Kevin Windsor de la Lundy’s Lane Historical Museum, Nan J. Card de la Rutherford B. Hayes Presidential Center; Habte M. Teclemariam de la Library of Congress, şi angajaţii New-York Historical Society, unde se află manuscrisul căpitanului Riley.

Tovarăşilor mei de călătorie, celor care au mânat cămilele şi au ridicat taberele expediţiei de cercetare din Sahara Occidentală – Claudia D’Andrea, Remi Benali, J.P. Kang, Ted Lawrence, Jouwad, Hussein, Ali, Mohammed el Arab, Karim şi Achmed – mulţumiri pentru ajutorul vostru

[47] Istoric angajat de autorităţile locale americane pentru a se preocupa de istoria comunităţii şi de identificarea şi păstrarea clădirilor şi siturilor istorice dintr-o anumită regiune (n. tr.).

şi pentru răbdarea voastră pe durata unei aventuri dificile. Să ştiţi că aţi contribuit cu trup şi suflet la această carte despre călătoria lui Riley şi Robbins. Magicienii tehnologiei J.P. Kang şi Lucas Krost m-au ajutat să realizez un spectaculos *„show-and-tell*[48]*”* În final, aş dori să mulţumesc secretarei de redacţie Liz Nagle de la Editura Little, Brown, care s-a asigurat ca totul să se desfăşoare bine, şi profesioniştilor corectori Peggy Freudenthal, Steve Lamont şi Anne Montague, care s-au străduit ca volumul să se citească uşor.

Mulţumiri tuturor, încă o dată.

Dean King

Index

Abdallah 164, 213,217, 221, 224, 225, 230, 234, 240, 245, 246, 250, 258, 259, 264, 266, 270, 274, 275, 278, 301, 305, 306, 311, 314, 318

Adams, John 40

Adams, Robert 70, 82, 207, 227, 297, 301, 302, 313, 410, 415,
416, 440

Adams, Sherman 72

Ali, şeicul 22, 24, 25, 29, 30, 302, 317-318, 341-351, 361-365, 370-377, 379-384, 388-399

Annbube (Sahrawi) 159

arabi: definiţie 165; sistemul castelor 165. *Vezi şi* Sahrawi şi diverse triburi

Barbas, capul 8, 125, 210, 246, 337

Barrett, James 14, 62, 66, 80, 81, 102, 104, 118, 148, 149, 157, 160, 179, 212, 229, 329, 330,

[48] „Arată şi spune”, în traducere liberă. Metodă folosită în educaţie, prin care elevii sunt încurajaţi să aducă obiecte şi să le descrie în faţa clasei (n. tr.).

417, 433
beduini Maqil 165-166, 266
Beiruk, seicul 302, 305
Bel Cossim, Abdallah 301, 414
Bel Cossim, Rais 352-354, 358, 359-365, 368-384, 386, 388, 389-391, 393-399, 403-406, 416, 424
Bel Mooden 393, 394, 399, 401, 405
Beni Hassan 164, 295
berberi 12, 52, 86, 87, 164, 201, 266, 313-314, 326, 404, 426
Betton, Thomas 356
Bickri (Sahrawi) 168-170, 175-176
Blanco, capul 82, 125
Bleecker, Anthony 427-428
Bligh, William 109
Bliss, Francis 44, 62
Boireck (sclav) 185-186
Bojador, capul 8, 15, 29, 68-71, 75-76, 106, 108, 111-112, 126, 151, 167, 173, 255, 257, 348, 352
Bo-Mohammed 322, 324, 346, 364, 371-372, 375, 377
Brisson, Pierre Raymond de 70, 124, 136, 140, 162, 171, 198, 201, 256
Brown, Ethan Allen 422-423
Burns, Agnes 420
Burns, Jane Lord 420
Burns, Thomas 43-44, 62, 81-82, 104, 113, 118, 149, 210-213, 217, 224, 229, 232, 235, 247, 248, 262, 273, 278-279, 297, 300, 306, 307, 311, 320-321, 342, 344, 364, 371-372, 395, 396, 405, 410, 412, 420
Canare, curentul 68, 74-75, 108 Canare, insulele 66, 68, 73-74,
76, 108, 111, 113, 140, 277, 388 Canare, strâmtoare 68-69 canibali 7, 9, 68, 82, 83, 87, 108,
190

Carrington, James 44, 63 Carsin, căpitanul 82 circumcizie 302
Clapperton, Hugh 308
Clark, James 43-45, 62, 81, 82, 103, 104, 118, 139, 149, 150,
156, 162, 182-187, 190, 192,
193, 195-197, 200, 201, 204,
205-207, 209, 211-213, 217,
225, 229, 232, 235, 247-249, 262, 273, 278-280, 297, 300, 302, 320, 321, 342, 344, 348, 372, 405, 410, 412, 419, 428 Clinton, DeWitt 417 Cochelet, Charles 162 Connecticut, fluviul 34, 36, 43, 46, 50, 51, 53, 58, 59, 71, 115, 221, 239, 311, 350
Cooper, James Fenimore 11, 52 creştini: atitudinea femeilor Sahrawi faţă de 162; atitudinea Sahrawi faţă de 85; câini de creştini 30, 147, 216, 361, 441; convertire la islam 177, 266, 302; regulile musulmanilor de a mânca împreună cu creştinii 160, 313, 380-381, 401; sarcasm faţă de 185; sclavi 157, 196, 201, 275, 297, 345, 402; valoare 201-204, 210, 232-233, 324, 357, 360, 362, 375, 382, 391, 411
Decatur, Stephen 53, 65, 223
Deslisle, Dick 43, 62, 82, 104, 111, 118, 144-147, 149, 150, 156, 162, 175, 177, 180, 182, 212, 229, 230, 237, 238, 246, 247, 284, 417, 437
Dupuis, Joseph 297, 313, 410, 440
El Ajjh 381-384
Ferrer, căpitanul 54
Ferrer, Jaime 69
Fish, Horace 116,
Forsyth, John 424
Fox, Ezekiel 420
Fulton, Robert 51
Ganus (Sahrawi) 157-161, 163, 168, 179, 187, 188, 215-

218, 235-237, 239, 245, 253, 282, 284, 286, 288, 290-296, 327
Géricault, Théodore 437
Gibraltar 34, 62, 64-66, 68, 71,
72, 73, 82, 142, 223, 243,
343, 344, 355, 357, 411, 412, 423-425
Hamet, Abdullah
Hamet, Seid 6, 7, 21-30, 192, 195-201, 203-218, 224-235, 240-245, 248-251, 255-260, 262-268, 270-278, 280, 281, 295, 299-302, 304-307, 309, 310-324, 331, 341-345, 347, 348-350, 352, 354, 355, 358, 359-365, 374-376, 384, 392, 393-395, 397-399, 404-405, 411-414,416,418
Hamet, Sidi *passim*
Hashem, Sidi 305, 313, 315, 316,
383, 398
Hassar 275, 276, 279, 280, 281,
299, 300, 305, 306, 308, 310,
311, 312, 316, 318, 443
Henric Navigatorul 69
Heyerdahl, Thor 110
Hogan, John 14, 62, 66, 81-82, 102, 104, 118, 137, 149, 177, 178, 180, 182, 200, 210-212, 217, 229, 237-238, 245-247, 284, 417, 433, 441
Horton, John căpitanul 82
Ibrahim, Moulay 373, 374, 375, 377, 379, 380-382, 384, 385, 387, 388, 397, 398, 399
Imraguen 86, 87, 327, 328 Indiile de Est, comerţ 52, 308 Indiile de Vest, comerţ 34, 38, 41,
42, 46, 72, 421
Insulele Capului Verde 34, 71, 72, 73, 75, 82, 83, 198
Ishrel, Sidi 22, 23, 24, 26, 27, 29 Ismail, sultanul 173
Jackson, Andrew 59, 424, 433
Jackson, James Grey 70, 202, 368, 395, 446,
Jefferson, Thomas 35

kabili 29, 164
Ketchum, Daniel 43, 62, 139 Knubley, căpitanul 70
Lawrence, T.E. 10, 208
Lempriere, William 152-153, 226, 389, 395, 446
Lewis, căpitanul 223
Mackenzie, Donald 269, 270
Madison, James 33, 35
Mahomed al III-lea, sultanul 353
Mahomed, profetul 165, 228, 266, 337, 441, 443
Mahomet, El'ajjah 416
Maroc 22, 24, 29, 167, 168, 173, 176, 410
MeGee, WJ. 115, 124, 125, 129, 436
Meaarah, Mohamet 295-296, 327, 328, 330, 331, 332-333, 335, 336-337, 414
Melville, Herman 293
Mercein, William A. 427
Mercer, John 440
Michel, Antonio 14, 66, 82, 97-98, 100, 102, 104, 113, 417, 421
Miller, Hosea 40
Mississippi, fluviul 58, 59
Mohammed (Sahrawi) 144-147, 164, 175-178, 181, 182, 210, 211, 238, 246,
Mohammed, Ali 317-318
Mohammed, Sidi 323-324, 341, 342, 345, 354, 358, 361-367, 369, 371, 372, 374-375, 377, 393, 405
Monroe, James 356, 413, 417
Napoleon 47, 52, 62, 279
Neale, locotenentul 223
Omar, Ullah 349-350
Omar el Milliah 366
Oulad Bou Sbaa 172-173, 226,
255, 334, 414, 440
Oulad Brahim 173, 198, 210, 211,

224, 231
Oulad Delim 255-256, 295, 334
Paddock, Judah 70, 85, 428, 434
Park, Mungo 439
Pascalis, Felix 419
Pintard, John 428
Porter, William 14, 43, 44, 62,
66, 79-81, 89, 90, 96, 102,
103, 104, 118, 127, 128, 129,
149, 212, 229, 236-238, 252,
286-287, 292, 334, 336, 337,
413-416, 420, 428, 433, 435, 439, 448
Price, căpitanul 66-67, 434
Ranney, diaconul 40
Reguibat 256, 266
Renshaw, James 304, 342, 344,
354, 412, 429, 432
Riall, Phineas 63
Rickenbacker, Eddie 124
Riley, Amelia 41
Riley, Ann 41
Riley, Asher 45
Riley, Eleanor 41
Riley, Horatio Sprague 65, 344,
357, 411, 412, 417, 423
Riley, Jabez 63-64
Riley, James *passim*
Riley, Julius 41
Riley, Justus 38, 61, 105
Riley, Margaret Savage 420
Riley, Phoebe, fiică, 40, 41, 45, 116, 221, 222, 223, 412, 428
Riley, Sarah Willshire 420
Riley, William Willshire 83, 354, 355-362, 370, 371, 374,

377, 393, 398, 406-407, 409-413, 415-418, 420, 422, 424-426, 429, 445
Robbins, Almira 180, 421
Robbins, Archie *passim*
Robbins, Frederick 63
Robbins, Honor 47
Robbins, Horace 432, 433
Robbins, Jason 46
Robbins, William Riley 39, 157, 160, 448
Saguia el-Hamra 69, 101, 136, 153, 172-173, 222, 227, 256, 268, 271, 283, 298, 378, 394, 415
Sahrawi: canibali 9, 68, 82-83, 87, 108, 190; credinţe 12, 165, 209, 237, 252-253, 263, 264; definiţie 12; pact social, 209; şi lăcuste 334-338; şi marinarii creştini 85, 87-89, 100, 102; tratamentul aplicat captivilor 140-141,162, 201-202
Saint-Louis, Senegal 107, 120, 171,
203
Sanhaja, triburile 164, 174-175,
266
Sarah (Sahrawi) 159-160, 164, 236, 238, 282, 284, 420
Saugnier, F 70, 75, 202, 264 Savage, Aaron 14, 35, 39, 74-77, 82,90,96,98,103,112,118,126, 137, 141, 143-145, 148-150, 156, 188-189, 200, 203-206, 212-217, 224, 231-232, 235, 247, 249-251, 257-258, 260, 262, 272-280, 286, 297, 299, 300, 312, 319-321, 323, 344, 345, 359, 372, 405, 410, 412, 417, 420
Savage, Horace 14, 39, 45, 50, 82, 90, 104, 118, 130-131, 141, 149-150, 156, 162, 177-178, 198, 200, 203-204, 210, 212, 213, 217, 224, 225, 233, 235, 247-248, 260, 273-274, 276, 278-280, 297, 300, 316, 319, 320-322, 342, 344, 364, 372, 405, 412, 421
Savage, Jane 421
Savage, Josiah 37, 39, 48, 61,

105
Savage, Lavinia 421
Savage, Luther 37
Savage, Martha Edwards 420
Savage, William 50, 113
sclavi şi sclavie 5-7, 10, 24, 26,
29, 42, 60-61, 69, 71-72, 85, 173-174, 184, 186, 230, 302, 305, 331, 366, 374, 376, 380, 402
Scott, Alexander 70
Shilluh 313
Shippey, Josiah Jr. 427-428
Sideullah 164, 182-185, 189,
191, 193-197, 203, 205-207,
224
Silliman, Benjamin 49
Simpson, James 142, 356-357, 412,
429
Sprague, Horatio 65, 344, 357,
411-413,417, 423-424
Stiles, Henry 72
Sulayman, Moulay 168, 297, 300,
305, 383
Tamar 276-277, 319
Tekna 256, 266
Thesiger, Wilfred 10, 208, 227
Thoreau, Henry David 11, 418 tuaregi 7, 28-29, 164
Tyng, Charles 437
urină: consum de 6, 112, 114, 117, 123-126, 133, 138, 142, 187, 190, 212, 227-229, 286
Vieuchange, Michel 11, 227, 229 Vivaldi, fraţii 69
Wallace, căpitanul 410
Watson, John F. 422
Webber, Hamet 414
Weed, Thurlow 427

Williams, Charles 72
Williams, George 14, 34-35, 38-39, 56, 74-75, 82, 90, 117118, 137, 144-145, 148-149, 156-157, 179-184, 212, 229, 330, 417, 421
Williams, John 36
Willis, William 110
Willshire, William 353-362, 370-371, 374, 377, 393, 398, 406-407, 409-413, 415-417, 424-426, 429

Cuprins

Prefaţă la ediţia în limba română de Marian Voicu 5
Prefaţă 9
Ofiţerii şi echipajul bricului comercial Commerce *din Connecticut, august 1815* 14
Locuri 15
Prolog, 1812 21
Partea întâi – VREREA LUI DUMNEZEU 31
Capitolul 1 – *Un echipaj de yankei destoinici* 33
Capitolul 2 – *Semne prevestitoare* 51
Capitolul 3 – *Naufragiul de la capul Bojador* 68
Capitolul 4 – *O primire ostilă* 85
Capitolul 5 – *Suferinţă într-o barcă deschisă* 100
Partea a doua – CORĂBIILE NISIPULUI 121
Capitolul 6 – *Purgatoriul* 123
Capitolul 7 – *Capturaţi* 140
Capitolul 8 – *Setea* 152
Capitolul 9 – *Fiii „Tatălui leilor”* 171
Capitolul 10 – *Ospăţul lui Sidi Hamet* 192
Partea a treia – CĂLĂTORII ŞI FURTUNI DE NISIP... 219
Capitolul 11 – *Este dulce?* 221
Capitolul 12 – *Onoare printre hoţi* 255
Capitolul 13 – *Scheletele* 282
Capitolul 14 – *Wednoon şi munţii Atlas* 297

Capitolul 15 – *Valea lăcustelor* 325
Partea a patra – GRĂBIND ÎNCET SPRE SWEARAH.. 339
Capitolul 16 – *Şeicul Ali* 341
Capitolul 17 – *Căpitanul a murit demult* 352
Capitolul 18 – *Din gura unui maur* 377
Capitolul 19 – *Drumul către Swearah* 393
Epilog – *Întoarcerea acasă* 409
Anexă – *Publicarea memoriilor lui Riley* 427
Note 431
Glosar de termeni de proveniență arabă 449
Bibliografie selectivă 453
Mulţumiri 463
Index 467

Corint
ISTORIE

Titlu	Autor	Preţ
21 august 1968. Apoteoza lui Ceauşescu	Lavinia Betea, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Tiu	37,50
Abandonaţi!. Destinele unor tineri americani în Rusia lui Stalin	Tim Tzouliadis	39,90
Adolf Hitler. O viaţă în imagini	Marla J. Martinez Rubio	39,90
Antoniu şi Cleopatra. Adevărul din spatele celei mai frumoase poveşti de dragoste din lumea antică	Diana Preston	37,50
Asasinarea arhiducelui	Greg King, Sue Woolmans	42,50

Atlas istoric Duby. Toată istoria lumii în 300 de hărţi		4 4,90
Attila Hunul. Teroarea barbară şi prăbuşirea Imperiului Roman	Christopher Kelly	3 4,90
Balcanii. O istorie despre diversitate şi armonie	Andrew Baruch Wachtel	2 7,50
Beria. Mâna dreaptă a lui Stalin	Any Knight	3 9,90
Călătoria prin Eldorado. Zece ani de lagăre sovietice	Nikolai Vasilievici Sablin	3 7,50
Călăul lui Hitler. Viaţa lui Heydrich	Robert Gerwarth	3 9,90
CIA şi asasinarea celor doi Kennedy	Patrick Nolan	3 4,90
CIA. Războiul secret împotriva terorismului	Mark Mazzetti	3 4,90
Confesiunile unui fost islamist	Maajid Nawaz	3 4,90
Conversaţii cu Regele Mihai	Stelian Tănase	4 4,90
Conversaţii cu Stalin	Milovan Djilas	1 9,90
Coreea de Nord. Între fascinaţie şi teroare	Loretta Napoleoni	2 7,50
Crimeea şi noul imperiu rus	Agnia Grigas	3 9,90
Cu Hitler până la sfârşit. Memoriile ordonanţei lui Hitler	Heinz Linge	2 9,99
De la SSI la SIE	Florian Banu	3 9,90

Destin în bătaia vântului. Jurnal	Evghenia Ghinzburg	3 4,90
Destin deturnat. O istorie a lumii prin ochii Islamului	Tamim Ansary	3 9,90
Dezastrul de la Cernobîl	Svetlana Aleksievici	3 3,62
Dispărută în Moscova	Marguerite Harrison	3 4,90
Două surori. Din Norvegia în jihadul din Siria	Äsne Seierstad	3 9,90
Dragoste şi revoluţie	Florin Turcanu, Enis Tulga	2 7,50
Drumul din Kolîma. Călătorie pe urmele Gulagului	Nicolas Werth	2 4,90
Duduia. Scrisori din exil ale Elenei Lupescu	Diana Mandache	3 4,90
Ecaterina cea Mare	Henri Troyat	3 4,90
Edit von Coler. Agentă nazistă la Bucureşti	Jacques Picard	1 0,00
Ekaterinburg. Ultimele zile ale Romanovilor	Helen Rappaport	3 4,90
El Narco. Cartelurile de droguri din Mexic	Ioan Grillo	3 4,90
Evadare din lagărul 14. Incredibila odisee a unui om din Coreea de Nord până în lumea liberă	Blaine Harden	2 7,50
Evita. Viaţa secretă a Evei Peron	Nicholas Fraser, Marysa Navarro	2 9,90

Fiica lui Stalin – Viaţa extraordinară a Svetlanei Allilueva	Rosemary Sullivan	39,90

Titlu	Autor	Preţ
Genghis-han şi naşterea lumii moderne	Jack Weatherford	39,90
Grace de Monaco. Povestea unei prinţese	Jean des Cars	24,90
Harem. Lumea din spatele vălului	Alev Lytle Croutier	34,90
Hitler aşa cum l-am cunoscut	Heinrich Hoffmann	24,90
Iadul dezlănţuit. Al doilea Război Mondial văzut de contemporani (1939-1945)	Max Hastings	59,90
Iranul meu. Gustul amar al revoluţiei	Shirin Ebadi	29,90
ISIS. Armata jihadului	Michael Weiss, Hassan Hassan	29,90
ISIS. Califatul terorii	Loretta Nepoleoni	24,90
ISIS. Jocul morţii	Mark Bourrie	29,90

ISIS. Negustorii de oameni	Loretta Napoleoni	29,90
Islamism. Planul secret de creare a califatului	Glenn Beck	29,90
Islamiştii. Cum ne văd ei pe noi	Anne Nivat	24,90
Islamiştii europeni	Robert S. Leiken	39,90
Istoria terorismului	Randall D. Law	39.90
Ivan cel Groaznic	Henri Troyat	24,90
În buncăr cu Hitler. Ultimele zile ale celui de-al Treilea Reich	Joachim Fest	22,50
În căutarea victimelor comunismului	Guido Barella	19,90
În furtuni de oţel	Ernst Jünger	37,50
În inima mării	Nathaniel Philbrick	29,90
În slujba Kremlinului. Spioni care au schimbat cursul istoriei	Vladimir Fédorovski	27,50
Însemnări intime şi	de Adolf	3

politice (iulie 1941-martie 1942)	Hitler, François Delpla	9,90
Întâi l-au omorât pe tata. Povestea unei fetiţe din Cambodgia	Loung Ung	29,99
Întoarcerea acasă. Povestea adevărată a unui drum anevoios spre libertate	Slavomir Rawicz	29,99
Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis	Barbara Leaming	34,90
Jurnal, vol. 1	Ion Raţiu	39,90
Jurnal, vol. 2	Ion Raţiu	39,90
Jurnalul de la Guantânamo	Mohamedou Ould Slahi, editat de Larry Siems	34,90
Jurnalul marii ducese Olga Romanova. Martor regal al Revoluţiei Ruse	Helen Azar	27,50
Jurnalul unui soldat din Legiunea Străină	Simon Murray	34,90
Kamikaze. Povestea unui pilot japonez din Escadrilele Sinucigaşe	Yasuo Kuwahara, Gordon T. Allred	29,90

Kiseleff 10. Fabrica de scriitori	Marin Ioniţă	34,90
Leii din Kandahar. O poveste de război despre forţele speciale	Rusty Bradley, Kevin Maurer	32,50

Titlu	Autor	Preţ
Leningrad. Tragedia unui oraş sub asediu, 1914-1918	Anna Reid	37,50
Mafia arabă în România	Marius Oprea	34,90
Maria Antoaneta. Procesul reginei	Raphael Dargent	37,50
Masacrul din Darfur	Mukesh Kapila	34,90
Mărturie din iad	Immaculée Ilibagiza, Steve Erwin	34,90
Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului	John Freely	34,90
Memorii	Ernst Röhm	44,90
Mica enciclopedie a Marelui Război (1914-1918)	Doru Dumitrescu, Mihai Manea, Mirela Popescu	24.90
Moscova, 1941. Sfârşitul *blitzkrieg-ului*	Rodric Braithwaite	39,90

Munca forţată din România în regimul comunist	Nicoleta Ionescu-Gura	25,20
Neînfricaţii. Evadări spectaculoase din lagărele japoneze	Mark Felton	29,90
Niciun pericol. Povestea adevărată a unui soldat care a luptat în războiul CIA împotriva comunismului	Robert Baer	19,90
Niculae Filipescu. Însemnări	N. Polizu-Micsunesti	29,90
Noii împăraţi. Putere şi dinastii comuniste în China	Kerry Brown	29,90
Noul ţar	Steven Lee Myers	39,90
O istorie secretă a Revoluţiei Ruse	Victor Loupan	24,90
O lume secretă. Mari spioane din secolul al XX-lea	Vladimir Fedorovski	24,90
O revoltată în Rusia bolşevică	Evghenia laroslavskaia-Markon	24,90
O viaţă în Gulag	Dmitri Vitkovski	22,50
O zi în Roma Antică. Secrete şi curiozităţi	Alberto Angela	34,90
Omul de Neanderthal. O poveste rescrisă de ştiinţa modernă	Dimitra Papagianni Michael A. Morse	39,90
Parisul anilor nebuni	Mary McAuliffe	44,90

Petru cel Mare	Henri Troyat	34,90
Prin deşert spre libertate. Fuga mea din Coreea de Nord	Eunsun Kim, Sébastien Falletti	24,90
Putinofobia. Rusia contemporană şi angoasele Occidentului	Giulietto Chiesa	24,90
Război	Sebastian Junger	29,90
Războiul redescoperit 1914-1918	Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker	29,90
Războiul unei familii 1914-2014	Stéphane Audoin-Rouzeau	19,90
Regele Carol al României. Povestea unei vieţi	Mite Kremnitz	19,90
Regina Deşertului. O femeie în Arabia	Gertrude Bell, Georgina Howell	34,90
Regina Elisabeta a II-a	Andrew Marr	34,90
Regina Victoria	Matthew Dennison	24,90
Retragerea lui Napoleon din Rusia. Memoriile maiorului Vionnet	Louis Joseph Vionnet	29,90
Rola 800	Marius	39

	Oprea	,90
	Christine	24
Rudolf de Habsburg	Mondon	,90

Titlu	Autor	Preţ
Rudolf de Habsburg şi secretele de la Mayerling	Jean des Cars	4 4,90
Rusia explodează. Planul secret pentru resuscitarea KGB-ului	Iuri Felçtinski, Aleksandr Litvinenko	3 4,90
Saga dinastiei Romanov	Jean des Cars	3 4,90
Saga reginelor	Jean des Cars	3 4,90
Secretele morţii lui Mussolini. Adevărul despre controversata execuţie!	Luciano Garibaldi	2 9,90
Secretul lui Leonardo	Costantino d'Orazio	3 4,90
Singur în Damasc. Viaţa şi moartea spionului israelian Eli Cohen	Samuel Segev	3 4,90
Siria. De ce s-a înşelat Occidentul	Frédéric Pichon	2 4,90
Statul în secolul XXI. Modelul chinez	Dan Tomozei	3 4,90
Şef în Gulag. Amintirile unui ofiţer sovietic	Feodor Mociulski, Deborah Kaple	2 9,90
Sfârşitul. Rezistenţa sfidătoare şi înfrângerea	Ian Kershaw	3 9,90

Germaniei lui Hitler, 1944-1945			
Sissi, împărăteasa Austriei	Jean des Cars	3	3,62
Sissi. Biografia împărătesei Elisabeta de Austro-Ungaria	Angeles Caso	3	8,44
Spionul lui Stalin. Richard Sorge şi reţeaua de spionaj din Tokio	Robert Whymant	3	9,90
Stalingrad. Cum a triumfat Armata Roşie	Michael K. Jones	2	9,90
Stalingradul de pe Yangtze. Bătălia pentru Shanghai – 1937	Peter Harmsen	3	7,50
Stalinismul de fiecare zi. Viaţa cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930	Sheila Fitzpatrick	3	4,90
Suleyman Magnificul şi sultana Hurrem	Erhan Afyoncu	2	4,90
Sultana Kosem	Aslî Eke	2	9,90
Supravieţuitorii. Monarhia la începutul secolului XXI	Peter Conradi	3	9,90
Timur Lenk	Arnaud Blin	2	7,50
Tunelurile terorii. Războiul dintre Hamas şi Israel	Alan Dershowitz	3	4,90
Turcia, între nebunie şi melancolie	Ece Temelkuran	3	4,90

Turcia lui Erdogan	Ahmet insel	2 7,50
Turcia şi fantoma armeană	Laure Marchand si Guillaume Perrier	2 4,90
Ultimul an din viaţa Elenei Ceauşescu	Lavinia Betea	2 9,90
URSS în Afganistan (1979-1989)	Rodric Braithwaite	3 9,90

În curând:

Democraţia sub asediu. România în context regional de Armand Goşu şi Alexandru Gussi (coordonatori)

Pentru comenzi şi informaţii, contactaţi:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Tel. /Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20

E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro
Format: 16/54x84;
Coli tipo: 30
Tiparul executat la:
Oiprint*
Istart printing smart

Căpitanul James Riley
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce,* 1817)
30°
10°V
OCEANUL
B
©
Salvages
Shtuka
Akka ***z Uedul Saguia el-Hamra*** **amora** trâ. Mtoa. Rea. 1
Tenerife
Maroc
Swearah

Porto Santo
Madeira +
s Funchal
Desertas
Capul
Ghi
V
CANARE ^/coiful S“111“
Lanzarote c»
Co11“’ ■“ ***Capul***
Bojador icul» *’ Commerce* A
Capul
Capu St. Vincent
Trafalgar
SPANIA
— Altar
— Z"’ Malaga
Sallee
20°
itfSVLELE., ’ 1
b uer/
a u
Deşert
Capul Verde
Wiled El Kabale *(loc de staţionare pentru caravane)*
Capul
Blanco
Capul
Mirick
Wiled
Adrialla
Tata
(loc de staţionare pentru caravane)
Locul în care

Riley şi Rob$îi s-au separatp'
^• Assouard f Tribul WADELIM
Valea umbrelor zV-
Fi M „8^ pil" ® -sin
Wiled Aboussebah *5
Capul
Barbas
Wiled Dleim
'ţful Arguin
Saint Louis
Agadeem^^<S'Z£gzi sau Arguin
Portendio
. • ' Valea lăcustelor*
Tisheet *(sare)*

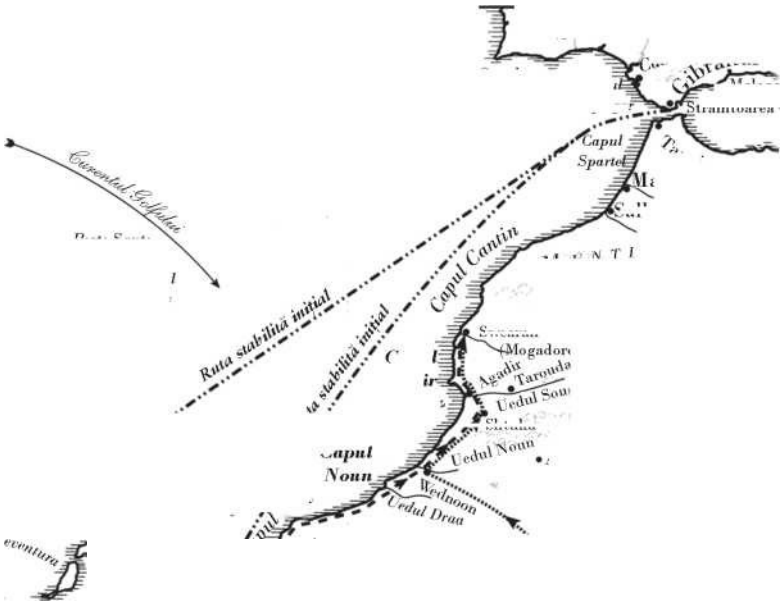

La Gomera
Epava bric
Ruta bărcii
Tribul ABBOUSSEBAH
SAHARA
ARABI
Golful St. Cyprien
Tribul I
Fluviul Senegal
DAMEL
10°V

Tripoli

0°
10°E
MAREA MEDITERANA
Gibraltar
ALGER
TUNIS
ERBERIA
MARE
Golful Cabes
Desert

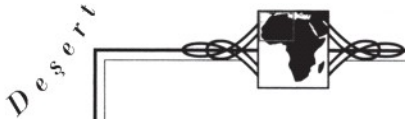

Sahara Occidentală şi Imperiul Maroc *circa 1815*
Ruta ¿uù Riey ş Raobbins împreuna
Rota lut Rtley – – – – – – – —
Ruta ¿ut RRRm
Tropicul Cancerului

Kilometri
O 100 300

Taudeny *(oaza de sare)*
C
Tombouctou
0°
10°E
20°

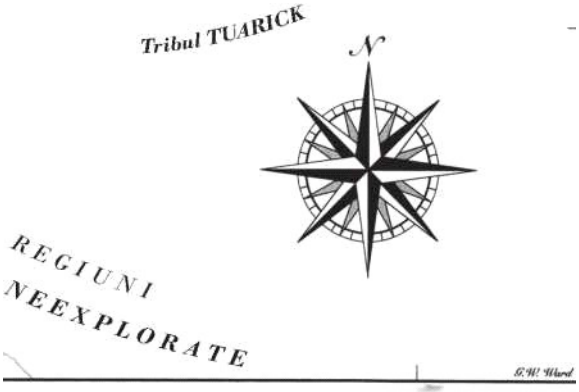

Horatio Sprague, Esq.
(desen din lucrarea
Sequel to Riley's Narrative, 1851)

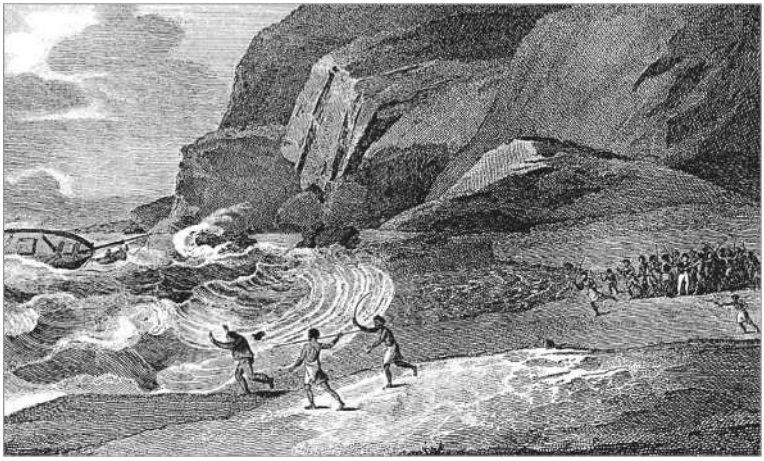

Epava bricului *Commerce* pe ţărmul Africii
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce,* 1817)

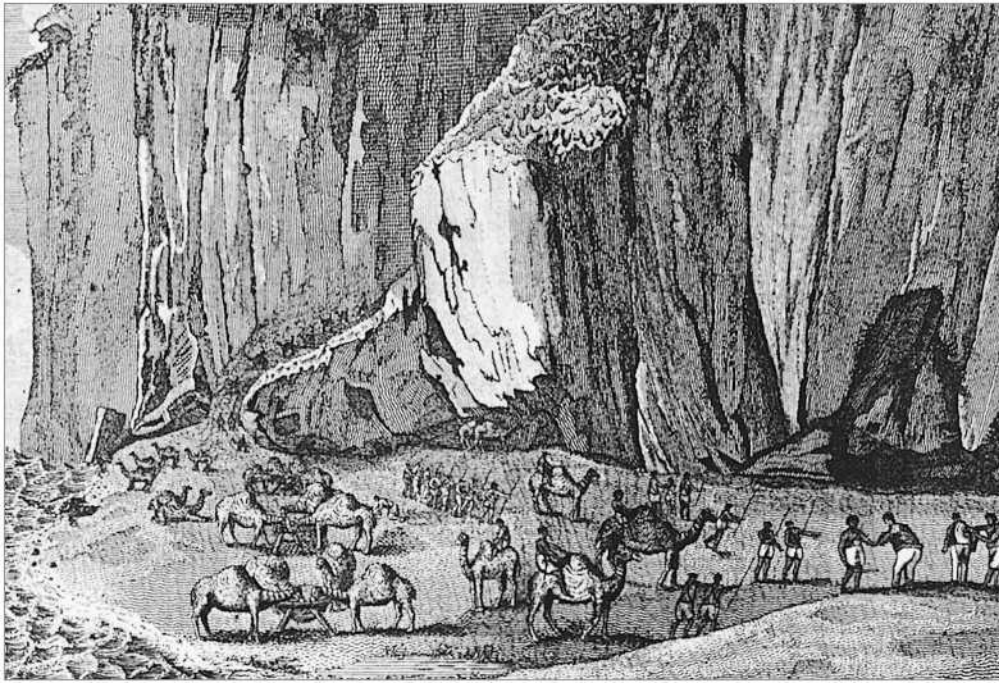

Prinderea lui Riley şi a zece membri ai echipajului său de către un trib de arabi nomazi, aproape de capul Barbas (desen din lucrarea
An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce, 1817)

Moulay Sulayman, fiul împăratului
(desen din lucrarea *Sequel to Rileys Narrative,* 1851)

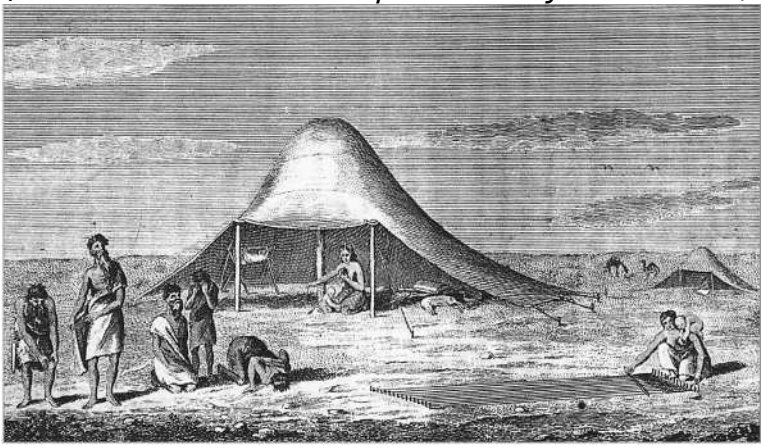

Corturi arabe în deşertul Sahara
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce,* 1817)

Bo-Mohammed din Shtuka (desen din lucrarea *Sequel to Riley's Narrative,* 1851)

William Willshire (desen din lucrarea *Sequel to Riley's Narrative,* 1851)

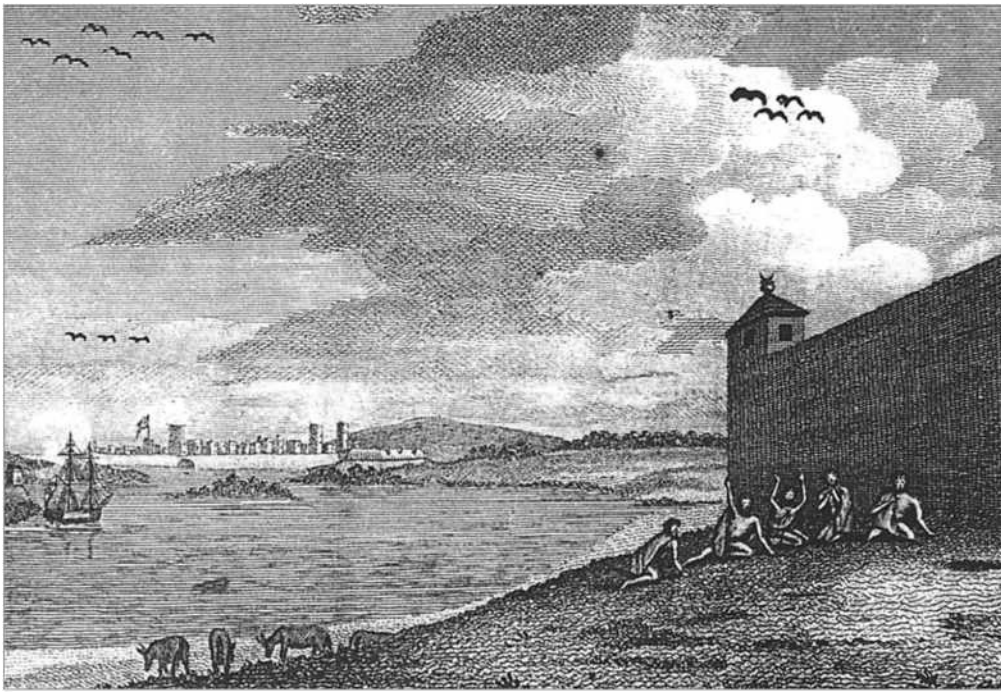

„Prima întrevedere a lui [Riley] şi a oamenilor lui cu domnul Willshire. Oraşul Mogadore se vede în plan secund.”
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce,* 1817)